Gerald Green

HOLOCAUST

soykırım

Gerald Green

HOLOCAUST

soykırım

Yazarın Yayınevimizde Çıkan Diğer Kitabı
Ölüm Noktası (The Hostage Heart)

altın kitaplar
yayınevi

GERALD GREEN

SOYKIRIM

Holocaust

Türkçesi

Mehmet HARMANCI

(C) Copyright : Gerald Green — Kesim Ajansı / ALTIN KİTAPLAR

GİRİŞ

Kibbutz Agam
İsrail
Kasım, 1952

Küçücük evimizin hemen aşağısındaki futbol alanında, oğullarım Ari ile Hanan top peşinde koşuyorlar. Hiç de kötü oynamıyorlar, hele beş yaşında olan Hanan. Ari ondan bir yaş küçük, daha zayıf ve daha utangaç. Vücutlarının birbirine değmesinden diğeri kadar çok hoşlanmıyor sanırım.

Onlarla uğraşmam gerek. Hareketleri, pas vermesini, çalım atmasını, kafa vuruşlarını göstermeliyim.

Onları seyrederken, ağabeyim Karl ile Berlin'deki evimizin karşısındaki küçük parkta oynamamızı anımsıyorum. Evimiz aynı zamanda babamın muayenehanesiydi. Kimi zaman babamın hastaları ağaçların gölgeleri altında durur, bizi seyrederlerdi.

Onların sesleri hâlâ kulaklarımda. Belki de konuşan bildiğim kadarıyla sonuna dek babamın hastası olan Bay Lowy. **Doktor Weiss'in çocukları. Şu ufağını gördün mü? Rudy Weiss adı. Günün birinde profesyonel olacak.**

Karl benden üç yaş büyüktü. Zayıf ve hiçbir zaman atlet yapılı değildi. Çabucak yorulurdu. Ya da her zaman bitirecek bir resmi veya kitabı olurdu. İkimizin de babamız Doktor Jozef Weiss'i düş kırıklığına uğrattığımızı sanıyorum. Ama iyi ve düşünceli bir insan olan babam bunu bize belli etmeyecek kadar severdi bizi.

***

Her şey sona erdi. Hepsi. Karl ile anam babam ve ailem şimdi **Soykırım** adı verilen şeyde öldüler. Kitlesel cinayet için süslü bir ad. Ben sağ kaldım. Ve bugün, Galilee'nin üzerinde briketten yapılma bu evde oturmuş, Weiss ailesinin tarihçesini yazmaktayım. Bir bakıma bu, Avrupa'nın altı milyon Yahudisinin, altı milyon kurbanın, sağ kalabilen bir avuç insanın ve karşı koyup savaşanların tarihçesi sayılabilir.

İsrail'de doğmuş, bir sabra (1) olan karım Tamar bana bu belgeyi hazırlamamda yardımcı oldu. Benden daha iyi eğitim görmüştür kendisi. Ben Berlin'de futbol, tenis oynamaktan ya da arkadaşlarımla sokakları arşınlamaktan ortaokulu ancak bitirebilmişimdir.

Tamar ise Birleşik Devletler'de Michigan Üniversisinde okudu. Pedegog olan karım beş dili ana dili gibi konuşuyor. Oysa hâlâ İbraniceyi tam olarak kavrayamadım. Ama artık Avrupalı değilim, vatanım İsrail şimdi. 1947'de özgürlüğü için savaştım, istenildiği zaman yine dövüşmeye hazırım. Ukrayna'da partizanlık yaptığım günlerde, bir insanın katile teslim olccak yerde elinde silâhıyla ölmesinin daha iyi olduğunu öğrenmiştim. Bunu Ari ile Hanan'a da öğrettim, çocuk olmalarına karşın anladılar da. Neden anlamayacaklarmış sanki? Haftada birkaç kez Ürdün'deki Suriye topçuları Kibbutz Agam'a ya da komşularımıza mermi yağdırıyorlar. Küçücük evimizin elli metre ötesinde, içinde yatakları, suyu, yiyeceği ve helâları olan bir yeraltı sığınağı var. Ayda bir kere, bombardıman ağırlaşınca geceyi orada geçirmek zorunda kalıyoruz.

Oğullarım, Tamar ve ben, zaman zaman aşağımızdaki

---

(1) Sabra iki anlamlı bir sözcüktür.
   a. İsrail'de doğmuş olanlar.
   b. Dışı sert, içi yumuşak bir çöl meyvası.

tozlu yoldan askerlerimizin Suriyelilere karşılık vermek için geçmelerini seyrediyoruz. Benim kendi birliğim bile birkaç kez düşman toplarını etkisiz hale getirmek işinde yardımcı olmak üzere çağırıldı. Bu görevlerden zevk almıyorum ama yine de seve seve yapıyorum. Küçük çocuklara bir insanın yaşamı için savaşması gerekliliğini anlatmaktan da hoşlanmıyorum. Ama sağ kalabilmek konusunda çok şey öğrendim ve bu bilgiyi onlara genç yaşlarında aktarmazsam iyi bir baba sayılamam. Daha şimdiden boyun eğmemeyi öğrendiler.

⁂

Ailem konusundaki bu tarihçe için gerekli bilgileri çeşitli kaynaklardan topladım. Yaz tatillerimde iki kere Avrupa'ya gittim. (Buradaki yerel ortaokulda benden eğitimi öğretmenliği yapıyor ve bütün Agam topluluğu üyeleri gibi aldığım tüm parayı ben de kibbutz'a veriyorum. Ancak bazı özel fonlardan yararlandım; Tamar'ın ailesi de bana yardım etti.) Ana babamı, ağabeyim Karl'ı ve Moses Amca'mı tanıyan insanlarla mektuplaştım. Burada, İsrail'de, komplardan sağ kalanlarla, Varşova gettosundan kurtulanlarla konuştum. Belgelerin çoğunun çevirisinde ve yazımda Tamar da bana yardım etti.

Ağabeyim Karl konusunda büyük bilgi kaynağı, şimdi İngiltere'de yaşayan ve Hıristiyan olan dul eşi Inga Helms Weiss oldu.

Bundan bir yıl kadar önce ailemin hikâyesini araştırdığımı öğrenen Kurt Dorf adında birinden bir mektup aldım. Alman ordusuna bağlı sivil bir Alman mühendisi ve Nuremberg yargılaması sırasında savcılığın önemli bir tanığıymış kendisi. Erif Dorf adındaki SS subayı olan yeğeninin günlüğünü bulmuş. Kurt Dorf yeğeninin epey uzun ve ayrıntılı günlüğünün bir kopyasını gönderdi bana. Bu günlükler genellikle tutarsız ve bölük pörçük. Erik Dorf çoğun-

lukla yazı başlangıçlarına tarih bile atmamış. Ancak anlattığı yerler ve günlük olaylara dayanarak her yazının hiç olmazsa ayını saptama olanağı buldum. 1933 ile 1938 yılları arasında bir boşluk var. Bu döneme ilişkin kayıtlar ya kaybolmuş ya da yok edilmiş olacak.

Bu günlüklerin aralarına ailemin ortadan kaldırılışının hikâyesini serpiştirdim. Tamar da benim gibi katillerin nedenlerinin kurbanların yazgıları kadar önemli olduğunu düşünüyor.

Binbaşı Erik Dorf'u hiç tanımadım. Ancak o korkunç yılların dolu olduğu çılgıncasına rastlantılardan birinde kendisi de, karısı da Berlin'de babamın hastaları olmuşlar. Babam kendisini tedavi ettikten üç yıl sonra bu Erik Dorf, Karl'ın, annemin, babamın, Moses Amca'mın ve daha altı milyon suçsuz insanın öldürülmesine yol açacak emirleri imzalamakta, yeni düzenlemeler getirmekteydi.

Karabasanın sona ermesinden, Nazi Avrupası'nın cehenneminden kurtuluşumuzdan bu yana yalnızca yedi yıl geçtiğine bir türlü inanasım gelmiyor. Tamar, aslında bu trajediden hiç kurtulamayacağımızı söylüyor. Çocuklarımıza, onların çocuklarına anlatılmalı bunlar. Bütün dünya çocukları bilmeliler olanları.

Bağışlayın, demişti bir zamanlar Ben Gurion, ama asla unutmayın. Ben bağışlamak için henüz hazır değilim. Belki de hiç olamayacağım.

I

WEISS AİLESİ

8 Ağustos 1935'te ağabeyim Karl ile Inga Helms adındaki Katolik bir kız evlendiler. Her ikisi de yirmi bir yaşındaydı.

Berlin üzerindeki sıcak yaz güneşini çok iyi anımsıyorum. Altın Yürek Lokantasının o güzelim bahçesindeki kavak ve meşe ağaçlarının yaprakları bile oynamıyordu. Lokanta açık bahçesiyle çok ünlüydü, salkım salkım üzüm sarkan beyaz çardakları, heykelleri, çeşmeleri ve çimenliği. Bizim grubumuza da iki yüksek yeşil çit arasındaki özel bir yer verilmişti.

O zaman ben on yedi yaşındaydım. Kızkardeşim Anna on üç yaşında, ailenin en küçüğüydü. Onun beni dürtüklediğini, kendisini kovalayıp havuza ittiğimi hayâi meyâl anımsıyorum. Sonra beyaz keten örtü üzerinde tabak tabak meyveler, şampanya, dondurma ve düğün pastası duran uzun masaya döndüğümüzde annem bizi paylamıştı.

«Biraz terbiyeli olun çocuklar. Rudi kravatın nerede?»

«Hava çok sıcak, anne.»

«Lütfen tak onu. Resmi bir toplantı bu.»

İstemeyerek de olsa taktım kravatımı. Annemin otoriter bir davranışı vardı. Bize hep sözünü dinletirdi. Küçükken bizi döverdi de. Oysa o kadar yumuşak, kibar bir adam olan Doktor Jozef Weiss, hep hastalarıyla uğraşırdı ve anımsadığım kadarıyla değil bir fiske vurmak, yaşamı boyunca bir kez bile bize bağırmış, bizi eleştirmiş değildi.

Bir de akordeoncu vardı aramızda. Onun Strauss

valsleri çaldığını anımsıyorum. **Rosenkavalier** ve **Fledermaus**'tan neşeli parçalar. Ama kimse dansetmiyordu ve ben bunun nedenini **biliyordum.**

Yahudiydik yani damgalı insanlar. Daha o günlerde binlerce Yahudi Almanya'yı terketmiş, işlerine ve evlerine el konulmuştu. Sokaklarda dövülme, aşağılanma olayları, gösteriler yer alıyordu. Ama biz kalmıştık. Annem her zaman Hitler'in de bir 'politikacı' olduğunu ve kısa zamanda dünyanın kaç bucak olduğunu anlayacağını söylerdi. Durumun düzeleceğinden emindi. Ailesi yüzyıllardır Almanya'da yaşıyordu ve kendisini sokakta bayrak sallayan kabadayılardan daha çok Alman olarak kabul etmekteydi.

Yine de düğün masasındaki huzursuzluk Yahudiliğimizden daha başka nedenlerden gelmekteydi. Helms ve Weiss aileleri birbirilerini pek tanımıyorlardı. Helms'ler sıradan insanlardı. İnga'nın babası düz suratlı utangaç bir makinistti. Kötü biri değildi galiba. Karısı kendi halinde, Inga gibi uzun yüzlü sarışın, açık mavi gözlü güzel bir kadındı. Inga'nın benim yaşımda olan bir de kardeşi vardı. Adı Hans Helms olan oğlanı futbol maçlarından tanıyordum. Kazandığı zaman çok gösteriş yapan, ama yenildiğinde hemen çöküveren atlet tiplerindendi. Birkaç kez karşı karşıya oynamış, kendisine üstünlüğümü göstermiştim. O maçları kendine söylediğimde anımsamadığını ileri sürdü. O gün Alman piyadesinde erdi ve üniformalıydı.

İnga ansızın ağabeyimi dudaklarından öptü. Belki de masanın çevresindeki sıkıcı sessizliği bozmak için yapmıştı bunu. Ağabeyim şaşkın şaşkın bakındı. Karl zayıf, uzun boylu, düşünceli bakışlı, esmer bir delikanlıydı. İnga ile Ticari Sanat Akademisi'nde tanışmışlardı. İnga okul müdürünün sekreteri, Karl da üstün yetenekli öğrencilerden biriydi.

Annem, Karl'ın kendi sınıfının altından biriyle evlendiğine inanıyordu. Karşımızda oturan alçakgönüllü işçi sı-

nıfı ailesi de, o sıcak ağustos günü bu düşüncelerini kanıtlıyordu.

Ancak Berta Weiss, İnga'nın sarsılmaz iradesini hesaba katmamıştı. (Annem de epey güçlü bir iradeye sahipti ama Karl'ın İnga'ya olan aşkı buna boyun eğmemişti.) Gerçekten seviyorlardı birbirilerini. Karl'ın İnga'da ihtiyacı olan kadını gördüğünü sanıyorum. Güçlü, kararlı, canlı ve çalışkan bir kız. Oysa Karl, Anna ile bana hiç benzemezdi. Karamsardı, hep korkular içinde yaşardı.

«Beni bir kere daha öp,» dedi İnga.

Karl, «Herkesin önünde... daha alışamadım,» diye karşı koyacak oldu.

İnga ağabeyimi yakaladı, peçesini geriye atıp bir daha öptü. Dantelli, ipekli gelinliği içinde, başında papatyalardan tacıyla gerçekten güzeldi.

Anna ile ben alkışlamaya başladık. Ben iki parmağımı ağzıma sokup ıslık çaldım. Helms ailesi biraz daha rahatlamış gibiydi şimdi. Çekinerek gülümsediler. Hans Helms bana göz kırptı — erkek erkeğe.

Masanın bir yanında annem, babam, babamın düğün için Varşova'dan gelen küçük kardeşi Moses, annemin annesiyle babası Bay ve Bayan Max Palitz oturuyorlardı. Büyükbabam esaslı adamdı. 1914 1918 savaşında gösterdiği kahramanlık için madalyasını Kayser'in elinden almıştı. Nazilerden korkmadığını, Almanya'nın kendinin de vatanı olduğunu söylerdi.

Düğün partisinin en şık kadını annemdi. Açık mavi bir elbise, beyaz eldivenler, kocaman beyaz bir şapka. Babamın koluna dokundu.

«Jozef, damadın babasının kadeh kaldırması âdettir.»

«Ha.. peki, peki.»

Babam ağır ağır doğruldu. Bir hastasının zayıflamasını, hastanede yatan birini, haftalar önce kanserden ölen bir diğerini düşünüyormuş gibi dalgındı. Şimdi artık yoksullar ve hastalara doktorluk yapıyordu. Kaçacak kadar

ileri görüşlü ya da paralı olmayanlara. Hepsine bir Rothschild'e göstereceği özeni göstermekteydi.

Babam şampanya kadehini kaldırdı. Herkes kalktı. Anna koluyla beni dürtükledi.

«Sarhoş olacağım Rudi. İlk kez olarak.»

«Çocuklar, babanız konuşuyor,» dedi annem.

«Mutlu çiftin onuruna,» dedi babam. «Yeni kızım Inga Helms Weiss ve oğlum Karl'ın sağlığına. Tanrı onlara uzun bir ömür ve mutluluk versin.»

Ben ortalığı neşelendirmek için bağırmak istedim ama Helms ailesi hâlâ pek neşelenecek gibi görünmüyordu. Akordeoncu başka bir havaya geçti. Kadehler yine şampanyayla doldurulduğu. İnga, Karl'ı kendisini bir kere daha öpmeye zorladı. Dudakları aralık, gözleri ihtirasla kapalı.

Babam kadehini bu kez yeni ailenin onuruna kaldırdı. Sonra annemin anne ve babasını, Moses Amcamı tanıştırdı.

«Bu kadar tanıştırma yeter, Jozef,» dedi büyükbabam. «Az lâf çok şampanya. Tıp dersi gibi yaptın bu işi de.»

Birkaç kişi güldü.

Bay Helms'in yanında hiç gülümsemeyen iriyarı bir adam vardı. Ceketinin yakasının altında İngiliz ve Amerikalıların **swastika** adını verdikleri gamalı haç rozetini gördüm. Adı Heinz Muller olan bu adam Bay Helms'le aynı fabrikada çalışıyordu. Çekingen bir adam olan Moses Amcam tanıştırılınca, Heinz Muller'in Inga'nın babasının kulağına, «Duydun mu, Helms? **Moses!**» dediğini duydum.

Anna ile tartışır gibi yaparak adamın neler söylediğini duyabilmek için kulağımı o yana diktim.

«Ablanı bu işten vazgeçmeye zorlayan olmadı mı?» diye sordu Hans'a.

«Çok,» diye Hans Helms cevap verdi. «Ama ablam bir kez karar verdi mi, ne denli inatçıdır bilirsin.»

Kardeş kardeşi iyi tanıyordu. Inga gözlerini Karl'a dikmişti ve şimdi de ona sahipti. Hem kendi ailesinin, hem benim ailemin muhalefetlerini, çeşitli güçlükleri yenmeyi bilmiş, hiç kimsenin duygularını incitmemek için Karl ile yalnızca medeni nikâh yaparak evlenmişti. Bütün güçlülüğüne karşın, ona bir acıma ve sevecenlik hissedebiliyordum. Örneğin, Anna ile bana çok yakındı, okul derslerimizle, okul dışı uğraşılarımızla yakından ilgileniyordu. Anna'ya dikiş öğretmeye başlamış, benim futbolumu seyretmişti. Annemle babama da çok saygı gösteriyordu. (Bu arada annemin kızı kendisinden uzak tuttuğunu ve daha birkaç yıl böyle yapmaya devam ettiğini de belirtmeliyim.)

Şimdi kadeh kaldırma sırası Bay Helms'e gelmişti. Ayağa kalktı. Eski bir takım elbise giymiş tıknaz bir adam. Herkesi övdüğü kısa konuşmasının sonunda 'görkemli Anavatanın' hizmetinde olan oğlu Hans'ı da andı.

Bunu duyunca büyükbabam Bay Palitz'in gözleri parlamıştı.

«Hangi bölümden, oğlum?» diye sordu.

«Piyade.»

«Ben de piyadeydim. İkinci Makinalı Tüfek Alayında yüzbaşı. Demir haç, birinci sınıf.» Büyükbabam yaka deliğindeki şeride dokundu. Sanki hepsine, «Lütfen dikkat edin, ben hem bir Musevi, hem de iyi bir Almanım. Buradaki herkes kadar vatanseverim,» der gibiydi.

«Bugün asker helâsı temizlemesine izin verilmez,» diye Muller'in Hans'a fısıldadığını duydum.

Büyükbabam onu duymamıştı, ama yine de bir anlık bir gerginlik olmuştu. Inga Viyana Ormanlarından Esintiler adlı parçayla dans edilmesini önerdi. Ayağa kalkıldı.

«Haydi dans edelim,» diye Anna kolumu çekiştirdi.

«Parfümünün kokusuna dayanamıyorum.»

«Parfüm kullanmıyorum ki. Doğuştan tatlıyım ben.»

Dilini çıkarıp Moses Amca'ya döndü sonra. Ben kalkmış geriniyordum. Babamla amcamın konuşmalarına kulak misafiri oldum.

«Ne düşündüğünü biliyorum, Moses,» diye babam bağışlanmasını isteyen bir sesle konuşuyordu. «Dini tören yapılmadı. Kadehler kırılmadı. Bizi kötü görme lütfen. Oğlanların on üç yaş törenleri yapılmıştı. Berta ile ben hâlâ bayramlarda sinagoga gidiyoruz.»

«Jozef, benden özür dilemene gerek yok.»

Anna ısrar ediyordu. «Moses Amca, haydi gel dansedelim!» Adamı ağaçların altındaki çimenliğe çekti. Güneşin ve gölgelerin dansedenler üzerinde yarattığı kareli biçimleri hâlâ hatırlarım.

«Mutlu musun?» diye babam anneme sordu.

«Karl mutluysa, ben de mutluyum.»

«Bu cevap değil.»

«Verebileceğim en iyi cevap.»

«İyi insanlar,» dedi babam. «Karl da kızı çok seviyor. Onun için yararlı olacak. Güçlü bir kadın.»

«Bunu ben de farkettim, Jozef.»

Ben hafifçe sarhoş taklidi yapıp masanın çevresinde dolanıyor, konuşulanları dinliyordum. Muller yine alçak sesle Bay Helms'e Hans'a ve akrabalarına bir şeyler anlatıyordu.

«Inga'nın birkaç ay daha beklemesini sağlamamanız çok kötü oldu,» diyordu. «Parti büyükleri bana yeni yasaların çıkarılacağını söylediler. Karışık evlilikler yasak olacak. Sonradan pişmanlıktan kurtulurdunuz.»

«Ama bunlar başkaları gibi değiller,» dedi Bay Helms. «Doktor... sonra yaşlı adam da bir savaş kahramanı...»

Birden Hans Helms bir öksürük nöbetine tutuldu. Puro içiyordu, dumanı ciğerlerine kaçmıştı.

Annemle vals yapan babam hemen dansı bırakıp koşa koşa Hans'ın yanına geldi. Kendisine zorla bir fincan çay içirdi. Öksürük hemen kesildi.

«Eski bir tedavi,» dedi babam. «Çay nikotinin etkisini yok eder. Tıp öğrencisiyken öğrendiğim bir şey.»

Helms'ler garip garip baktılar babama. Zihinlerinden geçenleri okuyordum. **Yahudi Doktor. Akıllı Nazik.**

Muller küstahça, «Ne doktorusunuz, Doktor Weiss?» diye sordu.

«İyi bir doktordur!» diye bağırdım. «Sizi ilgilendirmez,» diye de eklemek isterdim.

Annem de uyarır gibi bağırdı. «Rudi!»

«Pratisyenim. Gronigstrasse'de küçük muayenehanem var.»

Hans iskemleye çöktü. Yakasını açmış, gözleri yaşla doluydu. Annesi sarı saçlarını okşuyordu. «Zavallı Hans'ım benim. Umarım askerde iyi davranırlar sana.»

Babam küçük bir şaka yapayım dedi.

«Bakmazlarsa artık ailede bir doktor var. Ben gece vizitesine de giderim.»

Inga ile Kari neşeyle dansediyorlardı. Birkaç genç çift daha. Büyükbabam genç Helms'in karşısına oturdu.

«Benim günümden bu yana epey değişiklik olmuştur sanırım,» dedi büyükbabam.

«Herhalde,» diye Hans cevap verdi. «Siz dövüştünüz mü?»

«Dövüşmek mi? Demir Haçı nasıl aldım sanıyorsun? Verdun, Chemins des Dames, Metz. Hepsini gördüm.»

Bayan Helms huzursuzdu. «Artık savaş olmaması için dua edelim,» dedi.

«İşte buna içerim hanımefendi,» dedi büyükbabam.

Muller, Hans'ın yanında oturuyordu. Büyükbabamın beyaz saçlı başına bakarken gülümsemekteydi.

Ansızın, «Anladığıma göre damadınız Varşova'da doğmuş,» dedi. «Yani teknik açıdan hâlâ Polonya vatandaşı sayılır.»

«Ne çıkar bundan?»

«Uluslararası durumları düşünerek aile bağlılığınızın

ne yönde olduğunu merak etmiştim de.»

«Ben politikaya metelik vermem,» dedi Büyükbaba Palitz.

Dansederken babasının sesini duyan annem dansı bırakıp masaya döndü. Müzik bir an için sustu. Inga, Karl ve babam da geldiler.

«Biz siyasal konuları tartışmayız,» dedi annem kesin bir sesle. «Kocam da benim kadar Alman kabul eder kendisini. Tıp fakültesine burada gitti, doktorluğunu burada yaptı.»

«Bir şey demek istememiştim hanımefendi,» dedi Muller. Yine o soğuk gülümsemeyle ağzı yayıldı. Yıllar boyunca o kadar çok rastlayacaktım ki bu gülümsemeye. Varşova gettosunun sonunu gösteren fotoğraflara bakın. Bu gülümsemeyi kadın ve çocuk katillerinin yüzlerinde göreceksiniz. Auscwitz'de gaz odalarının dışında sıraya girmiş çıplak kadınların fotoğraflarına, sonra da kenarda duran silâhlı nöbetçilere bakın. **Gülümsüyorlar.** Hep garip bir mizah anlayışı kendilerini gülümsemeye zorluyor. Neden? Bir utanç gülümsemesi mi bu? Suçlarını gülümsemeyle mi örtüyorlar? Pek sanmam. Belki bu, kötülüğün ruhundan başka bir şey değildir; insanda kötü ve yıkıcı olan her şeyin bir damıtığı.

Pedagog olan karım Tamar bundan söz ettiğim zaman omuzlarını silker. Tatlı sert bir alaycılıkla, «Gülümsüyorlar işte,» der. «Başkalarının acı çekip ölmeleri onlara komik geliyor.»

Babam da, annemin Muller ya da Helms ailesiyle politika konuşulmaması isteğine katılıyordu. Kendisine özgü saygılı sesiyle soğuk algınlığı ve kırık çıkık konusunda uzman olduğunu, politikanın kendi alanı dışında olduğunu söyledi.

Ama büyükbabam böyle inceliklerden anlayacak insan değildi. Oturduğu yerde öne doğru eğilerek piposunu Muller ile Helms'e uzattı.

«Hindenberg gibi adam var mı?» dedi.

«Bir vatansever olarak, büyük biri sayılabilir,» diye karşılık verdi Muller. «Ama eski kafalı, çağın gerisinde kalmış.»

«Haydi canım!» dedi büyükbabam. «Bugün bile onun gibi birkaç insana ihtiyaç var. Dürüst birkaç general. Ordu o çeteyi söküp atmalı yerinden.»

Muller'in gözleri neredeyse kapanmıştı. «Hangi çeteyi?» diye sordu.

«Neden söz ettiğimi anlamışsındır. Bir iki esaslı asker bir öğleden sonra hepsinin gereğine bakabilir.»

Yine huzursuz bir sessizlik çöktü ortalığa. Annemle babam başlarını sallıyorlardı. Annem babasının koluna dokundu.

«Hiç olmazsa bugün bırak bu lâfları. Lütfen.»

Inga yardıma koştu. O canlı sesiyle, «Kulaklarıma inanamıyorum, Karl,» dedi. «Senin ailen hep askerlerden yana.»

Herkes güldü buna. Babam, büyükbabamın yeniden askere alınması konusunda bir espri yaptı. Bay ve Bayan Helms'le oğulları suskundular. Muller, Bay Helms'in kulağına bir şeyler fısıldadı.

Inga topluluğu canlandırmaya çalışıyordu.

«Neden hep birlikte şarkı söylemiyoruz? Hangi şarkıyı okuyalım?»

Akordeoncuya yanımıza gelmesi için işaret etti. Az sonra herkesi ayağa kaldırmış, bir halka biçiminde toplamıştı.

Inga'nın böyle bir şeyler yapabilme, insanları etkileme gücü vardı. Bunu zalimce ya da üstün dişi rolü oynayarak değil de, kişiliğinin canlılığı ve neşesiyle yapardı. Yaşamının her dakikasından zevk alır gibiydi ve bu zevki başkalarına aşılama yeteneği vardı. Bir keresinde Anna ile beni hayvanat bahçesine götürmüştü. Hayvanlardan ne kadar çok zevk aldığımı, ayaklarım ağrıyana kadar yürü-

düğümüz halde Karl ve onunla birlikte olmaktan mutluluk duyduğumu hatırlıyorum. Buna rağmen iyi bir eğitim görmüş de değildi, bir meslek okulu bitirmişti yalnızca. Öyle taşkın, gösterişli ya da aşırı neşeli sayılmazdı. Ama canlıydı, yaşamı seviyordu ve karşısındakine de bu duyguları aktarabiliyordu.

«Lorelei'ı biliyor musun?» diye sordu annem.

Akordeoncu başını eğdi. «Özür dilerim, hanımefendi. Ama Heine...»

«Heine yasaklandı mı?» diye annem kulaklarına inanamayarak sordu.

«Bakın, partinin müzik bölümünün dediğine göre...»

«Lütfen,» diye ısrar etti annem.

«Haydi,» dedi Inga. Adamı alnından öptü. «Gelinin hatırı için. En sevdiğim şarkıdır.»

Akerdeoncu parçayı çalmaya başladı. Karl kolunu Inga'nın beline, Inga babamın beline, herkes birbirinin beline dolaştı. Ama Helms ailesi şarkıya katıldılarsa da bizden biraz uzak gibi duruyorlardı. Eski ezgi, eski sözler sıcak yaz havasında dağılmıyor gibiydi.

Neden karşıma çıktı bilemiyorum
Bu acı, bu kederin anısı,
Garip bir efsane hâlâ kovalıyor beni,
Hâlâ dönüp duruyor beynimin içinde...

Yanından geçerken Moses Amca kolumu dürtükledi. «Ben Üzümler ve Bademler'i dinlemeyi yeğlerdim.»

Neden söz ettiğini bilmiyordum. İyi ve ailesine bağlı bir insandı. Ama bizlerden ayrıydı. Annemin sık sık (ama eleştirmeden) söylediği gibi, Polonyalı Yahudiler farklıydılar.

«Şarkı söylemek sıkıcı,» dedi Anna. «Bak ne getirdim.»

Küçük bir top getirmişti. Kafama attı. Onu kovaladım, az sonra lokantanın arkasındaki çayırda top oynuyorduk.

Ben hemen çalım atmaya başladım. Anna bir keresinde düştü.

«İsteyerek düşürdün beni!» diye bağırdı.

«Kaza oldu.»

«Yalancı!»

Topu öfkeyle başımın üstünden aşırttı. Top gidip bahçenin bir köşesinde yemek yiyen bir grup insanın ortasına düşmüştü.

Hemen koştum. Sonra birden durdum. Adamlardan biri topu almış bana uzatıyordu.

«Senin mi bu?»

«Evet.»

Üç kişiydiler. Genç, iriyarı. Hepsi de Yıldırım Birlikleri'nin kahverengi gömleklerini, bol kahverengi pantolonlarını ve kara çizmelerini giymişlerdi. Kollarındaki bantlarda beyaz bir halka içinde siyah gamalı haç vardı. Bantın rengi kızıldı. Yüzlerine baktım. Berlinli yüzler. Pazar günleri bira bahçelerinde görülen gençler. Üniformaları dışında.

Kim olduklarını, bizim hakkımızda neler düşündüklerini ve bize neler yaptıklarını biliyordum. Bir yıl kadar önce bunlardan birkaçıyla sokakta kavga etmiştim. Gözüm morarmış, birini yere yıkmış ve sonra bahçe duvarı falan demeden kaçmıştım ellerinden.

Topu tutan, «Ne bakıyorsun çocuk?» diye sordu.

«Hiç,» dedim.

Anna birkaç metre arkamdaydı. O da onları görünce gerilemeye başlamıştı. **Yapma, onlardan korktuğunu belli etme. Yahudi olduğumuzu bilmiyorlar,** diye seslenmek istedim. Anna'nın yüzü sapsarı kesilmişti. Belki benden daha iyi anlıyordu bunların bizim düşmanlarımız olduğunu ve ne yaparsak yapalım, bu kör ve mantıksız nefretten kurtulamayacağımızı. Ama adamlar bize karşı ilgisiz görünüyorlardı o anda.

Topu bir tekmede benden yana attı adam. Bir kafa

koyup Anna'nın ayakları dibine düşürdüm. Ne olduğunu bilmediğim bir şeyden ucuz kurtulmuş hissediyordum kendimi.

Bir defne ağacının altında durduk. Yine o üç Yıldırım Birliği askerine baktık.

«Düğün eğlencesi mahvoldu,» dedi Anna.

«Hiç de değil. Bizimle ilgileri yok ki.»

Taflanların öte yanında Helms'lerle bizimkilerin şarkılarını duyuyorduk.

«Haydi ben kaleci durayım, sen de bana gol at,» dedim.

«Top oynamak istemiyorum,» dedi Anna, «Şarkı söylemek de istemiyorum.»

Kaçtı. Topu arkasından atıp sırtına isabet ettirdim. Normal olarak dönüp beni kovalaması gerekirdi. Ama koşmaya devam etti. Kahverengi gömleklilere bir kere daha bakarken, acaba hepimiz kaçsak daha doğru mu olur, diye düşündüm.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜNDEN

Berlin
Eylül, 1935

Marta bugün yine yorgunluktan yakındı. Laura'nın doğumundan bu yana hiç de iyi değil. Bir doktora görünmesi için ısrar ettim.

Çocukluğumda yıllarca yaşadığım bu mahalledeki küçük daireye yeni taşınmıştık ama eskiden Groningstrasse'de bir Doktor Josef Weiss bulunduğunu anımsıyordum. Annem babam hep ona giderlerdi. Muayenehanesi yine o dört katlı binadaydı. Doktorla ailesi üst katlarda oturuyorlardı.

Yumuşak sesli, yorgun görünüşlü bir adam olan Doktor Weiss, Martha'yı inceden inceye muayene ettikten sonra, durumu mümkün olduğu kadar önemsiz göstermeye çalışarak, hafif bir kalp rahatsızlığından kuşkulandığını söyledi. Marta ile ben çok şaşırmış görünmeliyiz ki, hemen bunun hiç ciddi olmadığını, belki de kansızlığıyla ilgili olabileceğini belirtti, kanını güçlendirecek bir ilâç yazıp kendisini çok yormamasını söyledi.

O, Marta ile konuşurken ben odasının koyu renk tahta kaplı duvarlarına göz gezdirdim. Diplomalar. Belgeler. Karısıyla çocuklarının fotoğrafları. Genç bir evli çift. Benim için bir önemi yok ama annemle babamın Doktor Weiss'in Yahudi olduğunu, ama iyi bir Yahudi olduğunu söylediklerini anımsadım.

Evde iki çocuğumuz olduğunu öğrenen doktor haftanın birkaç günü bir gündelikçi tutmamızı önerdi. Marta da hiç utanmadan buna maddi olanaklarımızın yetmeyeceğini belirtti. Bunun üzerine doktor da Marta'nın kusursuz bir Berlin'li hanım gibi bütün gününü temizlik ve yer silmekle geçirmemesini, ama az da olsa biraz çalışmanın sağlığı için yararlı olacağını söyledi.

Tam kapıdan çıkarken beni durdurup eskiden Dorf diye bir hastası olduğunu söyledi. Acaba onların akrabası mıydım? On iki yıl önce, ben daha küçük bir çocukken, babamın gerçekten kendisinin hastası olduğunu anlattım.

Doktor Weiss çok duygulanmıştı. Annemle babamı çok iyi anımsıyordu. Karısı Klaus Dorf'un fırınından ekmek ve çörek alırdı. Beni gördüğüne çok sevinmişti. Neden sanki bunu ilk geldiğimde söylememiştim?

Marta başını kaldırdı ve o Kuzey Alman gururuyla kocası avukat Erik Dorf'un hiç kimseden özel bir davranış görmek istemediğini söyledi. Bunu zalimcesine ya da doktora haddini bildirmek için söylemiş değildi. Yalnızca gerçekleri dile getirmek istemişti, o kadar.

Her ne olursa olsun, Doktor Weiss bunu bir hakaret

olarak kabul etmemiş ve sözünü sürdürmüştü. Altı yaşımdayken beni su çiçeğinden tedavi etmiş, sonra annemin ağır bir zatürree atlatmasını sağlamıştı. Şimdi nasıllardı acaba? Babamın ölmüş olduğunu söyledim. Son ekonomik bunalımda fırınını da kaybetmişti. Annem Münih'te akrabaların yanında kalıyordu.

Bu haberin kendisini etkilediğini anlamıştım. O yıllar içinde ne kadar çok iyi insanın zarar gördüklerini, bunun ne denli acı bir şey olduğunu söyledi. Birden, «Ya o kızarmış şekerli çörekler?» diye sordu. «Perşembeleriydi, değil mi?»

Gülümsemekten alamadım kendimi. «Çarşambaları. Ben dağıtırdım.»

Babamın küçük fırını, benim çocukluğumda çıraklık yapmış olmam çok hoş anılarmışcasına bizi bırakmak istemiyor gibi bir hali vardı. Marta benim ne kadar ilerlediğimi, çalışarak okuyup avukat olduğumu belirtti. Doktor da aynı düşüncedeydi. Bekleme odasından geçip dışarı çıktık. Hastalarının çoğunlukla yoksul kimseler olduğuna dikkat ettim.

Daha sonra küçük bir parkta oturduk ve ben uzun süredir yaptığım gibi yine gazetelerin ilân sayfalarını incelemeye başladım. Gece bekçisi. Depo memuru. Evinde besleyecek iki çocuğu ve bir de karısı olan parlak genç bir avukat için değil hiçbiri. Marta da işe girmekten söz ediyor ama kesinlikle karşı çıkıyorum buna. Çocuklara bakacak kimsemiz yok, ayrıca Marta da çalışmak üzere yetiştirilmiş bir insan değil. Bremen'deki eski kafalı ana babası kadınların çalışmasının doğru olmadığı düşüncesindeler. Evlenmek, çocuk doğurmak, yemek yapmak ve kiliseye gitmek için yetiştirilmiş bir kız Marta.

Doktorun faturasını ödemekte güçlük çekeceğimi söyleyince Marta, Doktor Weiss'in beni gördüğüne çok sevindiğini, babamın çöreklerini bile anımsadığına göre, bir iş bulana kadar bekleyebileceğinden emin olduğunu söy-

ledi. Marta hep iyimserdir, hep kafasında plânlar hazırlar, ileriyi gören ve her şeyin daha iyiye gittiğini farkeden bir insandır.

Bense öyle değilim. Babamın fırınını, işini, kendine güvenini ve sonunda da yaşamını yitirdiğini gördüğümden bu yana, doğuştan gelen asık yüzlülüğümü yalancı bir neşe görüntüsü altına saklamaya çalışmışımdır. Ufak tefek, sarışın, kusursuz davranışlı ve kibar elleri olan Marta ile ben dikkatleri üzerimize çeken bir çift oluşturmaktayız.

Masraflarımızın çok arttığı bu dönemde bizim için savurganlık demek de olsa küçük parkta dolaşırken birer dondurma aldık. Marta, ilk başlarda yumuşak, sonraları daha sert olarak bana ders vermeye başladı. Çok çekingendim, kendimi hep geri plânda tutuyordum. Hukuk fakültesinden ilk on kişi arasında mezun olduğumu söyleyerek övünmüyordum. Neden?

Babamın başarısızlığından utandığımı, övünmeyi, kendimi ön plâna çıkarmayı çok güç bulduğumu nasıl anlatabilirdim ona?

Marta yarısını bitirdiği dondurmasını bir çöp tenekesine attı. Canı sıkılmıştı. «Bütün önerilerimi reddediyorsun. Erik, lütfen...»

Ne istediğini biliyordum. Ona belki de on kez polis olmak istemediğimi söylemiştim. Bir amcası, günun yeni yükselen politika liderlerinden ve aynı zamanda Gestapo, SS ve diğer güvenlik hizmetlerinin başı olan General Reinhard Heydrich'in dostuydu. Marta, benim hiç olmazsa bu güçlü adamla bir kere konuşmam gerektiğini durmadan söylemekteydi. Binlerce genç insan, üniversite mezunları yaşamlarının on yılını böyle bir fırsat için seve seve verirlerdi. Ama ben parti üyesi bile değilim. Marta da. Biz politikayla pek ilgisi olmayan insanlardık. Durumun her gün biraz daha nasıl düzeldiğini görüyorduk kuşkusuz. Daha çok iş alanı açılıyor, paranın değeri dengeleniyor, fabrikalar çalışıyordu. Ama politika benim çok ötemde bir şeydi.

Babamın zamanında sosyalist bile olduğu ihtimalini söyledim. Naziler bunu mutlaka öğrenirlerdi. Sonra ne olacaktı?

Ama Marta ısrar ediyordu. Zaten hasta olan kalbini kırdığımı söylüyor, bunu çocuklara borçlu olduğumu belirtiyor ve belki de benim kusurumun yeni Almanya'ya kendimi yürekten adayamamam olduğunu belirtiyordu. Son birkaç yıldır başımı hukuk kitaplarından kaldırmadığımı, bu arada bir sigorta şirketinde çalıştığımı, aklımı ve sağlığımı güç halle koruyabildiğimi ve bu yüzden politikacılara, geçit törenlerine, toplantılara ayıracak zaman bulamadığımı söyledim.

Sonunda kazanan Marta oldu. Amcasına Heydrich'ten bana bir randevu almasını istemeye karar verdim. Ne de olsa Marta'yı sever ve sayardım, belki de o, yeni hükümetin yeni fırsatlar sağladığını benden daha iyi anlıyordu.

Kollarımızı birbirimizin beline dolayıp genç aşıklar gibi ağaçların altında yürüdük. Yolda afişlere bakıyordum... şövalye zırhları içinde Hitler, Yahudilerden alışveriş yapılmaması için uyarılar, herkesin daha çok çalışması... Belki de haklıydı Hitler.

*
**

Eylülün 20'si olan bugün görüşmek üzere Reinhard'ın odasına alındım.

Uzun boylu, yakışıklı, etkileyici bir insan. SS'in siyah üniforması ondan başkasına bu kadar yakışamaz. Hem Güvenlik Servisinin hem de Gestapo'nun başkanıydı. Doğrudan doğruya, 'ordu içinde ordu' olan ve Nazi daktrinini, ırksal saflığı ve Almanya'nın güvenliğini koruma yemini etmiş insanlar topluluğu olan SS'in başkanı Reichsführer Himmler'e karşı sorumluydu.

Hedrich özgeçmişimi okurken ben de onu seyrediyordum. Kusursuz bir atlet olduğunu duymuştum, aynı zaman-

da usta bir kemancıydı. Yanındaki bir masada bir keman duruyordu. Bir Mozart Kantata'sı açıktı. Onun hakkında bir şeyler biliyordum: eski bir deniz subayı, parti örgütleyicisi, parlak bir kuramcı, güvenlik ve düzene ve polis gücünün sınırsızlığına olan gereksinmeye içtenlikle inanmış bir insan.

Saygılıydı. Fakültedeki sol eğilimli öğrencilerin yaydıkları söylentilere göre, kendisinin 'genç bir ölüm tanrısı' olduğunu belirtecek hiçbir yanı yoktu. İnsanlar nasıl da yanılıyorlardı! Karşımda otuz bir yaşında, zeki ve ince zevkli bir insan vardı.

Ansızın başını kaldırıp kendisinin başında olduğu Güvenlik Servisi ya da Gestapo gibi SS'in özel dallarında çalışmaya uygun olduğuma nereden hükmettiğimi sordu.

Doğrusunu söylemek gerekirse ne cevap vereceğimi bilemedim; bu yüzden en kolay yolu seçtim. Gerçeği söyledim.

«Bir işe ihtiyacım var, efendim.»

Bu cevap hoşuna gitmişti. Bir anda nasıl keskin görüşlü, karşısındaki insanı hemen tartan, amaçlarını anlayan, doğuştan psikolog olduğunu gösteriverdi. Kendisine dürüst bir cevap verdiğimi söyledi. Kendisinden iş istemek üzere sürüyle yalancı, hileci insanlar geliyordu. Bense, parlak ve genç bir avukat olarak, Vatanım ve Führer'im konusunda uzun söylevler vermemiş, yalnızca işe girmek isteğinde olduğumu söylemiştim.

Benimle alay mı ediyordu? Hayır, içtenlikle konuşuyordu. Yine de madeni mavi gözlerinde alaycı bir parıltı vardı. Bana doğru dönünce karşımda başka biri bulunduğunu sandım. Yakışıklı yüzünün iki yanı birbirine benzemiyor gibiydi. Benimle alay mı ediyordu? Hiç emin değilim buna.

Heydrich partiden, yeni hükümetten, çürümüş ve etkisiz parlamentonun sonundan söz etti. Gereğince kullanıldığı takdirde polis gücünün devletin gerçek gücü ol-

duğunu anlattı. Tartışmam gerekirdi sanırım. Hukuk fakültesinde başka kavramlar öğretilmişti. Ya mahkemeler? Hukuk süreci? İnsan hakları? Ama ona cevap veremeyecek kadar şaşırmıştım.

«Çağdaş teknik bilgi ve Alman halkının vatanseverliği birleşince yapacaklarımızın sınırı yoktur, hiçbir düşman bizi yenemez,» dedi.

Şaşırmış görünmeliyim ki, güldü ve bana SS. SD. Gestapo ve RSHA arasındaki ayırımları gerçekten bilip bilmediğimi sordu. Bilmediğimi itiraf edince yüksek sesle güldü, elini masaya vurdu.

«Çok güzel, Dorf. Biz bile zaman zaman bunları karıştırıyoruz. Önemi yok ama. Hepsi raporlarını bana ve sevgili Reichsführer'imiz, Herr Himmler'e verirler nasıl olsa.»

Bundan sonra bana Yahudiler konusundaki duygularımı sordu. Bu sorunu pek düşünmediğimi söyledim. Yine yüzünün çarpık yanını çevirdi. Gazetecilik, ticaret, bankacılık ve diğer mesleklerde sayılarını aşan bir etkinlikleri olduğunu ve bu durumun belki de hem Almanya, hem de Yahudiler için iyi olmadığını kabul ettiğimi söyledim.

Heydrich başını salladı. Sonra kendisinin büyük bir tezini anlatmaya başladı. Führer'in **Kavgam**'da ileri sürdüğü düşüncelerin daha genişletilmişini yani. İzlemesi pek kolay değildi, sonunda şuna geliyordu: Nasıl Bolşeviklik Rusya'da başarılı olmak için bir **sınıf** düşmanına gerek duymuşsa, Almanya'da da Nazi hareketi başarılı olmak için bir **ırksal** düşmana gerek duyuyordu. İşte bu yüzden Yahudi sorunu ortaya çıkmıştı.

«Ama onlar düşman değiller ki,» dedim.

Heydrich, kurnazca bir oyunla beni kendisinin istediği köşeye sıkıştırmıştı. Sonunda her rütbe, mevki ve inançtaki Almanların kabul edeceğini umduğu bir davranış... Yahudiler yalnızca egemenliği ele geçirmek için bir araç

değil, tarihsel kanıtlara da dayanılarak, düşman sayılırlardı.

Artık konuya iyice ısınmıştı. Kavgam'dan parçaları ezberden okuyarak Yahudilerin her türlü fesatın içinde olduklarını, Dünya Savaşı'nda Almanya'ya ihanet ettiklerini, bankaları ve yabancı sermayeyi ellerinde tuttuklarını, Bolşevikliğe egemen olduklarını anlattı.

Aklım iyice karışmıştı ama ilgileniyor gibi görünüyor, kâh başımı sallıyor kâh gülümsüyordum. Verdiği dersten hoşlanıyordu ve ben de onun şevkini kırmak istemiyordum. Bir yerde, Yahudilerin hem Bolşevik, hem kapitalist olabileceklerini anlayamadığımı soracak olduysam da dilimi tuttum.

«Dorf, bütün sorunların üstesinden geleceğiz, inan bana,» dedi. «Siyasal, toplumsal, ekonomik, askeri ve hepsinin üstünde de ırksal. Yalnızca 'Seçilmiş Halkı' ezerek.»

Bunun benim için yeni bir düşünce olduğunu itiraf ettim, ama Marta'nın uyarılarını anımsayarak zihnimin her türlü düşünceye açık olduğunu belirttim.

Bu, onun hoşuna gitmişti. Parti üyesi olmadığımı, izcilik günlerimden bu yana üniforma giymediğimi söylediğimde bile bunun önemsiz olduğunu, herhangi bir kafasızın üniforma giyeceğini, ama kendisinin çevresinde iyi kafalara, iyi örgütçülere gereksinme duyduğunu belirtti. Parti ile SS'te yeteri kadar serseri, aptal ve sivri akılı vardı. Kendisi etkili bir örgüt kurmaya çalışıyordu.

«Şu halde işe alındım efendim?»

Başını salladı. Büyük bir engel aşmışım, bir dağa tırmanmışım gibi heyecanlandım birden.

Sonra olağan güvenlik araştırması yapıldıktan sonra yemin ettirileceğini söyledi. Sesinde bir sertleşme olmuştu. Bir an için korktum. Ama güldü. «Tertemiz olmasaydın buraya gelmeye cesaret edemezdin sanırım,» dedi.

«Öyle olduğumu sanıyorum, efendim.»

«İyi. Özlük işlerine git de gerekli kâğıtları doldur.»

Kapıdan çıkarken arkamdan seslendi.

«Dorf, sana güvenmekle kendimi tehlikeye attığımı bil. Hitler bir keresinde bir Almanın avukat olmasının ne kadar utanç verici bir şey olduğunu herkes anlayana dek rahat etmeyeceğini söylemişti.»

Bundan irkildiğimi görünce de, «Şaka ediyordum,» dedi. «Heil Hitler, Dorf!»

Cevap vermek çok kolay geldi bana.

«Heil Hitler!»

⁂

Dün akşam, Eylülün 26'sında ilk kez SS'lerin siyah üniformasını giydim. O gece geç vakit de yemin ettim:

Alman Ulusu ve Halkının Führer'i, Silâhlı Kuvvetler Başkomutanı Adolf Hitler'e kayıtsız şartsız boyun eğeceğime Tanrı adına yemin ederim. Bu yemine dayanarak herhangi bir an cesur bir askercesine yaşamımı tehlikeye atmaya hazırım.

Bana teğmen rütbesiyle Heydrich'in karargâhında küçük bir yer verdiler. Aslında fazla pohpohlanan bir memur, Reinhard Tristan Eugene Heydrich'in alçak düzeyde bir yardımcısından başka bir şey değilim. Zamanımın çoğunu Gestapo, SS. SD. RSHA ve diğer SS bölümlerinin karmakarışık ilişkilerini düzeltmeye çalışmakla geçiriyorum. Heydrich, benimle alay ederek patronun kendisi olduğu bilindiği sürece işlerin karışık olmasını yeğlediğini söylüyor.

Siyah gömleğimi, siyah külot pantolonumu ve siyah çizmelerimi giymeme Marta yardım etti. Lugerimi de deri kılıfına yerleştirince tam bir aptala benzettim kendimi. Marta yatak odasından çocukları getirdi babalarını görme-

leri için. Peter beş, Laura da üç yaşında şimdi. Peter'i daha çok seven Marta çocuğu kucağına aldı. Oğlan yüksek kara kasketi görür görmez yaygarayı bastı!

Birden bir şey geldi aklıma. Acaba doğru olanı mı yapmıştım? Yeni giysileri içindeki babasını görünce ağlamaya başlayan bir çocuğa önem verilmez kuşkusuz. Doğal bir şey bu. Ama oğlan yine ağlayıp gerileyince Marta kızdı. Peter ile küçük Laura gidip kapının aralığından baktılar bana.

Marta'ya bunları hep giymek zorunda kalmayacağımı umduğumu söyledim. Savaşta değildik ki. Sabahtan akşama kadar çizmeyle dolaşmanın anlamı yoktu.

«Giymelisin,» dedi. «Herkes sana saygı duyacak. Mahalle esnafı kim olduğunu anlayacaklar. En iyi etleri, meyveyi, sebzeyi ben alabileceğim. Elinde güç varsa, bunu kullanmalısın.»

Cevap vermedim. SS üniforması giymenin yararlarından birinin de daha kalın biftekler, daha olgun kavunlar alabilmek olduğunu hiç düşünmemiştim. Ama Marta oldum olası uzak görüşlü bir kadındır. Kalbindeki zayıflık hiçbir zaman zekâsını etkilememiştir.

İyi geceler dilemek için bir daha Peter'e doğru gittim. Ama oğlan yine kaçtı yanımdan. Marta'yı öpüp o gece merkezdeki giriş törenine katılmak üzere evden çıktım. İlyada'daki o sahneyi anımsadım: Hektor tüylü miğferini başına yerleştirirken karısı Andromache de babasına hayran olması için oğlunu kucağına alır. Oğlan korkuyla ağlamaya başlar. Kendi babasının görünümünden korkmuştur.

Peter'in bu tepkisi beni rahatsız ediyordu. Kendi çocuklarının kendisinden kaçtığı bir insan olarak göremiyordum kendimi.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

1935 ile 1938 yılları arasında Almanya'daki Yahudi yaşamının ağır ağır söndürülmesi sürdürüldü. Evimizi terketmedik. Annem durumun 'iyileşeceğin'de ısrar ediyordu. Babam da ona uydu.

Anna okulu terketmek zorunda kalmış, şimdi özel bir Musevi okuluna devam ediyordu. Kusursuz bir öğrenciydi. Benden de Karl'dan da daha iyi. Karl resim yapıyor, geçimini güçlükle sağlıyordu. Her türlü ticari işlerden uzak tutuluyordu. Kendisine bağlı olan Inga sekreterlik yapıyor ve evlilik yaşamlarının başlıca desteğini oluşturuyordu. Ya ben? Evde işlere yardım ediyor, yarı profesyonel ligde de futbol oynuyordum. Kıt kanaat geçiniyorduk.

Şimdi artık anlaşılıyordu ki, babamın hastaları da, bizler gibi, ülkeyi terkedecek öngörüşten yoksun kimselerdi.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Kasım 1938

Bugün masama gelen raporlar, yörenin muhbirlerinden gelen bilgiler arasında tanıdık bir ada rastladım. Doktor Jozef Weiss.

Doğrusu bana verilen işlerin hepsi de sıkıcıydı. Ara sıra Heydrich'le bazı toplantılara katılıyorum ama, yüksek düzeyde kararları gerektiren toplantılara beni çok seyrek olarak alıyorlar. Becerikli, düzenli olduğum ve Heydrich'in

emirlerini yerine getirmem konusunda bana güvendiğini bilmeme rağmen yakınmamaya çalışıyorum. Bir raporun basitleştirilmesini ya da okunabilir hale sokulmasını istediğinde sık sık, «Dorf'a verin bunu,» der.

Gerçekten yakınacak bir durum yok ortada. Marta'nın kalbindeki rahatsızlık düzelmiş gibi. Çocuklar sağlıklı. İyi yemek yiyoruz.

Bu 6 Kasım günü Doktor Weiss'in adını görünce Marta'nın düzelen sağlığını ve üç yıl önce doktora gitmemizi anımsadım. Weiss'in kliniğinin karşısında oturan küçük bir memurun yazdığı raporu okudum.

> Groningstrasse 19'da hekimlik yapan Yahudi doktoru Jozef Weiss en azından Âri ırkından olan bir hastaya bakmaktadır. Nüremberg Yasalarının çiğnenmesi olan bu durumun incelenmesi gerekmektedir. Söz konusu kadın, doktorun muayenehanesine girdiği görülen Frau lein Gutmann'dır.

Boş şeyler bunlar. Normal olarak böyle bir raporu Yahudi sorunuyla ilgilenen RSHA görevlisine gönderirim.

Ancak raporu elimden bırakmadan bir an düşündüm. Beni ilgilendirir miydi? Programımızı ve Heydrich'in Yahudi sorunu üzerindeki görüşlerini kabul ediyorum. **Kavgam**'ı üstüste birkaç kere okudum ve Yahudilerin Almanya'ya karşı tehdit yarattıkları görüşünü benimsedim. Bir doktora karşı eski bir bağlılığın işime engel olmasına izin vermemeliyim. Ama yine de bugün yaptığım hareketi neden yaptığımı bilemiyorum. Üniformamı çıkarıp gri sivillerimi giyerken belki de Doktor Weiss'e borcum var da ondan, diye düşündüm.

Bekleme odası, anımsadığımdan daha da soluktu. Duvarların ve tavanın boyaları dökülüyordu. Odada dinine bağlı bir Yahudiyle bir çift vardı. Buzlu camlı kapıya vurdum. Doktor Weiss açtı. Üzerinde beyaz ceketi vardı. Bi-

raz daha yaşlanmış, yüzünün kırışıkları artmış, saçları da epey kırlaşmıştı. Bir dakika beklememi rica etti, birisini muayene ediyormuş.

Sonra birden tanıdı beni. «Bay Dorf, siz misiniz? Lütfen buyrun,» dedi. İçerdeki hastasına dışarda beklemesini söyledi.

Yine duvardaki fotoğraflara baktım. Karısı, çocukları, düğün resmi. Genç oğlanın resmine baktım. İriyarı, sert bir çocuk. Üzerinde futbolcu gömleği vardı.

«Küçük oğlum Rudi,» dedi. «Tempelhof takımında oynardı. İyi bir sporcudur. Belki de adını duymuşsunuzdur.»

Başımı sallayarak belirli bir kederi bastırmaya çalıştım. Doktor oğluyla, oğlunun atletik becerileriyle, biz Almanların saygı duydukları bir şeyle övünüyordu. Sanki olduğundan başka bir nedenle kabul edilmesi için yalvarır gibi.

Marta'nın sağlığını, karım hakkında konuşmak için gelip gelmediğimi sordu. Geçmiş ilişkilerin araya karıştırılmasına izin veremezdim. Berlin karargâhında SS teğmeni olduğumu kanıtlayan belgemi gösterdim.»

Yüzü sarardı birden, gülümsemesi silindi, yanlış bir şey yapıp yapmadığını sordu. Bir anlık bir suçluluk duygusuna kapıldım. Neden bu adama cefa çektirilecekti? Bildiğim kadarıyla namusluluk simgesiydi. (Heydrich buna Yahudilerin hiçbir şeyinin bilinemeyeceğini, kötülük planlarını, iyilikseverlik ve yardım maskesi altında sakladıkları cevabını verirdi.

Âri ırkından bir kadına baktığı hakkında bir rapor aldığımızı söyledim. Kabul etti. Eski bir hizmetçisi olan Franlein Gutmann'mış, parasız bakmış kendisine. Önemi olmadığını, bir daha böyle bir şey yapmamasını söyledim. Doktor Weiss emirlere uyacağını söyledi. Sonra bana eskiden pek çok Hıristiyana, bu arada benim aileme de baktığını söyledi.

O anda Heydrich'in insanın kendisini belirli olaylara

karşı çelikleştirmesi gerektiğini söylediği zaman ne demek istediğini anladım. «Zaman değişti,» dedim. «Eski gelenekler yıkıldı.» Bizim yararımıza olduğu kadar kendisi için de. Genellikle bu işleri yapmadığımı, Yahudileri uyarmaya kendim gitmediğimi, bir yönetici olduğumu söyledim.

Zorlukla gülümsedi. «Anlıyorum. Uzmansınız. Ev vizitesine gitmiyorsunuz,» dedi.

Ayağa kalktım. «Kadına bir daha bakmayın. Hekimliğinizi ancak Yahudilere gösterin.»

Cam kapıya kadar yürüdü ardımdan. Kapıyı açmadan önce, «Hiçbir şey anlamıyorum,» dedi. «Sizin aile doktorunuzdum. Karınızın sağlığıyla ilgileniyordum.»

Sözünü kestim. «Neden terketmediniz Almanya'yı? Yoksul değilsiniz. Çıkıp gidin.»

Kapıyı araladı, bekleme odasındaki hastaları görebiliyordum.

«Yahudiler de hastalanır ve tıbbi bakıma gereksinme duyarlar,» dedi. «Bütün doktorlar giderse, sonra ne olacak? Burada kalanlar hep yoksullar ve yaşlılar.»

«Ama sizin durumunuz daha iyiye gidecek değil ki.»

«Bundan kötüsü ne olabilir? Artık vatandaş da değiliz. Yasal haklarımız yok. Mal mülkümüze el konuldu. Sokak zorbalarının oyuncağı olduk. Bir hastaneye kayıt olamıyorum. İlaç alamıyorum. İnsanlık adına daha ne yapabilirsiniz bize?»

Heydrich, Yahudilere çok yaklaşmanın tehlikeleri konusunda haklı. Öyle yalvaran, dilenen, kendilerini alçaltan bir davranışları var ki. Ancak Doktor Weiss'in onurunu da hiç yitirmediğini belirtmeliyim.

«Benden yardım istemeye gelmemelisiniz,» dedim.

«Eski bir doktor hasta ilişkisine dayanarak da gelemez miyim? Anne babanızı iyi insanlar olarak bilirdim. Kendilerinin bana saygı duyduklarını biliyorum.»

Başımı salladım. «Kişisel bir kinim yok size,» dedim. «Sözümü dinleyin ve buradan gidin.»

**
*

Evden çıkarken bir piyano sesi duydum. Bir zamanlar babamın doktorun karısının usta bir piyanist olduğunu söylediğini anımsadım. Mozart çalıyordu.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

1938 Kasım'ı gelmiş, biz hâlâ Berlin'deydik. Şimdi geçmişi düşününce annemi suçlayamıyorum. Ne de ailemden başka bir kimseyi. Berlinde kaldık. Ve bunun acısını çektik. Bizi bekleyen dehşeti üç beş kişi dışında kim anlayabiliyordu ki?

Sonu gelmeyen tartışmaları anımsıyorum. Gidelim. Kalalım. Durum düzelecek. Bir dostumuz var burada. Etkili olabilir.

Bir gün babam ayaklarını sürüyerek yukarı çıktığında annem ile Anna, Mozart'tan bir düet çalıyorlardı. Babamı ayak sesinden tanırdım. İriyarı değil ama güçlü bir adam. Parçayı çalmalarını bekledi, sonra alkışladı. Anna öfkelenmiş gibi numara yaptı. Yeni öğrendikleri bir parçaydı. Babama doğum gününde sürpriz yapacaklardı.

Ben odanın bir köşesinde oturmuş spor haberlerini okuyordum. Çocukluğumdan beri gazetenin yalnız o sayfasıyla ilgilenirim. Notlarımın iyi olmaması yüzünden annemle babam benim spor haberlerini okuyabilmek için okuma öğrendiğimi söylerlerdi sık sık.

«Çok güzeldi,» dedi babam. Anna'yı öptü. «Doğum günümde daha da çok seveceğim. Anna, günün birinde annenden iyi bir piyanist olacaksın.» Kızın saçlarını okşadı. «Şimdi annenle biraz konuşmam gerek, bizi yalnız bırakabilir misin?»

Anna suratını astı. «Ne hakkında konuşacağınızı biliyorum. Gidecek miyiz, yoksa kalacak mıyız?»

Bilmem neden beni odadan çıkarmadılar. Belki de artık konuşulanları dinleyecek yaşa geldiğimi düşünmüşlerdi. Babam piposunu doldurup Bechstein marka piyanonun karşısına oturdu.

«Dorf ailesini hatırlıyor musun?» diye sordu anneme.

«Fırıncı. Sana borcunu ödemeden gidenler.»

«Az önce oğlu buradaydı.»

«Eski borcunu mu ödemeye gelmiş?»

«Pek sayılmaz. Genç Dorf şimdi SS subayı. Âri ırkından olanlara bakmamamı söyledi. Ve de ülkeden çıkıp gitmemi.»

Gözlerimi spor sayfasından ayırmıyordum ama kulaklarım onlardaydı. Babam çok şaşkın, hiç görmediğim kadar endişeliydi.

«Üç yıl önce gitmeliydik,» dedi. «Karl evlendikten hemen sonra. Elimizde fırsat varken.»

Annem eliyle saçlarını geriye attı. «Yani benim yüzümden mi kaldığımızı söylemek istiyorsun, Jozef?»

«Hayır canım. Kararı ikimiz verdik.»

«Ama seni ben kandırdım, değil mi? Onların olduğu kadar benim de vatanım burası dedim. Hâlâ inanıyorum buna. Biz bu barbarların yok olduklarını göreceğiz.»

Babam suçun bir kısmını yüklenmeye çalışıyordu. Geride kalan Yahudilerin tıbbi bakıma gereksinmeleri vardı. Kendisinin mesleği buydu. Ancak annem de, ben de, onun rol yaptığını ve bunda pek başarılı olamadığını görüyorduk. Bizi Berlin'de tutan annemin çelikten iradesiydi.

«Belki hâlâ zamanımız var,» dedi babam. «Inga demiryolu idaresinde bir şeyler yapabilecek birinin olduğunu söylüyordu.»

Annem gülümsedi. «Evet, bir kere daha sorabiliriz. Ama son sorduğumuzda rüşvet olarak bir servet istemişti.»

«Biz gidemezsek çocukları gönderelim öyleyse. Karl, Rudi ve Anna. Başka bir yerde yeniden başlasınlar yaşamaya. O Dorf canımı sıktı.»

Annem piyano taburesinden kalktı. Bechstein'in cilalı tahtasını okşadı. Kendi malı. Ailesinin malı. «Yaşayacağız Jozef,» dedi. «Ne de olsa burası Beethoven'in, Mozart'ın ve Schiller'in vatanıdır.»

Babam göğüs geçirdi.

«Ama ne yazık ki şu anda hiçbiri iş başında değiller.»

Hiç konuşmadan çıktım odadan. Babam haklıydı. Beklemeyi çok uzattığımız inancındaydım.

O öğleden sonra bundan emin oldum.

Yeşil beyaz futbolcu üniformamı giymiş, komşu Wanders takımıyla maçımızı oynamak üzere alana gitmiştim. Bizim takımın adı Vikingler'di. Ben takımın en genç ve en iyi oyuncusuydum. Sol açık oynuyordum. Geçen mevsim takımı şampiyon yapmıştım. Ligde birkaç Yadudi oyuncu daha vardı ama onlar çekilmişlerdi. Çok yetenekli olduğumdan beni takımda alıkoymuşlardı. Üstelik kimsenin ağız kokusunu da çekmezdim. Yahudiliğimle ancak bir kez alay edebilmişlerdi. Topu kaptığım gibi alanın öteki ucuna kadar kimseye kaptırmadan koşabilmemin yanısıra gerektiğinde yumruklarımı kullanmayı da bilirdim. Takım arkadaşlarım da beni savunurlardı. Çoğunlukla.

O gün, Wanderers'in Ulrich adındaki iriyarı oyuncusu pas verirken bana çelme taktı. Kendisine bir iki kez çalım attığım için beni sevmezdi. Ayağa kalktığımda bir yumruk salladı. Az sonra bizi ayırdılar. Ama bu arada ben midesine iki yumruk indirmiş ve çocuğun canını iyice acıtmıştım.

Yengem Inga'nin kardeşi Hans Helms de solaçık olarak Wanderers'de oynuyordu. Ulrich'e beni bırakıp oyun oynamasını söyledi. Ama bu işin orada bitmediğini anlamıştım.

Taç atıldı. Ulrich ile Helms topu sürmeye başladılar. Ben bir çalımla topu kapıp aksi yöne doğru koşarken Ulrich

gelip arkamdan vurdu. Bu kez kalktığımda yumruğu ben salladım, yine bizi ayırmak zorunda kaldılar.

«Bana çelme taktı!» diye bağırdım hakeme. «Neden düdük çalmadın?»

Ulrich'in burnu kanıyordu. Tam bizi ayıracakları sırada esaslı bir sağ kondurmuştum.

«Pis Yahudi!» diye alay etti. «Kalleşçe dövüşten başka ne bilirsin?»

Beni tutanların ellerinden sıyrılmaya çalıştım. Hans Helms de beni tutanlar arasındaydı.

«Weiss, oyundan çıksan iyi olacak,» dedi hakem.

Takım arkadaşlarıma baktım. İçlerinden birisi bile beni savunmayacak mıydı? Ama hiçbiri sesini çıkarmadı. Kaptanımız ayağıyla toprağı eşeliyordu. Gözlerimin içine bakamıyordu.

«Bu yıl her oyunda oynadım, şimdi neden çıkacakmışım,» dedim.

«Aramızda Yahudi istemiyoruz,» dedi Ulrich. «Biz Yahudilere karşı oynamayız.»

«Erkeksen gel de sokakta söyle bunu Ulrich,,» dedim. «Yalnız ikimiz olma.» Öfkeden kuduracak gibiydim. Neden bizim takımdan kimse bana yandaş çıkmamıştı? Neden yalnız bırakıyorlardı beni?

Hakem önümdeydi. Beni tutanlardan kurtulmaya çalışıyordum. «Kavga ettiğin için oyundan atıldın,» dedi hakem. «Evine git.»

İki mevsimdir birlikte oynadığım takım arkadaşlarıma döndüm yine. Bana saygı duyarlardı. En iyi oyuncularından biri olduğumu biliyorlardı. Bir spor yazarı günün birinde benim profesyonel olacağımı yazmıştı. Ama şimdi sesleri bile çıkmıyordu.

Hans Helms durumu düzeltmek isterken daha da berbatlaştırdı.

«Rudi, lig seni geçen yıl atmak istiyordu ama bir ayrıcalık tanıdılar.»

«Cehennemin dibine batsın hepsi!» deyip yürüdüm.

Arkamdan düdük çaldı, gürültüler, ayaksesleri, oyun ben olmadan devam etti. Bir daha hiç oynayamayacağımı biliyordum.

Az önce ettiğim kavgadan iz olarak sağ gözümün altında bir morluk, sağ kulağımın altında bir çizik vardı.

«Ne oldu?» diye sordu babam. Muayenehanesinde ellerini yıkıyordu. Son hastası da gitmişti.

«Biri benimle kavgaya kalkıştı,» dedim. Takımdan atıldığımdan, Ulrich'in burnunu kanattığımdan söz etmedim. Gelininin kardeşinin rakip takımda oynadığından da. İçimde hiçbir şeyi görmeyen bir öfke kaynıyordu. Ailemdeki herkes, babam bile bunu duyamazdı. Birden onlara boyun eğdikleri, eğilip büküldükleri, savaşmayı göze alamadıkları için kızdım.

«Annen kavga etmenden hoşlanmaz bilirsin,» dedi.

«Biliyorum. Ama biri bana yumruk atarsa karşılığını da alır.»

Babam başını salladı. Uzun boylu, dimdik, yakışıklı bir insandı. Şimdi her gün biraz daha kamburu çıkıyor, yüzünün kırışıkları artıyor gibiydi.

«Gidip yıkan,» dedi. «Inga ile Karl yemeğe geliyorlar.»

«Ne konusunda konuşulacağına bahse girerim,» diye cevap verdim.

Babam kolumdan tuttu. Antiseptik kokuyordu. Yaralanıp berelendiğimde yaralarımı sarar, band yapıştırırdı. Doktorluk yapamadığı takdirde futbol antrönörü olabileceğini söyleyip şakalaşırdık aramızda. Kulağımdaki yarayı göstererek, «Tentürdiyot koymamı ister misin?» diye sordu.

«Teşekkür ederim, artık o kadarını ben de öğrendim.»

***

O akşam yemeği, anımsadığım en kederli yemeklerden biridir.

Aynı konular, aynı tartışmalar. Neden 1933'te gitmemiştik? Ya da hiç olmazsa Karl evlendikten hemen sonra? Zavallı babam. Annemden korkardı. Annem güzel, soylu bir kadındı. Ailesinde 'saray Musevileri', prenslerin, kardinallerin dostları vardı. Ya Varşova'lı Jozef Weiss? Babasının, şimdi Moses Amca'nın çalıştırdığı bir eczanesi vardı. Kuruş üstüne kuruş biriktirmişler, babamı tıp fakültesine göndermişlerdi. Polonyalı bir Yahudiyle kızlarının evlenmesine karşı çıkan annemin ailesi, muayenehanesini açmasına yardımcı olmuşlardı.

Inga ile Karl yemeğe gelmişlerdi. Bizi ülkeden çıkaracak olan demiryollarındaki memurdan söz ediyorlardı.

Her zaman karamsar olan Karl başını salladı. «Ama artık gidecek yer kalmadı ki.»

«Fransa belki,» dedi babam. «İsviçre.»

«Yahudileri sınırdan çeviriyorlar.»

«Bizi kimse istemiyor,» dedim.

Karl acı acı güldü. «Birleşik Devletler konsolosluğundan biri geçen gün Amerikalıların Alman Yahudileri için olan kotalarını bile doldurmadıklarını söyledi. Daha belirli bir sayı alabilirlermiş, ama almıyorlarmış.»

Anna söze karıştı. Her zaman olduğu gibi yürekliydi. «Kimin umurunda sanki? Biz birbirimize yeteriz. Değil mi, anne? Önemli olan da bu.»

«Çok haklısın.» Annem başını salladı.

«İngiltere'ye çocukları götüren o grup,» dedi babam. «Eğer rica etsek...» Sustu.

«Kapandı,» dedi Karl. «Inga'yla sorduk.»

«Ormana kaçıp saklanabiliriz,» dedi. Anna.

Annem Anna'yla bana sofrayı toplamamızı söyledi. Kalkıp tabakları mutfağa taşımağa başladık. Hiçbiri fazla bir şey yememişti.

«Hiçbir şeyden emin değilim artık,» dedi babam. «Polonya belki de. Ben halen Polonya vatandaşıyım.»

«Olmaz,» diye annem fikrini söyledi. «Orası buradan

daha iyi değil.»

Mutfakta Anna'ya, «Hep annemin dediği oluyor,» dedim.

«Hep o haklı da ondan.»

İçeri döndüğümüzde annem duruma hakim olmuştu. Hitler'in artık bizim peşimizi bırakacağından emindi. Avusturya'yı, Çekoslovakya'yı almıştı. Daha ne istiyordu? O da bir politikacıydı eninde sonunda, ülkede birliği sağlamak için Yahudileri kullanmıştı. Şimdi artık bizi unutabilirdi.

Karl başını sallıyor ama annemle tartışmaya girmekten de kaçınıyordu. Babam yürekli görünmeye çalışmaktaydı. Kendisini bildim bileli annemin duygularını hiç incitmek istememişti. Hastalarına, en yoksul ve kötülerine karşı gösterdiği şefkat, ailesine olan davranışlarına da yansırdı. Çocuklarının birine bir fiske bile vurduğunu anımsamıyorum. Ki, Tanrı tanığımdır, ben bunu pek çok kez hak etmiştim.

Annem radyoyu açmamı istedi.

Haberlerde Paris'teki bir olay anlatılıyordu. Vom Rath adındaki bir Alman diplomatı bir Yahudi tarafından vurulmuştu. Spiker konuşmasını sürdürürken biz donup kaldık olduğumuz yerlerde. On yedi yaşındaki Grynzpan ateş etmişti. Bir süre önce Almanya'dan kovulan Polonyalı bir Yahudinin oğluydu.

«Yahudilerin bu uluslararası kanlı eyleminin intikamı alınacaktır,» diyordu spiker. «Yahudiler bir Alman yurtseverine karşı giriştikleri bu korkakça eylemin cezasını çekeceklerdir. Uluslararası Yahudilliğin Almanya'ya, hatta uygar dünyaya karşı bu haince saldırısı karşılıksız kalmayacaktır.»

«Sesini aç,» dedi babam.

Düğmeyi çevirdim. Kimse konuşmuyordu.

«Şu anda Yahudi fesatçılarına karşı Alman halkı harekete geçmiş bulunmaktadır.»

«Kapat,» dedi annem.

Karl yüzünü buruşturdu. «Tanrı aşkına anne, artık ger-

çekler karşısında gözlerini yumup kulaklarını tıkama.»

«Kapat dedim sana!»

Spiker devam etti. «Herr vom Rath'ın durumu ağırlığını korumaktadır. Yaşasa da, yaşamasa da hükümet Yahudilerin bu eylemlerinin cezasını çekeceklerini bildirmiştir.»

«Yaşa Grrenspan mısın, Grinspan mısın nesin!» diye bağırdım. «Keşke öldürseydin eşşoğlunu!»

«Rudi! Radyoyu kapat dedim sana!» diye bağırdı annem.

«Annenin dediğini yap,» diye babam atıldı.

Radyoyu kapatırken kırılan bir cam gürültüsü duyduk. Aşağıdan, Groningstrasse'ye bakan bekleme odasından gelmişti. Hemen dışarı koştum. Anna da bir adım arkamdaydı.

Oturma odası cam kırığı içindeydi. Halının ortasında bir tuğla vardı. Kırık cama koşup açılan delikten bağırdım. «Korkaklar! Pis korkaklar! Kaçmasanıza!»

Ama kaçmışlardı.

Arkamda ailem duruyordu: korkmuş, soluk yüzlü ve suskun.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Kasım 1938

Vom Rath dün gece öldü. Heydrich'in bürosundan geceyarısı telefon ettiler. Hemen üniformamı giyip bir taksi çağırdım.

Arabayı beklerken mutfakta Marta da kahve hazırlamıştı. Çocuklar da uyanmışlar, gözlerini ovuşturarak kapıda duruyorlardı. Korkmuşlardı. Sokaktan gürültüler, cam

şangırtıları geliyordu.

Sekiz yaşında olan Peter'e kötü insanların Fransa'da iyi bir Almanı öldürdüklerini anlattım.

«Neden öldürmüşler?» diye sordu.

«Şey... kötü insanlar işte. Deli.»

Marta, Peter'i çekip başını göğsüne yasladı. «Yahudiler, Peter. Kötü insanlar. Bize zarar vermek isteyen insanlar.»

«Amo cezalandırılacaklar,» dedim.

«Bütün Yahudiler kötü müdür baba?» diye sordu Laura.

«Çoğu kötüdür.»

«Babam kötü insanları cezalandıracak,» dedi Peter. «Onun için tabancası var.»

Laura ağlamaya başladı. Daha altı yaşında kızcağız.

«Korkuyorum, anne. Babamın gitmesini istemiyorum.»

Her türlü bunalımın üstesinden gelebilen Marta çocukları yatıştırıp yataklarına gönderdi. Sonra gömleğimi, çizmelerimiz giymeme, kemerimi takmama yardım etti.

«Şimdi ne olacak?» diye sordu.

«Misilleme başladı bile. Aklını kaçıran her Yahudinin bir Alman diplomatını öldürebileceğini sanmasına izin veremeyiz.»

«Ama sen...»

«Ben mi? Marta, Teğmen Dorf, Heydrich'in sekreterinden başka bir şey değildir. Hem bu, daha çok Goebbels'in gösterisi olacak sanırım. SS örgütünü çok kıskanır zaten.»

Dışardan gelen gürültüler odayı dolduruyordu şimdi, yürüyüş sesleri, bir bando, Horst Wessel marşını söyleyenler. Uzaklardan çam şangırtıları geliyordu. Marta kulaklarını dikip dinledi.

«Bunların sana ne etkisi olacak? Mesleğin konusunda?»

Mesleğimde yükselmek için Yahudi dükkânlarının vit-

rinlerini indirmek niyetinde olmadığımı söyledim. «Ben bir çapulcu değilim,» dedim. «Peki nesin öyleyse,» diye sordu Marta. «Kâtibim,» dedim. Bir tartışma başlayacaktı, işe giderken buna katlanamazdım. Ama Marta ısrar etti. Benim konuşmamı, ortaya çıkmamı, Heydrich'e fikir vermemi söyledi. Sokak serserisi değilsem aklı başında bir adamdım şu halde. Beni aklım için işe almıştı, bu fırsatı kaçırmamalıydım.

Haklıydı. Yahudilere karşı büyük bir eyleme girişileceğini ve benim de bu işe karışacağımı tahmin ediyordum. Günlük programlar çok sudan şeylerdi. Bunu biliyordum. Boykotlar. Sürgünler. Mallara el koymalar. Kâğıtları ben imzalamış, emirleri ben yayımlamış ama şimdiye dek eyleme karışmamıştım. Giriştiğim tek eylem Doktor Weiss'ı gidip görmemdi. Hoşuma gitmiyor bunlar. Heydrich'in Yahudi sorunu konusundaki endişesini anlıyorsam da kararsızım yine de. Evet bir şeyler yapmak gerek. Ama nasıl bir şey? Kim tarafından? Güneş doğmadan önce işe giderken kafamdaki düşünceler bunlardı.

***

Heydrich bütün gün küçük rütbeli subayları çağırıp Goebbels'in serserilerinin misillemeye kalkıştıkları için köpürüp durdu. Goebbels'in SA çeteleri Yahudi dükkânlarının vitrinlerini kırıyorlar, Yahudileri dövüyorlar, sinagogları yakıyorlardı. Ve bütün bunları, Himmler ya da Heydrich'e haber vermeden yapmışlardı.

Ben genellikle öğle yemeğimi masamda yerim ve çok seyrek olarak Heydrich'in özel yemek salonundaki yemeklere katılırım. Bugün beni tek başıma yemek yeyip kahve içerken görünce, birden benimle ilgileniverdi. Sanki hemen onun alt kademesindeki subaylar kendisini düş kırıklığına uğratmışlar da, konuşacak birini arıyormuş gibi.

«Dorf, yemeğini bitirince içeri gel,» dedi.

Odasına beni pek seyrek olarak tek başıma davet ederdi. Marta'nın sözünü ettiği fırsatın gelmiş olduğunu anladım. Kahvemi bir yudumda bitirip Heydrich'in odasına girdim. Hemen Goebbels'in aleyhinde atıp tutmaya başladı. 'O kahrolası sakat' dediği adam için hoşgörüden başka bir şey beslemiyordu.

Vom Rath olayından sonra misillemenin gerekli olduğunu söyledim. Bir fikir ileri sürdüğüme şaşırmış gibiydi.

«Evet. Ama bunu **biz** yapmalıydık,» dedi. «Polis olarak. Yabancılara, hatta yabancı uyruklu Yahudilere el sürülmemeliydi. Yahudilere ait olmayan yerler yakılmamalıydı. Zengin Yahudileri tazminat ödenmek üzere rehin almalıydık. Korumak amacıyla tutuklamak gibi falan...»

Ne akıllı bir adam bu Heydrich! Bütün gürültü patırtısına karşın Goebbels başarısız bir senaryo yazarı. Heydrich ise gerçek bir aydın.

«İşe bizim adamlarımızı salsak,» dedim.

«SS üniformalarıyla mı, Dorf? Bir bu eksikti.»

«Hayır, efendim, siviller olarak. Flama, işaret, marşlar, yürüyüşler yok. Yahudiler cezalandırılsın, kuşkulanılanlar tutuklansın, ama bunun Alman halkının Yahudi Bolşevik fesatına karşı kendiliğinden haklı bir öfkeden doğan şahlanışı olduğu belirtilsin.» Sözler ağzımdan dökülüyordu.

«Hiç fena değil, Dorf, devam et.»

Yöresel polis kuvvetlerine işe karışmamaları için emir göndermemizi önerdim. Ses çıkarmadan bekleyeceklerdi. Duruma göre hareket etmeleri söylenecekti. Yani göstericilerden, bizim kendi SS üyelerimizden uzak duracaklardı.

Heydrich gülümsüyordu. «İşte hoşuma giden bir hukukçu kafası, Dorf. Hemen emri yayımla. Goebbels'i kendi oyununda yeneceğiz.»

«Teşekkür ederim efendim.»

«Takım elbise ve palto, ha, çok hoşuma gitti bu. Öfkelenmiş vatandaş toplulukları. Neden olmasın? Tüm ülke bizi destekliyor. Almanlar polis gücünü bilirler. Kendilerine

uyguladığımız otoriteden memnundurlar.»

Toplantımız sona ererken, üsteğmenlikten yüzbaşılığa terfiimin hemen işleme konulacağını söyledi.

***

Bugünü hiç unutmayacağım. 10 Kasım 1938. Marta'nın istediği şeyin, kabuğumdan çıkışımın birinci günü. Heydrich de benim açılmamı bekliyormuş. İşte bir bunalım anında benim aklımdan yararlanıverdi.

Başarımı kutlamak istermiş gibi bu gece Marta'yla çılgıncasına seviştik. Marta sevişme sırasında hep tutardı kendini. Kuzey Alman terbiyesi, sert bir baba, utangaç bir anne. (Bu gece bana cinsel birleşmenin ne olduğunu, çocukların nasıl doğduklarını ancak on altı yaşındayken öğrendiğini itiraf etti.)

Ama bu yeni cesaretin, aklımı kullanarak Almanya'nın en güçlü ve kendisinden en korkulan adamının yanındaki durumumu yükseltmem, ikimizi de cinsel bakımdan tahrik etmişti; hiçbir şey saklamadık, hiçbir şeye engel olmadık, birbirimizin vücudunu bu değişik ilişki çerçevesinde yeniden keşfettik.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

Dünya şimdi bunu Kristallnacht diye biliyor: kırık camlar gecesi. Halkımızın gerçek yok edilmesinin başlangıcı. Ben gözlerimle gördüm bunu. Tam ortasındaydım. Nazilerin amaçları ve yöntemleri konusunda yeterli bir anlayışa sahip değildiysem bile artık bu kanıtı elde etmiştim.

Korkak herifler büyükbabamın kitapçı dükkânının bulunduğu sokaktan geldiler. Vitrinleri parçalıyorlar, dükkânlardaki malları yakıyorlar, önlerine çıkan Yahudileri dövüyorlardı. Karşı koymaya çalışan iki kişi hemen oracıkta dö-

vülerek öldürüldü. Kürkçü Bay Cohen ile manifaturacı Bay Seligman.

H. PALITZ KİTABEVİ yazılı vitrini parçaladılar. Büyükbabam eski topraktı. Annem gibi o da, kendisinin onlardan daha iyi bir Alman olduğuna inanıyordu. Demir Haçı kendisini koruyacak, bir mucize çekilip gitmelerini sağlayacaktı.

İlk tuğla vitrinini indirince, bastonunu sallayarak dışarı çıkıp kalabalığı kovalamaya çalıştı. Ama kalabalık ona kitaplarını, eski haritalarını, dükkânındaki her şeyi sokağa fırlatıp ateşleyerek karşılık verdi. «Pis Yahudi!» deyip tekmelediler, ellerindeki sopalarla dövdüler yaşlı adamı.

Büyükbabam kendisinin İkinci Berlin Makinalı Tüfek Alayından Yüzbaşı Heinrich Palitz olduğunu tekrarlayıp duruyordu. Adamlar bunun üzerine daha da öfkelendiler. Anneannem dehşet içinde pencereden bakıyor, polis çağırıyordu. Uzak bir köşede duran üç Berlin polisi yedi sekiz kişinin büyükbabamı dövmelerini, yüzünü kanlı bir et parçasına dönüştürmelerini seyrediyorlardı.

Heriflerden biri büyükbabamı yere çökertip ata biner gibi sırtına bindi.

Büyükbabam o sırada Helms ailesinin dostu olan Heinz Muller'i gördü. İşçi ve sendikacı olan Muller şimdi bölgenin Nazi Partisinin büyük bir memuruydu. Sivil elbise giymiş şarkı söyleyen bir grubun başında, Horst Wessel'i söylüyorlardı her zaman olduğu gibi. Yahudi kanına susamışlardı.

Büyükbabamı ayağa kaldırdılar, Muller yaşlı adamın eline oyuncak bir trampet tutuşturdu. Polisler hâlâ yüzlerinde o soğuk gülümsemeleriyle olayı seyrediyorlardı.

«Palitz, madem o kadar büyük bir kahramansın, haydi törenin başına geç,» dedi Muller.» «Çal trampeti pis Yahudi yalancısı!»

Büyükbabamın arkasında beş altı tane daha Yahudi dükkân sahibi vardı, Dükkânları yağmalanmış, malları ya-

kılmıştı. Sokak alevler içindeydi.

Eşşoğlu Muller! Büyükbabam trampeti çalarken, diğerleri de boyunlarında YAHUDİ yazılı yaftalarla arkasından yürürlerken, anneannem ağlayarak bakıyordu pencereden.

Hiç kimse parmağını bile kaldırmamıştı.

Anneannem bize telefon ederek olanları anlattı. Biliyorduk. Her taraftan kırılan cam sesleri geliyordu.

Annemle babam salonun ortasında donup kalmışlardı.

«Polis çağıracağım,» dedi babam. «Olmaz böyle şey. Evet, belki bizim aleyhimize yasalar var, ama böylesine bir şiddet hareketi...»

Babamın, Almanya'da hâlâ bir adalet duygusu olacağına olan bu acıklı inancı karşısında neredeyse ağlayacaktım. Kendisi haksever bir insan olduğu için başka türlü düşünemezdi.

«Beklemeliyiz... beklemeliyiz ve dua etmeliyiz,» dedi annem. «Bu böyle sürüp gidemez. Bunun onlara ne yararı var ki?»

«Siz bekleyin!» diye bağırdım. «Ben büyükbabamı kurtarmaya gidiyorum.»

Annem koluma sarılıp beni tutmaya çalıştı. Çocuklarına hükmetmeye alışkındı.

«Hayır Rudi! Hepsiyle birden başa çıkamazsın!»

«Bizi öldürmek için bir neden arıyorlar,» dedi babam. «Onlara karşı koymamalıyız.»

«Ellerinde istedikleri kadar neden var bunun için!»

Kolumu annemin elinden kurtarıp aşağı koştum. Kazağımı giyerken Anna da arkamdan geldi.

Sokak bir yıkıntı yerine dönmüştü. Bütün dükkânlar darmadağın edilmişti. Çoğu yanıyordu. Kuyumcu Bay Goldbaum hortumla su sıkıyordu dükkânına. Varı yoğu çalınmıştı. Bu vatansever Almanlar, bu öfkeden ne yapacaklarını bilmeyen vatandaşlar, Vom Rath'ın intikamını almaya çık-

mış bu insanlar, adi birer haydut ve katilden başka bir şey değildiler.

Bir kamyon geliyordu. Anna'yı kolundan çektim, bir ara sokağa saklandık. Açık bir kamyondu. İçindeki adamların ellerinde Hitler'in fotoğrafları ve gamalı haçlı flamalar vardı. Yahudileri lanetleyen yazılar taşıyan insanlar dolaşıyordu sokaklarda. Annemin çarşaf ve perdelik kumaş aldığı Bay Seligman, cam kırıkları ve bir kan gölü ortasında yatıyordu.

Kamyon durdu, içindekiler yere atladılar.

«Şuna bak,» dedim Anna'ya. «O Hans olacak hayvan da aralarında.»

«Pis domuz! Zaten hep nefret ederdim ondan.»

«Evet, Inga'nın kardeşi. Şunu beş dakika tenhada bir yakalasam.»

Tam o anda geçit törenini gördük. Başı kanlı, bir gözü kapanmış büyükbabam zorla önde yürütülüyor, oyuncak trampeti çalıyordu. İki üç adımda ona ve diğer dükkân sahiplerine sopalar ve zincirlerle vuruyorlardı. Hans Helms, Muller'le konuşuyordu. Hans korkağın biriydi. Tembel ve aptaldı üstelik. Muller gibi biri onu istediğini yaptırabilirdi.

Ara sokaktan caddeye çıktım. Gökyüzü yangınların alevleriyle turuncuya bürünmüştü. Kadınların ağlamaları duyuluyordu. Yine cam şangırtıları. Berlin'deki tüm Yahudi camlarını kırmayı amaçlamışlar gibi...

Kalabalık oynadığı oyundan bıkmış görünüyordu. Muller'in çetesi dağılmaya başladı. Büyükbabam hâlâ dimdik duruyor, ne ağlıyor, ne bağırıyor, ne de yalvarıyordu.

Yanına gidip elini tuttum. «Büyükbaba, ben geldim. Ben, Rudi.»

Anna da koşarak gelip öteki kolunu tuttu.

Yahudilerin en arkasında sarhoş bir genç yankesicilik yapıyor, cüzdan, kalem, saat ne buluyorsa cebe indiriyordu. Muller adama bağırdı.

«Hey, bana bak! Parti buna izin vermiyor. Bir kamu

gösterisi bu, soygun değil.»

«Sen öyle san Muller,» dedi adam.

«Emirlere boyun eğeceksin!» diye bağırdı Muller. Loş ışıkta bana bakıp bize doğru yürüdü sonra. Gözlerinde bir anlık bir tanıma, bir insanlık parıltısı vardı. Şimdi, acaba bu adamda iyi bir şey, artık ezilmiş yok edilmiş bir şey var mıydı, diye düşünüyorum. SS'lerin bazıları gibi bir serseri, köksüz biri, bir çapulcu değildi. Bir mesleği vardı, saygın kişiler tanıyordu. Onu böyle bir zorba olmaya iten neydi? Bunu hâlâ bilemiyorum, artık bunu bilmenin önemli olduğunu da sanmıyorum ya. Suça sapan saygın bir kişi, hele bu konuda ahlâk dersleri de vermeye kalkışırsa, doğuştan bir hırsız ya da katilden daha çok nefret edilen bir insan olur.

Tamar benim bu felsefeye dalışlarımla alay ediyor. «Yaptıkları şey için tam iki bin yıl hazırlandılar,» diyor. «Ve hepsi ya da yaklaşık olarak hepsi katıldılar buna. Gaz odalarını ve fırınları çalıştıran insanlar da kiliseye giderler, çocuklarını severler ve hayvanlara şefkatle davranırlardı.»

Muller beni tanıyıp tanımadığını sordu. Büyükbabam, benim torunu Rudi Welss olduğumu söyledi. Muller cevap olarak büyükbabamın yüzüne bir tokat indirdi. «Sen sus, pis Yahudi!»

«Yaşlı bir adam,» dedim. «Birinle dövüşmek istiyorsan benimle dövüş. Ama çetenle değil. Yalnız sen ve ben, Muller.»

Beş altısı çevremizde toplanmışlardı. Anna, büyükbabama sarılmıştı. Hans Helms de aralarındaydı. Beni görmüştü. Artık beni iyi tanıyordu. Muller'in kulağına bir şeyler fısıldadığını gördüm.

«Welss... Inga'ın Yahudi akrabaları...»

Muller çenesini kaşıdı, dumanlar arasından gözlerinde öfkeyle baktı yüzüme. Millet iki büklüm olmuş öksürüyordu.

«Pekâlâ, Welss, haydi defol buradan. Şu bok herifi de al götür. Sokakta dolaşmayın.»

Ona ve Hans'a minnet duymam gerekirdi sanırım. Ama

içimde bir şeyler kabarıyordu. Ne olduğunu biliyordum bunun. İntikam. Bir gün onların yüzlerini darmadağın etmek, onları utandırmak, bize bunları yapamayacaklarını anlatmak...

Büyükbabamı evine götürdük. Anneannemle birlikte kitapçı dükkânının üstündeki evlerinde otururlardı. Kapının önünde durup Johnson'un sözlüğünün bir ilk baskısıyla eski bir **Faust** baskısını aldı eline, yanmış sayfaları kederle çevirdi.

«Heinrich, Heinrich, senin gibi yaşlı bir adama bunu nasıl yaparlar?» diye ağlıyordu anneannem.

Büyükbabam alnından akan kanları sildi, sırtını doğrulttu. «Ben yaşarım,» dedi. Sonra yine yanık kitaplara baktı. «Ama kitaplarım...»

«Anna'yla ben toplarız,» dedim. Ama yararsızdı bu. Bir daha ne bir kitap, ne de bir harita satabilecekti.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Kasım 1938

Basının **Kristallnacht** - kırık camlar gecesi - diye adlandırdığı geceden bu yana iki gün geçti.

Şimdi artık yüzbaşı olduğum ve Heydrich'in gözünde yükseldiğim için o tarihi gecenin bilançosunu toplama işini ben üstlendim.

Şef rahatça oturmuş, konyağını yudumluyor, **Siegfried'** i dinliyordu.

«Wagner bir sihirbaz,» dedi. «Gerçek bir büyücü. İşte Dorf, saf bir Âri ırkından olan ruhun yaratabileceği şey bu.»

Düşlerini bozmak istemediğim için bir an dinledim.

«Ne ezgiler! Ne şahane ezgiler!» dedi.

«**Kristallnacht** raporları, efendim.»

Wagner'in müziği benim epey ciddi olan raporuma eşlik ediyordu. Otuz altı kişi ölmüştü. Genellikle Yahudilerin direniş gösterdiği yerlerde. Yabancı basın bunu konu edinemezdi. Yetmiş sinagog yakılmış, sekiz yüzü aşkın Yahudi dükkânı ve işyeri yakılıp yıkılmıştı. Bizimkiler tutuklamaya gelince pusulayı şaşırmışlardı. Otuz binden fazla Yahudi tutuklanmıştı.

Heydrich başını kaldırdı. «Otuz bin mi? Tanrım, deli bu herifler. Buchenwald'ı bir gecede dolduracaklar.» Pikabı kapattı. «Neyse, önemi yok. Nasıl olsa dolduracaktık. Daha pek çok Buchenwald'a gerek olacak. Düşmanlarımız, hepsi, Yahudiler, Komünistler, Sosyalistler, Masonlar, Slavlar... hepsi içeri tıkılacaklar direnirlerse.»

«Ama protestolar olabilir, generalim. Boykutlar, misilleme eylemleri.»

Heydrich güldü. Kendisine ne kadar hakim bir insan! Sarhoş bir anında bir gece aynadaki görüntüsüne ateş ettiği söyleniyor ama ben buna inanmıyorum.

«Misilleme mi?» dedi. «Birkaç Yahudi dövüldü diye mi? Dorf, Yahudileri avlamanın mevsimi yoktur ki.»

«Kabul ediyorum bunu. Onları cezalandırmak için ahlâksal bir neden de var. İki bin yıl sonra...»

«Ahlâksal neden!» Heydrich yine güldü. «Şahane bir şey bu.»

«Aptalca bir şey söylediysem özür dilerim efendim.»

«Hiç de değil, yüzbaşı. Elbette ahlâksal bir neden. Dinsel bir neden de. Ve de ırksal bir neden. Hepsinin üstünde de pratik değerler. Halkımızı başka türlü nasıl birleştirebiliriz?»

Bir plak daha yerleştirdi pikaba. **Kristallnacht** raporlarını masanın üzerine bırakıp çıkmaya hazırlandım.

«Yahudiler konusunda hâlâ tarafsız mısın, Dorf?»

«Hayır. Onların bizim için olan önemlerini anlıyorum.»

«Ve de oluşturdukları tehdidi. Führer'in düşüncelerini

bilirsin. Yahudiler, başka bir Tanrı tarafından yaratılmış insandan aşağı bir ırktır. Onun niyeti, ki yazılarında belirtilmiştir bu, Yahudiler ortadan kalkana dek Âri ırkından olanlarla Yahudileri karşı karşıya bırakmaktır.»

Başımı sallayarak dinledim.

«Ve bir gün, ki bunu Führer'in kendisi bana söylemiştir, yazgımızı yerine getirmek için milyonlarca Alman yine bir savaşta ölecekse, o, milyonlarca Yahudiyi ve diğer zararlı yaratıkları ortadan kaldırmaktan kaçınmayacaktır.»

O yüksek tavanlı salonda, Wagner'in ilahi müziğinin eşliğinde, onun sakin sesini duymak insana garip bir duygu veriyordu. Söylediklerini anlamlı, kaçınılmaz, tarihsel bir gereğin yerine getirilişi gibi yansıtıyordu.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

14 Kasım 1938'de, kırık camlar gecesinden birkaç gün sonra ağabeyim Karl tutuklandı.

Pek çok Yahudi artık saklanmış, son dakikada ülke dışına çıkmaya çalışmış, rüşvet vererek kendilerine bir yol bulmuşlardı. Artık bütün bunlar olanaksızdı.

Karl'ın tutuklanması SS harekâtının ne kadar ince düşünüldüğünü gösteriyordu. Karl ile Inga bir Hıristiyan mahallesinde, Inga'nın ailesinin oturduğu dairenin yanındaki küçük bir dairede yaşıyorlardı. Ama Nazilerin her yerde muhbirleri vardı. Inga, binadan birinin haber verdiğinden emindi.

Karl ticari bir sanatçıydı, iyi bir ressamdı. Ama artık geçimini bile sağlayamıyordu. Hıristiyan yayıncılar ve reklâmcılar kendisine iş vermiyorlardı. Bir süre Inga sanki resimleri kendisi yapmış gibi yutturmaya uğraştıysa da, herkes işin iç yüzünü biliyordu. Zaten Karl bu düşünceyi tutmamıştı. Birtakım idealleri vardı: sanatçının dürüstlüğü, sa-

natta varolan gerçek gibi. (Güzel düşünceler, ama sopalı ve silahlı zorbalara karşı pek yararlı değil.)

Karl'ı tutuklamaya geldikleri gün Kari, Inga'nın resmini yapıyordu. «Saskia'm» diye alay ediyordu kızla. Inga, kocasının ne demek istediğini anlamamıştı. Karl, Saskia'nın Rembrandt'ın karısı olduğunu ve model tutamayacak kadar yoksul olan sanatçının yüzlerce kez kendi portresini yaptığı gibi, karısının da resimlerini defalarca yaptığını anlattı.

«Ama ben Rembrandt değilim,» dedi Karl. «İşsiz bir ticari sanatçıyım, hepsi o kadar.»

Tabloyu bırakıp divana yürüdü. Çok basit bir yaşam sürüyorlardı: hemen hemen hiç denecek kadar az mobilyaları, bir iki saksıları ve duvara raptiyeyle tutturulmuş birkaç Picasso kopyası.

«Kusursuz bir ressamsın,» dedi Inga. «Bir gün talihin açılacak.»

«Seni seviyorum,» dedi Karl. Karısını öptü.

«Benim seni sevdiğim kadar sevemezsin.»

«Sana zarar getireceğim ben, Inga. Benim yüzümden başına bir iş gelmesini istemiyorum. Ben damgalı bir insanım. Sana da bir ad taktılar, Inga. Sen ırkı soysuzlaştıran bir insansın.»

«Bana ne dedikleri umurumda bile değil.» Inga, kocasının omuzlarını tuttu. «Yüzüme bak. Gidiyoruz buradan. Bir yolunu buluruz. O düzenli, korseli, parfümlü annen. Hep kendi dediği olacak diye savaşma gücünü çekip aldı senin içinden. Yüzüme bak dedim sana.»

«Berlin'in en güzel kızını görüyorum.»

«Aynı zamanda inatçı da. Sahte kimlik belgeleri alırız. Breman ya da Hamburg'a gideriz. Senin...»

«Düşler içindesin, Inga. Benim sonum geldi.»

O gün artık resim yapmadı. **Kristallnacht** konusundaki gazetelerdeki yazıları okudu hep. Bankaların, basının, iş dünyasının 'Yahudi egemenliğinde' bulunmasından öfkele-

nen Alman vatandaşları hâlâ sokaklardaydılar. Inga gazeteyi zorla elinden aldı.

«Öp beni,» dedi.

«Bu dünyayı değiştirmez, Inga.»

«Yine de biraz yararı olur belki.»

Birbirlerine sarıldılar. Tam o anda, Ingrid'in annesi kapıyı vurmadan, ellerini sinirli bir hareketle önlüğüne kurulayarak içeri girdi. Ağlayacak gibi duruyordu kapının önünde, ama yine de kızına karşı öfkeliydi.

«Polis geldi,» dedi. «Kocanı istiyorlar.»

Karl bembeyaz kesilmişti, oturduğu yerden kımıldayamadı.

«Polis mi? Karl için mi?» Inga kalkıp kapıya koştu. «Kim ama... Neden daha önce uyarmadın bizi?»

Bayan Helms çaresizlikle ellerini kaldırdı.

«Olamaz!» diye haykırdı Inga. «Bir şey yapmadı o. Bir şeyler söyle onlara... gitti de...»

«Yararı yok bunun. Bütün mahalleyi tek tek dolaşıp Yahudileri tutukluyorlar.»

Inga'nın gözlerinden ateş püskürüyordu. «Sen de seviniyorsun herhalde. Bizim için bir yalan uydurabilirdin. Tanrı adına sen nesin, anne? Hem annemsin, hem de...»

Öfkeye ve kedere kapılan Inga annesini yakalamış tartaklıyordu. «Ben senin kızınım ve sen bana bunu yapıyorsun!»

Karl, karısını geri çekti. Inga ağlıyordu şimdi. Korkudan çok öfke gözyaşları. Stüdyosunda dünyayla ilişkisi kesilmiş, eski patronları tarafından unutulmuş Karl'ın bulunabileceği hiç aklına gelmemişti.

İki sivil girdi içeri. Kimliklerini gösterdiler: Gestapo. Saygılıydılar. Karl'ın bir çanta eşya toplayıp kendileriyle birlikte gelmesi için beş dakikası vardı.

«Olamaz,» dedi Inga. «Bir neden olmalı... kâğıtlar...»

«Sıradan bir soruşturma,» dedi biri.

«Peki neyle suçlanıyor?»

«Birkaç saat sonra döner,» dedi diğer detektif. «Önemli bir şey değil.»

Karl, çantasına traş takımını, birkaç parça giyecek attı. Kendisini bekleyen şeyin ne olduğunu biliyordu, ama Inga bunu kabul edemiyordu.

«Ben de onunla gideceğim,» dedi. «Bir avukat tutacağım.»

«Talihiniz açık olsun hanımefendi,» dedi Gestapo'nun adamı. «Çabuk ol, Weiss.»

Inga birden kendini iki adamla Karl arasına atıp kocasını kucakladı. Gitmesini önlemeye çalıştı.

«Hayır. Olamaz. Bir nedenleri olmalı. Sen hiçbir şey yapmadın ki. Seni götüremezler.» Adamlara döndü. «Siyasetçi değil o, sanatçıdır.»

«Inga, geri döneceğim,» dedi Karl.

İkisi de yalan söylediklerini biliyorlardı. Son altı ay içinde pek çok hikaye duymuşlardı... anî tutuklamalar, gecenin karanlığında kaybolan insanlar.

İki adam Inga'yı güçlükle ayırdılar kocasından.

«Ben de onunla gidiyorum,» dedi.

Inga'nın annesi titriyordu. «Hayır hayır. Bizim durumumuzu berbat edersin sonra.»

«Sus!» diye bağırdı Inga. «Onu ihbar edenin kim olduğunu öğrenmeliyim...»

«Inga, annen haklı, burada kalmalısın.» Karl, karısını öptü.

Inga, Karl'ın koruyucusu ve kalkanı olduğunu bildiği için koparırcasına çekilip alındı kocasının kolları arasından.

«Bizi izleme sakın,» dedi adamlardan biri.

«Babamın arkadaşı Muller ihbar etmiştir,» dedi Inga.

«Muller aylardır gelmiyor buraya,» diye annesi hatırlattı.

«Evet ama babamla bira içiyorlar, Hans izindeyken de birlikteler.» Yine Karl'ın üstüne atıldı. «Sevgilim! Seni kur-

taracağım! Sana bir zarar vermeyecekler, söz veriyorum. Seni görmeye geleceğim.»

Yine çekip aldılar ağabeyimin kolları arasından Inga'yı.

Karl'ı dışarı çıkardılar sonra... cehennemin açık kapılarından içeri doğru.

***

Karl'ın tutuklandığı gün, büyükbabamla anneannem de, evleri yandığı için bizim Groningstrasse'deki dairemize taşındılar.

Aynı gün, kendimi bildim bileli babamın hastası olan Max Lowy adında bir basım ustası da muayene oluyordu.

Babam, Max Lowy'nin **Kristallnacht** gecesinde aldığı yaraların sargılarını değiştiriyordu. Lowy, Berlin sokak argosuyla konuşan neşeli bir adamdı. Usta bir zanaatçıydı. Eğitim görmemişti. Pek çok hastası gibi babama bütün kalbiyle bağlı sıradan bir insandı.

«Aman doktor, gözünü seveyim yavaş ol,» dedi.

«Epey uğraşmışlar üzerinde, Lowy.»

«Altı çam yarması. Zincirler, sopalar. Baskievimi de paramparça ettiler. Bütün hurufat mahvoldu. Zaten kelimeler onları ilgilendirmiyor ki, Ancak sözlerle çevrelerindeki havayı zehirlesinler yeter onlara.»

«Alıştık artık bu hikayelere. Kayınbabamın dükkânı da aynı durumda.»

Lowy kolaylıkla yılmayan insanlardandı. O en son korkunç dakikalarda bile ezilemeyen iyimser bir insan olarak çıkacaktı ortaya.

«İşin kötüsü bitmiş diye duydum doktorcuğum,» dedi Lowy. «Gösteriler yüzünden Goering, Goebbels'e kızmış. Münih'ten sonra ortalığı bulandırmasını istemiyormuş. Buna inanıyor musun, ha?»

«Artık neye inanıp inanmayacağımı bilemiyorum.»

«Şöyle düşün bir kere, Yahudileri suçlamak neye yarar? İsa'nın öldürülmesi hikayesinin üstünden o kadar zaman geçti. Şimdi bizi suçlamanın anlamı ne?»

«Bizim bir değerimiz var dostum. Biz halkı birleştiriyoruz. Nazilerin İsa ya da dinsel inançlarla pek ilgili olduklarını sanmıyorum.»

«Evet, ama kullanacakları bir neden bulunca da hemen sarılırlar.»

Babam sargıyı bitirmişti. Bir sanatçı gibi sarmıştı adamın yaralarını. «İşte yeni gibi oldun, Lowy,» dedi.

Annem kapıya vurdu, babamı koridora çağırdı.

Büyükbabamla anneannemi o sırada yıkık evlerinden getirmiştim. Hiç korkmayan ya da korksa bile bunu göstermeyen Anna da benimle gelip çantaları taşımaya yardım etmişti.

«Burası sizin evinizdir,» dedi babam.

Büyükbabam birkaç parça eşyasını gösterdi. «Kalanlar bunlar yalnızca. Her şeyi çaldılar. Kitaplar... gitti hepsi...»

Annem babasının elini okşadı. «Burada güvenlik içinde olursun. Yerimiz de bol. Siz, Karl'ın eski odasında kalırsınız.»

Büyükbabam başını sallıyordu. «Sizin yaşamınızı güçleştirmeye hakkımız yok.»

«Budalalık etmeyin,» dedi babam. «Bizimle oturmanız bize onur verir. İyi haberlerim var. Kulağı delik hastalarımdan biri artık her şeyin sona erdirileceğini söylüyor. Ateş sönmeye yüz tutmuş.»

Anna ile çantaları alıp yukarı taşıdık. Nasıl da kördü hepsi! Yoksa ben, on dört yıl İsrail'de kendi evimde yaşadıktan sonra, onlara karşı acımasız, anılarına karşı saygısız mı davranıyorum? Bir gün kandırılan, güvenlik içinde hissettirilen ve ertesi gün yok edilen tek insan onlar değildi ki.

«Ben de bu kandayım,» dedi büyükbabam. Hâlâ Demir

Haçı'nı takıyordu! «Ekonomik açıdan anlamsız bir şey bu. Schacht bunu anlamalı. İşleri kapatmak, bizleri ekonomiden uzaklaştırmak, anlamsız şey bunlar.»

Kendilerini kandırmaktaki bu yetenekleri karşısında umutsuzluk içinde indim aşağı. «Hiçbir şey öğrenemeyecekler,» dedim. Bu küstahlığıma şaşan anneme döndüm sonra. «Sen de!»

Babam telefonda konuşuyordu. Yüzü sararmıştı, titriyordu. «Inga, evet... evet, duyuyorum. Ama neden? Karl. Evet anlıyorum. Ama ne dediler? Yanına gelmemizi ister misin? Evet, elbette. Birkaç yere telefon ederim şimdi.»

Telefonu kapattı. Kötü haberleri annemden saklamaya çalışmasını anımsıyorum. Duygularına hakim olmak çabasıyla iki büklüm olmuş gibiydi.

«Karl'ı tutuklamışlar. Nedenini söylememişler. Merkez karakolundaymış. Binlerce kişiyle birlikte.»

Annem ağlamaya başladı. Öyle isteri krizleri falan değil ama, sakin gözyaşları, «Karl, oğlum.»

«Inga karakolda. Bilgi almadan çıkmayacakmış oradan. Yine telefon edecek.»

Anna ile benim korku dolu bakışlarım arasında annem birden o kadar gurur duyduğu kendine hakimiyetini kaybetti ve hıçkırarak babamın kolları arasına düştü.

«Karl'a bir şey yapmazlar anne,» dedim. «Kimseye bir şey yapmış değil. Suçlayacak şey bulamazlar.» Onu avutmak için yalan söylüyordum. Oysa artık nedene gereksinme duymuyorlardı. Yıllardır da duymamışlardı.

«Rudi haklı,» dedi babam. «Göreceksin. Bir süre sonra bırakırlar. Karakolları masum insanlarla dolduramazlar.»

Annem, babamın acı dolu gözlerine baktı. «Cezalandırılıyoruz,» dedi. «Benim gururum yüzünden. İnatçılığım yüzünden. Jozef, yıllar önce kaçmalıydık buradan.»

«Senin bir suçun yok bunda. Kimsenin suçu yok.»

Şaşırtıcı bir kadındı annem. Bir an içinde kendini toplamış, gözyaşlarını silmiş, eteğini düzeltiyordu. «Annemle

babama bir bakayım. Rudi, sen akşam için yiyecek bir şeyler al.»

«Açık dükkân varsa.»

Babam sırtımı okşadı. «Sen işini bilirsin, evlat. Açık bir yer bulursun.»

Annem yukarı çıkarken sendeledi. Babam koşup kolunu tuttu.

«Bir şeyim yok, Jozef.»

«Dinlenmen gerek, sana sakinleştirici bir şey vereyim.»

«İstemem, iyiyim. Aşağıda hastanı unuttun. İyiyim diyorum sana.»

«Öyle ya,» dedi babam. Gözyaşlarını annemden, hepimizden saklamaya çalışarak bembeyaz bir yüzle camlı kapıdan içeri girdi.

Anna ile ben hiç konuşmadan bakıyorduk. Bu kadar genç, deneysiz ve en kötüsü onlara yardım etme yeteneğinden yoksun olduğum için kendime lanetler yağdırıyordum.

Kapıdan çıkar çıkmaz durakladım.

Kahverengi üniforma giymiş iki serseri evimizin önündeki alçak duvara boyayla YAHUDİ diye yazıyorlardı. Beni görmezlikten geldiler. Yumruklarımı sıkarak basamakları indim.

Bellerinde kısa kalın sopalar, kınları içinde bıçaklar vardı. Dövüşmek neye yarardı? Nasıl da istiyordum üstlerine saldırmayı!

«Ne bakıyorsun çocuk?» diye sordu biri.

Cevap vermedim.

«Baban Yahudi, değil mi?» dedi diğeri. «İşte şimdi herkese ilan ediyoruz bunu.»

Yazmaya devam ettiler. Kelimenin sonuna bir de altı köşeli yıldız resmi yapmışlardı.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Kasım 1938

Marta hızla yükselişime şaşıyor. Heydrich'in tuttuğu insanlardan biri oldum. Benim 'canlı hukuk kafası' dediği şeyime bayılıyor.

Marta bu gece, her zaman olduğundan daha güzel, yıllardan beri olmadığı kadar mutlu, kucağımda otururken, Heydrich'in bir gece bizi operaya davet ettiğini söyledim. Bir merdivenden yukarı çıkıyoruz. Daha çok topluma karışmalı, insanlarla ilişki kurmalıyız.

«Erik, o kadar kadın, utanırım ben.»

«İçlerinde en güzeli sen olacaksın.»

Marta kızardı. «Beni bilirsin, eve ve çocuklara bakmak yeter bana.»

«Daha iyi bir eve ama. Yeni bir daireye göz diktim. Daha iyi bir çevrede.»

Marta kollarını boynuma dolayıp öptü beni.

«Erik, o kadar mutluyum ki. Bir keresinde alay edip polislik demiştin bu işe, değil mi? Bak nasıl başarılı oldun işte.»

Elimde konyak kadehi, otururken (çok uzun ve yorucu bir gündü) övünme gibi bir huyum olmamasına karşın, yine de kendim hakkında konuşmayı daha kolay becerebildiğimi düşünüyorum. Marta, bu yeni **Yüzbaşı** Erik Dorf'a bayılıyor kuşkusuz. Gülümseyerek beni dinlerken kendisine son olaylardan doğan bir sorunu nasıl çözdüğümü anlattım.

Yahudi dükkâncıların başvuruları üzerine pek çok Alman sigorta şirketi iflas durumuna gelmişti. Sorunu düşündükten sonra Heydrich'e şöyle bir öneride bulundum: Şir-

ketler sigorta paralarını ödeyeceklerdi, ama Yahudiler paraları almadan, hükümet gösterileri Yahudilerin kışkırttıkları ve bu yüzden tazminata hak kazanmadıklarını ileri sürerek bu paraya el koyacaktı. Para ondan sonra bunu geri isteyen Âri ırkından olanların sigorta şirketlerine verilebilirdi. Yahudi sigorta şirketleri bundan yararlanmayacaklardı.)

Marta, açıkladığım hukuksal mantığı pek anlayamadığını ama bunun haklı bir çözüm olarak göründüğünü söyledi. Yahudiler bu işi kendileri başlatmışlardı.

Üç yıl önceki masumluk günlerime kıyasla Yahudilere karşı tutumum gerçekten değişti. Yaşamamıza nasıl girdiklerini, kollarını ahtapot gibi nasıl uzattıklarını, Almanya'nın kendi yazgısını gerçekleştirmesine nasıl engel olduklarını şimdi anlıyorum. Führer'in 'Yahudilerden arınmış' bir Avrupa derken ne kastettiğini biliyorum artık. Herkesin, hatta Yahudilerin yararına olacak bu. Arada bir eski bir hukuk kavramı beni rahatsız ediyorsa da, Heydrich'in yumuşak liderliğinde bunu kafamdan silip atmak güç olmuyor. O ilk toplantıda Heydrich haklıydı. Eski, modası geçmiş adalet duygularını bir yana bırakmalıydım. Bunların geçerli olmadığı zamanlar ve durumlar vardı.

Peter ile Laura yeni bornozlarını giymiş olarak banyodan çıktıklarında, ikisini de öptüm.

«Çocuklar, bahar çiçekleri gibi kokuyorsunuz.»

Peter yüzünü astı. «Ben çiçek değilim. Laura olabilir. «Dokuz yaşına geldi artık, uzun boylu, güçlü, annesinin ince hatlarına ve güçlü iradesine sahip bir oğlan.

Benim çocukluğumda olduğum gibi düşünceli ve kaprisli olan Laura, çocukların dikkati üzerlerine çekmek istedikleri zaman yaptıkları gibi dizlerime yaslandı. Göz göze geldik. «Baba, neden herkes Yahudilerden nefret ediyor?» diye sordu.

Benden önce Peter cevap verdi. «İsa'yı öldürdükleri için. Kilise okulunda öğrenmedin mi?»

«Başka nedenler de var,» diye Marta atıldı. «Biraz daha büyüyünce anlayacağınız şeyler.» Çocukları yataklarına götürdü.

Peter'in, Laura'nın sorusuna verdiği saf ama gerçekçi cevabı düşündüm. Evet, İsa'yı öldürmüşlerdi. Parti, hareketimiz, Führer'in bu konudaki yazıları bunun üzerinde pek durmuyorlarsa da, çok eski bir geçmişin mirasçılarıyız bizler. Tarih bilgim yeterli değil, filozof da değilim, ama Yahudilerin, Tanrı'ya karşı işlenmiş en büyük suçtan sorumlu tutulmalarıyla bugün bizim kendileri için planladığımız şeyler arasında hiç kopuksuz bir zincir var gibime geliyor. Ne de olsa Yahudi aleyhtarlığını icat eden biz değiliz.

Kapının çalınması düşüncelerimi yarıda kesti. Marta korkmuştu. Ona çocukların yanında kalmasını, gidip bakacağımı söyledim.

Daha yaşlı, daha çökmüş görünen Doktor Jozef Weiss gelmişti. «Yüzbaşı Dorf, sizi bu saatte rahatsız ettiğim için özür dilerim, ama telefon etseydim beni görmek istemeyeceğinizden korkuyordum,» dedi.

Canım sıkılmıştı. Buraya gelmemeliydi. «Sizin bana gelmemenizi söylemiştim.»

«Gidecek başka yerim yok ki. Oğlum Karl, hatırlarsanız sizden biraz daha gençtir, tutuklandı. Bize hiçbir şey söylemiyorlar. Hangi nedenle tutuklandığını da bilmiyoruz. Yaşamı boyunca politikaya değer vermemiştir. Bir sanatçıdır. O...»

Sesi zayıfladı.

Kendisine yardım edemezdim, bunu söyledim de.

«Ne suçu olabilir ama? Size ne yaptık ki? Kayınbabam Alman ordusunun bir kahramanıydı. Dükkânı ve evi serseriler tarafından yağma edildi. Oğullarım... onlar da sizler kadar Alman sayıyorlar kendilerini...»

«Bu hareketlerin özellikle size ya da ailenize yöneltilmemiş olduğunu biliyorsunuz.»

«Bunu bilmek durumumuzu kolaylaştırmıyor ki.»

«Doktor, bunlar uzun vadeli politikalar. Almanya'nın olduğu kadar sizlerin de yararınız için.»

«Ama yaşamlar söndürülüyor, insanlar yok ediliyor. Neden?»

Artık sinirlerime dokunmaya başlamıştı. Bana gelmeye hakkı yoktu.

«Sizinle bunu tartışamam,» dedim.

«Yüzbaşı Dorf, lütfen. Etkili bir insansınız. SS subayısınız. Bana yardım edin.»

O durup yalvardığı sırada Marta da koridorda belirmişti. «Erik, bir şey mi var?»

«Hayır canım.»

Weiss, eğilerek Marta'yı selamladı. «Bayan Dorf, belki siz anlarsınız. Kendinizi benim yerime koyun. Alınan benim değil de, sizin oğlunuz olsaydı. İkiniz de bir zamanlar sağlığınızı bana emanet etmiştiniz... Ben sizden yalnızca...»

Marta'nın sesi kesindi. Adama bakmadı bile. «Erik. Çocuklar.»

Doktor Weiss çekilip gitmiyordu. Marta'nın yanına gittim.

«Hemen çekip gitsin,» diye Marta kulağıma fısıldadı. «Mesleğini tehlikeye sokacak. Hiçbir şey yapamayacağını anlat. Oğlunu sen tutuklamadın.»

«Söyledim bunları.»

«Bir daha söyle. Saygılı ol, ama kesinlikle elinden hiçbir şey gelmediğini anlat.»

Kapıya döndüm. «Doktor Weiss, korkarım ki size yardım edemeyeceğim. Bu konular benim yetki alanım dışındadır.»

«Ama üstlerinize bir iki söz söyleseniz... hiç olmazsa oğlumun nerede olduğunu... nasıl bir suçla suçlandığını...»

«Özür dilerim, yapamam.»

Adamın yüzü bozuldu. «Anlıyorum, Yüzbaşım. İyi geceler.»

Kapı kapandı.

Bu ziyaret beni rahatsız etmişti. İyi bir adamdı bildiğim kadarıyla. Oğlu da öyle. Ama bir köprü geçmiş, bir nehir aşmıştım, geri dönemezdim. Heydrich ile Himmler bizi sık sık 'iyi Yahudi'ye, insaflı bir Alman olarak kurtarmak istediğiniz Yahudiye karşı uyarmışlardı. Programımız uzun vadeli, karmaşık bir program olup büyük halk kitleleri, büyük değişikliklere ilişkindi. Duygunun önümüze engel olarak dikilmesine göz yumamazdık.

Heydrich, yalnızca seçilmiş insanlar olan SS'lerin bu işin altından kalkacak çelik iradeye sahip olduğumuzu söylüyor. Doktorun koridordaki ağır ayak seslerini dinlerken bununla ne demek istediğini çok iyi anlıyorum.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

Erik Dorf'u görmeye gitmesinden birkaç gün sonra (onun kim olduğunu, ne kadar önemli olduğu bilmiyordum, bildiğim tek şey bize yardımı reddetmesiydi) babam Polonya'ya sınırdışı edildi.

İnsanların her zaman iyi yanlarını gören, kötü şeyleri düşünmeyi aklına bile getirmeyen babam bu işle Dorf'un hiçbir ilgisinin olmadığına inanıyordu. Belki de haklıydı. O zamanın genel politikasıydı bu. Almanya'da oturan yabancı uyruklu Yahudiler (ki bunların binlercesi Polonya Yahudileriydi) ülkeden çıkmak zorunda bırakılıyorlardı.

Gelen adam göçmen bürosundandı ve babama, «Doktor Josef Weiss,» dedi. «Siz Polonya'nın Varşova kentinde doğdunuz ve yeni yasalara göre burada bulunmanız yasadışı olmaktadır. Polonya'ya iade edilmeniz kararlaştırılmıştır. Yarın sabah saat altıda, yanınızda bir günlük yiyecek ve yalnız bir çantayla, Anhalter tren istasyonunda olacaksınız.»

Muayenehanenin kapısında durmuş ağlayarak dinliyor, babama yardım edebilmeyi istiyordum. Gelen adamlardan

nasıl da nefret etmekteydim! Onları yumruklamak, canlarını acıtmak için nasıl da bir özlem duyuyordum!

«Ama karım ve çocuklarım... kendilerine bakmak zorunda olduğum kimseler...»

«Emir yalnız sizin için geçerli. Bu belgeleri yarın ulaşım subayına vereceksiniz.»

En kesin olarak anımsadığım şey, babamın yukarı çıkıp haberi anneme vereceği yerde, muayene masasında yatan çocuğa dönüp burkulan bileğine bakması olmuştu.

***

Ağabeyim Karl, Buchenwald kampına gönderilmişti. Oradaki günlerinin hikâyesini Karl'dan birkaç gün önce tutuklanan Hirsch Weinberg adında birinden dinledim. Weinberg Bremenli bir terziydi. Ressam Karl Weiss'i anımsıyordu.

Buchenwald, Weimar yakınlarındadır. Almanlar Reich'in düşmanı olarak adlandırdıkları kişiler için kocaman bir kamp kurmuşlardı orada. **Kristalnacht'tan** sonra kamp, her gün yüzlerce kişinin dayaktan veya hastalıktan öldüğü ya da kamp nöbetçilerinin hoşlarına giden herhangi bir nedenle idam edilenlerin bulunduğu bir cehennem köşesine dönmüştü.

İşkence, tutukluların ARBEIT MACHT FREI - çalışmak insanı özgür yapar - yazılı bir kapının altından geçtikleri anda başlıyordu.

Karl ile diğer tutuklular daktilolar, nöbetçiler, yöneticiler (ki hepsi SS personeliydi bunların) dolu bir kabul odasına alınmaktaydılar. Ad, adres ve meslekten sonra sorular şu sırayla soruluyordu:

«Seni sıçan orospunun adı?»

«Hangi pezevenkle yattı seni yapmak için?»

«Ne suç işledin de tutuklandın?»

Karl sırasını beklerken iri yarı, kamyon şoförünü andı-

ran genç bir Yahudi bu hakaret dolu sorulara cevap vermemekte direniyordu. Annesinin orospu, babasının pezevenk olmadığını, suç işlemediğini söylüyordu. Hemen yandaki odaya alındı. Çığlıklar, yere düşerken çıkan gürültüler duyuldu.

Birkaç dakika sonra dayak yemiş adam dışarı çıkarıldı. Kafasında kanlı bir şiş vardı, bir gözü kapalıydı, yakaran bir sesle bütün soruları cevaplandırdı.

Sıra Karl'daydı.

Adını adresini ve mesleğini söyledi: ressam.

Elinde kısa bir kırbaç bulunan bir SS çavuşu kamçısının küt ucuyla Karl'ın böğrüne bastırdı. «Bolşevik Yahudilerden biri misin yoksa, Weiss? Komünist paçavralarına o yalancı karikatürleri sen mi çiziyorsun?»

«Ben ticari bir ressamım. Herhangi bir partinin üyesi değilim. Ben...»

Kamçı Karl'ın yüzünde şakladı.

Weinberg bana bunları anlattığı zaman aklımda hep zayıf, herkes tarafından hor görülen bir Karl vardı. Ben ondan dört yaş küçük olmama rağmen daha hızlı, daha güçlüydüm. Biri bana vurursa ben de ona vururdum. Weimberg bunları anlatırken içimden ağlamak geldi, ama karım yanımızdaydı ve Tamar gözyaşına inanmazdı.

«Seni sıçan orospunun adı?»

«Hayır... benim annem...»

Kırbaç yine şaklamıştı.

«Berta Palitz Weiss,» dedi Karl.

«Ya onun ırzına geçen pezevenk?»

«Jozef Weiss. Doktor Jozef Weiss.»

«Buchenwald'a hangi suçtan gönderildin?»

«Ben... ben hiçbir şey yapmadım.»

«Bir daha dene, pis Yahudi. Ne suç işledin?»

«Hiçbir şey. Evde resim yapıyordum. Gelip aldılar beni. Herhangi bir suçlama yok.»

«Yahudisin ya, yeteri kadar suçtur bu.»

«Ama bu bir suç değil ki.»

Buna güldüler. Çavuşla iki serseri Karl'ı yan odaya sürükleyip baygın düşene kadar dövdüler. Karanlık barakada kendine geldiği zaman Hirsch Weinberg'i başında buldu. Weinberg ona sağ kalabilmenin yollarını öğretmeye başladı.

**
*

Karl'in ne olduğunu, nerede olduğunu hâlâ bilemeyerek babamı Polonya'ya uğurlamaya gittik. 1938 Kasım'ının son günüydü.

O iç kapayıcı tren istasyonunu hiç unutamam. Çoğu babamdan yaşlı ve yoksul bin kadar Yahudi ellerinde torbaları ve yemek paketleri. Polonyalıların onları sınırdan geri çevirdiği söylentileri vardı. Yahudiler Almanya ile Polonya arasında kimsesiz topraklarda kalacaklardı.

Babam neşeli olmaya çalışıyordu. Anneme, «Berta eğer ağlarsan kızarım bak,» dedi.

Annem gözlerini kuruladı. Hayır, kendine hakim olacaktı. Çevresindeki diğer aileler kederlerini saklamak için hiçbir şey yapmıyorlardı. Ağlıyorlar, yalvarıyorlar, sevdiklerini Polonya sınırına giden trene bindirmemeye çalışıyorlardı.

«Başımıza gelebilecek en iyi şey bu belki de,» dedi babam. Hiç de iyi rol yapamıyordu. Ama bilinmezdi ki. Belki de haklıydı.

«Kardeşim Moses beni karşılayacak. Doğru Varşova'ya gideceğiz. Moses'in epey tanıdığı vardır. Musevi Hastanesinde bir iş bulabileceğimi sanıyorum.»

Sessiz, ilgili ve dikkatle dinliyorduk kendisini. Henüz gidişinin şoku hiçbirimizi sarsmamıştı. Karl gitmiş, babam gitmek zorunda bırakılmıştı. Darbeler birbiri ardından iniyordu.

«Ben de seninle geleceğim,» dedi annem. «Beni bıra-

kırlar. Yarın kâğıtlarımı alırım.»

«Olmaz. Çocukların sana ihtiyaçları var. Polonyalıların, değil Almanları, Polonyalı Yahudileri bile içeri almakta güçlük çıkardığını söylüyorlar.» Inga'nın elini tuttu. «İyimser olmalıyız. Inga, Karl'ı bulup kurtaracaktır. Yine birlikte olacaksınız.»

Bunları yazarken, hâlâ pek çoğumuzun, bu arada annemle babamın da, kendilerimizi bu kadar uzun süre aldatmamıza şaşıyorum. Tamar, Yahudiler arasında yaygın olan bu kendini aldatmanın, bir kitle isterisi belirtisi olduğunu söylüyor. Bense çoğunun çaresiz, parasız olduklarını, gidecek hiçbir yerleri olmadığı için kendilerini avutma duygusuna kapıldıklarını ileri sürüyorum. Çok az ülke onları kabul ediyordu. Direnme diye bir şeyin yabancısıydılar. Biz her şeyi kabul eden, boyun eğen, orta yolunu bulmaya çalışan, yarının daha iyi olacağını uman bir ulustuk. Şu anda, kibbutzumuzun doğusunda Suriye topları yine ateşe başladılar. Ama bu kez biz de karşılık veriyoruz. Ahlâklılık şahane bir şey, hayran olunacak bir erdem, ama yine haklılığın, ahlâksal bir davranışın bir bombayı ya da kurşunu sektirdiği görülmüş müdür?

Anna ağlamaya başladı. Babamı kucaklayıp, «Baba, bizi bırakma, baba. Sen olmazsan ben çok korkarım, ne olur gitme baba,» diye yalvarmaya başladı.

Inga, Anna'yı kenara çekti. Saçlarını düzeltti, öptü.

«Babana bir şey olmayacak, Anna şekerim. Geri dönecek, görürsün.»

Anna hüngür hüngür ağlıyordu. «Sus,» dedim. «Durumu daha da berbat etme.»

«Jozef, bunlar bizim başımıza nasıl geldi?» diye sordu annem.

«Bizim elimizde değil, Berta. Olayları kontrol edemezdik.» Gülümsedi sonra, «Amo bana inanmalısın. İyimserim ben. Bu durum hepimizin gözlerini açacak. Polonya'da bir-

leşeceğimize inanıyorum. Başka bir yerde ya da. Belki de İngiltere'de.»

«Seni kalmaya ben zorladım,» diye annem fısıldadı.

«Yeter artık,» dedi babam. «Berta, muayenehaneyi satıp daha küçük bir daire bulmalısın.»

Annem burnunu silip gülümsemeye çalıştı. «Sen de sakın gece vizitelerine gitme. Yağmurda lastiklerini giy ayağına. Polonya çok rutubetlidir.»

«Eğer piyanoyu satmayacağına söz verirsen her dediğini yaparım. Ne olursa olsun, Anna piyano derslerine devam etmelidir.»

İki Berlin polisi yaklaşıyor, insanları trene doğru yönelttiliyordu. «Haydi bakalım. Beş dakika sonra hareket edeceğiz.»

Annem bizlere döndü.

«Çocuklar, Rudi, Anna, İnga... babanıza veda edin.»

Anna'yı tutmak olanaksızdı artık, «Baba baba!..... biz de senin yanına geleceğiz! Moses Amca bize de bir yer bulsun!»

«Elbette, Anna, yavrucuğum. Ama bu arada sen anneannenle büyükbabana bakmalısın ve Karl'ı bulmalıyız. Müzik derslerini kaçırma, Anna.»

Sonra beni kucaklayıp gözlerimin içine baktı.

«Rudi, belki sen de okula dönsen iyi olur.»

«Gidebilirsem, baba.»

«Dünya futbol oyunu değildir, Rudi. Bir meslek sahibi olmalısın.»

«Ne cevap verebilirdim? **Meslek!** Ama onun oyununu oynamaya karar verdim.

«Çalışırım, baba. Belki de senin bir zamanlar söylediğin gibi beden eğitimi öğretmeni olurum.»

«Çok güzel.»

İnsanlar birbirlerini trene doğru itiyorlardı. Aralarında baskıcı Max Lowy'yi gördüm. O da Polonyalı Yahudi olduğu için sınırdışı ediliyordu. Yazgısının darbelerini kabule

hazır gibi bir görünüşü vardı.

«Doktor!» diye bağırdı Lowy. «Sen de mi? Ben yalnız benim gibileri gönderiyorlar sanmıştım. Karımı tanıyor musun, doktor?»

Ufak tefek esmer bir kadın babamı başıyla selâmladı. Babam tam bir centilmen gibi şapkasını çıkardı. Lowy ailesini görünce neşeyle, hâlâ ağlayan anneme döndü.

«Gördün mü, Berta? Hastalarıyla birlikte sınırdışı edilen tek doktor benim.»

Son bir kez kucaklaştılar. «Bizi yenemezler. Birbirimizi sevdiğimiz sürece,» dediğini işittim.

«Jozef...»

«Latinceni unutma, sevgilim. **Amor vincit Omnia.** Aşk her şeyi fetheder.»

Kalabalığa kapılıp sürüklendi sonra; ayrıldılar. Kapıda bir polisle bir SS babamın kâğıtlarını incelediler. Hoparlör emirler yağdırıyordu: «Nöbetçiler arkasından trene doğru yürüyün. Bu yalnız sınıra kadar özel bir trendir...»

Annem demir parmaklıklara koştu, biz de arkasından. El sallıyordu babama.

«Güle güle, Jozef! Nerede olduğunu yaz bize. Geleceğiz...»

Gözyaşlarımı saklamak için başımı çevirmiştim. Birini dövmek istiyordum aslında. Berlin polisini ya da milleti trene doğru iteleyen nöbetçiyi. Bunu yapmaya ne hakları vardı? Ne yapmıştık onlara? İçimde bastırılmış bir öfke kaynıyordu. Öldürebilirdim hepsini... sırıtkan parti üyeleri, hepsi çizmeli ve üniformalı, palavracılar, serseriler, yalancılar...

«Hani o kadar yürekliydin, bak sen de ağlıyorsun,» dedi annem. Yanakları sırılsıklamdı.

«Ağlamıyorum. Ben ağlamam.»

Anna kucakladı beni, ikimiz de ağladık. Ama ben zorla durdurdum ağlamamı. «Bunu bana hiçbir zaman yapamayacaklar,» dedim. «Asla!»

«Yapamayacaklar mı?»

«Hayır. Ben Babam ve Karl gibi, Bay Lowy gibi pes etmeyeceğim.»

Cesaretimi ayakta tutmak için övünüyordum. Ama şimdi o anı düşününce, kendi kendime bir söz verdiğimi anladım. Beni alçaltamayacaklar, bana, başkalarına yaptıkları gibi, kendi istediklerini yaptıramayacaklardı. Yahudiler kabul etmek, saygılı olmak, boyun eğmek, dinlemek zorundaydılar. Ama ben bunu hiçbir zaman anlamamıştım. Sokaklarda kavga aramazdım, ama kavga etmekten de kaçınmazdım. Futbol oynadığım zaman da kazanmak için oynardım. Karşımdaki faullü oynarsa, ben de iter, çelme takardım.

«Ne yapacaksın?» diye Anna ağlayarak sordu.

«Karşı koyacağım.»

Babamın trene binip bize son kez el sallamasını seyrettik. Annem bizi kucakladı. Inga arkamızda durmuş kederle başını sallıyordu. Yüzünde utanç görüyordum. Kendi ulusundan utanıyordu.

«Haydi eve dönelim çocuklar,» dedi annem. Sesi artık sakinleşmişti.

***

Buchenwald'daki bütün tutukluların çalışması gerekiyordu. Karl da bir sanatçı olduğu için parmaklarıyla çalışabilirdi. Weinberg'in etkisiyle terzihaneye alındı.

Weinberg ona kapalı bir yerde çalışmasının yararlarını anlattı. En azından içersi soğuk değildi ve iş de yorucu olmaktan uzaktı. Dışarda tutuklular taş ocaklarında, yol yapımında, 'bahçe işleri' adı verilen hendek kazımında ölüyorlardı.

Mesleği terzilik olan yaşlı adam, karşı çıkmanın dövme ve işkence yoluyla öldürülme demek olduğunu anlattı. Yoklamaya geç kalmak, cevap vermek, sırası gelmeden

konuşmak... bunlar hep şiddetli dayaklarla cezalandırılmaktaydı. Daha ağır bir suç, örneğin bir nöbetçiye saldırmak, hırsızlık, daha çabuk bir ölümle sonuçlanıyordu. Tutuklu özel bir odada bir köşede ayakta bekletiliyor, duvardaki bir delikten, yüzü görünmeyen bir cellat tek bir kurşunla işini bitiriyordu.

«Buradan çıkan kimse yok mu?» diye Kari sordu.

«Bazı zenginlerin para gücüyle çıktıklarını duydum. Çoğu Hıristiyan. Belki aralarında birkaç Musevi de vardır. SS'ler burasını bir çete gibi yönetiyorlar. Değerli eşyayı, altını alıp bölüşüyorlar. Bu yüzden zengin bir Yahudiden de rüşvet alıp bırakabileceklerini tahmin ederim.»

Kapo (nöbetçi tutuklu) yanlarına gelip Weinberg'e susmasını söyledi. Weinberg, Karl'a işi anlattığını belirtti. (Bu kapo'nun adı Melnik'di. İri yarı bir yankesici. Naziler genellikle Yahudi olsun Hıristiyan olsun adi suçlulara böyle yetkiler verirlerdi. Bu durum diğer tutukluları dehşete düşürmekte yararlıydı.)

Melnik uzaklaşınca Weinberg bir kutu yama çıkarıp Karl'a anlatmaya başladı.

«Buradaki insanları tanımalısın.» Çeşitli renklerde üçgen kumaş parçaları gösterdi. «Kırmızı, siyasi tutuklu demektir. Trockiciden kralcıya kadar. Yeşil, adi suçlu. Mor, Yehova Tanıkları. Kara, serseriler, dilenciler falan. Pembe, eşcinseller. Kahverengi de çingeneler.»

«Çingeneler mi?»

«Buchenwald çingene doludur. Bunlar çalışmadıkları için nöbetçileri deli ederler. SS, dün ikisini diri diri gömdürdü. Sonradan mezardan çıkarıldıklarında dilleri salam gibi sarkıyordu ağızlarından.»

Weinberg, Karl'a altı köşeli yıldızı gösterdi.

«Onu biliyorum,» dedi Karl. «Peki bu nedir?» Üzerinde BLOD harfleri yazan bir parça çıkardı.

«Aptallar, geri zekâlılar.»

«Ama onlar ne gibi suç işlemiş olabilirler?»

«Devlet onları yararsız buluyor. Nöbetçileri onlarla eğlenirken göreceksin. Hatta bazıları geri zekâlı kadınları alıp...»

«İnanamıyorum.»

«Öyle mi? Öyle hikâyeler dinledim ki. Buradan uzak olmayan bir yerde bir ev var. Delileri oraya götürüyorlar. Geri zekâlılar falan. Orada gazlayarak öldürüyorlar.»

«Gaz mı?»

«Taşıma işinde çalışan biri doğru olduğuna yemin ediyor.»

Kapo tekrar yanlarına gelip susmalarını söyledi, copuyla Karl'ı tehdit etti bu kez. Kapoların kara kasketleri ve kara ceketleri vardı. Diğer tutuklular çizgili üniformalar giymişlerdi. Hepsi kapolardan nefret ediyordu.

Birden hoparlörlerden müzik sesi yükseldi. Buchenwald orkestrası çalıyordu.

Weinberg Karl'a göz kırptı. «Berlin Filarmoni Orkestrasının yarısı burada. Nöbetçiler iyi müzikten hoşlanıyorlar. Almanya cehenneme **Das Rheingold**'un ezgileri arasında gidecek.»

***

1939 yılı Mart ayında bir gün annemle aşağıdan gelen sesler duyduk. Babamın muayenehanesi aylardır kapalıydı. Çok garip geldi bu iş bize.

Aşağıya indik. Annem günün birinde Doktor Jozef Weiss'ın tekrar geleceği umuduyla muayenehaneyi her gün temizler, tozunu alırdı. Kapıları açtık.

Kafasını kazıtmış, çerçevesiz gözlüklü, uzun boylu bir adama iki işçi muayenehanedeki eşyaların listesini çıkarıyorlar, eşyaları oradan oraya taşıyorlardı.

Çıplak kafalı adam topuklarını vurarak bizi selamladı. «Bayan Weiss, ben Doktor Heinzen'im. Kocanızın muayenehanesini bana verdiler. Size telefon etmiştim, anımsar-

sanız, lütfen anahtarları rica edeceğim.»

Annem beni yukarı yolladı anahtarları almam için. Heinzen'in sesini duyabiliyordum: «...röntgen aleti... diatermi... otoklav...»

Anahtarları anneme verdim. O da doktor Heinzen'e uzattı. «Hepsi burada, doktor. Muayenehane, ön ve arka kapılar, garaj, bodrum kat.»

«Çok naziksiniz.»

«Aynı şeyi sizinkiler için söyleyemeyeceğim.»

«Bu acele davranış için özür dilerim... ama yine de bu muayenehaneyi, bu aletleri boş bırakmak günah olurdu. Meslekdaş olarak kocanızı tanırdım, kişisel olarak çok üzgünüm.»

«Berlin Merkezi Hastanesinden kovulmasından önce tanır mıydınız onu?»

«Başka zamanlar başka gelenekler, hanımefendi. Ben parti üyesiyim, parti de bana bu muayenehaneyi ve bu evi devir almam için görev verdi.»

Annemin gözlerinden alevler fışkırıyordu. «Peki ya tazminatımız ne olacak?»

«Parti tıp kurulu sizin durumunuzu görüşüyor.»

Annem adama üzerinde bir adres ve bir telefon numarası yazılı bir kâğıt parçası verdi. Karl'ın eski stüdyosu, Inga'nın dairesi. «Bize söyleyecek bir haberiniz olursa, Doktor Heinzen.»

Adam yine eğilerek selam verdi. «Bundan ilk sizin haberiniz olacak, hanımefendi.»

Ben artık bu kadarına dayanamadım.

«Her şeyimizi çalıyorlar, anne! Hırsızlar!» Heinzen'e doğru bir adım attım. Doktor aklımı kaçırmışım gibi bakıyordu bana. İki işçi de babamın masasını bırakmışlar, bize bakıyorlardı.

«Rudi lütfen,» dedi annem. «Babanın diplomasını al.»

Heinzen'in yanından geçip duvardan babamın diplomasını aldım ve odadan çıktım.

Onlar hâlâ babamın olan her şeyin listesini çıkarıyorlardı: «Flüoreskop... sntrifüj... ültraviyole lambası...»

Günümüzü toparlanmakla geçirdik. Inga'nın dairesinde çok az yer olduğu için yanımıza ancak çok gerekli şeyleri alıyorduk. Anna, ben ve annem loş salonda oturduk. Groningstrasse'deki bu evde bir daha hiç yaşayamayacağımızı biliyordum.

«Piyanoyu alamaz mıyız?» diye sordu Anna.

«Belki daha sonra, Anna. Inga'nın yeri o kadar küçük ki.»

«Öyleyse son olarak birlikte bir parça çalalım.»

Annem ve kızkardeşim piyanonun başına geçip **Lorelei'** ı çalmaya başladılar.

«Anne, bunu hep birlikte Karl'in düğününde söylemiştik, değil mi?» diyordu Anna.

Müzik giderek artıyor, evi dolduruyordu. Bilmem neden şimdi artık nefret ediyordum müzikten. Bir bakıma o Bechstein piyano ve bütün simgelediği şeyler bizi Berlin'e bağlamıştı. Zengindik, güvenliydik, piyanolu insanlardık. Kim bize zarar verebilirdi? (Şimdi bir **kibbutznik** olarak, hiçbir şeye sahip olmayan ve zaten az olan aylığını topluma bırakan ben insanların yaşamak için ne kadar az şeye gereksinme duyduklarını, maddi şeylerin ne kadar yıkıcı olabileceğini anlıyorum artık. Yoksulluk ya da açlığın soylu şeyler olduğunu savunuyor değilim. Ama **eşya**ya köle olmak? İnsanın yaşamını piyanolar, kürk mantolarla ölçmesi? Belki de bu bir bakımdan, bizim körlüğümüzü açıklamaktadır.)

Büyükannemle büyükbabama giyinip eşyalarını toplamalarını ve saat dörtte hazır olmalarını söylemiştik. Eski asker olan büyükbabamı tanırdım. Tam saatında hazır olacaktı.

Kapılarına vurdum ama cevap alamadım.

İçeri girdim, perdeler kapandığı için karanlıktı.

«Büyükbaba, gitme zamanı geldi,» dedim.

Bir an için uyuduklarını sandım. Ama giyiniktiler. Büyükbabam koyu renk takım elbisesini, kolalı yakalı gömleğini giymiş, siyah bir kravat takmıştı. Anneannemin üzerinde de siyah kadife elbisesi vardı. Birbirilerini kucaklamış olarak yatıyorlardı.

Yanlarındaki masanın üzerinde açık bir koyu renkli şişe gördüm. Alıp kokladım. Çürük şeftali gibi garip bir koku. Konsolun üzerinden bir ayna alıp ağızlarına tuttum. Ayna buharlanmamıştı. Ölmüşlerdi.

Kahrolası müziğe, piyanoya lanetler yağdırdım. Kendilerini bu kadar uzun süre kandırdıkları için babamla annemden de nefret etmek istiyordum. Anneannemle büyükbabamı yanaklarından öperken bunu anneme nasıl anlatacağımı düşündüm. Belki de yaşlılar açık olan tek yolu seçtiler, diye düşünüyordum. Ve yalnız değillerdi. O kış. **Kristallnacht**'tan sonra binlerce Yahudi kendini öldürmeyi yeğlemişti. Onlar için bütün umutlar yok olmuştu.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Viyana
Temmuz 1939

Şahane bir gün. Heydrich beni Viyana'ya, Avusturya'daki ve bir zamanlar Çekoslovakya'nın koruması altında olan Bohemya ve Moravya'daki Yahudilerin 'iskân' programı başı Adolf Eichmann'la görüşmeye gönderdi.

Cana yakın bir adam. Esmer, ince yapılı, saygılı davranışlı ama sert bakışlı. Yahudi sorunu konusunda çok şey bildiğini iddia ediyor. Filistin'de ajanlık yapmış, İbranice konuşuyormuş.

«Onları anlıyorum,» dedi bana. «Emir almaya, boyun eğmeye alışmışlar. Biz de bunu yaptıracağız.»

Biraz espriyle karışık olarak Avusturya Yahudilerini bir fabrika işletir gibi çözümlediğini, şimdi aynı şeyi Çekoslovak Yahudilerine de yapacağını anlattı.

«Büyük bir fabrika binası düşün Dorf,» dedi. «Yahudi bütün değerli eşyaları, malları, doğuştan kazanılan haklarıyla bir kapıdan giriyor. Onu bir domuz ya da tavukmuş gibi işliyoruz ve öteki kapıdan elinde Avusturya'yı terk belgesiyle çıkıyor. Ya o, ya da kamplarımızdan biri.»

Bu konuşma o büyük ve çiçek dolu park olan Prater'de yer alıyordu. Heydrich, Marta ile çocukları da yanıma almama izin verdiği için bu yaz tatilinden yararlanıyorduk. (Çok dikkatli bir insan olan Eichmann ailemin yanındayken Yahudi sorununa değinmemeye gayret gösteriyor.)

«Biraz daha dondurma ister misiniz?» diye sordu Peter ile Laura'ya.

Marta çocuklara Binbaşı Elchmann'a 'hayır, teşekkür ederiz' demelerini emretti. Çocuklar denileni yaptılar. Marta terbiye konusunda çok sıkıdır.

Yüzü heyecandan kıpkırmızı kesilmiş olan Laura, «Anne, şimdi de atlı karıncaya binebilir miyiz?» diye sordu.

Çevremizde baloncular, oyuncak flüt satıcıları, çiçekçiler, arabalarını süren dadılar renkli bir kalabalık oluşturuyorlardı. Anlatılmaz derecede güzeldi ortalık. Führer'in Avusturya'yı neden istediğini şimdi anlıyordum. Almanya burası. Bize ait.

«Laura, korkarım yediğin o kadar şey mideni berbat edecek,» dedi Marta.

Ama Peter de Laura da atlı karıncaya binmek için ağlamaya başladılar. Genellikle çocuklara sert davranırız ama bugün özel bir gündü.

«Haydi gidin, bugün çocukların günü,» dedim.

Elcmann gülümsedi. «Rahatsızlanırlarsa, onlara ben bedava sağlık yardımı sağlarım, Bayan Dorf.»

Marta ile çocuklar gittikten sonra Eichmann bana anlayışlı bakışlarla baktı.

«Karın hasta mı?»

«Hafif bir kalp rahatsızlığı var. Çabuk yoruluyor, ama bunun dışında sağlığı yerinde.»

Hasta olduğunu nereden bildiğini merak ettim.

«Çok çekici bir kadın,» dedi. «Heydrich'in sizi buraya yollamasına çok sevindim. Berlin benim davranışlarımı takdir ediyor. Tren işletmesi, depolama, işleme sokma. Elimizdeki eski çini eşya, gümüş ve antika koleksiyonlarını görmelisiniz. Bir salon dolusu Steinway ve Bechstein. Hepsi devletin malı.»

«Ben hiç bilmiyordum...»

«Himmler yağmacılık, kişisel kazanç konusunda çok serttir. Rütbe ayrıcalığının zevkini çıkaran birkaçımız dışında.»

Garip bir adam bu Eichmann. Gerçekten Yahudi mallarına el koymanın SS'in yüksek mevkilerinin ayrıcalığında olduğuna inanıyor mu? Emin değilim buna. Parlak ve anlayışlı gözleri var, bu parlaklık alay mı, yoksa bağlılık mı, anlayamıyorum.

Üstlerimle konuşurken dalkavukluğun yararlarını artık anladığım için, Berlin'e gelen raporlar konusunda kendisini birkaç kez kutladım. Yahudi sorununu örnek bir biçimde ele almıştı. Şimdi Çekoslovakya da bize katıldığına göre çeyrek milyon Yahudi daha sorumluluğu altına giriyordu. Eichmann da, Heydrich gibi kolayca kaptırıyor kendisini dalkavukluğa. Yahudileri kendisine çekip, kayıt ettirecek kurnazca yöntemlerinden söz etti. Tehdit edilmiyorlardı, kendilerine yeni yerlerde iskân, adil davranış vaat ediliyordu. «Sinekleri de, sarımsak değil, bal çeker,» dedi Eichmann.

«Peki ama mallarına el konulmasını nasıl açıklıyorsunuz,» diye sordum. Güldü. Çok basitmiş. Mallara uluslararası durum sakinleşene kadar kendileri adına el konulu-

yormuş. «Peki buna inanıyorlar mı?» diye sordum. Yine o elmas parıltısı aydınlattı gözlerini. «Başka seçenekleri olmadığı için inanıyorlar,» dedi. Silahları, direnecek güçleri, basınları, hükümette kendilerini savunacak kimseleri yoktu. Ama o zaman bu yalnızca bir **zorbalık** konusu diyecektim. Eichmann'ın bütün 'psikoloji' ve İbranice bilmiş olmasına rağmen, kısacası onların yaşamlarını elimizde tutuyorduk. Ama bir şey söylemedim.

«Ben, bana verilen emirlere uyarım. **Un bon soldat.** Fransızca anlıyorsun, Dorf.»

«Nerden biliyorsunuz?»

«Dosyanı inceledim. Ierkesin dosyasını incelemeye çalışırım. Yararlı olur.»

Bir an irkildim. Dosyama bakma gereğini neden duymuştu? Yüzümdeki huzursuzluğu sezdi.

«Baban Klaus Dorf,» dedi. «Berlin'de fırıncı. 1933 yılında iflas ettikten sonra Dünya Savaşından kalma Luger'iyle öldürdü kendisini. Bir zamanlar Sosyalistti.»

«Vay canına!»

«Hukuk fakültesini çalışarak bitirdin. Kusursuz bir öğrenciydin, ama hep geri planda kalıyordun. Bremenli bir ailenin kızı Marta Schaum'la evlisin. Kiliseye devam eden bir aile.»

Yüzüm solmuş olmalıydı, terliyordum da. Belki de anlattığından daha çok şey biliyordu hakkımda. Saklayacak bir şeyim yoktu. Ama bu hoşsohbet, eliaçık evsahibimin benim hakkımda bu kadar şeyi öğrenmeye kalkışması sinir bozucu bir şeydi. Doğrusunu söylemek gerekirse, korkmuştum. Prater'deki mutlu günün üzerinde bir karabasan dolaşıyordu.

Eichmann yüzümdeki değişikliğin farkına varmış olmalıydı. Çizmeme bir tokat indirerek bunun kötü bir şey olmadığını söyledi. Polis ve güvenlik örgütü olarak SS, kendi üyelerini iyi tanımak zorundaydı. Gestapo, SS, SO, RSHA, bütün uzmanlaşmış dallar birbirlerine dikkat ederlerdi.

«Böylece yaşayabiliriz ancak, Dorf,» dedi.

Ben böyle yaşamak yerine, tam olarak Heydrich'e bağlı yaşamayı yeğlediğimi söyledim. Yaşamım boyunca rastladığım en zeki insandı Heydrich.

Eichmann arkasına yaslanıp esnerken yüzünde yine o alaycı ifade belirdi.

«Kuşkusuz, Dorf. Zeki, kurnaz, yaratıcı ve korkusuz. Ama hepimiz gibi onun da zayıf bir noktası vardır.»

Beynime bir tuğla yemiş gibi bakmış olmalıyım.

«Yani söylentileri duymadın mı demek istiyorsun? Heydrich'in aile ağacında bir Yahudi olduğu söyleniyor.»

«İnanmam.»

«Yıllar önce bu iddiayı örtmek için mahkemeye başvurdu. Ona buna çok paralar ödedi. Kayıtları yaktırdı. Bu, kendisini çılgına çeviriyor. Onun için Führer'in ırkçı politikasını böyle kararlılıkla uyguluyor zaten. Kendi içindeki Yahudiye öldürmek için. Böyle diyorlar yani.»

Bu sarsıcı haberi hazmetmem kolay olmadı. Yalan olsa bile. «Peki benim için ne diyorlar?» diye sordum.

«Sen Gestapo ve Güvenlik Servisi başkanına gerçekten bağlı çalışkan bir insansın. Aydın biri. Sen işi aldığından bu yana Heydrich'in raporlarının daha kolay okunabildiğini de belirtmek isterim.»

«Beni yemlemeye çalışmıyorsunuz ya, binbaşım?»

«Hiç de değil. Bize verdiğiniz sözcükler için size teşekkür etmek isterim. 'Yeniden iskân,' 'yeniden yerleştirme,' 'özel işlem' gibi. Musevilerden kurtulmak çok şahane eşanlı sözcükler.»

«Bir meslekdaşımı eğlendirebildiğim için çok mutluyum.»

Eichmann parmaklarını şaklatarak daha şarap getirmelerini istedi. Garsonlar koşuştular. Herkes tanıyordu onu. Kara üniformayla çizmelerin gücünü biliyorlardı.

«Kaygılanmana gerek yok,» dedi. «Hakkındaki raporlar olumlu. Ayrıca Heydrich'te herkesin kirli çamaşır dos-

yası vardır. Bu Yahudilik konusu bir daha ortaya çıkarsa, kendini sigorta etmiş oluyor böylece. Himmler, Goering ve Goebbels hakkında dosyalar var elinde. Kimi zaman Führer'e de bir dosya açtığından kuşkulanmıyor değilim.»

Düşünemeyecek kadar karışmıştı kafam.

Marta çocuklarla döndü. «Onlar için de benim için de fazla heyecanlı,» dedi.

Sacher Oteline gidip dinlenmemizi önerdim. Eichmann bize bu şahane otelde elde edilmesi olanaksız bir daire bulmuştu. Parti hesabına.

Peter böyle bir şeyi duymak bile istemiyordu. Dönme dolaba binmemişti daha. Laura da öyle. Ancak aşırı heyecanlanmış çocukların boğazlarından çıkan zırıltıya başladılar.

«Ben götürürüm öyleyse, Marta,» dedim. «Bari sen Binbaşı Eichmann'ın yanında kal.»

Marta oturdu. Eichmann eğilerek karımı selamladı, güzelliğini ve çekiciliğini bir kez daha belirtti. Çocuklarımızdan, onların Almanya'nın geleceği için ne demek olduklarından, Avrupa'yı yeni baştan yaratan yeni Almanya'dan söz ettiler.

Şarap kadehlerini tokuşturarak aile, ev ve onura içtiklerini gördüm. Çocukları dönme dolaba bindirirken, Eichmann'ın örgütümüzün uluslararası bir casusluk yuvası olduğu hakkındaki sözlerini unutmuştum bile.

Gerçekten çok verimli ve mutlu bir gün geçirmiştik. Eicmann'ın önünde safça davranışlarımla mesleğimde bir ilerleme sağlayamadım kuşkusuz. Ama basit çekiciliğiyle Marta bunu yapıyor nasıl olsa.

O gece Sacher Otelinde yeni bir ateşle seviştik, sevişmede yeni yaklaşımlar, yöntemlerle ikimiz de şaşkın ve bitkin kaldık sonunda. İşimden aldığım güç, örgütün üyesi olmanın verdiği korkusuzluk şu ya da bu yolla cinsel birleşmemizi etkiliyor.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

Babam, Polonya'ya kabul edilen son Yahudi kafilelerinin biriyle gitmişti. Polonya istemeyerek onları sınırlarından içeri kabul edene dek tam bir hafta o sıkışık ve pis trende iki sınır arasında gidip gelmişlerdi. Bir kadın trende kalp krizi geçirip ölmüş, babam en son ana kadar kadının yanından ayrılmamıştı.

O kafileden sağ kalan biri bana sonradan olayları anlattı.

Yahudiler trenden indikten sonra sınırın Alman tarafında sıraya dizildiler.

Gerçek sınıra kadar birkaç kilometre çamurlu yollarda yürütüldüler. Yaşlıların bazıları dayanamayıp yere yığılmışlar, direnenlerse dövülmüşlerdi.

Babamın sağlığı iyiydi. Baskıcı ustası Max Lowy ile karısıyla birlikte yürüyorlardı.

Kırmızı beyaz çizgili sınır engeli göründüğü zaman SS nöbetçileri yürüyüş kolunu durdurdular. Herkes cebini boşaltacaktı. Yanlarına yalnızca **on mark** alabilirlerdi.

«Bu parayı Alman halkından çaldınız şimdi de geri vereceksiniz. Parayı Alman halkı adına alıyoruz.»

Saat ve mücevherler de kapışılıyordu. Babam dolmakalemini, saatını, cüzdanını verdi. SS nöbetçisi babamın yakasındaki doktorluk rozetine bakıyordu. «O ne?» diye sordu.

«Ben hekimim. Bu rozeti karım bana tıp fakültesinden mezun olduğum zaman armağan olarak almıştı.»

SS rozeti babamın yakasından kaptı. «Polonyalılar doktordan falan anlamazlar. Hayvandırlar hepsi, Yahudiler kadar aşağıdır onlar da.»

Babam nasılsa lider rolüne girmişti. Bu Polonyalı Yahudilerin çoğu yoksul, eğitim görmemiş insanlardı. Bu sıkıntıları içinde ona dönmeleri doğaldı. Babam grubu karlı tarlalar arasından geçirip (hava da çok soğuktu o gün) Polonyalı göçmen memurlarının, garip biçimde sivri kaskètli

subayların önüne getirdi. Kâğıtları incelendi.

«Kâğıtları hazırlayın. Yurttaşlık belgeleri,» diye bir yüzbaşı bağırdı. «Sanki daha fazla Yahudiye ihtiyacımız varmış gibi!»

Bu olayı, yani Polonyalıların bu horgörü ve nefretini, sonraki öteki olayları düşününce, bunu anlayamıyorum bir türlü. Almanlar, bizlerden nefret ettikleri kadar Polonyalılardan da nefret ediyorlardı. Hitler onlar için neler düşündüğünü saklamıyordu. Köle olacaklardı, Nazi örgütlenme iskalasında Yahudilerden bir derece yukarda. Baskı altında bir çıkarlar birliği diye bir şey olacağı düşünülebilir. Ama hayır. Ne acıma, ne de anlayış.

Alman ordusu, SS, resmi katiller ve işkenceciler tüm ağırlıklarıyla Polonya'ya yüklendikleri zaman bile, Polonyalılar Yahudilerden nefret etmek için zaman ve güç bulabildiler kendilerinde; biz sistemli bir biçimde ortadan kaldırılırken, bir kenarda ilgisizce durup seyredebildiler. Bugüne dek bunu anlayamadım. Sanki bir futbol maçında kaybeden takımın bazı oyuncularının kendi yorulmuş oyuncularını dövmesi gibi bir şey bu.

Saatlerce süren bekleme, denetleme ve sorgudan sonra Yahudilerin Polonya topraklarına adım atmaları izni verildi. Bir yol kavşağında sürgün edilen insanların akrabaları günlerdir soğukta bekleşiyorlardı.

Lewy ile karısı babamın peşinden yürüdüler. «Doktor, senin burada ailen var mı? Sarah ile benim kimsemiz yok.»

«Kardeşim var,» dedi babam.

Moses babamı bekliyordu. Bir zamanlar hahamlık eğitimi görmeye kalkışmış, ama sonra ekonomik nedenlerle büyükbabamın Varşova'nın Yahudi mahallesindeki eczahanesini üzerine almış olan bekâr bir adamdı amcam.

Kardeşler birbirilerine baktılar, ama ağlamadılar. Babam, annemin sakinliğini ve onurunu almıştı artık. 1935'te Karl'ın düğününden bu yana görüşmeyen iki kardeş birbirilerine bakmakla yetindiler. Solukları havada bulut biçimin-

de dönüyordu. Çevrelerinde insanlar ağlıyor, kucaklaşıyor, şükürler ediyorlar, düşmanlarımıza lanetler yağdırıyorlardı.

«Geldin... sonunda,» dedi Moses.

«Evet. Anavatana dönüş.»

«Yolculuk iyi geçti mi, Jozef?»

«Pek Doğu Ekspresi sayılmaz kuşkusuz. Sekiz gün iki sınır arasında gittik geldik. Polonyalıların ülkeye alacakları son Yahudi kafilesiyimişiz.»

Söylenecek sıradan sözler birden sona eriverdi ve iki adam ağlayarak birbirilerini kucakladılar. Bundan utanan Moses mendiliyle gözlerini sildi. «Toz. Polonyanın baş belası.»

«Ocak ayında mı, Moses? Ağlamaktan utanma.»

«Utanmıyorum. Ama gözyaşının hiçbir yararı yok. Gidelim artık. Polonya ordusu buraya herhangi bir taşıt aracı getirmemize izin vermedi, bir at arabası bile. Tren istasyonuna iki kilometre yolumuz var.»

Gelenler torbalarını, çantalarını yüklenip babamla amcamın ardından yürümeye başladılar. Babam başımıza gelenleri anlattı amcama. Karl tutuklanmıştı. Muayenehane kapanmıştı. Karısının Varşova'ya telefon edip etmediğini sorunca amcamın durakladığını gördü. Yeni bir kötü haber kendisini bekliyor olmalıydı.

«Ne var, Moses?»

«Jozef, Palitze'ler ölmüşler. Kendilerini öldürmüşler.»

Babam soluğu kesilmiş bir halde durdu. O iyi insanlar. Sonsuz sabırlı bir insan olduğu, yaşlılara, hastalara ve yoksullara hep iyi duygular beslediği için böylesine sınırsız vahşeti anlayamıyordu. Sonraları Moses'e annem, Anna ve benim için çok kaygılandığını söyledi. İçinde ilk kuşku kurdu uyanmaya başlamıştı. Berlin'de bıraktığı ailesini daha kötü günler bekliyordu. Palitze'lerin intiharları çok önemli bir işaretti belki de.

Karlı tarlalardan, buz tutmuş yollardan geçtiler. Birkaç Polonyalı köylü durup baktı kendilerine. Bir keresinde yaşlı

bir adam olduğu yerde yığıldı kaldı. Babam adama yardım edip Polonyalı çiftçiye sıcak kulübesinde adamcağızın gecelemesi için yalvardı. Ama çiftçi kabul etmedi. Adamı istasyona kadar taşımak zorunda kaldılar.

Moses iyimser olmaya çalışıyordu. Durum düzelecekti. Babamın Varşova'da Yahudi Hastanesinde çalışmasını sağlamıştı. Hatta babam eczanenin üzerinde oturmaya aldırmazsa, küçük bir daire de vardı.

«On dokuz yaşıma kadar eczane üstünde yaşadım, Moses.»

Moses ekmek, peynir, salam getirmişti. Yiyeceklerini Lowy ve karısıyla paylaşarak yürümeye devam ettiler.

Lowy onlarla Varşova'ya gelip gelemeyeceğini sordu. Karısıyla kimseleri yoktu. Aslında Krakowluydular ama aileleri çoktan ölüp gitmişlerdi.

«Yardım falan istemem,» dedi Low. «Usta bir işçiyim. Baskı ustasıyım. Tırnaklarıma bakın. Kırk yıllık baskı mürekkebi duruyor diplerinde. Ama tanıdığım insanların arasında olayım istiyorum.»

«Varşova bir cennet değildir,» dedi Moses.

«Ben cennetten falan çoktandır vazgeçtim. Bir yatak, bir fincan çay yeter bana. Hele bir de dizgi, baskı işi falan olursa.»

Moses adamı çok sevmişti. «Elbette, Bay Lowy, siz de kardeşim ve benimle gelin,» dedi.

Böyle bitkin, kemiklerine kadar donmuş ve istenmeyerek Varşova trenine bindiler.

**
*

1939 Ağustosunda annem, Anna ve ben Karl'ın stüdyosunda yaşamaya başlayalı birkaç ay olmuştu. İyi yürekli Inga her işimize koşuyordu, o da bize yakın olmak için, hemen yanımızdaki dairede oturan ana babasının yanına taşınmıştı. Hans'ın yatağında yatıyordu. Hans, doğuda bir yerde manevralara katılmaya gitmişti.

Stüdyoda Karl'ın sehpasıyla boya masasını bir kenara itmiş, tablolarını dolabın arkasına yerleştirmiştik. Annemle Anna divanda yatıyorlardı. Ben de bir kenarda bir kamp yatağı bulmuş, onun üzerinde yerde yatıyordum.

Annem, Groningstrasse'deki evden, odayı biraz kalabalık olsa da rahat bir görünüme sokacak kadar kapkacak kilim ve halı getirmişti. Yıllardır akıllı bir davranışla çeşitli bankalardaki hesaplarından azar azar para çekiyordu zaten, babam gitmeden önce gelirinin büyük bir bölümünü nakit olarak saklamış olduğunu söylemişti. Yani bir süre kendimizi idare edebilirdik.

Hıristiyan işçi sınıfı mahallesinde oturduğumuz için mümkün olduğu kadar az görünmeye çalışıyorduk. Alışverişimizi Inga üstlenmişti. Ama o korkunç sıkıntıya katlanmak da çok güçtü.

Kimi zaman yakınlardaki parkta kendi kendime top oynar ya da koşardım. Ama huzursuz ve sabırsızdım, doğrusunu söylemek gerekirse biraz da korkuyordum. Küçük stüdyoda yemek pişiriyor, ortalığı silip süpürüyordum. Ortaokuldayken birlikte çıktığımız bir kız vardı. Bir kere onu aramaya çıktım, ailesi çoktan kaybolmuştu. Nereye gittiklerini kimseden öğrenemedim.

Rahat bir yaşam değildi, ama ağabeyim Karl da içlerinde olmak üzere, pek çok Yahudinin çok daha kötü durumda olduğunu biliyorduk. Bizim için bir çıkış yolu, bir gelecek görünmüyordu. Beni korkutan da buydu. Annemin sakinliğini korumasına rağmen. Onu artık kırlaşan saçlarını geri iterken, akşam yemeği olarak sebze doğrarken görür gibiyim şimdi de. Eski evdeki o güzelim yemeklerden bu yana epey bir düşüş göstermiştik.

Annem korkuyor ya da kederden taşacak duruma geliyorsa, bunu saklamayı çok iyi beceriyordu. Ağlayan, göğsünü yumruklayan insanlardan değildi. Ama Anna'da bir değişiklik görüyordum. Bir zamanların o canlı saldırgan, hareketli kızı şimdi suskun oturuyor, olaylarıma bile karşı-

lık vermiyordu. Küçük banyomuzda sabahları yüzümüzü yıkayıp, yeni bir günü nasıl kullanacağımızı düşünürken her sabah, «Buradan nefret ediyorum,» diyordu bana.

Bir gün Heinz Muller; Helms'leri ziyarete geldi. SS birliklerinde çavuş olmuştu. Inga, onun bir zamanlar kendisiyle evlenmek için babasından istemiş olduğunu anlattı bize. Nefret ediyordu ondan. Muller, rakibi olan ağabeyimin hapiste olmasına çok seviniyordu ama Inga'nın önünde tedbirli davranmak zorundaydı.

Çok sıcak bir yaz günü olduğu için hem bizim kapımız, hem de Helms'lerin kapısı açıktı. Spor sayfasını on birinci kez okurken içerden gelen sesleri duyabiliyordum.

Inga, Muller'e Karl'ın nereye götürüldüğünü öğrenmesi için yalvarıyordu. Kristallnacht'tan sonra tutuklanan Yahudilerden çoğunun kaybolduklarını biliyorduk. Bir çoğu sahte suçlamalarla öldürülmüşlerdi.

«Ben yalnızca bir çavuşum,» dedi Muller. «Burnumu dosyalara sokamam ki.»

«Ama onun nerede olduğunu bulmak için...»

Babası söze karıştı. «Inga, Muller kendini tehlikeye atamaz bir Yah,..»

«Söyle baba, Yahudi kocam için, söyle.»

Muller ağzında bir şeyler geveledi. «Buchenwald'de sanırım,» dedi sonra. «Sivil bir hapishane. Berlin'den olanların çoğunu oraya gönderdiler.»

«Ona yazabilir miyim? Görebilir miyim onu?»

«Bilemem. Çok sıkı davranıyorlar. Belki bir mektup. Ama sana söyleyeceğim... onu unutmandır. Rahat bırak onu. Baban haklı, bunun sana bir yararı yok.»

«Yerinde bir öğüt,» dedi Helms.

Sonra da annesi, «Muller haklı, yavrucuğum. Belki de en iyisi buydu,» diye ekledi.

«O kendine havalar vermeye çalışan annesini, o doktoru düşündükçe... Pis bir Polonya Yahudisiydi...» dedi Helms.

«Susun! Utanmıyor musunuz? Kocam hakkında böyle konuşmanıza izin veremem.»

Bir süre sustular, sonra babası homurdanırken, annesi de alçak sesle ağlamaya başladı.

Inganın güçlü ve haksever bir yanı vardı. Karl'a olan aşkı da buna eklenince, karşı konulmaz bir kadın oluyordu. Nasıl tanıştıklarını anlatırsam, bunu daha iyi belirtebileceğim. Inga'nın çok güzel 'Âri' bir kız olarak müdür sekreterliği yaptığı sanat okulunda Karl da öğrenciydi. Okulda çalışanlar ve öğretmenler aylıklarına zam isteyip de reddedildikleri zaman dilekçeyi elden ele dolaştırıp imzalatan, toplantıları düzenleyen, bir grev planı hazırlayan hep Inga olmuştu.

Karl onun böyle bir toplantıda kalkıp gerekirse okulu kapatmaya hazır olduklarını söylediğini anımsıyordu. «Kızıl değilim, Sosyalist değilim, politikayla ilgim yok,» demişti Inga. Ama haklı olduğunu biliyordu. Hepsi de duygulu parti üyeleri olan öğretmenler kendisini çıt çıkarmadan dinlemişlerdi. (Grev yasaklanmış fakat aylıkları da arttırılmıştı.)

Pek ender insanda rastlanan bir niteliği vardı Inga'nın: doğuştan varolan bir adalet duygusu. Grev toplantısından sonra, genellikle utangaç ve ağzını bıçak açmayan Karl, Inga'nın toplantıdan tek başına çıktığını görmüştü. Kızın erkek arkadaşı olmadığını düşünerek kahve içmeye davet etti. Birbirilerine hemen âşık oldular. Karl, Inga'nın alçakgönüllü geçmişine rağmen, müthiş bir insan anlayışı olduğunu ve çok iyi konuştuğunu söylemişti.

Kız yalnızca bir sekreter olduğu, sanat konusunda hiçbir şey bilmediği ve Karl ile Picasso ya da Renoir'i tartışamayacaklarını söyleyerek itiraz etmişti. Karl gülmüştü. Evine götürürken kızın elini tutacak kadar cesaret toplayabilmişti.

«Bilmen gereken bir tek şey var demişti Karl. Berenson adında bir eleştirmenin bir sözü. 'Sanatın amacı yaşa-

mi değerlendirmektir.'» Kız Karl'ı öpmüştü bunun üzerine. Bir gün evlenecekleri hakkında ikisinin de kuşkusu yoktu.

Babasının sesini dinlerken, Inga'nın bu huylarını anımsıyordum. «Öfkelenmesi gereken biri varsa o da biziz. Yahudiyle evlendiğin yetmezmiş gibi şimdi ailelerini alıp burnumuzun dibine yerleştirdin!»

«Sus!» diye bağırdı Inga.

Muller bir aile danışmanı gibi sakindi. «Yahudileri saklamak çok kötü bir şey. Zararı size dokunabilir.»

«Muller, rica ederim,» diye Inga ısrar etti. «Ona bir mektup gönderebilir miyim? Parayla çıkabilir mi dışarı? Benim için bir şey yapabilir misin?»

«Para mı? Bazı zengin Yahudilerin bunu başardıklarını duydum ama bunun için bir kral hazinesi ister. Kocan gibi yoksul bir sanatçı için olanaksız bu.»

«Yardım et bana. Ne olur, yardım et bana.»

«Muller, sakın kendini onun için tehlikeye atayım deme.» Babasıydı bu. «Ne Inga için, ne de o Yahudi için. Yanıbaşımızda oturmaları yeterince kötü zaten.»

«İğreniyorum hepinizden!» diye bağırdı Inga.

Şimdi babası da öfkeden kudurmuştu. Bütün korkaklar gibi, öfkelenince çocuklarına bağırmaktan hoşlanıyordu. «O Yahudi orospusuyla piçlerinin derhal buradan gitmelerini istiyorum.»

Bir kapının gürültüyle çarpıldığını duydum.

Muller, Inga'nın babasını sakinleştirmeye çalışıyordu.

«Uyarmadık denilemez... Güzel bir Ari kızı, Yahudilerle... Evlenmelerini biraz erteletebilseydin, Nurnberg Yasaları çıkacak ve nikâh geçersiz olacaktı.»

«Muller... eski bir dost olarak,» diyordu Inga'nın annesi. «Hiçbir şey söylemeyeceksin, değil mi...»

«Yahudi akrabaların hakkında mı? Kesinlikle hayır.»

***

Stüdyoda radyo dinliyordum. Anna da derslerine çalı-

şıyordu. Resmi okullara gidemediği ve Yahudi okulları da kapatıldığı için kendisine annem ders veriyordu. Ben de bir şeyler öğrenebilirdim, ama bunu yapamayacak kadar öfkeli ve huzursuzdum. Zaten pek öyle ahım şahım öğrenci olamamıştım şimdiye dek.

Radyoda spiker Hitler'in son demecini tekrarlıyordu. Führer'in Polonyalılar karşısında sabrı tükenmişti. Polonyalılar küstah ve kavgacı davranışlarının hesabını vereceklerdi. İngiltere ve Fransa'yı da kendisinden uzak durmaları için uyarıyordu.

«Polonya, sıra sana geldi,» dedi Anna.

Ben de öyle düşünüyordum. Hiç kimse kendisine bu şeyleri yapacağını söylediği zaman inanmıyordu. Oysa bunları hep Kavgam'da okumuştum. Neden kimse ciddiye almıyordu Hitler'i? Slavlar ve Yahudiler hakkında neler söylemişti?

Annem, Varşova'daki babama erişeceğini umarak bir mektup yazmaktaydı. Havanın ılık olmasına rağmen sırtına şalını almıştı. Solgun görünüyordu. «İnsanlar korktukları zaman kendilerini kandırırlar, Rudi,» dedi.

«Bizim gibi,» diye söze karıştı Inga. «Biz de, hep ona pes eden aptal politikacılar kadar kötüyüz.»

Inga kapıda durup bana gelmemi işaret ediyordu. Yanına gittim.

«Muller domuzu Karl'ın Buchenwald'da olabileceğini söylüyor. Oraya gidiyorum.»

«Seni yanına sokmazlar ki.»

«Denerim. Kocam benim, Rudi. Bana ihtiyacı var.»

«Muller kurtulma olasılığının bulunduğunu söyledi mi?»

«Hayır, ama ben yine de gideceğim.»

Inga'nın uzun ve güzel yüzüne baktım. Ona hayran olmamak elde değildi. Karl'ı boşayabilir, unutabilir, Ari ırkından olmasına sığınarak bütün bu acılardan kurtulabilirdi.

«Ben de gidiyorum,» dedim.

«Benimle mi geleceksin?»

«Hayır,» dedim. Evde saklanmakla Anna ile anneme bir yararım dokunmuyordu. Yoksa yararlı mıydım? Ailenin erkeği bendim artık. Ama Inga'ya, hepimizin tutuklanıp sınır dışı edileceğimizden emin olduğumu söyledim. Berlin'de hâlâ bir Musevi Konseyi vardı ama onun da giderek sesi soluğu kesiliyordu. Çevremiz kuşatılmıştı, tek başımıza kalmıştık. Kimsenin beni ele geçirmesine izin vermeyeceğimi söyledim. En azından canlı olarak ele geçiremeyeceklerdi beni.

'Karl'ın yapamadığı gibi mi?' dercesine baktı gözlerimin içine. Ama bunları söylemedi. Aptalcasına şişindiğim için utandım ben de. Ne yapacağımı nasıl bilebilirdim? Kanıtlanmamış cesaretim konusunda karşısında övünülecek insan Inga değildi. O ailesine karşı çıkmış, bir Yahudiyle evlenmiş, onu terketmemişti. Nedenini sordum.

«Onu seviyorum,» dedi.

«Daha başka bir şeyler de olmalı.»

«Saygı, sevgi. Karl iyi bir insan, kimseye zararı dokunmaz. Sokaklarda, hatta bu mahallede bile çok kanlı kavgalara tanık oldum. Kızıllar, Naziler, hepsi. Babamın yüzü gözü kan içinde eve dönmesi, bu apartmandaki kiracıların dövüşmeleri, bağrışıp çağrışmaları,. Karl bir yenilikti benim için. Zorbalıktan, şiddetten anlamayan insanlar olduğunu bilmiyordum. Yahudiyse, ne çıkardı bundan? Ben oldum olası kendimin efendisiyim.» Gülümsedi. «Rudi, ben eski kaçaklardanım. Çocukken iki kere kaçtım... bu berbat yerden uzaklaşmak için. Ancak pek uzağa gidemedim.»

Annemle Anna'yı bıraktığım takdirde korkak sayılıp sayılmayacağımı sordum. Bir an düşündükten sonra sayılmayacağımı söyledi. Kendisi onlara bakacaktı, benden daha iyi bir koruyucuydu. Nasıl olsa ben ergeç yakalanacaktım.

Bu konuşmayı şimdi anımsarken, kalmamın daha iyi olup olmayacağını düşünmekten kendimi alamıyorum. Tamar, bunun verdiğim en yerinde karar olduğunu söylüyor Annemle Anna'yı başlarına gelenlerden koruyamazdım. Bir

kurbandan başka bir şey olmayacaktım ben de, eğer kalsaydım.

Inga ile stüdyoya girdik.

«Ne konuşuyordunuz siz ikiniz öyle?» diye sordu annem. «Karl'dan söz ettiğinizi duydum.»

«Yanlış duymuşsun anne,» dedi Inga.

Anna başını okuduğu kitaptan kaldırdı. «Karl burada olsaydı,» dedi. «Babam da. Hep birlikte olabilseydik bu kadar kötü olmazdı.»

«Baban iyi,» dedi annem. «Son mektubunda Varşova'da işlerin çok kötü olmadığını yazıyordu.» Onun bu görmezliğindeki inadı yüzünden az daha patlayacaktım. Polonya'da durum berbattı. «Baban hastanede. Müdür yardımcısı olmuş. Musevi toplumunda da büyük saygınlık kazanmış.»

«Rudi, şu tarih dersini sorsana bana,» dedi Anna.

Kızkardeşimin karşısına oturup temiz yazısıyla defterine yazdığı tarihleri sormaya başladım.

Bir yandan da düşünmekten kendimi alıkoyamıyordum: İşte dünyaları yanıp kül olurken tarih, öğrenme, sözcükler, dersler ve kitaplar hakkında kaygılanan insanlar, işte Yahudiler. Ama belki de kendi insanlarım hakkında çok sert davranıyordum. Öğrenmek, kendi işimize bakmak, alışveriş ve kötü günlerin sona ermesini ummak ve bunun için dua etmekten başka ne biliyorduk ki?

Radyoda spiker Yahudilere ilişkin yeni kuralları sayıyordu. Sarı yıldız takılacaktı. Kamu ulaşım araçlarına binemezdik. Yahudiler sosyal güvenlikten ya da diğer hükümetin sağladığı olanaklardan yararlanamayacaklardı. Sinagoglar kapatılacaktı.

«Cehennemin dibine git eşşoğlu eşek!» diye bağırdım radyoya.

İnsanı çileden çıkaran bir sakinlikle annem, «Bunun bir yararı yok, Rudi,» dedi.

«Ben rahatlıyorum ya.»

«Soruları soracak mısın, sormayacak mısın?»

Kızkardeşime, anneme nasıl da acıyordum. Yaşamın... okulun, büyümenin, ailenin sürüp gideceğini sanıyorlardı.

«Pekâlâ. 1521'de ne oldu?»

«Worms Meclisi.»

Spikerin sesi araya giriyordu: Bütün Yahudi belgeleri ve pasoportlarına Y mührü basılacaktır...»

«1618'de.»

«Otuz Yıl Savaşları başladı.»

Tarihi iyi biliyorduk, kabul. Ama o anda yazılmakta olan tarihi hiç mi hiç anlamıyorduk.

Radyo devam ediyordu: «Yahudilerin silah bulundurması ağır suç sayılır...»

«1776.»

«Amerikan İhtilâli.»

«Sarı yıldız her an takılı olacaktır,» diyordu spiker. Bunu takmamak devlete karşı işlenmiş suç olup cezası...»

«1814,» dedim. Radyoda konuşan adamı öldürmek istiyordum.

«Napolyon'un yenilgisi.»

«Yahudilere ait dükkânlar kaydettirilecek ve sahipleri...»

Yerimden fırlayıp radyoyu kapattım.

Annem hiçbir şeyin farkında değilmiş görünüyordu. Yoksa bu, bize cesaret vermek, oyununu devam ettirmek için takındığı bir tutum muydu? Sakin olursak, fırtınayı atlatacağımıza mı inanıyordu?

Başını okuduğu mektuptan kaldırdı. Bir zamanlar taze ve kırışıksız yüzü şimdi zayıftı. Çok az yiyordu. Gözlerinin altında çukurlar vardı. En iyi yiyecekleri Anna ile bana verdiğini, mahalle bakkallarına rüşvet yedirdiğini, giderek azalan paramızı idare etmeye çalıştığını, bizi sağlıklı tutmak için uğraştığını biliyordum.

«Anna, derslerini sürdürmen çok önemli,» dedi. «Yarın cebir yapacağız. Her şeye karşın kendini önündeki yaşama hazırlamalısın. Sana iyi bir yaşamın olacağını söyle-

yebilirim. Rudi, sen de arada bir kitap okusan zararı olmaz hani!»

Anna'nın gözlerinin yaşla dolduğunu gördüm. Elini okşadım, ama ağzımı açıp bir şey söylemedim.

O gece ikisi uyurlarken bir çantaya birkaç ufak tefek, bir iki kat iç çamaşırı falan doldurdum. Çocukken çok kez kampa gitmiş, açık havada yaşamıştım. Karl bu türlü yaşamdan hiç hoşlanmazdı, sivrisinekler hep onu ısırır, zehirli sarmaşıklara hep ona takılırdı. Büyükbabamın verdiği eski bir oduncu bıçağını da yanıma aldım.

Anna ile anneme bir şey söylememiştim. Bir hafta kadar önce basım ustası Lowy ile birlikte çalışan bir adamı görmeye gitmiştim. Steinmann adındaki bu klişe işçisi bana sahte bir kimlik belgesi uydurmuştu. Fotoğraftaki bendim ama geri kalan hepsi uydurmaydı. Ülser nedeniyle askere alınmamış olan bir öğrenciydim kimliğime göre.

Uyuyan annemle Anna'yı sabahın ikisinde hafifçe öptüm, çantamı omzuma atıp sessizce yürüyüş ayakkabılarımı giydim ve koridora çıktım.

Inga gideceğimi biliyordu. Sabahlığını giymiş olarak dışarı çıktı.

«Karar verdin demek.»

«Burada kalamam. Onlara bir yararım dokunmuyor. Belki de kendimi kurtardıktan sonra onları da kurtarmaya gelebilirim... bilemiyorum.»

«Nereye gideceksin?»

«Beni bulamayacakları herhangi bir yere.»

«Nasıl yaşayacaksın, Rudi?»

«Hırsızlık yaparak. Yalan söyleyerek, Dövüşerek.»

Bana bir tomar para uzattı. «Bunu al. Hiç olmazsa birkaç gün idare edersin.»

Teşekkür ettim. Bir an birbirimizin yüzüne baktık. Şim-

di, birbirimize ne kadar benzediğimizi anlıyorum. İnatçı, itilip kakılmaktan hoşlanmayan, direnmeye hazır, başkalarının zorlamak istediği şeyleri boyun eğerek kabul etmeyi reddeden iki insan. Anam babam beni pek anlamamışlardı. «Bu, okumuşlar ve sanatçılar ailesine yanlışlıkla girmiş biri,» derdi babam. (Ama şaka olarak söylerdi bunu, Karl ile Anna'dan daha az sevmezdi beni.) Çocukluğunda vahşet ve kan görmüş olan Inge da (yaşadıkları mahalle 1920 ve 1930'larda sokak çatışmalarının en kanlılarına tanık olmuştu) şiddete ve bunu uygulayanlara karşı nefret duyuyordu.

Bu gördükleri acımı ve sevecenlik duygularını azaltmamıştı. Onun kendisini destekleyecek gücünden yoksun olan Karl'ın hapiste nasıl yaşayacağını korkuyla düşündüm.

«Rudi, bize yaz,» dedi. «Annen şok geçirecek ama ben ona neden gitmek zorunda kaldığını anlatırım. Anna'ya da.»

«Bir süre yazmayacağım. Anneme beni sakın merak etmemesini söyle. Ona iyi bak. Anna'ya iyi davran. Kimi zaman terbiyesizlik ederse de seni çok sever. Hepimiz severiz seni.»

Kardeş gibi öpüştük.

«Karl'ı görürsen beni merak etmemesini söyle. Weiss kardeşlerin yine bir arada olacaklarını söyle... yakında. Belki de annem haklı. Hepsi sona erecek belki de. Bizi yeteri kadar dövdüklerini, yeterince çaldıklarını anlayınca bırakabilirler bunları. Elvada.»

Bir daha öptü beni. Arkamdan sesini duyuyordum.»

«Güle güle, yolun açık olsun, kardeşim.»

Merdivenden inip karanlık sokağa çıktım. Yolda durdurulmam olasılığına karşı bir sürü yalan hazırlamıştım. Bir yük trenine atlamak, treni değiştire değiştire güneye doğru gitmek istiyordum. Almanya'dan çıkayım da neresi olursa olsun.

KARANLIK BASARKEN
ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Eylül 1939

Polonya yirmi günde düştü.

Ama aradığımız yalnızca askeri başarı değil. Fethedilen ülkelerin güvenliği, Polonya'nın Almanya'ya katılacak bölümünün ırk saflığı, Yahudilere, Slavlara karşı olan tutum... bunlar henüz karmakarışık bir durumda.

Büroya Polonya'da Yahudilere karşı girişilen hareketlere ilişkin sıkıcı raporlar yağıyor.

Bu hareketler politikamıza karşı değildi. Heydrich, çifte savaş verdiğimizi söylüyor, biri yabancı ordulara, diğeri de Yahudi fesatçılara karşı. Ama bu ikinci savaş dağınık, örgütsüz ve bölük pörçük.

Bu dinlerine sıkı sıkı bağlı doğu Yahudilerinin sakalları ve zülüfleri bizimkileri etkiliyor. Bunları koparıyor, kesiyor, yakıyorlar.

Yahudiler sinagoglara dolduruluyor, sonra sinagoglar ateşe veriliyor.

Bielsko'da, Yahudileri bir Yahudi okulu bahçesine asmışlar, ağızlarına hortum sokup karınlarını patlana kadar su vermişler sonra.

Irza geçme olayları da az değil. Ancak tutkusunu bu yolla tatmin eden askerler ırkı bozmayla suçlanma tehlikesini göze alıyorlar.

Yahudi kadınları çırılçıplak soyulup sokaklarda dans

ettiriliyor. Bizim SS'ler kadar Polonyalılar da hoşlanıyor bundan.

Bir kasabada Yahudiler hamamdan çırılçıplak çıkarılıp mezbahaya götürülmüş ve orada yakılmışlar.

Doğrulanmasını istediğim, ama yine doğruluğundan kuşkulanmadığım bir rapora göre, bir Polonya köyünde üç hahamın kesik başı bir Yahudiye ait dükkânın vitrininde teşhir edilmiş.

İşte böylece uzayıp gidiyor raporlar. Örgütsüz, plânsız, yöresel SS komutanlarının kaprislerine kalmış işler.

Polonya'dan gelen sabah raporlarını okuduktan sonra Heydrich'e, «Ordu pek memnun değil,» dedim.

«Memnun olmayacak ne varmış ki? O orospu çocuğu Keitel'in kendisi, ordusuna bir emir yayınlayarak Yahudilerin zehirli parazitler olduklarını, dünyaya salgın hastalık gibi yayıldıklarını söyledi. Feldmareşalin sözlerini tam olarak anımsıyorum: Yahudiliğe karşı savaş, Tanrı'nın yarattığı insanlığın saflığı ve sağlığı için ahlâksal bir savaştır.»

«Yanlış anlaşıldı galiba efendim,» dedim. «Orduyu huzursuz eden Yahudilere karşı olan davranışlar değil. İşgal altındaki bölgelerde ordunun otoritesi sarsılıyor. Bizim adamlarımız sivriliyorlar, emir veriyorlar, malzemelerini ellerinden alıyorlar.»

«Ordu buna alışmalı, başka çare yok. Onlar fetih ve işgalle uğraşsınlar. Yahudiler ve diğer mikroplar da bizim işimiz.»

Ama keyfinin kaçtığını farketmiştim.

Birkaç saat sonra Heydrich kendine özgü yakıcı ve yaratıcı kafasıyla Polonya Yahudileri sorununu çözmek için yeni bir formül bulmuştu. İşgal ettiğimiz topraklardan çıkarılıp Lublin ve Varşova gibi yerlere, kendi bölgelerine gönderilecekler, orada çürüyüp gideceklerdi. Ve bu işi, bu büyük gettoların kurulmasını Yahudiler üstlenecekti. Yahudi toplumunun en yaşlı ve en etkin kişilerinden oluşan bir Yahudi konseyi bizim için çalışacaktı.

«Ya bunu yapmak istemezlerse?»

«Yahudiler hiçbir şeyi reddetmezler. Hep işbirliği yapar onlar. Silâhsızlar, korkuyorlar ve dostları yok.»

Heydrich'in plânına göre Polonya, yalnızca Polonya Yahudilerinin değil, Almanya, Avusturya ve Çekoslovakya'nın, bütün Avrupa'nın Yahudi çöplüğü olacak.

Bana yarın (21 Eylül) Yahudi sorununu çözmek için kesin plânları hazırlamak amacıyla bütün yardımcılarını çok önemli bir toplantıya çağırmamı söyledi. Öyle gelişigüzel öldürmeler ve adam asmakla, kurnaz bir düşmana karşı geniş bir kampanya yürütülemezdi.

Patronun kafasının nasıl çalıştığını iyice öğrendiğim için arada sırada zihninin derinliklerine girebilmeyi başarıyordum.

«Generalim, belki de bizim sorunumuz, içimizden pek azının Yahudiler hakkındaki son hedefin ne olduğu konusunda kesin bir fikre sahip olamamamız,» dedim.

«Devam et, Dorf.»

«Şey... onların Avrupa'daki etkinliklerinin, hatta dünyadaki etkinliklerinin ortadan kaldırılması.»

«Ortadan kaldırılmakla ne demek istiyorsun? Kısırlaştırmak mı? Sürgün mü? Yoksulluğa düşürmek mi?» Durakladı. «Öldürmek mi?»

«Bilemiyorum. Bu sonuncusu belki. Şimdiye dek yalnızca hep çevresinde dolanılan bir fikir.»

«Führer'in eserlerine dön, Dorf. Satırların arasını okumaya çalış.»

«Evet ama, sekiz milyon kişinin ortadan kaldırılması büyük bir iş, pek uygalanma olasılığı da yok.»

İçim titriyordu.

«Bu tartışılabilir. Yarınki toplantıda bunu unutma. Son çözüme götürmek üzere 'plânlı genel yönlemler'den söz edeceğim. Bu çözüme varmak için gereken aşamalara bir seçenek olarak.»

Bütün örgütleme, propaganda yeteneği ve karmaşık

bir polis hareketinin başı olmasına rağmen Heydrich kimi zaman beni bile, ağzında evirip çevirdiği bu dolaylı sözlerle şaşırtmıyor değil. (Bu işi benden öğrenmediğinden de pek emin değilim.)

«Yarınki toplantıda bunu nasıl açıklayacaksınız?» diye sordum. «Sözleriniz yanlış anlaşılabilir.»

Heydrich kahkahayla güldü. «Dorf, kimi zaman hâlâ bir hukuk öğrencisiymişsin gibi davranıyorsun. Eichmann'ın yarın burada olmasını sağla. O benim sözlerimi yanlış anlamaz.»

Bütün bunları hazmetmeye çalışarak başımı salladım. «Belki de bir tür karantina, kapalı yerde tutma başlangıç olarak yararlı olabilir,» dedim.

Heydrich oturdu, uzun bacaklarını masanın üzerine yerleştirdi, ince parmaklarından birini bana doğru uzattı. «Söyle bakalım Dorf, Yahudiler bir amaca hizmet ediyorlar mı?»

«Amaç mı?»

«Onlara yaptıklarımızın ne kadarı yaptığımız şeylere olan inancımızdan, ne kadarı fırsatçılıktan, ha?»

«Bilemem. İnanç, evet. Führer, Himmler, siz... görüşlerinizi hiç saklamadınız.»

«Ama bu kadar zahmete girmek... onları bertaraf etmek için.»

'Bertaraf etmek' sözlerini vurgulamıştı. Artık hepimiz şifreli sözcükleri kullanmayı, gerçeğin çevresinde dolanmayı öğrenmiştik. Neden acaba? Eğer plânladıklarımız Keitel'in dediği gibi ahlâksal hareketlerse, Hıristiyanlık yüzyıllardır Yahudilerden nefrete gözyummuşsa, neden gerçek plânlarımızı açıklamaktan çekiniyorduk? Ne de olsa, bir dünya düşmanıyla, bir fesat hareketiyle, bir salgın hastalıkla savaşıyorduk. Ya da, Hitler böyle diyordu.

Heydrich sözlerini sürdürdü. Kusursuz bir konuşmacı olarak tezini geliştiriyordu şimdi. Yahudi aleyhtarlığı yalnızca Alman ulusunu birleştirmekle kalmayıp bizim ege-

menliğimiz altında tüm Avrupa'yı tek bir bütün halinde toplamaya da yarayacaktı. Yahudi aleyhtarlığı görülen pek çok Avrupa ülkesi bizi destekleyecekti. Fransa'da Croix de Feu, Romanya'da Ok Haç, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan'daki çeşitli Faşist partiler, Bolşevik çizmesi altında ezilen Ukrayna ve Baltık devletleri yakında Alman yandaşı bir tutum içine gireceklerdi. Eğer biz onlara kendilerini baskı altında tutan Yahudiler hakkındaki duygularımızı belirtirsek bu tutumları daha da güçlenecekti.

Göz kırptı. «Onlara söyleyeceklerimizin çoğu yalan olacak, Dorf. Ama yararlı yalanlar. Yahudi sorununu çözmemize yardımcı olmak üzere Yahudi aleyhtarı tutkularını canladırdıktan sonra sıra kendilerine gelecektir.»

Heydrich sözlerini sürdürdü. Temel hazırdı... İki bin yıllık Hıristiyan doktrini, Kilise büyüklerinin Seçilmiş İnsanlar'ın İsa'nın katilleri olduklarını, şeytanın torunları olduklarını, ayinlerinde Hıristiyan çocuklarının kanlarını döktüklerini söylemeleri bunu hazırlamıştı. Çoğu saçma olan sonu gelmeyen eski bir ideolojiler listesiydi bunlar, ama yararlıydı.

Sonra daha önemli sorunları konuştuk. Bu gelişigüzel öldürmelere ve yakmalara engel olunacaktı. SS, Yahudilerin geniş çaplı bir doğu göçünün başına geçecekti. Yalnız Bolşevikler, suçlular, direnenler ve haham, meslek sahiplikleri gibi gelecekte lider olabilecek kimseler idam edileceklerdi. Yahudilerin büyük bir kitlesi Varşova ve Lubin gibi Polonya kentlerinde karantina altına alınacaktı. 'Bu mikrop taşıyıcılar sınırlandırılacaklar' diyordu kısacası.

Bu bölgelere 'Özerk Yahudi Bölgeleri' adı verilmesini önerdim. Heydrich bunu hemen benimseyerek beni kutladı.

«Sürekli bölgelermiş gibi sanılacak,» dedi. «Ama dediğiniz gibi bunlar yalnızca bir aşama...»

Heydrich yine güldü. «Yahudi sorununun düzene so-

kulması için, değil mi? Dorf, senden çok hoşlanmaya başladım.»

«Anlamadım efendim.»

«Söylemek istediğimi belirtmeyen bir dil kullanmak. Bana yarın toplantıda bunu hatırlat. Bu nokta üzerinde dur. Artık hiç kimse yok etme ya da ortadan kaldırmadan söz etmeyecek.»

Berlin
Kasım 1939

Bu gece şefin karargâhında epey şatafatlı bir balo düzenlendi.

Kutlanacak çok şey vardı. Polonya haritadan silindi. Rusya doğu Polonya'yı aldı ve Stalin korkudan bizimle bir barış antlaşması imzaladı. Fransız ve İngilizler de batıda, korkularından harekete geçemiyorlar.

Savaş etmekte olduğumuzu anlamak olanaksız. Bu kadar şık üniforma, bu kadar şık, süslü ve mücevherler içinde, sağlıklı güzelliğe sahip kadınlar hiç görmedim şimdiye dek.

Marta da pırıl pırıl bir güzelliğe sahip. Birkaç yıl öncesine kadar görevini bilen bir ev kadınıydı, yemek yapmak, çocuklarına bakmak mutlu ediyordu onu. Ama şimdi üzerimize yüklenen toplumsal sorumluluklar kendisine inanmakta güçlük çektiğim yepyeni bir incelik getirdi. Modaya uygun giyiniyor, valsler, fokstrotlar yapıyor, hatta biraz flört bile ediyor.

Onu Heydrich'le dansederken görünce evlendiğim alçakgönüllü Marta Schaum'u anımsadım. Ama onun çok büyük gizli yeteneklere sahip olduğunu bilmeliydim. Beni bu yeni mesleğime nasıl da itti! Gerçeği söylemek gerekirse beni **yapan** o'dur. İşsiz bir avukat, kendine acıyan

ve özürler uyduran bir insanken, bugün Almanya'nın geleceğinde önemli görevleri olan kendine güvenli, etkin bir insan oldum. Savaşın yakında sona ereceğinden kuşkum yok. İngiltere ve Fransa akıllarını başlarına toplayacaklar, Rusya da Polonya'nın aldığı bölümüyle yetinecek ve Avrupa'ya yeni bir biçim vererek yine barış içinde yaşayacağız.

Küçük ve biçimli başının üzerinde topladığı altın renkli saçlarını daha da ortaya çıkaran soluk yeşil elbisesi içinde Reinhard Heydrich ile danseden Marta'ya hayran hayran bakarken arkamda bir ses duydum.

«Heydrich bir toplulukta en güzel kadını bulmasını bilir.»

Kaşlarımı çattım ama başımı çevirmedim. Konuşan her kimse, benim karımdan söz ettiğini bilmiyor olmalıydı.

«Müthiş bir güzellik,» diye ses ısrarla devam etti. «Kocası, Heydrich'in bir üstünün karısını baştan çıkardığı için donanmadan çıkarıldığını bilmiyor herhalde.»

Öfkeyle döndüm. «Onunla danseden karımdır ve lütfen...»

«Sakin ol, Erik.»

Uzun boylu, güneş yanığı yüzlü, sivil giyinmiş adam gülümseyerek bana bakınca, oynadığı bu oyuna gülmekten kendimi alamadım. Kurt Dorf'tu bu. Dört beş yıldır görmediğim Kurt Amcam.

«Ne hoş bir sürpriz,» dedi. «Berlin'e döndüğünüzü bilmiyordum.»

Amcam o kendine özgü sakin sesiyle Polonya'da ordu emrinde yol yapımı ve mühendis olarak çalıştığını söyledi. Benim görünüşüm kendisini etkilemişti.

«Kardeşim Klaus'un küçük oğluna bakın hele. SS subayı. Yüzbaşı. Ve söylediklerine göre de Heydrich'in kolunun dibinden ayrılmıyormuş.»

«Abartmışlar,» dedim. «Ama burada ne arıyorsunuz?»

«Generaller işlerini zamanında bitirmeme karşılık beni böyle ödüllendiriyorlar.»

Birbirimize baktık. Babama benzer amcam; ama daha uzun boylu ve sert yapılıdır. Babam yaşamında başarısız bir fırıncı olmuştu. Kurt ise çok çalışmış, mühendislik yolunda kendisini hiçbir şeyin engellemesini kabul etmemişti. Çok az dostu olan bir bekârdı.

«Babam sağ olsaydı da bizi böyle görebilseydi,» dedim.

«Gurur duyacaktı kuşkusuz.» Marta'yı gösterdi. «Karın da çok güzel bir kadın, Erik.»

«Her gün biraz daha fazla seviyorum kendisini. Sevgiden de ötede bir şey, Amca... saygı, hayranlık.»

«Patronunun da saygısını ve hayranlığını kazanmış sanırım. Herkesin sözünü ettiği Sarışın Hayvan'a benzer bir yanı yok.»

Birden kendimi toparladım. Kurt sözlerine dikkat etmeliydi. Ama oldum olası aklına geleni söyleyen, gizlisi kapaklası olmayan bir insandı. «Sarışın...?» diye sordum.

«Bir sokak deyimi. Şaşırmış görünüyorsun.»

Heydrich, Marta'yı yanımıza getirmişti. Marta eğilip kendisini selâmlayarak bunun bir onur olduğunu söyledi. Heydrich karımın elini öptü. Yakında yine böyle bir gece ayarlamamız gerektiğini söyledi.

Marta, o anda Kurt Amca'yı tanımış ve adamı kucaklayıp öpmüştü. Heydrich bizi seyrediyordu.

Tanıştırdım. «Generalim, size Kurt Dorf'u tanıştırayım. Amcamdır.»

Kurt, SS'in başkanıyla tanışmanın kendisi için bir onur olduğunu, Polonya'da komutanlarından pek çoğuyla tanışmış olduğunu belirtti.

Heydrich bir an Kurt'un güçlü yüzüne, üzerindeki sivil smokine baktı.

«Dorf, Kurt, mühendis ve yol yapım uzmanı. General von Branchitsch emrinde. İşgal altındaki toprakların yol

bakımını üstlenmiş. Tamam mı?»

«Noktası noktasına. Büronuzun bizler gibi alçakgönüllü yol yapımcılarıyla ilgileneceği aklıma gelmezdi.»

«Biz herkes hakkında bilgi sahibiyiz.»

Heydrich uzaklaştı. Müzik yeniden başladı. Marta, Eichmann'ın karısıyla dansetmemi söyledi. Mesleğimde yararlı olurmuş.

Kurt Amca Marta'yla bara gitti. Şampanya içtiler. Aralarında, Marta'yı rahatsız eden çok garip bir konuşma geçti. Pek de diplomat olmayan Kurt açık açık, bazı kimselerin Parti'nin 'kötü genç ölüm ilâhı' dedikleri Heydrich'in hiç de bu tanıma uymadığını söyledi.

Marta şaşırmıştı. Böyle bir şeyi kim söyleyebilirdi? Siyasal düşmanları kuşkusuz. Marta, amcama, ikimizin de Heydrich'e hayran olduğumuzu söyledi. Geleceğin Almanyası'nın parlak bir örneğiydi. Korkusuz, duygulu, akıllı, soylu. Kurt özür dilemeye çalıştı: bir mühendisti kendisi, politikacı değil, bir yol yapımcısı. O yüzden parti politikası dışında sivil olarak kalmıştı. Konuyu değiştirerek Marta'yı güzelliği, başarılı bir kocası ve iyi bir ailesinden dolayı kutladı.

«Çok basitti,» dedi karım. «Tüm kalbimiz ve ruhumuzla yeni Almanya'nın bir parçası olduk.»

«Öyle.»

«Biraz daha neşeli olabilirsiniz bunu söylerken.»

«Ben de bir parçasıyım bunun. Rejimin yaptıklarını görüyorum. Çağunluğu savaş zamanı işleri de olsa insanlar çalışacak bir iş buluyorlar artık. Grevler bitti. Paramız sağlamlaştı. Fransa ile İngiltere barış istiyorlar. Gelecek bizimdir.»

«Şu halde Erik'le aynı düşüncedesiniz. Bütün ayrım, onun üniformalı, sizin de sivil olmanız.»

«Sevgili Marta, durumu ne kadar da basitleştiriyorsun. Ama yine de sen haklı olabilirsin.»

Sonra yaşı ve Polonya'nın kötü yollarında dolaşmak-

tan hantallaşan vücudu için özür dileyerek Marta'yı dansa kaldırdı. Kurt'u bir daha görmek çok iyi olmuştu. Hele Marta'nın patron üzerindeki etkisi. Çok güzel bir geceydi. Artık yolumuzda hiçbir engel kalmamıştı.

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Daha önce de belirttiğim gibi, babamla Moses Amcam 1939 Aralık ayında Varşova'da kurulan ilk Yahudi konseylerinden birinin üyeleriydiler.

Bu konuda çok şey yazılmıştır... iyi, kötü ve yansız. Ama ellerinden ne gelebilirdi ki? Silâhsız, dostsuz ve çaresizdiler. Polonyalılar, Nazilerin öfkesinin Yahudiler üzerine çöktüğünü görerek seviniyorlar, kendilerinin de hesap gününün yaklaştığını göremiyorlardı. Yeni Düzen'in köleleri.

Babamla amcam, konsey üyeliği aracılığıyla şimdi artık Varşova'yı dolduran yüz binlerce insanın yaşamlarını biraz daha iyileştirmeye çalışıyorlardı. Aynı şey Lubin'de, Krakow'da, Vilna'da ve Polonya'nın diğer kentlerinde de yapılıyordu. Bunun ne olduğunu artık anlamıştık... Hitler'in son çözümüne doğru bir adım.

Trenler hemen hemen her gün geliyordu. Yoksul, aç ve korkmuş Yahudilerle dolu hayvan vagonları. İnsanlar yolda ölüyor, çocuklar havasızlıktan boğuluyor, yolcular pislikleri içinde yaşıyorlardı. Su yoktu. Yanlarında yalnızca getirmelerine izin verilen bir paket yiyecek bulunuyordu. Ve yalnızca nöbetçilerin copları ve kamçılarıyla karşı karşıyaydılar. Yalnız Almanlar değildi, eli kamçılı pek çok Polonyalı da yardımcı olarak SS'lere katılmışlardı.

Daha yıllarca olacağı gibi bu Yahudilere yalanlar söyleniyor ve onlar da bu yalanlara inanıyorlardı. İskân. Kendi toplumunuz. Kendi kentleriniz. Polonyalılardan ayrı...

Böyle bir yolculuktan sağ salim kurtulmuş biri bir

kış günü babamla Moses Amcamın treni karşılamalarını anımsıyor. Vagonlarda donmuş cesetler vardı. İki bebek havasızlıktan boğulmuşlardı.

Babamla amcam gelenleri karşıladılar. Lowy de babamın yanında çalışıyor, gelenleri evlere yerleştiriyordu. Yahudiler bir odada sekiz dokuz kişi yaşıyorlardı. Sağlık koşulları berbattı, damlar akıyordu, binaları ısıtacak yakıt yoktu. Her gün biraz daha kalabalık bir dilenci ordusu dolduruyordu sokakları.

Trendeki bir kadın ölü çocuğunu vermemekte direniyordu. Bir haham çocuğun gömülmesi gerektiğine, toprağa dönmesi gerektiğine güçlükle inandırdı kadını.

Babam konseydeki işinden nefret etmesine karşın yine de ayrılmıyordu. Aşırı kalabalığına, personelinin azlığına ve sefaletine karşın Yahudi Hastanesinde çalışmayı yeğlemekteydi. Ama bir Alman askeri doktoruyla tartışmış ve geçici bir süre hastanede çalışması yasaklanmıştı. Alman hekimi tifüslü hastaları uliron adında bir ilâçla tedavi ediyordu. İlâç hastaları iyileştirmiyor, çok korkunç ağrılar içinde ölümlerine neden oluyordu. Babam bu duruma itiraz etmiş, Almanla tartışmıştı. Almanlar babamı dayakla, hapse atmakla tehdit etmişler ama babam sözünü geri almamıştı. Bir süre için uliron tedavisi kaldırıldı. (Daha sonraları laboratuvar hayvanları olan Yahudiler üzerinde daha korkunç denemeler yapılmıştır.) Ama şimdi babam ilk aşkı olan tıbbı ancak çok kısıtlı saatler içinde hastanede uygulayabiliyordu.

O soğuk günde, batı Polonya'dan gelenlerle birlikte trenden dönerken babam Moses Amcama artık kimin hangi eve yerleştirileceği, yiyeceğin nasıl dağıtılacağı konusunda karar vermekten nefret ettiğini söyledi.

«Ama halk sana saygı duyuyor, Jozef,» dedi Moses.

«Öyle mi?»

«Elbette. Ben de. Çocukluğumuzda kaçak trene bindiğimiz günlerden beri. Sen içimizde en akıllısıydın, ben-

se daha ağır olanı. Kimya ödülünü kazandığın zaman babamın ne kadar sevindiğini anımsıyorum.»

Babam gülümsedi. «Müdür ödülü salonda vermemekte direnmişti, Musevi inançlı olduğum için demişti.»

«Doğru. Ben de odasından çalmıştım bunun üzerine. Bir belge ve elli zloti. Nasıl cesaret edebilmiştim buna acaba? Yaptığım en son cesur hareket oydu.»

«Nasıl da anımsıyorsun şimdi bunları.»

İki kardeş gettoya girdiler. Henüz duvar yapılmamıştı. Âri tarafı denilen bölgeden eski Yahudi mahallesine girmişlerdi.

«O eski eczane,» diye Moses devam etti. «Senin kadar akıllı olmadığım için benim ödülüm de o olmuştu.»

Babam kardeşinin koluna girdi. «Sana haksızlık ettim, ama bunu istememiştim. Üniversiteye yalnız benim devam edebileceğim kadar paramız vardı.»

«Hayır, hayır...»

«Şımarık evlât. Sana kaç mektup yazdım, seni kaç kez aradım ki? Bilinçaltında ailemin yoksul Polonya Yahudisi olduğundan utanıyor muydum dersin?»

«Elbette değil. Sen meşgul bir insandın. Mesleğin, karın, çocukların vardı.»

Babam durdu. Çevrelerinde aç, yenik, sonsuz kurbanlar yürüyordu. Doğu Avrupa'nın Yahudileri. «Özür dilerim, Moses.»

«Özür dilemeye gerek yok. Bir tür kardeşlik sefaleti içinde birleştik yine, bu insanlar için elimizden gelen her şeyi yapalım.»

⁂

1939'un Yeni Yıl gecesinde Helms'lerin apartmanında kutlama töreni vardı. Karl, Buchenwald'dan bırakılmış değildi. İnga'nın kardeşi Hans Polonya cephesinden dönmüştü. SS çavuşu üniformasıyla Muller de oradaydı.

Annem ile Anna hâlâ yandaki eski stüdyoda oturuyorlardı. Toplantıya katılmadılar kuşkusuz. Annem gururlu bir kadındı. Inga'nın (ve Karl'ın) eski evlerinde bir kcnuk olcrak bulunan Anna da, Helms ailesinin tutumlarına karşı güçenikliğini sakİamıyordu.

Alman ordulcrının Polonya'da zaferler kazanmalarına, Fransız ve İngilizlerin savaşmak istemeden Maginot Hattının gerisinde oturmalarına rağmen, ortada bir savaş ekonomisi vardı. Almanlar hiçbir yoksurtluk çekmiyorlardı. Polonya ile Çekoslovakya'yı düzenli bir biçimde yağmalamaktaydılar. Yoksunluğu çekilen yiyecek maddeleri işgal edilen topraklardan getirtilerek gideriliyordu.

Ancak Yahudiler için yaşam artık katlanılmayacak bir dereceye ulaşmıştı. Sarı yıldızın takılması zorunluydu. Musevilerin sokaklarda hedef olmaları kolaylaşmıştı artık. Buna boyun eğmeyecek kadar gururlu olan annem artık evden dışarı çıkmıyordu. Anna arada sırada Almanya'da kalacak denli talihsiz bir arkadaşını görmek için çıkıyordu. Sinemaya, tiyatroya gidemiyorlar, ulaşım araçlarına binemiyorlar, Hıristiyan dükkânlarından alışveriş edemiyorlardı. Yiyeceklerini hâlâ Inga alıyordu. Nişastalı yiyecekler, bir parça et, yapay kahve. Inga bir fabrikada sekreterlik bulmuştu. Hapiste bir Yahudi kocası olduğu duyulduğu için yakınlarda bir iş bulamıyordu.

Ama Helms ailesi için kutlama anı gelmişti. Polonya düşmüştü. Müttefikler korkuyla titreşiyorlardı. Sarhoş ve kcnuşkan Hans Helms tankları ve 88'lik toplarıyla Polonya'yı nasıl ezdiklerini anlatıyordu.

Muller güldü. «Tereyağına sokulan sıcak bıçak gibi, ha Hans? Polonyalıları iyi korkutmuşsunuzdur.» Bira kadehini kaldırırken Inga'ya baktı. «Ben savaşamayacak kadar yaşlıyım. Beni de nöbetçi olarak Buchenward'a verdiler.»

Bütün gece boyunca kederli ve sessiz oturan Inga

birden doğruldu. «Buchenwald mı? Kocamı gördün mü?»

«Orada mı ki?»

«Sen herhalde oraya gönderilmiştir demiştin ya.»

«Ben mi dedim?»

Kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyordu Muller kızla. Kamp kayıtlarında Karl'ın adını arayacağına söz verdi sonunda. Çok büyük bir yerdi kamp, ama yine de araştıracaktı. Bir keresinde kızın dizine dokundu, İnga iğrenerek geri çekildi. Muller, Buchenwald'ın Yahudiler için çok kötü bir yazgı olmadığına inandırmak istiyordu kızı. Kardeşi Hans onlara Polonya'da neler yaptıklarını anlatabilirdi!

Sarhoş olmasına karşın neden söz ettiğini çok iyi bilen Muller, işlerin daha da kötüleşeceğini anlattı. Fransa ile İngiltere neden savaş açmışlardı? Yahudi bankerler yüzünden kuşkusuz. Inga'nın babası da konuşmaya katıldı. Akrabaları olsun olmasın yanıbaşlarında iki Yahudi saklama düşüncesinden hiç hoşlanmıyordu.

Inga çok kızmıştı, onların kendi ailesinden olduklarına inanmıyordu. Hans kendisini Yahudi yanlısı olmakla, kendilerini utanca düşürmekle suçlayınca, bira kadehini kaldırıp kardeşinin yüzüne fırlattı. Muller ile Hans kahkahalarla güldüler. Inga yanlarından kaçıp geceyi annemle Anna'nın yanında geçirdi.

Artık stüdyoda hapis kalmışlardı. Annemin bankadaki parasına el konulmuştu. Elinde kalan üç beş kuruşu mantosunun astarı arasına saklamıştı. Artık hastalanınca bakım da olanaksızlaşmıştı. Babamı tanıyan Hıristiyan doktorlar bile bakmıyorlardı kendilerine. Yahudilere yardım için parmağını bile oynatmıyordu kimse.

Inga stüdyoya girerken radyoda yeni yılın Bach çalınarak kutlandığını anımsıyordu.

«Sebastian Bach, Inga» dedi annem. Yine babama mektup yazıyor ama yazdıklarının çoğu babamın eline geçmiyordu. Polonya'nın Genel Valiliğindeki Nazi yetki-

fileri gettoya yazılan mektuplara el koyuyorlardı.

«Acaba bizim piyanoyu çalan var mı?» diye Anna sordu.

Annem başını kaldırdı. «Eski Bechstien'ı mu? Hiç sanmıyorum. Babanın muayenehanesini alan o korkunç doktor pek müzikten anlayan birine benzemiyordu.»

«Babamın muayenehanesini çaldı o!» dedi Anna. «Piyanoyu çalmaya kalkışırlarsa parmakları kırılır inşallah!»

Şimdi geçmişi düşününce, o kahrolası piyanonun bizi Almanya'da tutan bir demirbaş, bize yalancı bir güvenlik duygusu veren bir şey olduğunu anlıyorum. Birkaç yıl önce burada, Kibbutz Agam'da, bir Çek dil profesörü Prag'da bir Weber piyanosu olduğunu söylemişti. Kendisi de, karısı da kuyruklu piyanoları olan insanlara bir zarar gelmeyeceğine inanırlarmış o korkunç günlerde.

Annem zarfı kapattı. Inga adresi okudu: Doktor Jozef Weiss, Varşova Yahudi Hastanesi. Annemi öptü.

«Denemekte yarar var,» dedi annem. «1940 yılı daha iyi olur belki de.»

«Öyle anne,» dedi Inga. «Umudumuzu yitirmemeliyiz.»

Loş odada annemin karşısına oturup ellerini avuçları içine aldı. «Üşüyorsun, anne.»

«Ben hep üşürüm. Jozef bunun kanımın soyluluğundan olduğunu söylerdi.»

Anna okumakta olduğu kitaptan başını kaldırdı. «İçerde ne diye bağırışıyorlardı öyle?»

«Önemli bir şey değil. Hans sarhoştu.»

«Bizi atmak istiyorlar,» dedi Anna.

«Bizi kabul edecek Jozef'in eski bir hastasını bulabiliriz belki de,» dedi annem.

«Anne! Babamın hastalarının hepsi gitti... kimi hapise, kimi kaçtı, kimi de yok oldu.»

«Bir deneyebiliriz kızım.»

Anna bağırıyordu. On yedi yaşındaydı, uzun ve annem gibi ince yüzlü ve yine onun gibi inatçı. Ama annemin iradesi artık sarsılıyordu, Anna da öfkesini belirtecek kadar gençti.

«Artık umut kalmadı anne. Karl hapiste. Babam Polonya'da... Naziler de orada şimdi, sanki onu kovalıyorlarmış gibi. Rudi kaçtı. Hiçbirini göremeyeceğiz bir daha.»

Annem cevap vermedi.

«Anne bir oyundaymışız gibisin, sanki kötü hiçbir şey olmamış gibi. Mektuplar yazıyor, babamın hastalarından söz ediyorsun. Sanki geride bir tane kalmış gibi.»

Inga onu sakinleştirmeye çalıştı. «Bunun bir zararı yok ki, Anna.»

Ama Anna dinlemedi. «Sen kendinin hep özel bir insan olduğunu sanırdın. İnce, okumuş. Bizlere de aynı duyguyu aşıladın. Naziler sana ve çocuklarına dokunamazlardı... bir de olanlara bak!»

«Anna, annen suçlu değil ki.» Inga kızkardeşimi kucaklayıp ağlamasını önlemeye çalıştı.

«Yeni Yıl gecesi!» diye ağlıyordu Anna. «Gelecek yıl bu gece hiçbirimiz sağ olmayacağız!»

Annem gözlerini kapatmış, kavuşturduğu ellerine dayamıştı alnını.

«Annenin seni ne kadar sevdiğini anlamıyor musun Anna?» dedi Inga. «Babanı ve oğullarını ne denli çok sevdiğini? Mektuplar yazıyor, onlar hakkında konuşuyor, umut besliyor... hep seni mutlu etmek için.»

«Dinlemeyeceğim artık bunları! Yalan hepsi! Yalan!»

«Ama insanların kimi zaman yalana ihtiyaçları vardır.»

«Benim yok. Ben babamı istiyorum, Karl'ı, Rudi'yi istiyorum...»

«Ağlama yavrum,» dedi annem. «Ne olur, ağlama.

Rudi bunu bilseydi hiç hoşlanmayacaktı. En çok onu severdin.» Beni anımsaması onu canlandırmış gibiydi. Gözlüğünü takıp eski mektupları karıştırmaya başladı. Bir zamanlar hep birlikte yaşanılan yılların anısı olan mektuplar.

«Rudi'den bir haber alacağız,» dedi. «O ne yapar yapar, bizi buradan çıkarmanın yolunu bulur.»

Anna divandan atladı, masanın üstündeki mektupları yere savurdu. «Hayır! Yine yalan! Dinlemeyeceğim artık! Ben de kaçıyorum!»

O gece çok soğuk vardı. Anna kapının arkasındaki çengelden paltosunu aldı.

«Inga, durdur onu!» diye bağırdı annem.

«Anna,» dedi yengem. «Paran yok... gidecek yerin yok. Rudi güçlü ve sert bir erkekti.»

«Bırakın beni. Kaçamayacağımı biliyorum. Buradan çıkmak istiyorum.»

«Anna, lütfen...» diye annem kaygıyla doğruldu.

Ama Anna onların yanından geçip koridora, karanlık merdivenlere koştu. Genellikle kapının önünde bir nöbetçi dururdu. Ama Yılbaşı gecesi olduğu için herkes yiyip içip eğleniyordu.

Anna sokağa fırladı. Bize yapılanlara meydan okurcasına sarı yıldızları koparıp attı paltosundan.

Anna'da bu isyancı, bağımsız huy oldum olası vardı. Babam kızını çok şımartmıştı. Ailenin tek kızı, göz bebeği. Yumuşak ve utangaç olacağı yerde tam tersi olmuş, saldırgan, zaman zaman da küstah bir kız ortaya çıkmıştı. Annem hep, «Anna, hanımefendiler öyle konuşmaz,» ya da «Anna yavrum, arkadaşların geldiği zaman daha az gürültü etsen olmaz mı?» diye azarlardı.

Ayrıca Anna, Karl'dan da, benden de daha üstün bir öğrenciydi. Kolaylıkla öğrenirdi her şeyi. Ders, müzik, daha büyüklerden rahatça kaçan görüşler. İçinde bir yaşam gücü vardı tüm gençliğine karşın. O anın tutku-

su neyse ona dalmak... kelebek koleksiyonu, yün örgüsü, Amerikan caz müziği, ne olursa.

Yeteneklerinin, bağımsızlığının baskı altına alınması, doğal isteklerinin gelişmesinin önlenmesi, erkek arkadaşı olamaması kendisine çok acı vermiş olmalıydı. Ben evden kaçmadan önce bir keresinde, bir zamanlar yanından kovaladığı erkek arkadaşlarından herhangi birini öperek karşılayacağını açıklamıştı. Doktor Jozef Weiss'in kızı için önemli bir itiraftı bu.

Ve işte böylece, aptalcasına isyancı ve düşüncesiz karanlık sokaklarda yürümeye başladı. Savaş zamanı güvenlik önlemleri yürürlükteydi. Yasalara uyan insanlar olan Berlin halkı evlerinde oldukları için sokaklar bomboştu.

Anna'nın rahatsız edilmeden epey yürümüş olduğu anlaşılıyor. Groningstrasse'deki eski evimizi görmek istemişti. Birkaç dakika orada durup o ılık, yakın aile bağını düşündü. Müzik. Arka bahçedeki oyunlar: Futbol ve tenis oynadığımız karşıdaki park. Babamın hastaları, kendisine teşekkür edişleri...

Inga, Anna'nın tam bir sessizliğe gömülmesinden önce ağzından alabildiklerine göre olay şöyle olmuştu: Anna sokak lambasının altında titreyerek dururken, üç adam yaklaştı yanına.

İkisi sivildi. Biri de yöresel Yıldırım Birliği üniforması giymiş yaşlıca bir adam. Gece bekçisi olarak görev yapıyordu. Ilk önce Anna'yı, Yılbaşı nedeniyle gece sokağa çıkma yasağına uymayan bir orospu sanmışlardı.

Ama kızın genç ve taze yüzü durumun böyle olmadığını belirtmişti. Sonra biri Anna'nın paltosunun üzerinde yamayı yırttığı yeri farketti. Adamlar sarhoştu. Hatta içlerinden biri, Inga hangisi olduğunu anlayamamıştı, kızın Doktor Weiss'ın çocuğu olduğunu söyledi. Mahalleden biri olmalıydı, belki de babamın eski bir hastası.

Anna kaçmaya çalıştı. Kızı tuttular. Hava almak için

çıktığını söyledi. Biraz uzakta oturuyordu, isterlerse kendisiyle birlikte evine gelebilirlerdi, yasa dışı bir şey yapmadığından emin olurlardı.

Adamlardan biri durumu eski evimizin karşısındaki parkta 'konuşmayı' önerdi. Park boştu, yer donmuştu, sert toprağın üzeri yumuşak karla örtülüydü. Anna adamlara inandı, ama sonra üstünü başını açmaya, sarhoş elleriyle vücudunu sıkıştırmaya başladıklarında ne yapmak istediklerini anladı. Bağırdı.

Yararsızdı bu. Halk gece çığlıklarına alışıktı. Çok sık duyuyorlardı bunları. Parkta küçük bir bando yeri vardı, adamlar Anna'yı sürükleyerek oraya götürdüler. Bir daha bağrınca suratına yumrukla vuruldu.

Adamlardan biri elini ağzına tıkadı. Anna direndi, bir keresinde ellerinden kurtulup kaçacak oldu. Ama sonra yeniden yakalayıp deri getirdiler, ikisi kollarından tutup ağzına kaşkolunu sokarken üçüncüsü de üstündekileri parçalayarak çıkarıp kızın ırzına geçti.

Sonra sırayla ırzına geçtiler kızın.

Çeşitli biçimlerde ırzına geçtikten, burada anlatmaya dilimin varmayacağı şeyler yaptıktan sonra kızı kanlar içinde bırakıp kaçtılar oradan.

Anna karlar üzerinde kanlı bir iz bırakarak nasılsa stüdyonun yolunu buldu. Berlin çevresindeki kilise çanları çalmaya başladı. Yeni Yıl girmişti.

Annem, kızını kapı önünde görünce kendini kaybetti. Anna'nın yüzü yara bere içindeydi, dudakları parçalanmıştı. Kışlık paltosu altında eteği ve bluzu paramparçaydı. Ayağında yalnız bir tek ayakkabısı vardı.

Inga, Anna'yı kucaklayıp avutmaya çalıştı. Annem de kendini toparlayabilmişti. Anna'yı yatırdılar. Soyup yıkadılar, yaralarına ilâç sürdüler ve bütün geceyi ne olduğunu anlamaya çalışmakla geçirdiler.

Anna ancak hıçkırıkları arasında bir şeyler anlatabiliyordu.

Ailem için 1940 böyle başladı.

⁂

Şubat ayının ıslak ve karanlık bir günü kendimi Prag'da buldum. Ailem hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Kaçıyordum. Yalan söylüyor, sahte kimliğimi kullanıyor, ahırlarda, samanlıklarda uyuyor, tek başıma oradan oraya gidiyordum.

Bir keresinde Bavyera'da bir çiftlikte üç hafta çalışıp patates ve havuç topladım. Her yerden uzak bu çiftçi köyünde, askere alınmamış bir geri zekâlı rolü oynadım. Yakınlara bir yere askeri bir birliğin gelmesinin ertesi günü oradan ayrıldım.

Hep arka yolları kullanıyordum, binlerce çitten atladım, çalabildiğim ya da dilenebildiğim kadarını yiyebildim. Atılmış gazetelerden Alman ordusunun korkunç başarılarını, batıdaki yalancı savaşı, İngiltere'nin bombalanmasını izliyordum. Artık Yahudilerin günlerinin sayılı olduğunu anlamıştım. Eğer öleceksem dövüşerek ölecektim. Eski kamp bıçağımı kemerimde saklıyordum. Eğer beni bulurlarsa, onlar beni öldürmeden hiç olmazsa onlardan birini ben öldürecektim.

Münih yakınlarında Starnberg adındaki bir kasabada (elimden geldiği kadar küçük kentler, kasabalar ve arka yollarda kalmaya çalışıyordum) bir mağazadan bir tel kesme makası çaldım. Artık usta bir hırsız olmuştum. Bir orta sınıf çocuğu olarak, hırsızlık, yalan ya da hileyi yasaklayan Yahudi kurallarıyla yetiştirilen ben, artık yaşamın belirli kurallara daha az bağlılıkla mümkün olacağını anlamıştım. Pek çok dükkâncı benim arkamdan ekmeklerinin, çoraplarının ve daha bir sürü eşyalarının eksildiğini farkediyordu.

Ayrıca kendi yön duygumu ve yerel yol işaretlerini kullanarak yolculuk etmeyi öğrenmiştim. Polis ya da başka bir yetkilinin olduğunu anlar anlamaz hemen bir tarlaya, ormana ya da bir çiftliğe dalıyordum. Pek çok çiftlik köpeği tarafından kovalandım, bir keresinde de bir boğanın önünden kaçtım. Dikkatli olmayı, saklanmayı, en iyi yola çıkma zamanlarını da öğrenmiştim. Garip tir ki, en iyi yolculuk zamanı öğleydi. Polisler, SS'ler ve bütün güvenlik kuvvetleri ağır öğle yemeklerini ve arkasından kestirmeyi pek seviyorlardı.

10 Şubat 1940'da bildiğim kadarıyla Dresden'in yirmi beş kilometre güneyinde bir noktadan Çek sınırını aştım. Çekoslovakya işgal edilmişti ama sınırda hâlâ engeller vardı. Terkedilmiş bir inşaat yerinin şantiyesinde geceyi bekledim. Sonra güneye yürüdüm. Yol boyunca sıralanmış nöbetçi kulübelerinden görülmemeye çalışarak dikenli telin altına sırtüstü yattım ve tel makasımla kendime geçecek bir delik açtım. Bu kadar kolay olmuştu.

Çekoslovakya Nazi işgali altındaydı, ancak Çeklerin Almanlarla işbirliğine pek yanaşmadıklarını ve Çek polisinin Yahudilere karşı kötü davranmadıklarını duymuştum. Yakında öğrenecektim bunu.

Prag'da büyük bir orta sınıf Yahudi toplumu vardı. Belki de Almanlar, hiç olmazsa bir süre, bunları görmezlikten gelirlerdi. Prag tehlikeliyse, daha güneye Yugoslavya'ya, Adriyatik kıyılarına inmeye çalışacaktım. Belki orada bir gemiye kaçak olarak binebilirdim.

Yapayalnız ve acı yaşantıydı benimkisi, ama günden güne yaşamının meydan okuyuşu karşısında devam edebilecek güce kavuşuyordum. Tıpkı futbol oyunu gibi, her şeyin tam zamanında doğru harekete bağlı olduğu anlar: bir çalım, bir vuruş, rakibin önüne atlama, ya da tekmesinden korunma.

Prag'ın eski Yahudi mahallesinin bir sokağında bir

kapı içinde durup kentin Yahudilerine baktım. Berlin'li komşularımızı anımsatıyorlardı... kültürlü, orta sınıf, çekingen, kaygılı, yakında beyinlerine inecek balyozdan habersiz.

İki Çek polisi bir sinagogun kapısına ilân yapıştırıyorlardı. Bunu özür dilercesine yapmaları dikkatimi çekti. Çekler, en azından Prag'da, hiçbir zaman aşırı Yahudi aleyhtarı olmamışlardı. Babamın dediğine göre iyilikçi ve hoşgörülü insanlardı.

Ancak Nazilerin zorladığı bu yeni yönetmeliklerde iyilikçi ve hoşgörülü bir yan yoktu. Yeni baştan Almanya'dı burası da.

Kalabalığın huzursuzluğuna aldırmayan yaşlı bir adam yönetmeliği yüksek sesle okuyordu:

«Yahudilere giyecek kuponları verilmeyecek. Yahudi Yaşlılar Konseyine kayıtlarını yaptırmamış olan Yahudiler bu işlemleri tamamlamadıkları takdirde ağır cezalara çarptırılacaklardır. Yahudilere bavul, sırt çantası, el çantası ve deri eşya satılması yasaklanmıştır.»

Yaşlı adam arkasına döndü. «Bavul ha! Nereye gidiyorum ki? Amerika'ya mı yoksa?»

Başka biri okumaya devam etti:

«Polisten önceden izin ve belge almadan hiçbir Yahudi bavul, çanta ya da sırt çantası taşıyamaz.» Liste böylece uzayıp gidiyordu. Alışılmış başlangıç aşaması. Tutuklamalar, hapisler ve daha Tanrı bilir nelerden önce...

Polis döndü. Ben kapının içine çekilmekte biraz geç kalmıştım. Biri benim sırt çantamı gördü. İlgim yokmuş gibi yürümeye başladım, arkamdan geldiler.

«Emirleri gördün,» diye bağırdı biri. «Ne yapıyorsun o çantayla?»

Emri bilmediğimi mırıldandım. Sahte Alman kimliğimi göstermek tehlikeli olacaktı. Bir Alman tarım işçisinin Prag'da ne işi vardı?

Aptal gibi görünmeye çalışıp ellerimle işaretler yaptım. Küçük bir dükkâna yasladılar sırtımı. Deri eşya, bavul falan satan eski bir yer. Polislerden biri defterini çıkardı.

«Çantayı ver,» dedi biri.

Duraksadım. Belki de yabancı bir kente gelmekle yanlış bir iş yapmıştım. Şimdiye dek hep kırsal kesimde kalmış, ağaçlar, ormanlar, samanlıklar ve çayırlarda yaşamıştım.

Dükkânın camlı kapısı ardında bir kız duruyordu. Benim sıkıntılı durumumu görünce dışarı çıktı.

«Çantayı size vermeyecek,» dedi kız. «Onu bana verecek.»

«Sana mı, Bayan Slomova?» diye sordu polis.

«Benden satın aldı, parasını da ödemedi. Haydi, ver onu bana. Çantayı alır ya da onu tutuklarsanız ben paramı hiç alamam.»

Çok güzel bir kızdı. Ufak tefek, kumral saçlı. Yaşamım boyunca gördüğüm en koyu kahverengi gözler. Çok da güzel yalan söylüyordu.

«O paçavrayı sen mi sattın yani?»

«Sattığım zaman yeniydi. Çok kızdım ona.» Kız öfkeyle baktı bana. «Sakın bir oyun yapayım deme. Onun benim olduğumu ve parasını ödemediğini biliyorsun. İşler zaten kötü.»

Çek polisleri birbirilerine baktılar. O mahallenin polisi oldukları ve güzel kızı tanıdıkları anlaşılıyordu.

«Ne diyorsun?» diye biri diğerine sordu.

«Tartışılmayacak kadar güzel bir kız. Eğer öyle diyorsa, ben ona inanırım.» Parmağını bana uzattı. «Dikkatli ol. Almanlar kuralları çiğnediğini görürlerse burada pek barınamazsın.»

Kız kapıyı açtı. içeri girdim. Küstahlığı, cesareti beni epey etkilemişti. Kurtarmıştı beni. Polislerin uzaklaşmasını bekledikten sonra beni iterek dükkâna soktu. İşte

hayran olabileceğim bir kızın karşısındaydım. Çok şey borçluydum bu yürekli kıza.

«Çabuk! Arka odaya geç,» dedi.

Kararan sokağa bir daha baktı. İlânın önünde kalabalık toplanmıştı. Bir şeyler mırıldanıyorlar, bazı kadınlar ağlıyordu.

Dükkânın arkasında bir perdenin berisinde bir masa, birkaç eski sandalye, üzerinde kaynayan bir çaydanlık olan tek gözlü bir gazocağı vardı. Kokusu içime geçti demlenen çayın. Çalınma havuçlar ve kuru ekmekten oluşan yemeklerim bütün gücümü alıp götürmüştü. Artık çabuk yoruluyordum, başım dönüyordu.

«Otur,» dedi kız.

«Neden yaptın bunu?» diye sordum.

«Başın dertteydi. Çek değilsin. Ne olduğunu da bilmiyorum.»

«Almanım,» dedim. Durakladım. Alman falan değildim. Geçmişte kalmıştı onlar. «Yahudiyim.»

«Prag'da mı?»

«Kaçıyorum. Uzun zamandan beri.»

Duvara baktım. Üzerinde bir kumsal ve deniz resmi olan eski bir takvim vardı. «Filistin,» dedi kız. «Orada olmak isterdim.»

«Sen de Yahudi misin?»

Başını eğdi. «Buralarda kim değil ki? Burası ünlü Prag gettosu. Ne kaldıysa yani. Zenginler kaçtılar, yoksullar yok oldular.»

Başım dönmeye başlamıştı, açlıktan ve zayıflıktan bayılacaktım neredeyse. Kız önümde diz çöküp ellerimi tuttu.

«Adım Helena Slomova. Yalnızım. Annem babam iki ay önce tutuklandılar. Babamın Siyonist ajanı olduğunu söylediler. Nerede olduklarını bilmiyorum.»

«Benim adım da Rudi Weiss.» Son bir yıldır adımı ilk kez kullanıyormuşum gibi geldi bana.»

«Çok zayıfsın. Gel bir çay iç.»

Şekeri ve sütü olmadığı için özür dileyerek sıcak bir fincan çay tutuşturdu elime. Çayın sıcaklığının ellerime kollarıma yayılmasını beklerken, kızın o parlak koyu renkli gözlerine bakarak insanların böylesine bir kızı nasıl acılara bağduklarını düşündüm.

Fincanı alıp ellerimi ovuşturdu.

«Bir kadın eli tutmayalı çok oldu,» dedim. «Kaçmakla, saklanmakla geçiyor günlerim.»

«Şimdi ne yapacaksın?»

Başımı salladım. Bitkindim. Belki saklanacak hiçbir yer yoktu. Belki Yahudilerin sonu gelmişti. Hiçbir yerde istenmiyorlardı, hiçbir yer güvenli değildi.

Onun o küçük, tatlı yüzüne bakarken birden kendimi tutamayıp eğilip öptüm. Kız ağzını açtı, dudaklarımız uzun bir süre birleşti. Sonra alnımı okşadı.

«Özür dilerim,» dedim. «Yapmamalıydım. Ama inanılmayacak bir kızsın sen. Böylesine güzel, böylesine yürekli...»

«Önemi yok. Hoşuma gitti. Ben de yalnızım. Anamı babamı merak edip her gece ağlıyorum.»

«Belki iyidirler. Yahudileri Polonya'ya, özel kentlere gönderdiklerini duydum. Babam da orada. Varşova'da doktor.»

Bana ailesinin resimlerini gösterdi. Sıradan dükkân sahipleri, ama annesinin de Helena gibi ince hatları, koyu renk gözleri vardı. «Filistin'e gideceklerdi. Ama çok beklediler.»

Oturup konuştuk. Ellerimle kızın yüzüne, ellerine, kollarına dokunmaktan kendimi alıkoyamıyordum. Dokunmamaya çalışıyordum. Birbirimizi tanımıyorduk. Ama karşı koymuyordu. Ufak tefek bir kızdı ama belirli bir güç vardı içinde. Ve güzeldi. O beyaz dükkâncı önlüğü içinde bile.

Ailemden söz ettim, kaçışımı, nerelere gittiğimi anlat-

tım. Atlet olarak biraz şişindim bile. Sonra alıp kucağıma oturttum. Öylesine hafifti ki, ağırlığını duymuyordum bile. Ama kollarının, kalçalarının yumuşaklığı tutkuyla dolduruyordu içimi. Pek saklayamadığım bir tutku.

«Bana çok çabuk güvendin,» dedim. «Oysa ben kimseye güvenmemeyi öğreniyorum.»

«Dürüst bir insana benziyorsun, Rudi. Bana söylediklerine inanıyorum.»

«Onu demek istemedim. Ben... şey...»

Parmaklarıyla dudaklarıma dokundu.

Neyim vardı? Sanki 200 metre yarışında koşmuş gibi soluyordum. Bir kadına bu kadar yakın olalı öylesine çok zaman geçmişti ki. Doğrusunu söylemek gerekirse bu bakımdan epey geri kalmıştım. Kız benden çok rahat görünüyordu.

Eliyle ensemi okşarken yüzünü yüzüme dayadı, bana ana babasının Filistin düşünü, bunu Herzl adında bir adamın başlattığını, ondan sonra Yahudilerin ağır ağır bu Asya'nın ucundaki kurak topraklara göçmelerini anlattı. Bütün bunlar yabancı geliyordu bana. Sanki kızla alay edermişçesine gülmüş olmalıyım.

«Gülecek ne var?» diye sordu Helena.

«Bilmem. Siyonist deyince ben hep sakallı yaşlıları, sokak köşelerinde dilencilik yapan çocukları düşünürüm. Senin gibi güzel bir kız hiç aklıma gelmemişti.»

«Çok Almansın. Hem de çok.»

«Artık değil.»

Yine öpüştük. Kapı çaldı, Helena kalkıp perdenin öte tarafına geçti.

Bir erkek sesi duyabiliyordum. Kıza dükkânı kapatmasını söylemeye gelmiş başka bir dükkâncı. Polisin gevşekliği yüzünden Gestapo kurallara uyulmasını sağlamak için yeniden araştırma yapıyormuş.

Helena'nın ön kapıyı kilitleyip ışıkları söndürdüğünü

duydum. Arka odaya gelince elimi tuttu. «Benimle birlikte eve gel.»

Ona ailemi, benim için artık yabancı olmuş o insanları anlattım. Anneme bir kere yazmış ama adres vermemiştim. Hiç öfkelenmeyen, aşırı çalışan babamı, Karl ile Inga'yı ve Anna'yı anlattım. Annem o kadar güzel, o kadar yetenekli bir kadındı ki. Evimizin patronu oydu. Helena'ya Bechstein piyanomuzdan bile söz ettim. Onlara, kurtarma olasılığı olursa geri dönebileceğimi, aksi halde kaçmaya ve direnmeye kararlı olduğumu söyledim.

Konuştuk, biraz yemek yedik ve sonra sanki birbirimizi yıllardır tanıyormuşuz gibi bir doğallıkla seviştik.

Daha önce birkaç denememiz olmuştu... anlamsız ve iş savma kabilinden sevişmeler. Helena da bakireydi. On dokuz yaşındaydı. O gece sanki Tanrı bizleri karşılaştırmış gibi, karı koca olmamız alnımıza yazılmış gibi vücutlarımızı birleştirdik. Kolumun üstünde yatıyordu, ufak tefek, bembeyaz tenli, koyu kahve saçlı, yumuşacık bir kız. Benim etlerim sert ve adaleliydi, ellerim de çalışmaktan yarık yarık.

«Rudi... sarıl bana... kollarını çekme.»

«Ellerim vücudunu çizecek.»

«Zarar yok.»

«Hepsi o kahrolası sırt çantası yüzünden oldu,» dedim. «O çantayı hiç atmayacağım.»

Doğrulup yüzüme bakarak gülümsedi. «Benden de hiç kurtulamayacaksın.»

Bizi bulabilecek bir akrabası, bir erkek arkadaşı olup olmadığını sordum. Başını salladı: kimsesi yoktu.

«Zaten bulsalar da umurumda değil,» dedi. «Tam bir okullu genç kızdım. Bluz ve etek, dersler falan. Şimdi günden güne yaşamaya çalışıyorum.»

Saçlarını, alnını, gözlerini öptüm. «Helena Slomova. Çantacı dükkânındaki kurtarıcım.»

«Çek polisinin öyle tembel olmasından dolayı talihliy-

dik,» dedi. «Kendileriyle biraz aşnafişnalık da ettim. Beni, ailemi tanıyorlardı.»

Kaygıyla kalktım yataktan. Nereye gidecektim? Ne olacaktı şimdi? Durumun daha da kötüleşeceğini biliyordum. Alman kentlerindeki koskoca Yahudi mahallelerinin yok olduklarını görmüştüm. Almanların Çekoslovakya'yı da Yahudilerden boşaltmaları bir zaman sorunuydu ancak.

«Şimdi ne yapacaksın?» diye sordum.

«Bilmiyorum. Korkuyorum. Şimdi sen yanımdayken daha az korkuyorum ama...»

«Helena, ben senin yanında kalacağım hep. Ama burada değil.»

Kız doğrulup örtüyü ve battaniyeyi çenesine kadar çekti. Küçük odanın içi buz gibiydi. «Çıkış yolları var... Macaristan'dan Yugoslavya'ya. Eğer paran varsa oradan da gemiyle Filistin'e geçebilirsin.»

Güldük. İkimiz de beş parasızdık. Geçilecek sınırlar, kaçınılacak nöbetçiler, bizim gibileri bekleyen SS'ler ve yerel faşistler.

«Benimle geleceksin,» dedim.

«Parasız ve kâğıtsız mı?»

«Ben buraya kadar geldim ya.»

«Ama yalnızdın. Ben sana engel olurum.»

Helena'yı yine kucakladım. «Sürekli pancar yemekten sağlığına kavuşursun kısa zamanda,» dedim. Başımı göğüsleri arasına gömdüm, öptüm tekrar tekrar kızı. «Dünyanın en berbat şeyi yalnızlık. Sert görünmeye çalışıyorum ama ben de korkuyorum. Ailem yok artık. Bir daha onları hiç göremeyeceğimi hissediyorum. Geceleri yanımda olacak birine ihtiyacım var. Sıcak biri, kendisine uzandığım zaman beni saracak biri. Karanlık ve soğukta yanında olacağım biri.»

«Rudi, benim de birine ihtiyacım var.»

«Samanlıklarda uyuyacaksın. Çiftliklerden hırsızlık yapacaksın.»

Gülümsedi. «Pek balayına benzemiyor bu.»

«Burada kalıp bizi yokalamalarına izin vermek daha kötü. Hiç umut yok o zaman. Yalnızca yalan söylüyorlar. Acımaları yok, tek istedikleri bizlerden kurtulmak. Nasıl olursa olsun.»

Birbirimize sıkıca sarıldık, bir daha seviştik, mutluyduk.

«İncil'de Ruth'un hikâyesini biliyor musun?» diye sordu.

«Pek anımsamıyorum. İbranice derslerini asmakta ustaydım.»

«Bir tek cümlesini bilmen yeterli.» Helena yanağımı öptü. «'Sen nereye gidersen ben de oraya gideceğim.'»

⁂

Kari Buchenwald'da kaldı.

Burası bir ölüm kampı değildi, ama yine her gün yüzlerce kişi dayak, işkence ve açlık sonunda ölüyordu. Kari dikimevinde çalışarak ve dostu Weinberg gibi her işin yolunu yordamını bilen kişilerin sözlerini dinleyerek sağ kalabilmişti.

Tek başına sağ kalabilmek olanaksızdı. Bir gruba bağlı olmak gerekiyordu. Komünistler, Siyonistler ya da herhangi bir grup. Dikimevindekilerin de kendi kadroları vardı, fazla yiyeceği bölüşüyorlar, birbirilerini koruyorlardı. Ama yaşamları hep tehlike içindeydi. Su gibi bir çorba ve kara ekmekle yaşıyorlardı. Sağlık koşuları berbattı. En kötü işler taşocaklarında ve 'bahçe'de çalışmaktı, buralarda kuralların en basit bir çiğnenmesi bile ölümle sonuçlanan dövülmelerle cezalandırılıyordu. İsyancı tutukluları diri diri gömmek nöbetçilerin en sevdikleri yöntemdi.

Eski bir Avusturyalı subay olan bir Yahudi bir gün kamp komutanına çıkararak bu barbarca uygulamalardan yakındı. Eski bir subay olarak şikâyetinin ciddiye alınacağı bildirildi. Sonra adam dışarı çıkarıldı, alanın ortasında diğer tutukluların gözleri önünde diz çöktürüldü ve ensesinden vurularak öldürüldü.

Bir gece kalabalık ve pis kokulu yatakhanede hoparlörler Fransa'nın teslim olduğunu bildirdiler. Karl, Weinberg ve diğerleri soluklarını tutarak dinlediler.

«Fransa da böylece, Avrupa'da Yeni Düzenin bir parçası olarak Hollanda, Norveç, Danimarka, Avusturya, Çekoslovakya ve büyük Polonya'ya katılmış oluyor. Führer bütün toprak taleplerinden vazgeçerek Avrupa için yalnızca barış ve güvenlik istiyor. Bu nedenle İngiltere'den...»

«Vay canına!» dedi Weinberg.» İsviçre ve Rusya dışında hepsini aldı. Elbette başka istekte bulunmayacak.»

Hoparlör devam ediyordu: «Führer, Sovyetler Birliği'yle yakın ve kardeşçe ilişkiler üzerinde bir kez daha durup Yoldaş Stalin'e en iyi dileklerini...»

«Hele sıranı bekle, Stalin,» dedi Weinberg. Dantelli pembe bir kadın donu dikiyordu. «Sana da sıra gelecek.»

«Bizim sıramız ne zaman gelecek?» diye Karl sordu.

«Bana sorma, Weiss.» Weinberg üstteki ranzasından aşağıya eğildi. «Biri para gücüyle dışarı çıkmış diye duydum. SS komutanına elli bin İsviçre frangı vermiş. Karısı getirmiş parayı.»

«Karısı ha,» diye mırıldandı Karl. «Ben benimkini iki yıldır görmedim... ne bir mektup, ne bir haber.»

«Bizi defterden sildiler oğlum. Ama sakın üzülme.» Weinberg ranzasından atlayıp diktiği şeyi sanki bir satıcıymışcasına gösterdi. «Beğendin mi? SS Çavuşu Kampfer'e, orospusu için.»

Karl gülümsedi. «Benimle dalga geçme, Weinberg.»

«Ne dalgası be? Sana iş öğretiyoruz burada. Kamp-

fer'e süslü iç çamaşırları yapıyorum, karşılığında ekstra yiyecek alıyorum.»

«Beni şaşırtıyorsun, Weinberg. Ama belki de sen haklısın. Hiçbir şey olmamış gibi gül, oyna ve yaşa.»

«Alay etme oğlum. Geçen hafta da Kampfer'e bir dantelli don yapmıştım. Kimi zaman merak ediyorum acaba herif eşcinsel de kendi mi giyiyor bunları diye. Ama Polonyalı orospusuna yaptırdığını söylüyor... bak bana ne verdi.»

Terzi cebinden gizlice yarım ekmek çıkardı. Gerçek, taze çavdar ekmeği. Karl'a uzattı. «Haydi, yarısını al.»

«Alamam, Weinberg. İşi sen yaptın. Ben yakınmaktan başka bir şey yapmıyorum ki.»

«Aptallaşma. Konuğumsun benim. Bremen'de aldığım çavdar ekmeklerinin eşi.»

Karl teşekkür ederek bir parça ekmek kopardı, düşünceli düşünceli çiğnediler. O sırada kapo Melnik geldi yanlarına.

«Çabuk yut,» dedi Weinberg. «Ekmeği sakla.»

Ancak Kari Buchenwald'da bulunduğu sürece bir değişime uğramıştı. Çok tutuklunun başına gelmişti bu. Korku içinde, onur ve ahlâk kurallarına bağlı olarak gelmişler, yalnız kendilerini korumaktan başka bir şey düşünmeyen sert insanlar olmuşlardı. Karl aptal değildi, hiçbir zaman da olmamıştı. İnsanın, şu ya da bu yolla hakkını koruduğunu, yoksa yok olduğunu öğreniyordu. Weinberg'in yardımıyla dikimevinde, odanın tek sobası yanında bir yer kapmak için savaşım vermiş ve kazanmıştı. Naziler Yahudiyi Yahudiye kırdırmak yolunun değerini öğrenmişlerdi. Kapoların zalimliği de böyle açıklanabiliyordu. Ve kardeşim gibi pasif bir insanın nasıl bir direniş yeteneği gösterdiğI, kurnazlığa sahip olabildiğI de.

Karl öfkeyle baktı Melnik'e. «Cehennemin dibine kadar yolu var!» dedi Weinberg'e.

«Weiss,» diye kapo uyardı. «Yatakhanede yemek yasaktır.»

Weinberg, Melnik'e başını öte yana çevirmesi için yalvardı. Ama kapo da kendileri gibi bir kurbandı. SS durumu öğrenirse bu rahat işini yitirecekti.

«Sen de bizim gibi Yahudisin, Melnik,» dedi Karl. «Bir fırsat tanı bize. Yediğimiz falan yok, tadına bakıyoruz yalnızca.»

«Kes sesini. Ver o ekmeği bana. Kırıntısı bile kalmayacak.»

«Olmaz. Weinberg kazandı onu. Terzilere verildi bu ekmek, senin gibi pis bir polis ve muhbire değil.»

Melnik kemerine sokulu lastik copu çıkarıp ranzaya doğru yürüdü.

«Berlinli doktorun kibar oğlu Weiss, ha? Herkesten üstün adam. Ver o ekmeği dedim sana!»

«Ver onu Karl,» dedi Weinberg. Kendi parçasını Melnik'e uzattı. Ama Karl razı olmadı buna. Açlıktan ölüyordu, iyi ekmeğin tadı birden kendisine neleri yitirmiş olduğunu anımsatmıştı: özgürlüğü, karısı, ailesi, mesleği.

Melnik elinden ekmeği kapmaya kalkışınca Karl üzerine saldırdı. Kapo Karl'ı kısa ve sert copuyla dövmeye başladı. Karl çıldırmış gibiydi, bağırıyor, tekme atıyor, ısırıyor, copu Melnik'in elinden almaya çalışıyordu.

Weinberg araya girince o da bir iki cop yedi. Diğer tutuklular Karl'ı özendiriyorlar, ama kendileri kavgaya karışmıyorlardı. Yatakhanede kavganın cezası tekti: ya asılma yada enseye bir tek kurşun.

«Weiss! Melnik!» diye bağırdı Weinberg. «Kesin kavgayı. Yahudi Yahudiyle kavga eder mi hiç!»

«Orospu çocuğu üzerime saldırdı,» dedi Melnik. «Nöbetçiler!»

Bir kapo koşarak girdi içeri. O da Melnik gibi eski bir suçluydu. Copunu Karl'ın koluna, sonra başına indirdi.

Birkaç saniye sonra ağabeyim de, Weinberg de kendilerini kaybedinceye dek dövülmüşlerdi.

⁂

Cezaları hemen verildi. SS subayı derhal 'ağaçlara' bağlanmalarını emretti.

Ağaçlar, avluya dikilmiş T biçimli tahta haçlardı.

Karl ile Weinberk, kolları arkaya gelecek biçimde haçlara bağlandılar. Ayakları yerden iki karış yüksekte sallanıyordu. Böylece ayaklarında ve ellerinde kan dolaşımı engellendiği için kısa zamanda güçlükle solumaya başladılar. Çoğu kimse bir günde ölürdü.

Weinberg, Karl'ın birkaç saat sonra sayıklamaya başladığını anımsıyor. Durmadan karısının adını tekrarlıyordu: «Inga... Inga... Inga...»

«Sakin ol, oğlum, soluğunu harcama.»

«Ben pes ettim, Weinberg. Beni yendiler. Onlar kazandı. Öldürsünler artık.»

«Hayır, Weiss. Yaşamak her zaman daha iyidir. Bir fırsat her zaman çıkar. Yaşayan her birimiz Tanrı'yı kutsarız. Buna hakkım olduğuna inanıyorum. Dinine bağlı bir insan değilim, ama hahamlar öyle diyorlar.»

«Ben yaşamak istemiyorum.»

«İstiyorsun elbette. Yardımı olacaksa, inle biraz.»

Weinberg, Karl'ı bir gün sonra oradan indirileceklerine inandırdı. Su içince kendilerine geleceklerdi. Buchenwald dispanserinde Weinberg'in bir dostu vardı, kendisine yardım ederdi. Süslü iç çamaşırlarına düşkün olan çavuş kampın en usta terzisi Weinberg'le onun dostunun ölmelerine izin vermezdi.

⁂

Yılbaşı gecesi uğradığı saldırıdan sonra kızkardeşim Anna'nın sağlığı bozulmaya yüz tutmuştu. O kadar canlı ve mutlu olan kız artık yemek yemiyor, yıkanmıyor ve temmuz ayından sonra da konuşmuyordu.

«Bu durumun tıbbî bir adı vardır,» diyor Tamar. Anna odanın bir köşesinde başını duvara dayayıp oturuyor, kollarını göğsüne kavuşturuyor, dizlerini çenesine kadar çekiyordu. Yemek yemiyordu; annem ile Inga ona zorla birşeyler yedirmeye çalışıyorlardı. Ve bir zamanlar kızların en tatlısı ve temizi olan Anna, artık sudan sabundan kaçıyor, üstünü değiştirmiyor, arada sırada inlemek dışında ses çıkarmıyordu.

Savaş zamanı olmasına ve değil Yahudiler, tüm siviller için sağlık hizmetlerinin pek seyrek olmasına karşın annemle Inga, babamı tanıyan ve liberal olarak bilinen Doktor Haefer'e başvurmayı kararlaştırdılar. Bildikleri kadarıyla adam parti üyesi değildi ve sinir hastalıkları uzmanıydı.

Annem, Inga ve Anna ile gidemedi doktora. Hem saklanması daha doğruydu. Alışverişini yapan İnga onun stüdyodan çıkmamasının daha iyi olacağını söylemişti.

Doktor Haefer, Anna'nın içine kapanmış halini, hareketsiz vücudunu görünce gerçekten ilgilendi kızla. Inga, ayrı olarak kendisine olanları anlatmış ve o günden beri karabasanlar, isteri nöbetleri, mantıksız davranışlar içinde yaşadığını ve son olarak da şimdi bu dünyadan kopma. kendi içine çekilme durumuyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişti.

«Peki benden istediğiniz nedir, Bayan Weiss?»

«Mümkünse tedavi edilmesi. Onu kabul edecek bir sanatoryum. Ama kendisinin...

Doktor Haefer başını salladı. Diplomatça davranıyordu. «Bir yardımım olabilir sanıyorum. Buna benzer vakaları gönderdiğim bir kuruluş var Hadamar'da.»

«Size minnettar oluruz, doktor bey.»

Inga o anda yaptığı şeyin doğru olup olmadığını düşünmüyordu. Anna'nın bir köşede, kollarını göğsünde kavuşturmuş, görmeyen bakışları karşısında başka bir seçeneği olmadığını anladı. Vahşi ve anlamsız bir olay. Anna'nın kendi ulusundan olan üç kişinin (belki de tanıdığı insanlardı bunlar) elinde böyle ziyan oluşu Inga'nın içini donuk bir iğrenmeyle dolduruyordu. Böylesine kör, böylesine zalim, böylesine acı çektiren ve alçaltan bir dünya olabileceğini düşünemiyordu.

Görümcesi kadar canlı ve iyi bir insanı mahvetmek Neden? Kimin yararına? Inga okumuş bir insan değildi, ama dürüst bir insanın içgüdülerine sahipti. Şimdi de tatlı bir genç kızın mahvolduğunu, bitkisel yaşama döndüğünü görüyordu. Inga olayı polise bildirmişti. Polis sözkonusu kızın Yahudi olduğunu öğrenince sırıtarak savmıştı Inga'yı başından. «Aileden sırrını saklamış olsa da bir orospudur kuşkusuz, Bayan Weiss.»

Inga annemin o çelik iradesinin bu darbeler polisin ırz düşmanlarını bulmaya çalışacaklarını söylemişti

«Bunun ne yararı olacak?» diye sordu annem. Artık iyice yenilgiye uğramış hissediyordu kendini. Dayanacak gücü kalmamıştı. «Bu, kızımın aklını ve sağlığını yerine getirecek değil ki. Artık sonumuz geldi, Inga.»

Inga annemin o çelik o çelik iradesinin bu darbeler karşısında artık parçalanmaya yüz tuttuğunu düşünürken Doktor Haefer'in hemşiresine Hadamar'daki hastaneye telefon edip, bir hastalık yerleri olup olmadığını söylediğini duydu. Hastalar oraya hükümet hesabına gönderiliyordu anladığı kadarıyla.

«İyi bakılacak mı acaba?» diye sordu Inga.» Bilmem ne demek istediğimi anlatabildim mi?»

Anna'nın Yahudi olduğunu söylemeye çalışıyordu.

«Savaş ekonomisinin sınırları içinde.»

«Bugün mü gönderilecek?»

«Birkaç saat içinde. Otobüs gelene kadar muayenehanemde kalabilir.»

Inga birden korkuya kapıldı. Hadamar diye bir yerin varlığını hiç duymamıştı. Anna şimdi hâlâ kollarını göğsünde kavuşturmuş, iki yana sallanıp duruyordu. Sanki içindeki şeytanları zaptetmeye çalışıyor gibi, diye düşündü Inga. Annemle kendisinin bu kadar aydır gösterdikleri şefkat Anna'yı içine düştüğü bu özel cehenneminden kurtaramamıştı.

Doktor, hastanede özel eğitilmiş bakıcıların Anna'yı rahat ettireceklerini söyledi. Tedavi yapılacaktı. Bazı yeni ilâçlar yararlı olabilirdi.

Hemşire Anna'yı bekleme odasına götürmek üzere geldi.

Inga, Anna'nın boynuna sarılıp yanaklarından öptü. Ama kızkardeşim karşılık vermedi. «Anna, Anna yavrum, Inga'yım ben. Karl'ın karısı. Beni tanımalısın. Rudi'yi anımsıyor musun? Bahçedeki düğünü? Groningstrasse'deki evi?»

Anna'nın gözlerinde kendisini dünyadan ayıran bir perde vardı.

«İyileşince gelip seni alacağım. Annenle birlikte gelip seni alacağız.»

Kızkardeşim yine cevap vermeyince Inga kızı bir daha kucakladı.

«Doktor, bu olanlara inanamıyorum.» Ağlıyordu Inga. «Ne kadar canlı, neşeli bir kızdı. Şimdi de...»

«Bu vakalar böyledir, Bayan Weiss.»

«Acaba doğru bir hareket mi bu yaptığım? Ne olur söyleyin bana. Belki annesi ve benim yanımda kalması daha doğru olurdu. Ama giderek daha kötüleşiyor.»

«Kız çok rahatsız. Hele bu kendi kendine sallanması, derin bir ruhsal bunalıma gömüldüğünü gösteriyor. Onu tıbbî bakıma bırakmakla çok yerinde bir şey yapıyorsunuz.»

Inga bu bırakmak sözcüğüyle bir an titredi.

«Hastalığındaki gelişmeler size bildirilecektir. Lütfen kaynananıza saygılarımı iletin. Usta bir piyanistti anımsadığım kadarıyla.»

Kötü bir adam olamaz, diye düşündü Inga. Anna'ya kötülük gelmez ondan. Saygılı bir insan, annemi bile anımsadı. Yıllar önce babamı da tanıyordu.

«Güle güle, Anna,» dedi Inga.

Anna bir an bakışlarını kaldırdı, sanki darmadağınık zihninde bir bağlantı kurulmuş, kendisini seven biri yaşamından çıkıp gidiyormuş gibi. Ama gözleri dalgın, ağzı açıktı.

Hemşire avutucu birkaç söz söyleyerek kızı odadan çıkardı.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Varşova
Ağustos 1940

Hans Frank resmen Reich'a ilhak etmediğimiz Polonya'nın bir bölümünün genel valisi oldu. Şehvetli dudakları olan esmer bir adam. Sert görünmeye çalışıyorsa da kendisinde bir zayıflık, hep bir savunma çabası görüyorum.

Heydrich beni Polonya'ya, iskân plânımızın ne durumda olduğunu görmem için gönderdi. Yüzbinlerce Yahudiyi doğuya gönderiyor. Lublin ve Varşova gibi yerlerde topluyoruz.

Frank benimle 'Heydrich'in yeni oğlanı' diye alay ederek işe başlayınca yanlış bir adım atmış oldu. Oğlan sözcüğünden alındım ve bunu kendisine belirttim.

«Hakaret etmek istemedim, Yüzbaşı Dorf. Onun gözleri ve kulakları anlamına kullandım. Sizi Varşova'ya beni

denetlemesi için gönderdiğinden eminim. Yeni bölgelerin nasıl yönetildiğini öğrenmek istemiştir.»

«Doğrusunu isterseniz, öyle. Yahudi ve Polonya işgücünü yönetmek için kırk bin sivil memura gereksinme duymanız ve ikincisi de Polonya'da SS'den daha büyük bir gücü temsil etmekte olduğunuzu söylemeniz üzerine gönderildim.»

Frank'ın gözleri kasıldı. «Demek işin aslı buymuş ha! Bana ne ad verdiklerini biliyorum. 'Polonya'nın derebeyi.' Yağmacı, fesatçı.»

«İşimize bakalım,» dedim. Kendisinin korkulacak bir insan olmadığını anlamıştım. «Kırk bin sivil memur verilmesi olanaksız. Yahudiler ve Polonyalılar kendi kendilerini yönetsinler. Polonya soylularının, aydınlarının ve etkin din adamlarının ortadan kaldırılmalarını istiyoruz. Polonyalılar da, getto Yahudileri gibi, zorunlu işçi olarak kullanılacaklar.»

«Yirmi sekiz yaşında bir delikanlı için epey kendini beğenmişsin,» dedi Frank. «Heydrich'i iyice kandırmış olmalısın.»

«Kandırmak mı?»

«Benim gibi senin de avukat olduğunu biliyorum. Parti bizlerden nefret eder. Führer Almanya'daki bütün avukatları kurşuna dizdirir elinden gelse. Avukatlar ona Yahudileri anımsatıyor. 1920'lerde, sen daha kısa pantolon giyerken, ben parti büyüklerini hapisten çıkardığım için paçayı kurtardım.»

«Parti için yaptığınız hukuk çalışmalarını biliyorum.»

«Ben de sizlerin Heydrich'in kıçını yaladığınızı.»

Yüzüm kıpkırmızı kesilmiş, kanım boynuma, yanaklarıma, kulaklarıma çıkmıştı. Ama Hans Frank'tan korkmuyordum. Önemli bir işi vardı ama dışardan biriydi. Heydrich'ten öğrendiğim en önemli şeylerden biri de gerçeğin güç olduğuydu. Bir insanı tehdit edebiliyorsan, kendisi ne kadar üst düzeyde olsa bile, onu ezecek insanlarla birlik

olduğunu, onu yok edecek gücün olduğunu belirtebilirsen, en sonunda üstte kalan sen olurdun.

Heydrich'in aynası olmak niyetinde değilim. Bir generaldir o, gerçek bir lider. Benimle Heydrich'in kâtibi diye alay edebilirdi bir dereceye kadar. Ama gözlerinde kendine acıma görüyor, ağzının zayıflığını farkediyordum. Gerçekten de beş yıl önceki kendimi görüyordum bu adamda. SS beni sertleştirmeden, bana güç kullanımını öğretmeden önceki durumumu.

Çantamı masasının üzerine bıraktım. Führer'in dev portreleri ve kırmızı, beyaz ve kara parti flamalarıyla dolu koskoca salonunda birbirimizin gözlerinin içine baktık.

Onu biraz daha yemleyebileceğimi hissediyordum ama bunu yapmadım. Partinin iç çevrelerinde Hans Frank'a pek güvenilmiyor. Hep yasaların, hukukun gerekliliğinden söz ediyor Heydrich'in bana hukuk fakültesinde öğrendiğim hukuk kurallarını unutmamı öğütlediği günü hep anımsarım. Frank'ta hırs, kana susamışlık, ilkesizlik ve kurnazlık da var. Kötü bir karışım. SS bunu iyi biliyor ve ona istediğini yaptırıyor.

Heydrich'in raporunu okumaya başladığımda, «Yahudilerin üstüme yıkılmasından bıktım artık,» dedi. «Pis hastalıklı herifleri Polonya'ya dolduruyorsunuz. Ne yapacağım ben bunları. Geçen yıl SS kıtaları işgal sırasında gördükleri Yahudiyi vurdukları zaman durum daha iyiydi.»

«İstenilmeyen ögeler hâlâ ortadan kaldırılabilirler Kömünistler. Suçlular. Kışkırtıcılar. Şimdilik üretici olan Yahudiler, hele savaş malzemesi üretiminde çalışanlar, bırakılabilirler. Ve Tanrı aşkına bırak kendi gettolarını kendileri yönetsinler. SS birlikleri yalnızca disiplini sağlamak, kayıt tutmak için kullanılmalı.»

Frank'ın sebatsız karakteri yüzünden kendisiyle tutarlı bir konuşma yapma olanağı yoktu. Belki avukattı ama kafası darmadağınıktı artık. Bizim 'Özerk Yahudi Bölgeleri'miz olan Varşova, Lublin, Sodz hakkında konuşmaya

başladı. Buraların yok edilmesi gereken lağımlar olduğunu söylüyordu.

Beni pencereye götürüp Varşova gettosunun çevresine Yahudilere zorla yaptırılan dev duvarı gösterdi. «Varşova'nın ekonomisi çökecek,» diyordu. Yahudiler duvar dışında önemli görevlerdeydiler. Şimdiyse içerde kalacaklardı. Dışardaki fabrikaları nasıl çalıştıracaktı? Kendisine o tuğla, çimento, taş ve beton duvarın Himmler'in doğrudan doğruya emriyle yapılmakta olduğunu belirttim.

Yine patlayacağı sırada Yahudilerin tecrit edilmelerinin ekonomiden önemli olduğunu söyledim. Fabrikaları işletmek için başka bir yol bulmalıydı. Gerekirse Yahudiler olmadan. Cilalı yerlerde topuklarını vura vura ileri geri yürüdü bir süre. Kendisini bir Cermen şövalyesi gibi görüyor Frank. Polonyalı kölelerden bir ordunun hizmetinde olduğu bir Ortaçağ barosu.

Birkaç dakika palavra sıkmasına izin verdikten sonra emri tekrarladım: Gettonun çevresine duvar örülecek.

Bu noktada parmağını bana uzatarak beni ayak işlerine koşan biri olarak niteleyip duvarın ne anlama geldiğini bildiğini belirtti.

«Lütfen beni de aydınlatın, Herr Frank.»

«Ne demek istediğimi, kendinin ne demek istediğini ve Hitler'den başlayarak aşağıya doğru herkesin ne demek istediğini çok iyi biliyorsun. Yahudiler ortadan yok olacaklar.»

Bana kesin olarak ne demek istediğini söylemesini rica ettim.

Gözleri gözlerimden bir karış ötede ateş püskürüyordu. Pis kokuluydu soluğu.

«Yok olmak. Yahudilerden arınmış bir Avrupa ne anlama gelir, Dorf? Nereye göndereceğiz onları? Aya mı?»

Bu kez artık adamı yemlemekten vazgeçtim. Son gerçeğe, benim kabul etmeye hazır olduğumdan daha yakındı.

«Benim midem böyle şeyleri kaldırır,» diye bağırdı Frank. «Belki de ben Heydrich'in yaptığı gibi dolambaçlı işlerden hoşlanmam. Ama bundan kısa bir süre önce adamlarıma Polonyadaki üç buçuk milyon Yahudiyi öldürmek ya da zehirlemenin bir sorun olduğunu, ancak ergeç onları ortadan kaldıracak önlemler almak zorunda bulunduğumuzu söyledim.»

«Bunu yaptığınızı biliyorum. Emirlere karşı gelmekti bu davranışınız.»

«Emirler, bok yesin!»

Doğrusu beni korkutmuştu. Sık sık şifre sözcükler kullanabilir, son çözüm çevresinde dolanabilir, birbirimize gerçek sözleri ağzımıza almadan ne demek istediğimizi anlatabilirdik ama şimdi Hans Frank'ın açık konuşması beni şaşırtmıştı. Kendimi güçlendirmek için Eichmann'ın bana öğrettiği bir şeye başvurdum: kuşku içindeysen, **boyun eğ.** Kitle halinde öldürme hoş bir şey değildir. Ama ya bu öldürme değil de, koruyucu bir önlemse, bulaşma olasılığına karşı koruyucu bir sağlık önlemiyse? Kafamdan bunları geçirip duruyordum. Bu tür ince sözlerden Hans Frank bir şey anlamazdı.

Şimdi taht gibi kocaman koltuğuna çökmüş, bizim kirli işlerini kendisine yaptıracağımızdan yakınıyor ve bu durumdan hoşlanmadığını söylüyordu. Zamanı gelince bizi de işin içine katacaktı.

Bu aptalca şişinmesiyle ve 'adalet, hukuksal yöntemler' üzerindeki ısrarıyla alay etmekten kendimi alamadım. Sabırlı bir öğretmen gibi Heydrich'in sözlerini aktardım. Üçüncü Reich'ta eski adalet kavramları sona ermişti. Bizler, polisler, neyin haklı neyin haksız olduğuna karar verecektik.

«Yüzbaşı Dorf'un yüzü, ama konuşan Heydrich,» dedi.

Bunu bir kompliman olarak kabul ettiğimi sanmasına ses çıkarmadım. Konyaklarımızı içerken uzlaşmaya yanaş-

ti. Kendisini biraz korkutmuştum. 'Ortadan kaldırmalar' konusunda ağzını kapatacak, gettoyu duvarla çevirecek, işleri Yahudilere yaptıracak, daha yüz binlerce Yahudi alabilmek için düzenlemelere girişecekti.

Homurdanarak beni onayladı ve resmi arabasında gettoyu dolaşmaya davet etti.

Varşova gettosu insanı boğacak kadar sıkıcı, pis bir yer olup Yahudilerin kendi evlerini bile düzenli tutamadıklarını gösteriyor. Sokaklar çöp yığınlarıyla dolu. Kaldırım kenarında yatan iki ceset gördüm. «Dilenciler ya da evsiz serseriler,» dedi Frank. «Belki de geri zekâlılar. Güya kendi yoksullarına gösterdikleri iyilikçi duygular ve yakın aile bağlarıyla ünlü Yahudiler bir toplum olarak dağılıyorlar,» dedi iğrenircesine.

Yine de bu sıkıcı çevrede garip bir canlılığın varolduğunu söyleyebilirim. Sokak satıcıları sokaklarda dört tekerlekli arabalarda mallarını satıyorlar. Kaldırım taşı kaplı sokaklarda atlı arabalar dolaşıyor. Yaşlı sinagoglara giriyorlor. Kadınlar çocuk arabaları itiyorlar. Yoksul görünüşlü dükkânlarda alışveriş epey canlı. Bu insanlarda bir yaşam gücü var, diye düşünüyorum. Belki de bu yüzden bu kadar tehlikeliler.

«Sersem herifler sanki hiçbir şey olmamışlar gibi yaşamlarını sürdürüyorlar,» diye Frank alay ediyor. «Yakında günlerini görürler.»

Tam o anda garip bir olay oldu.

Resmi araba kereste yüklü bir arabaya yol vermek için bir an duraklayınca, koyu renk giysiler ve eski bir melon şapka giymiş uzun boylu bir adamın karşıya geçtiğini gördüm. Elinde bir doktor çantası vardı.

Bir on bunun, ailemi, sonra da Marta'yı tedavi etmiş olan Doktor Weiss olduğunu sandım. Kendisini en son iki yıl önce oğlu için yalvarmaya geldiğinde görmüştüm.

Adam beni görmedi. Yanında, biraz daha pejmürde giyinmiş biriyle konuşarak yürüyordu. Üzerinde **Judenrat**

— Varşova Yahudi Konseyi yazılı bir binaya girdiler.

Eğer adam gerçekten Doktor Weiss ise şaşırtıcı bir rastlantıydı bu. Kuşkusuz, artık kendisiyle bir ilişkim yok. Benim için hiçbir değeri de yok. Geçmişin bir parçası. Anımsadığım kadarıyla iyi ve saf bir adam. Almanya'dan kaçmayı reddeden inatçı bir karısı vardı.

Frank'a cantalı adamı tanıyıp tanımadığını sordum.

Omuzlarını silkti. «Varşova'daki bütün Yahudileri tanımak zorunda değilim. Ama o garip şapkasına bakılırsa konsey üyelerinden biri olacak. Tembel herifler. Kısa zamanda örgütlenmezlerse birkaçını öldürmek zorunda kalacağız. Dorf, ben küçük kasabalarda payıma düşenden çok konsey üyesi öldürdüm. Oysa çok kimse yalnızca söylenmekten başka bir şey yapmıyor. Bütün iş aslında bu değil mi? Eski adalet kavramları yok. Ya silâh ya ip, değil mi!»

Cevap vermedim. Bir an için uzun boylu adamı silip atamıyordum gözlerimin önünden. Herhalde Doktor Weiss değildi. Olsa bile bana neydi bundan? Haksız yere acı çekiyor değildi ya.

RUDİ WEİSS'İN HİKAYESİ

Varşova cehenneminden bir avuç Yahudi kurtulabilmişti. Bunlardan bir bölümü burada İsrail'de yaşıyorlar. Kibbutz Agam'ın yakınlarında oturan Eva Lubin, babamı ve Moses Amcamı tanımış. Eva Lubin direniş savaşçısıymış, konseyin bütün toplantılarına katılmış. Sonunda konsey Yahudiler arasında güvenilirliğini yitirince, yerine savaşan birimler geçmiş. Eva olanların çoğunu anlattı bana.

Doktor Menahem Kohn konsey başkanıydı. Eva'ya göre Nazilerin her dediğini yapacak olan biri.

Tifüs tedavisinde zehirli ilâçların kullanımı üzerinde Alman doktoruyla tartışmasından sonra babama direnişçi

damgası vurulmuştu. Oysa o sırada bunun kadar gerçekten uzak bir şey düşünülemezdi. Babam, kalabalığa, sağlık koşullarının bulunmamasına, yiyecek ve ilâç eksikliğine karşın bir dereceye kadar sağlık hizmeti görmeye çalışan bir insandı. Halk hastanede de, dışarda da her gün düşüp düşüp ölüyordu. Babam, amcam ve hemşireler çaresizce bakıyorlardı bunlara. En kötü durumda olanlar da çocuklardı — bit dolu kovuşlarda, birbiri üstüne yığılmış, gözleri giderek büyüyor, vücutları zayıflıyor, korku içinde ve durmadan yiyecek bir şey istiyorlar.

Eva, o gün kaçakçılık konusunda epey tartıştıklarını anımsıyor. Doktor Kohn ile diğer yaşlılardan çoğu bunu büyük bir suç olarak görüyorlardı.

Yahudi işçi sendikalarının temsilcisi olan basit bir işçi Zalman duvar hakkında konuşmaya başladı. «On bir kilometre,» dedi. «Bizi içerde, Polonyalıları dışarda tutmak için. Bir hapishaneden başka bir şey değil.»

Babam da aynı düşünceyi paylaşıyordu. «Varşova bütün zamanların en büyük gettosu olacak. Korkarım durum daha da kötüye gidiyor.»

Zalman ise elindeki kasketini çekiştirip duruyordu. «Bu öyle kolay iş değil, doktor. İşçilerden çoğu duvar biter bitmez burada kalacağımızı biliyorlar. Dışarda iş yapamayacaklar ondan sonra.»

Kohn parmağını salladı Zalman'a. «Reszow'da bizim gibi bir Yahudi konseyi belirli bir sayıda işçiyi sağlayamadılar dostum. Ve konsey üyelerinin hepsi asıldı. Almanlarla işbirliği yapmalıyız. Başka seçenek yok elimizde. Biz kurbanız... her zaman olduğu gibi.»

«Ben bunu sendikadakilere anlatamam,» dedi Zalman.

«Söylesen iyi olur.»

Babamla amcam bir süre tartışmaya katılmadılar. Judenrat üzerine boğucu bir hava çöküyordu.

«Bu getto kavramı üzerinde tartışmayı bırakmalıyız,»

dedi Doktor Kohn. «Hiç olmazsa bildiğimiz bir şey bu, yüzyıllarca yaşadığımız bir şey. Okullarımız, hastanelerimiz, toplum yerlerimiz olacak. SS komutanı bana söz verdi. Bize gereksinim duyuyorlar... usta işçiler, ticaret, Polonya ekonomisi...»

Yine sessizlik.

«Bize ne kadar ihtiyaçları olacak?» diye babam sordu.

«Özür dilerim, anlamadım, Doktor Weiss.»

«Doktor Kohn, size, bize ne kadar süreyle ihtiyaç duyacaklarını sordum. Birkaç milyon yoksul Yahudi onlar için ne zamana kadar bir anlam taşıyacak? Sonunda bir yük olacağız kendileri için. O zaman da...»

Doktor Kohn başını salladı. «Mümkün olduğu kadar işbirliği yapma dışında başka bir seçenek yok elimizde. İşçi grupları sağlamalıyız. Kenti temiz tutmalıyız. Fabrikaları çalıştırmalıyız.»

«Bu çalışma gruplarının pek öyle söylendiği gibi şeyler olmadığını duydum,» diye Moses atıldı. «En küçük bir suçtan dolayı insanı öldüresiye kadar dövüyorlar, kurşuna diziyorlarmış.»

Zalman başını salladı. «Doğru. Ben birkaçına katıldım bunların. İşçiymişiz gibi değil de köleymişiz gibi davranıyorlar.»

«Emirlere boyun eğmekten başka çıkar yolumuz yok,» dedi Doktor Kohn. «Direnemeyiz. Direnmemeliyiz. Kaçakçılık, karaborsa, sabotaj yapılmayacak. Durumun düzelmesi için ancak dua edebiliriz.»

Bu toplantıda bulunan Eva Lubin, Moses Amcamın babama, «Ağzından çıkanları Tanrı duysun,» dediğini işitti.

⁂

Anna'nın Hadamor'daki akıl hastanesine gönderilmesinden üç ay sonra, ekimde, anneme hastaneden bir mek-

tup geldi. 'Servis Müdürü' tarafından imzalanmış iki satırlık bir yazı.

On sekiz yaşındaki Anna Weiss'in 'zatürree ve komplikasyonları'ndan öldüğü belirtiliyordu. Tarih verilmemişti. Hastalığın yayılmaması için cesedi yakmışlardı. Daha ileriki bir tarihte Bayan Weiss'e kızının nereye gömüldüğü bildirilecekti.

Annem isteri nöbetlerine tutuldu. Günlerce durmadan ağladı. Avutulması olanaksızdı. Anna ailenin göz bebeği, hepimizin en akıllısı, yaşama karşı en büyük sevgiyi duyanımızdı. Annem onun böyle, yanında sevdiği kimse olmadan, zihni paramparça, umutları kırık dökük, ölmesini kabul edemiyordu. Karl'ın tutuklanmasına dayanabilmişti. Ne de olsa oğlu yaşıyordu. Benim kaçmam da anlaşılır bir şeydi. Ama Anna'nın ölümü, kanaması hiç dinmeyecek bir bıçak yarasıydı.

«Benim suçum,» diye ağlıyordu Inga'ya. «Ben istedim gönderilmesini.»

«Hayır anne, en iyisinin öyle olduğunu düşünmüştük, normal bir yaşantısı olamazdı.»

Kadınlar kendilerini suçluyorlardı. Komşu Helms ailesinden de yalnızca bir sempatiden başka bir şey görmemişlerdi. Inga onların, Anna'nın Yılbaşı gecesi sokaklarda tek başına dolaşmakla bu sonucu kendisinin yarattığını söylediklerini duymuştu.

Anna'nın ölümünden sonraki günlerde annem aklını kaçıracak gibi oldu. Ancak ne zaman artık dayanamayacak duruma gelse, Inga telâşa kapılsa, içinde sakladığı o güç yüze çıkıyordu, Anna'yı, Karl'ı, beni ve babamı anımsayarak aklını koruyabiliyordu.

«Yine birlikte olacağız,» diyordu. «Eminim buna. Anna'yı anımsayacağız. Karl ile Rudi'nin çocukları olunca birine onun adını verecekler. Inga, ne hoş bir kızdı, anımsıyor musun? Nasıl oynardı Rudi'yle? Ne oyunlar yaparlardı.»

«Anna'mızı unutmayacağız, anne.»

Kızkardeşimin nasıl ödüğünü çok yıl sonra İnga kanıtları ortaya çıkarınca öğrenebildim.

Anna, Nazilerin 'acısız ölüm' programlarının Yahudi ve Hıristiyan 50.000 kurbanından biriydi.

Hadamar'da götürüldüğü yer bir akıl hastanesi değil, daha sonra milyonlarca Yahudinin öldürüleceği yerlerin bir örneği olan ilk gazlama kamplarından biriydi.

Hadamar gibi on iki yer vardı ve hükümet hastaların ailelerine danışmadan buralara kimin gireceği kararını veriyordu.

Sakatlar, geri zekâlılar, felçliler bu cinayet fabrikalarına gönderiliyorlar, soyunduruyorlar, kâğıtlara sarılıyorlar ve sonra büyük motorların ekzozlarından çıkan gazla öldürülüyorlardı.

Bu ilk gazla öldürme işlemleri 1938'de başlamış ve birkaç yıl sürmüştü. Büyük bir gizlilik içinde yapılmasına karşın söylentiler yaygınlaşmıştı. Bunlar birkaç yıl sonra Yahudilerin ve diğerlerinin tüm olarak ortadan kaldırılmasının provaları yerine geçmişti.

Araştırmalarım sırasında bu 'yararsız' insanların öldürülmeleri kanıtlarının Vatikan'a ulaşması üzerine Berlin'in protesto edildiğini öğrendim. Protestan din adamları da seslerini yükselttiler. Budalalar, Mongoloidler, geri zekâlılar, sakatlar da Tanrının çocuklarıdır, diye din adamları ısrar ediyorlardı. Böylece 'acısız ölüm' programı sessizce terkedildi ama plânlar hiçbir zaman elden bırakılmadı.

Yahudilerin milyonlarcası gazla öldürüldüğü zaman din adamlarının sesi çıkmadı. Birkaç yürekli insan dışında. Bir elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar az birkaç insan dışında.

Şu anda bu konular üzerinde yansız ve soğukkanlılıkla yazmam gerektiğini biliyorum. Belki de sevgili kızkardeşimin öldürülmesine bir yaşam boyu ağlamamı önlemek için, kimbilir.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Kasım 1940

Dün 15 Kasım günü büroma kimliğini belirtmeyen biri telefon ederek belirli bir rahibin, konuşmalarında ırk politikamızı yeren şeyler söylediğini bildirdi.

Adamın adı Bernard Lichtenberg, St. Hedwig Katedrali rahiplerinden. Kır saçlı, altmış yaşlarında bir adam. Geçmişini pek bilmiyorum ama böylesine tehlikeli bir yola nasıl yöneldiğine de akıl erdiremiyorum. Katolik olsun, Protestan olsun kiliselerin çoğu ya bizi desteklediler ya da belirli bir yansızlık tutumu içine girdiler.

Bu yüzden St. Hedwig'de bir akşam ayinine katıldım. (Katolik değilim, çocukluğumdan bu yana Hıristiyanlığın gereklerini de yerine getirmedim. Anam babam Lutheryen mezhebindendiler ama babamın öyle örgütlenmiş dinlerle pek ilgisi yoktu.)

Kilisenin üçte biri ancak doluydu. Belki de Lichtenberk'in devlet aleyhtarı vaazları halk arasında yaygınlaşmıştı. Gerçekten de ayinden sonra vaaza başladığında beş altı kişinin kalkıp çıktıklarını gördüm.

Yaşlı papaz tehlikeli bir yoldaydı. Adama karşı kişisel bir düşmanlığım yoktu ama politikamızı eleştirenler susturulmalıydı. Yukardan gelen emir buydu.

Peder Lichtenberg, «Şimdi de Hazreti İbrahim'in çocukları için dua edelim,» dedi.

Dört beş kişi daha kalkıp kiliseden çıktılar. Diğerleri de dua etmeyerek başlarını dimdik havada tuttular.

Rahip vaaza devam etti.

«Dışarıda bir sinagog yanıyor. O da Tanrı'nın evidir.

Evlerinizin çoğunda kışkırtıcı bir gazete var, Almanlara Yahudilere karşı gösterecekleri sahte duygusallığın vatana ihanet olduğunu söylüyor. Bu kilise ve bu rahip Yahudiler için dua edecek, çünkü onlar acı çekiyorlar.»

Birkaç kişi daha çıktı kiliseden.

«Hıristiyanlığa aykırı bu düşüncelere kapılmayın, İsa'nın emrinden ayrılmayın: 'Komşunu da kendin kadar seveceksin.'»

Ayin sona erene kadar bekleyip kilisenin arkasına doğru yürüdüm. Sivil giyinmiş, ayine üniformayla gelmeyi uygun bulmamıştım. (Oysa iyi birer Katolik ya da Protestan olan adaamlarımız ayinlere hep üniformalı olarak katılırlar.)

Peder Lichtenberg yaşlı bir zangoçun yardımıyla üstündekileri çıkarıyordu. Yanına yaklaşıp kimliğimi gösterdim.

«Yüzbaşı Erik Dorf. Size nasıl yardım edebilirim, oğlum.»

«Vaazınızı ilgiyle dinledim.»

«Bir şey öğrenebildiniz mi?»

«İyi yürekli bir insan olduğunuzu ama yanlış bilgiler edindiğinizi öğrendim.»

Yorgun, duygulu bakışlarla baktı. Onunla karşılaşma zorunda kalmamış olmayı isterdim.» Yahudilerin başlarına neler geldiğini biliyorum. Siz de biliyorsunuz, Yüzbaşım.»

«Peder Lichtenberg, Papa Pius birkaç yıl önce Führer'le bir anlaşma yaptı. Vatikan, Almanya'yı Avrupa'nın Bolşeviklere karşı son kalesi olarak gördüğünü çok kez belirtti.»

«Masumların işkenceyle öldürülmesini doğrulamaz bu, Yüzbaşı Dorf.»

«İşkence falan yok. Masum kimselerin öldürüldüğünü de bilmiyorum.»

«Yahudilerin sokakta dövüldüklerine tanık oldum. Onların nedensiz yere hapse tıkıldıklarını...»

«Reich'ın düşmanlarıdır onlar. Bir savaş içindeyiz.»

«Ordulara karşı mı, yoksa savunmasız Yahudilere karşı mı?»

«Sözlerinizde daha ılımlı olmanızı rica edeceğim. Diğer kilise adamları inançlarını bizimkiyle uzlaştırmada bir sorun yaratmadılar. Daha geçen hafta Bremen'de yeni bir kilise Führer'in adını taşıyarak hizmete açıldı.»

Ama adam yılmıyordu. «Polonya'dan dönen askerlerimizden bazı hikâyeler duydum,» dedi. «Yabancı ırk denilen insanların oraya taşınmasından da öte başka şeyler yapılıyormuş.»

«Savaş yorgunu gençlerin itirafları mı? Bunları pek ciddiye almamalısınız.»

«Bir rahip olarak onları dinlemeli ve günahlarını bağışlamalıyım. Bu konularda vicdanımın sesini dinleyeceğim.»

Bizim amaçlarımıza, hedeflerimize gözlerini kapamış inatçı bir adamdı. Saygıyla önünde eğilerek vicdanının başını belâya sokmasına izin vermemesini söyledim.

Bana teşekkür edip döndü. Zangoca, «Böylesine akıllı ve bilgili bir genç. Yeni çağa bir armağanımız,» dediğini duydum.

Sesindeki alayı hissetmemek olanaksızdı, kendisini göz altında bulundurmaya karar verdim.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

Annem de bir gün tutuklanıp Varşova'ya gönderildi.

Bu sonuca sevindiğini sanıyorum. Karl'ın eski stüdyosunda daha birkaç ay kalabilirdi belki, ama kızının ölümü, oğullarıyla kocasının yokluğu kendisini tüketiyordu. Belki de Helms ailesinden biri ele vermişti onu. Inga annesiyle babasının, annemden nefretlerini gizlemedikleri halde, böyle bir şey yapmadıklarına yemin ediyor.

Her ne olursa olsun, kentin o mahallesi taranırken tutuklanmış ve yüzlerce Berlinli Yahudiyle birlikte buz gibi bir hayvan vagonu içinde Varşova'ya gönderilmişti.

Karısı olduğunu iddia eden Berta Weiss adında birinin getto'nun yanındaki istasyona geldiğini duyduğunda, babam Yahudi Hastanesinin çocuk koğuşunda çalışıyordu.

Babamın eski hastası, basım ustası Max Lowy koşa koşa getirdi haberi. Babamla Sarah Olnick adındaki hemşire hasta çocuklara yiyecek ve ilâç bulmaya çalışıyorlardı. Çocuklar soğuk salonun çevresinde, gettoyu baştan başa dolaşan hastalıklara dayanamayıp ölüyorlardı.

Lowy annemi görmüş olduğunu söyledi. Babam elindeki işi hemen bırakıp istasyondaki kayıt bürosuna kadar koştu.

Böylece babamın sürülmesinden bir yıl sonra yeniden birleşmişlerdi.

Annemin Karl'a yazdığı mektuplar (bunlar ya hiç gönderilmemiş ya da geri çevrilmiş ve Inga tarafından saklanmıştı) onun babama karşı olan duygularını dile getirir. Çocuklarının önünde eski bir piyade subayının kızı olarak duygularını tutmayı bilirdi.

Ama mektupları başka bir dünyadan geliyordu sanki. Birinde şöyle diyor:

> Karl, belki de senin bu kadar çekingen ve içine kapanık olman benim suçum. Sevgili babanıza ve siz çocuklarıma hiçbir zaman duyduğum derin sevgiyi göstermedim. Sizleri ya da onu sevmediğim anlamına gelmezdi bu tutumum. Başka türlüsü elimden gelmezdi ki? Baban, iyiliği baştan kabul edilen o iyi insanlardan biridir. Hastalarının en kötüsüne, en dilencisine bir prense göstereceği saygıyı gösterirdi. Hele o ödenmemiş faturalar! Ve bunların peşine düşmemekte gösterdiği o duyarlık!
>
> Zaman zaman beni bile şaşırtırdı baban. Onun

benden daha iyi bir insan olduğunu bildiğim halde hem de. Ona olan sevgimde kendisinin bu iyiliğine duyduğum hayranlık ve hattâ korku da vardır. Bu huy sende de var, Karl...

Annem duygularını dışa vuramayan bir insandı. Sert bir ana baba baskısı altında ailenin tek çocuğu olarak yetişmişti. Değil cinsel konulardan söz etmek, öpüşmekten, kucaklaşmaktan bile korkardı.

Ama şimdi genç bir kız kucaklayıp öpüyordu babamı! Babam onun kayıt olmak için sırada beklemekteki ısrarıyla alay ediyor, hâlâ yasalara bağlı bir Berlinli olmaktan kurtulamadığını söylüyordu. O zavallı Varşova gettosunda bile bürokrasının beceriksiz olduğunu ve hiç olmazsa beklerken bir kahvede oturmalarını istiyordu.

«Yahudilerin olduğu yerlerde mutlaka insanların oturacakları, el ele tutuşacakları ve konuşacakları bir yer vardır,» dedi. «Hattâ burası kahvesi olmayan bir kahvehane olsa bile.»

Bir süre konuşmadan birbirilerine baktılar. İkisi de yaşlanmıştı. Çektikleri acı yüzlerindeki çizgilerde kendini gösteriyordu.

«Benden bir şey saklıyorsun,» dedi babam. Annemin hareketlerini okuyabilirdi.

«Jozef... Anna öldü.»

Babama gelen garip mektubu, Anna'nın sanatoryumda, zatürreeden öldüğünü anlattı. Inga bir şeyler öğrenmek istemiş, mezarını araştırmış ama bir sonuç alamamıştı.

Duygularına hâkim olamayan babam ağlamaya başladı. Annem kızının ölümüne yol açan olaylardan söz etmemişti. Kızın ırzına geçildiğini ve bunun aklını yitirmesine neden olduğunu söylemedi.

«Acı duymadı,» dedi. «Hastanedekiler acısını giderecek ilâçlar verdiklerini ve sükun içinde öldüğünü söylediler.»

«İnanamıyorum,» diye ağlıyordu babam. «Kızım, Anna'm. Ne istiyorlar bizden? Ne bekliyorlar? Çocuklarımızın yaşamlarını mı?»

Uzun bir süre hiç konuşmadı, elleriyle yüzünü örtüp annemin Anna konusundaki yalanlarını dinledi. Kızın birdenbire böyle çöküşünü kabul edemeyecek kadar iyi bir doktordu. Ruhsal bunalımların bir korkudan doğduğu biliniyordu. Anna'ya bir şey mi olmuştu? «Hayır,» dedi annem. «Giderek artan bir bunalım.»

Artık bizlere, Weiss ailesine, Avrupa Yahudilerine karşı hiçbir işkenceden, onursuzluktan, alçaltmadan kaçınmayacaklarını anlamıştı. Ölene kadar yitirdiği kızının hayali gözlerinin önünden gitmeyecekti.

Annem onun aklını başka tarafa çekmeye çalıştı. Varşova gettosunda durum nasıldı? Çalışıyor muydu? Nerede oturacaklardı? Annem o sonsuz iyimserliği, hayatın pembe yanını görme huyuyla gönüllü öğretmen olarak çalışabileceğini söyledi. Gettolarda bütün yoksunluklarına karşın okulların açık olduğunu duymuştu. Belki de bir müzik öğretmenliği, hatta edebiyat öğretmenliği de yapabilirdi.

Babam onu onaylamasına rağmen Anna konusunu bırakamıyordu. «Onun öldüğüne inanamıyorum. Herşeyi anlatmadın bana. Bu hastane neredeydi? Doktoru kimdi?»

Annem kocasının elini tuttu. «Jozef, sana iyi gelecekse ağla. Ama bu kızımızı geri getirmez. Belki.. belki.. böylesi daha iyi..»

«Daha iyi mi? Yaşamak her zaman ölümden iyidir.»

«Pek emin değilim bundan. Bana başka şey sorma.»

«Ya oğlanlar?»

«Karl hâlâ hapiste. Yaşıyor. Inga onu görmeye çalışıyor. Bir yolunu bulup kurtaracak belki de.»

«Ya Rudi?»

«Kaçtı. Vahşi evlâdımız. Sokak dövüşçümüz. Bir gece kayboldu. Bana bir not bırakmış, üzülmememizi, evde ka-

lıp kendisini tutuklamalarına izin vermeyeceğini yazıyordu.»

Babam başını salladı. «Nasıl da özledim onları. Onlarla yeteri kadar konuşamadım, gerektiği gibi zaman ayıramadım onlara. Yanımızda olsalardı her şeyi düzeltebilirdim şimdi. Rudi'yi bir kez büyük bir düş kırıklığına uğrattım. Büyük bir maçta santrafor oynuyordu. On altı yaşında, takımın en genç oyuncusu. Bense onu bırakıp bir toplantıya gitmiştim. Önemi olmadığını söylemişti ama ben bunun onun için çok önemli olduğunu biliyordum.»

«Bu işler sona erince acısını çıkarırız hepsinin.»

«Elbette. Başımıza gelen talihsizlikler üzerinde durmamalıyız. Bizden kötü durumda olan yüz binlerce kişi var. Bizim hiç olmazsa bir işimiz, yiyecek bir lokmamız, başımızı sokacak bir yerimiz var.»

Genç âşıklar gibi el ele kalktılar oturdukları kahvehaneden.

«Jozef, seni hiç bu kadar sevmemiştim,» dedi annem.

«Ben de seni. Sana bakınca Anna'yı görür gibi oluyorum.»

«Ağlamaya başlama yine.» Babamın kolunu sıkı sıkı tuttu. «Haydi beni o şık dairene götür şimdi.»

«Korkarım tek odalı bir daire. Eski eczanenin üzerinde.»

«Piyanosu da yok mu? Bechstein yok mu yani? Eğer yoksa seni terkederim, Jozef.»

«Piyano yok,» dedi babam.» Ama eski bir piyanonun anıları var.»

*
**

Noelden bir süre önce Inga, Çavuş Heinz Muller'den, Buchenwald'a gelmesini söyleyen bir mektup aldı. Açık yazmıyordu ama Karl'ı görmesine yardımcı olabileceğini belirtiyordu. Bir şeye söz veremiyordu, yalnızca elinden ge-

leni yapacaktı. Ve mektubu okuduktan sonra yakmasını emrediyordu.

Yengem cesur ve inatçı bir kadındı. Elinde sopası, sırtında çantası, ayaklarında çizmeleriyle bir yürüyüşçü kimliğine bürünüp korkusuzca kampın dış telörgüsüne yaklaştı. Silâhlı nöbetçiler kendisini durdurdular. Çift sıra telörgüyü, gözetleme kulelerini ve hepsini çevreleyen hendeği görebiliyordu Inga.

Uzaklarda, kampın donmuş toprakları üzerinde çizgili üniforma giymiş insanlar kazma ve küreklerle yeri kazıyorlardı.

Bir SS eri koşarak kendisini kovalamaya gelince Inga eski bir dostu olan Çavuş Heinz Muller'i görmek istediğini söyledi. Kızın davranışından çekinen er sahte telefonu ile Muller'i ararken Inga'ya kampın dış çiti berisinde beklemesini söyledi.

Muller, kemerini takarak çıktı nöbetçi barakasından. Eliyle saçlarını tararken, pis pis sırıtıyordu. Meraklı nöbetçiyi elinin tersiyle uzaklaştırarak kollarını açtı. Inga geriledi.

«Mektubu aldın demek.»

«Evet.»

«Nasılsın sevgili kızım? Saygıdeğer ve onurlu Bayan Weiss.»

«İyiyim. Buraya Karl'ı görmeye geldim. Bunu sağlayacağını yazıyordun.»

Muller uzakta rüzgârda çalışan adamlara baktı. Inga havada bir kar kokusu duyuyordu.

«Kurallar çok sıkılaştı. Tutuklular üzerinde doğrudan doğruya görüştürme hakkım yok.»

«Peki neden beni çağırdın öyleyse?»

Muller kızla göz göze gelmemeye çalışıyordu. «Ailene bir borç ödemek için. Eski arkadaşlar falan.»

«Karl'ı görmek istiyorum.»

Muller, kızın kolunu tuttu. «Benden korkuyor musun?»

«Hayır. Senin hakkında çok şey biliyorum. Ve senin gibiler hakkında. İnsan korktuğunu göstermemeli size. Kayınbiraderim Rudi bunu iyi anlamıştı.»

«Hah! O sersem futbolcu mu. Yakında onu da yakalayıp gereğine bakarlar.»

«Beni Karl'in yanına götür.»

«Gel de bunu içerde konuşalım. Barakada bir ziyaretçi odamız var.»

Kızı yan kapıdan barakaya soktu. Inga ilk bakışta burasının ziyaretçi odası falan değil, Muller'in kendi odası olduğunu anladı. Yatak, masa, iskemleler, duvarda resimler.

«Burası senin odan,» dedi.

«Rica ederim, buyur. Konukları severiz. Otur.»

Inga oturdu.

«Sigara içer misin? Ya bir konyak? Reich'ımızın düşmanlarının başında bekleyen kahraman askerlerimizin her şeyi var. Cephedekiler gibi yaşıyoruz burada.»

«Ben buraya bir tek neden için geldim. Kocamı görmek istiyorum.»

«Kahve ister miydin? Hem de gerçek kahve, ha?»

Inga başını salladı.

«Ah, o Helms inatçılığı.» Elini kızın omuzuna koydu, sonra boynunu okşamaya başladı.

Inga bir an buna dayandıktan sonra erkeğin elini çekti boynundan. «Karl nasıl?»

«Korkarım pek iyi değil. Yatakhanede bir işe karışmış. Kavga, yiyecek çalma falan. Pek emin değilim. Dikimevindeki rahat işinden aldılar şimdi taş ocağında çalışıyor. Arkadaşı Weinberg'le birlikte. İkisini de bir süre çarmıha asmışlardı.»

«Tanrım! Zavallı Karl!»

«Evet, pek hoş bir şey orada kazma kürek sallamak.

Nöbetçiler dalga geçmeye izin vermiyorlar. Yorgunluktan düşene kadar çalıştırıyorlar. Hele şimdi kış da yaklaşırken...»

Inga öfkeyle yerinden kalktı amo kendini çabuk topladı. «Bana yalan söyledin. Babamın arkadaşı olacaksın bir de. Beni, onu göremeyeceğimi bile bile çağırdın buraya. Ölesiye çalıştırıldığını söylüyorsun şimdi de. Burada neler olup bittiğini duydum.»

«Saçma. Çalışırsan yaşarsın. Çalışmazsan başın belâya girer.»

Inga ağabeyimi deliler gibi seviyor, o zayıf insanın karlar altında taş kırmasını, dayak yemesini, ölüm tehdidi altında olduğunu düşündükçe o çelikten iradesi paramparça oluyordu. Başını elleri arasına alıp ağlamaya başladı.

Muller yatağın üzerine oturup elini kızın dizine dayadı. «Ağlama. Ben sana yardım ederim.»

Inga gözyaşlarından utanmış olarak başını kaldırdı. «Nasıl ama? Serbest bırakılmasını sağlayabilir misin?»

«Ben yalnızca bir çavuşum. Ama yine de senden bir mektup götürürüm ona.»

«Sahi mi?»

«Onun mektubunu da sana Berlin'e gönderirim.»

«Sana minnettar olacağım.»

«Inga Helms sana bu hizmeti yapmak benim için bir onurdur.» Muller bir eliyle kızın çenesini kaldırdı. Inga bugün bile eski bir fabrika işçisi için, öylesine iriyarı bir adam için, yumuşacık bir eli olduğunu anımsıyor. Sanki son birkaç yıllık rahat yaşamı adamı değiştirmiş gibi. Bir de erkek losyonu kokusu hatırlıyor.

Muller kızın önünde diz çöktü. Inga korkuyla geri çekildi.

«Kaçma lütfen,» dedi Muller. «Ben canavar değilim. Benimki de bir görev.»

«Sizlerin bu yaptığınız görevden de öte bir şey.»

«Sizler, ha! Haklarını, hatta yaşamını savunan bir ulusu böyle mi suçlayacaksın? İç düşmanları birinin altetmesi gerek.»

«Muller, Tanrı aşkına, bu parti demeçlerini bırak şimdi.»

«Pekâlâ. Kişisel düzeye indirelim konuyu. Beni uzun süredir tanırsın, babanın, kardeşinin dostuyum. Düğününde bulundum. O kibar aileden Yahudiyle evlenmeni seyrettim. Ya ben? Beni düşündün mü hiç? Bütün yaşamım boyunca bir işçi, kültürsüz, eğitimsiz. Bu yüzden alay mı edecekti benimle, horlanacak mıydım? Inga, ben seni o... o... ondan...»

«Devam etme, Muller.»

«Gerçek bu. Biribirinizin parmağına yüzükleri taktığınız zaman ölecektim. neredeyse. Sen benim karım olmalıydın.»

«Lütfen bu konuyu açma. Bir mektup getirdim. Bunu kocama ver.» Inga çantasından çıkardığı mektubu SS çavuşuna verdi.

Muller mektuba zehirliymiş ya da her an elinde patlayacakmış gibi bakıyordu. «Pekâlâ. Tehlikeli iş ama. Senin için... ailen için... Heinz Muller bu tehlikeye atılacak.»

Muller ceketini çıkarıp bir iskemlenin arkasına astı. Inga çıkmak üzere ayağa kalktı. Muller, kızın gitmesini önlemek için kapının önünde durdu. Sonra zorla yatağa oturttu.

«Karl'ını dün gördüm,» dedi. «Berbat bir durumda. Bir iki gün daha taş ocağında çalışırsa, ölecek.»

«Ama fena değil demiştin.»

«Seni üzmek istemedim. Şimdi gerçeği söylüyorum. Her gün birkaçı ölüyor orada.»

«Yardım et ona, yalvarıyorum.»

Müller gömleğinin düğmelerini açmaya başladı. «Sana söylediğimden biraz daha fazla etkinliğim var. Seninle anlaşırsak, onu taşocağından çıkarıp dikimevinden bile daha

rahat bir işe yerleştirtebilirim. Burada bir ressam atelyesi var. Tam onun için bir yer.»

«Nasıl bir anlaşma olacak bu?»

«Anladığını sanıyorum.» Kemerini çıkarttı.

«Domuz!»

«Bir hafta daha karlar altında taş kırmaya devam ederse, bir ölü Yahudiden başka bir şey olmayacak.»

Yeni traş olmuş, ucuz erkek kolonyası kokan yüzüyle kızın üzerine geldi ve ıslak, emici dudaklarını yüzünde dolaştırdı. Inga adamın vücudunun altında eziliyordu, eteğini kaldırmasına ses etmedi. Muller nazik olmaya çalışıyordu ama sıcak, titrek elleri kaba şehvetini ortaya koyuyordu.

Inga nefret ederek, iğrenerek onun kendisine yaptırmak istediği şeye karşı koyacak bir yol buldu. Barakanın tavanına bakıyor, erkeğin inlemelerini, homurtularını dinliyor, kaba itişlerini kabul ediyor, ondan iğreniyordu. «Mekanik bir deney bu,» diyordu kendi kendine. Bir ameliyat gibi...

Birkaç saniye sonra Muller doyuma ulaşmıştı. Soluğu kesilir gibi oldu, inleyerek yana düştü. İnsanlık niteliklerinden uzak, hatta fizyolojinin en aşağı biçimlerinden apayrı, saf mekanik bir hareket, diye düşündü Inga.

«Seni seviyorum, Allah kahretsin,» diye fısıldadı Muller. Küçük tuvalete doğru sendeleyerek gidiyordu. «Seni seviyorum. Bir daha geleceksin. Ve beni seveceksin.»

Inga cevap vermedi. Belki de daha önce seni öldüreceğim, diye düşündü.

❀

Helena ile Naziler tarafından işgal edilmemiş bir ülkeye geçebilmek için ne kadar dolaştığımızı unuttum bile. Onun dil bilgisi çok işimize yaramıştı. Çekçe, Almanca ve daha sonra da kusursuz bir Rusça. Bense, elinden geldiği

kadar az konuşan, saf ve budala bir çiftlik işçisi rolündeydim.

1941 Ocak ayında bir gün, geceyi boş bir samanlıkta geçirdikten sonra yaşlı bir çiftçiyle konuşurken, hemen güneyde korunması zayıf olan bir sınır bölgesi olduğunu öğrendim. Yolun çatallaştığı yerde, sağdaki yol yoğun bir ormana gidermiş. Oradan doğu Macaristan, hatta Tizsa Nehri'nin bir kıvrımı görülebilirmiş. Ormanlık ve düzlük olduğu için dikenli telden engeli bulmak güç değilmiş.

Gece olunca Helena'yı adamın söylediği yere götürdüm. Artık kedi gibi karanlıkta görmeye alışmıştım. Geceleri sanki kokusunu alırmış gibi su, çiftlik ve insanların yaşadıkları yerleri kolaylıkla bulabiliyordum. Kırlar arasında insan kokusu zaten pek belirliydi.

Dört ayak üstünde emekleyerek dört sıralı dikenli tele geldik. Tel makası yine iş gördü. Birkaç dakika sonra Helena'yla sırtüstü yatmış, sırtımızı toprağa dayayıp sürüne sürüne Macaristan'a girmiştik. Hangi köyün yakınlarında olacağımızı ya da nasıl bir hikâye uyduracağımızı bilmiyorduk.

Ben önden gidiyordum. Burnum kokuyu aldı... ama çok geç. Ağaçlardan birinin arkasından çıkan bir adam kısa namlulu bir tüfeği karnıma dayamıştı. Kısa boylu, şişman, yeşil üniformalı, çizmeli ve kasketli bir adamdı.

«Ağaca yaslan,» dedi.

Helena'nın soluğu tutuldu. Adam Almanca konuşmuştu. Ama Alman olmadığına emindim. Bir Macar sınır nöbetçisi. Sınır bölgelerinde Almanca kullanılırdı.

«Kâğıtlarınız,» dedi.

«Yitirdik.»

«Ellerinizi başınızın üzerine koyun. Silâhı kolunun arasına sıkıştırıp el fenerini yüzümüze tuttu. «Ne arıyorsunuz burada?»

«Yugoslavya'ya gitmek istiyoruz,» dedi Helena. «N'olur bir fırsat verin bize.»

«Para veririz,» diye yalan söyledim. Cebimizde tek kuruş yoktu.

«Pis Yahudiler,» dedi Macar. «Hepiniz birbirinizin eşiniz. Dünyayı satın alabileceğinizi sanırsınız.»

Gözümle şöyle bir ölçtüm herifi. Otuz beş yaşlarında. Göbekli. Ayakları ufak. Yumuşak bir hali vardı. Bir iki tekmeyle gafil avlayabilirdim.

Nöbetçi silâhıyla işaret etti. «Yürüyün. Önce sen, arkadan kadın. Kurnazlığa kalkışırsan kadını vururum. Yola çıkın.»

«Bizi nereye götürüyorsunuz?» diye sordu Helena.

«Sınır hapishanesine. Gestapo iki günde bir Çekoslovakya'dan kaçan Yahudileri, komünistleri falan toplamak için bir kamyon gönderir.

Yürümeye başladık. Bir patikada otuz metre kadar yürümüş olmalıyız. Çevremizdeki çıplak ağaç dallarına, çam ağaçlarına bakılırsa sandığımdan daha yüksekte bulunmalıydık. Uzakta bir nöbetçi kulübesinin çizgili belirtisini gördüm. Bir ışık daha parladı. Biri seslendi.

«Lajos? Bir şey mi var?»

«İki tane daha enseledim.»

Helena'yı ittim, hem de öylesine ittim ki tam iki ay dizi ve kalçası bereli kaldı. Arkasındaki adamın üstüne atladım. Tüm gücümle vurmuştum, kollarımla, başımla, göğsümle. Soluğu boşalarak yere yuvarlandı. Silâhını ve elfenerini kaptım, göğsüne ve kafasına birer tekme indirdim.

Nöbetçi kulübesindeki diğeri bağırmaya başladı. Ama ateş etmedi. Bizim nöbetçi doğrulurken çenesine indirdiğim bir tekmeyle iyice kendinden geçti.

«Lajos, ne oldu?»

Çizme seslerini, çatırdayan dalları duyduk.

Öfkeden kendimden geçmiş bir halde tüfeğin sürgüsünü çekip Lajos'un kafasına doğrulttum. Orospu çocuğunun beynini dağıtacaktım. Dünyanın Yahudilerden nefret edenlerine küçük bir borç ödeme. Ondan sonra da bize

doğru koşanın hesabını görecektim.

«Hayır! Yapma!» diye bağırdı Helena.

Ateş etmedim. Ama Helena'nın kolunu yakaladım. Birlikte az önce altından geçtiğimiz dikenli tele doğru koştuk. Sonu gelmeyen bir yoldu sanki.. Ayaklarımız ağaç köklerine takılıyor, dallar yüzümüzü dalıyordu.

«Koş! Koş!» diye bağırdım.

«Koşamıyorum...»

Öteki nöbetçi yerde yatan arkadaşının, futbol topuymuş gibi kafasına tekmeyi yapıştırdığımın başında durakiamış olmalıydı.

«Serseri Yahudiler!» diye bağırdı. «Kaçamazsınız!»

Çevremizden kurşunlar ıslık çalarak uçuyor, dalları parçalıyordu. Ama rasgele ateş ediyordu. Helena'yı eğilmesi için zorladım. Ateş kesildi. Herifin peşimizden gelecek yüreği yoktu. Hele arkadaşına yaptığımı gördükten sonra. Silâhlı olduğumu da biliyordu üstelik. Zorbaların ve kabadayıların daha çocukken öğrenmiş olduğum bir huyları vardı: dürüst bir dövüşe gireceklerini ya da avantajsız bir durumda olduklarını anladıkları zaman duraksarlardı.

«Yeter... Rudi... yeter,» diye inledi Helena. «Rudi.. dur... soluk alamıyorum...»

Bir çam ağacına yaslanıp dinlendik bir an. Çam kokusu bana küçüklüğümde geçirdiğimiz bir tatili anımsatmıştı... Baba, annem ve biz üç kardeş, Avusturya'dan bir otelde kayak yapmasını öğreniyoruz...

«Yeter,» dedim öfkeyle. «Koşmalıyız.»

«Hayır... hayır.. ne olur biraz daha...» Telâştan kendini yitirmişti Helena. «İşimiz bitik artık, Rudi.»

«Hayır. Bizi öldürmeden pes etmem ben.»

Tüfeğe baktım. Karabinaya benziyordu, epey uzun bir de şarjörü vardı.

Helena'nın kolunu kaptığım gibi yola koyuldum. Az sonra dikenli telin yer yer kesilmiş olduğunu gördüm. Başkaları da bizim yolumuzu denemişlerdi. Tele doştuk.

«İşe bak,» dedim. «Yine Çekoslovakya'dayız işte.»

«Bunun önemi var mı, Rudi?»

«Bilemiyorum.»

Helena'yı hafifçe kucakladım, alnından öptüm, ağlamasını kesmeye çalıştım.

«Bir kez daha deneyeceğiz, Helena. Onlar için ölmeye hazır değilim henüz. Sen de olmamalısın.»

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Nisan 1941

Her yerde ya da en azından hükümet çevrelerinde, Führer'in geçen ay verdiği 'Komiser Emri' konuşuluyor. Bizimkileri çok ilgilendirecek bir şey bu.

İki yüz kadar yüksek rütbeli subaya verildiği için ben toplantıda bulunamadım. Ama Rusya'nın 'Baltık denizinden Karadenize kadar' işgali bir sır değil artık.

Hitler bunun yanında başka şeyler de söyledi: Sovyetler Birliği'yle savaş geçmişteki hiçbir savaşa benzemeyecek ve 'şövalyece' (kendi sözleri) yapılacak. Bolşevik Yahudi aydınları ortadan kaldırılmalı. (Bolşevik hiyerarşisindeki pek çok insanın ve komiserlerin Beyaz Ruslar, Ukraynalılar ve Ermeniler olduğunu belirten küçük bir subay hemen susturulmuş.)

Reich düşmanlarının — Yahudiler, Bolşevikler, din adamları, komiserler, aydınlar — 'ortadan kaldırılmaları' orduya bırakılamayacak kadar önemli bir iş. Yüzüne yayılan gülümsemeyle bunu bana anlatan Heydrich, Jodl, Keitel ve diğer küstah ordu komutanlarının bu sözü hintyağı içer gibi yuttuklarını söyledi. Bir yandan yetkilerini yitirmek düşüncesinden nefret ediyorlar, öte yandan da,

ancak bizim SS'lerimizin, 'Kara Kargalar'ımızın üstlenebilecekleri kadar yürekli oldukları bu işleri yapmayacakları için seviniyorlar.

Sivillerin, tutukluların ve Führer'in geniş kapsamlı kategorilerin içine girenlerin kıyım plânı sayılacak bu plân üzerine toplantıda kimse itiraz etmemiş. O üstün orospu Keitel, 'iki karşıt politik düzen arasındaki son savaşımın getireceği görevleri' Reichsführer SS (Himmler) ile adamlarının sorumlulukla üstleneceklerini özellikle belirtmiş. Bu çok süslü cümlenin altında yatan anlam Yahudilerin öldürülmesinin SS'lere verileceğidir. (Bunları ancak günlüğüme yazabiliyorum, bu tür sözcükleri değil raporlarda, özel konuşmalarda bile kullanmam yoksa.)

Bu 'Komiser Emri'ne ek olarak o üstün örgütçü Heydrich dört Einsatzgruppen'in (Eylemci Komandolar) Sovyetler Birliği'ni dörde bölen bir plânını geliştirmiş. Bu grupların her birinin komutanı (bunlara A,B,C ve D grupları deniliyor) kendi bölgelerini temizlemek için tüm yetkilere sahip olacaklar.

Kısacası, şimdi elimizde bulunan üstün yetenekli öldürme grupları, çok sayıda Almanya'nın ırksal ve siyasal düşmanlarını ortadan kaldırma olanağına sahipler. Şövalyelik geleneğinden o kadar grur duyan Wehrmacht yalnızca yolumuzdan çekilmekle kalmayıp bize yardım edecek, hatta uygarlığın bir insanlık dışı düşmanlarını yok etmenin kanlı işleminde yer alacak.

Bu plânlar anlatılırken aklımdan neler geçti, şimdi de biraz onu yazayım.

Birincisi, Eichmann'ın ilkesi — **itaat**. Ama itaat bile, insanın neye itaat edeceğini hiç olmazsa bir az olsun anlamasına bağlıdır. Bugün 21 Nisan 1941. Görevimizin geniş kapsamlı bir plânın bir parçası olduğunu anlıyorum. Kafamdan tek tek Yahudi düşüncesini atmalıyım. Onlar önemli değil. Führer'in Avrupa için, hatta dünya için önerdiği büyük plânı düşünmeliyim. Biz Âri ırkından olanlar,

insanların en üstünlerince, eski modası geçmiş kavramlara göre değil, güç, irade, saf ırk ve sınırsız iktidarın oluşturduğu Yeni Düzen tarafından yönetilecek bir dünya.

Yazarken biraz yabancı geliyor bunlar bana. Ama artık bu kavramların derin tarihsel geçerliliğini görüyorum. Amerikalılar bile yeni ve güçlü uluslarını oluşturmak için Kızılderilileri ortadan kaldırdılar. Britanya İmparatorluğu tatlı sözler ve imaretlerle kurulmadı. Zulululara Hintliler, kötülerin yanısıra masumlar da paramparça edildiler geniş bir ekonomik düzenin kurulması için.

Führer'in hedefleri bir fabrikalar ve çiftlikler imparatorluğundan çok daha onurlu ve görkemli. İnsan ruhunun en yüksek arzularını içeriyor. Bütün duygular, Hıristiyan iyilikçilik ve acımasının bütün paslı ve yararsız kavramları bir yana atılmalı artık. Bunu bugün her zaman olduğundan daha iyi anlıyorum. Heydrich'in bürosuna ilk adımı attığım ve safçasına davrandığım o günden çok daha iyi anlıyorum bunu kuşkusuz.

Elinsatzgruppen'i açıklamak için Heydrcih merkede bir toplantı yaptı. Resmi olmayan, üniformaların düğmelerinin rahatça açılabildiği bir hava vardı. Emirler okunmadı ya da dağıtılmadı. Rahat, dostça, genel bir konuşma oldu. Birbirimizi anlıyorduk. Duvarda büyük bir Sovyetler Birliği haritası vardı. Şef, SSCB'nin gruplarımız için nasıl bölüneceğini harita üzerinde anlattı. Harita dışında toplantının bir arkadaş toplantısı olduğunu belirleyecek hiçbir şey yoktu.

SS'in ast rütbeli bir üyesi olarak saflarımıza ne değerli Almanların katılmış olduğunu görünce hem şaşırdım, hem de sevindim. Grup komutanlarının çoğu uzun zamandır savaş alanlarında olup ben kendilerini ancak dosyalardaki adlarından tanıyordum. Heydrich, Avrupa'yı 'Yahudiden arındıracak' olan adamlarını öve öve göklere çıkarıyordu.

«Örneğin Albay Blobel,» diyordu. Hepimiz Fransız

şampanyası içmekteydik. Kadehiyle işaret etti. «Ünlü bir mimar.»

Biraz şişmancana, içkici ve gürültücü biri olan Blobel başını salladı. «Rus Yahudileri için çok şahane planları var,» dedi.

«Albay Ohlendorf hem avukat — senin gibi Dorf — hem de ekonomi uzmanıdır. Weinmann hekimdir. Klingerhoffer opera sanatçısıydı. Ve en önemlisi de Albay Biberstein, eski bir Lutheryen rahibi.»

Gerçekten çok etkilenmiştim. Yabancı basın bizi katiller ve serseriler olarak niteliyordu. Saflarımızdaki subayların ne kalitede olduklarını görmelerini isterdim.

«Biberstein, bize kiliseyi bıraktığında kurduğun örgütten söz etsene,» diye Heydrich alay etti. «Neydi adı hani...»

Albay Biberstein kızardı. «Sevgi Kardeşliği.»

Ohlendorf bir kahkaha attı. «O da ne demek oluyor?»

Biberstein kendisiyle dalga geçildiğini biliyor ama aldırmıyordu. Önümüzdeki ciddi görevlerin bilincinde birleşmiş bir grup insandık.» Hıristiyan dininin aracılığında insan sevgisini geliştirmek için, kilise dışında bir sivil örgüt gereksinimi duydum.» diye anlattı.

«Peki nasıl oldu?» diye Blobel sözünü kesti.

«Pek iyi değil sanırım. O yüzden SS saflarına katıldım. Önce rahip olarak, şimdi de bu yeni işte.»

«Dindarlığı yayıyorsun, ha?» diye Blobel ısrar etti.

«Artık yaymaya gerek yok,» dedi eski din adamı. «Şimdi yeni bir inanca adam toplamak üzere burada bulunuyoruz.»

Blobel kahkahayı bastı. Ohlendorf ve Albay Artur Nebe gibi ciddi insanlar bile gülümsediler. Heydrich'in umursamaz görünmesine karşın ben hiçbir şey anlamamıştım.

«Yeni bir inanç, bu doğru işte,» dedim. «Biz de havarileriyiz.»

«Ben Kuşkucu Toma olacağım,» dedi Ohlendorf.

«içimizde Hain Yahuda olmasın da,» diye atıldım.

Blobel küçümsercesine baktı bana. Sarhoştu. Büfede Fransız şampanyası içmiş, Polonya salamı, Hollanda peyniri. Belçika hindiba salatası yemişti. Bir eksiğimiz olan Rus havyarının da yakında geleceğini söylemişti Blobel.

«Yahuda mı?» diye yineledi Blobel. «Bu grupta mı?»

«Kimsenin ihanet edeceğini sanmam,» dedi Heydrich.» Yüzbaşı Dorf'un gizlilik gereğine dikkati çekmek istediğini sanıyorum.»

«Bunun gibi bir iş nasıl gizli tutulur?» diye Blobel ısrar etti.

«Yazılı emir yok,» dedim. «Führer'den söz etmek yok. Ordunun tam işbirliği. Yeniden iskân programı süratle, cerrahi bir müdahale gibi, hiç iz bırakılmadan uygulanmalı. Değil yazılı raporlarda, aramızdaki konuşmalarda bile Einsatzgruppen'in yaptığı işi anlatan kesin sözler kullanlanmaktan kaçınmalıyız.»

Gözlüklü, yakışıklı, sarışın, bilimadamlığından subaya dönüşümün modeli olan Albay Ohlendorf kadehine parmağıyla vurdu. «Bu kolay olmayabilir.» (Yalnızca avukat ve iktisatçı değil, aynı zamanda hukuk doktorudur kendisi.)

«Önemli olan hiçbir şey kolay değildir,» dedim.

Ohlendorf yüzüme baktı. Biraz alınmış gibiydi. Ne de olsa ben yalnızca ast rütbeli bir subay değil, bir avukattım da.

Blobel birden kolumu tutup beni kenara çekti. Yine Biberstein'ın rahiplik mesleğiyle olay ediliyordu. Ohlendorf Bolşevik aleyhtarı önlemler için Hıristiyanlıkta cevaz olup olmadığı konusunda kuramsal bir soru sormuştu.

«Senin hakkında çok şey duydum,» dedi Blobel. Sesinin tonu pek hoş değildi. Sünger gibi bir ses.«Heydrich'in casusu diyorlar Hans Frank'ı fena haşlamışsın.»

Servise girdikten sonra çok şey öğrenmiştim. Bunlar-

dan biri korksan bile korkunu belli etmeyecektin. Blobel benden üst rütbede, çok hizmeti geçmiş bu işlerde, ama ben de Heydrich'e yakınım.

«Yanlış duymuşsunuz, Albayım» dedim. «Vali Frank ile çok yararlı, yapıcı bir konuşma yaptık, hepsi o kadar.»

Heydrich bizi Rusya haritasının başına çağırdığında, dudaklarında ters bir cevap vermeye hazırlandığını gösteren bir sırıtma belirmişti.

«Büyük bir alan,» dedi Heydrich. «Ve daha büyük bir iş. Etkinlik ve üretim istenecek. Her an gözetim altında olacaksınız. Yüzbaşı Dorf, benim büromun gezici bir temsilcisi olarak Rus cephesine atanacak.»

«Ne satacak?» dedi Blokel. «Yok edilme mi?»

Bir iki kişi sinirli sinirli güldüler. Ben onlara katılmadım.

«Blobel, seçtiğin sözlere dikkat et,» diye uyardı Heydrich. «Tüm hareketlerin ve kampanyaların Yüzbaşı Dorf'a bildirilecek, ama mümkün olduğu kadar az yazı yazacaksın.»

«Führer'in adının bu işte kullanılmamasını önerebilir miyim efendim,» dedim. «Führer kendisi aklında olanları generallere açıkça belirttiği halde yazmış değil.»

Grupların başkanları olacak albaylar ve binbaşıların bana saygı, güvensizlik ve biraz da şaşkınlıkla baktıklarını farkediyordum. İçlerinden birkaçı Heydrich'in bürosundaki akıllı subaydan söz edildiğini duymuşlar, bir ikisi de benimle tanışmışlardı. Beni ölçüyorlardı şimdi de tümüyle hoşnut kaldıkları söylenemezdi.

Ohlendorf'un Blobel'e, «Bu herifle işimiz epey güç,» dediğini duyduğuma yemin edebilirim.

Heydrich duvardaki haritaya döndü. «İşgâlden sonra bin millik bir Rus cephesini yönetmek zorundayız. Baltık'tan Karadenize kadar.»

«Ve gruplarımız yalnızca üç bin kişiden mi oluşacak?» diye Blobel sordu.

«İşin mücadeleyi gerektiren yanı da bu,» dedim. «Planda yerel militanları bizim tarafa çekmek de var... Ukraynalılar, Litvanyalılar, Baltlar. Yahudilerin iskân edilmesinde yardımcı olmak isteyeceklerdir.»

Hukukçu Ohlendorf başını salladı. «Generalim, izin verirseniz şunu söylemek isterim. Bu düşünülen hareketler, basit bir iskândan daha geniş kapsamlı eylemler Yahudileri Varşova'ya ya da Lublin'e doldurmak başka, buysa bambaşka bir şey.»

«Ama bir bakıma daha kolay,» dedi Heydrich. «Beslenmek, giydirilmek ve sağlık yardımı sağlamak sorunu yok.»

«Evet ama bir de cephane sandığı yığınlarını düşünün.» Blobel güldü. Kimse katılmadı kendisine.

Heydrich Ohlendorf'tan hoşlanırdı. O da benim gibi ciddi, kesin ve çözüme gidiciydi. «Albay Ohlendorf haklı bir noktaya değindi,» dedi. «Hareketimizin anahtarının esneklik ve hareketlilik olduğunu unutmayın. Bir bölge ordu tarafından güvenlik altına alınır alınmaz, biz hemen bir adım geride olup Yahudileri, Bolşevikleri, komiserleri, çingeneleri ve diğer istenmeyen unsurları toplamaya hazır olmalıyız. Ordu bizimle işbirliği yapacaktır. Ordu Hitler'in Komiser Emri'ni almış, hatta bunu genişletmiştir. Dorf, o yeni ordu emrini oku.»

Çantamı alıp şefin istediği belgeyi çıkardım.

«Führer'in Mart 1941 emri üzerine siyasal liderler ve diğerleri konusunda genel emir. Sovyetler Birliği'nde yaşayan on bir kategori insan bizim yetki alanımıza girmektedir.»

«Yetki alanı mı?» diye şimdi iyice sarhoş olan Blobel bağırdı. «Bir hendek ve bir makineli tüfek!»

Ona aldırmadan okumaya devam ettim:

«Bu kategorilerde suçlular, çingeneler, Sovyet Devlet ve parti yöneticileri, kışkırtıcılar, komünistler ve tüm Yahudiler bulunmaktadır.»

«Bu **ordunun** listesi mi yani?» diye Biberstein sordu. «SS listesi değil yani?»

«Führer'in sözlerini olduğu gibi almışlar,» dedi Heydrich. «Kuşkusuz bu gruplar **bizim** yetki alanımıza giriyorlar. Ama Keitel ve diğerlerinin içtenlikle işbirliğine hazır oldukları açıkça görülüyor.»

«Çok merak ediyorum,» diye Ohlendorf atıldı. «İstisnalar olacak mı?»

«İstisnalar mı?» dedi Heydrich.

«Evet... Bize yararlı olacak kimseler... işçiler... işbirlikçiler...»

Heydrich başını salladı. «Kuşkusuz. Belirli Bolşevik aleyhtarı kişiler kullanılacaktır. Özellikle Ukraynalılar. Ruslar, yani siyasetle ilgisi olmayanlar, köle işçiler olarak kullanılacaklardır ki, zaten bundan başka işe yaramazlar.»

Biberstein parmaklarını ovuşturuyordu. «Peki.. ya Yahudiler? Führer'in emrinde onlara da istisna tanınıyor mu?»

«Hayır.»

Blobel gürültüyle geğirdi. «Bu açık zaten. Bu toplantının amacı da buydu sanırım.»

«Hiç kimsenin kuşkusu olmasın, şu ya da bu yolla, Avrupa Yahudilerden arındırılacak,» **dedi Heydrich.**

«Yani biz bu emrin doğrudan doğruya...» Ohlendorf sorusunu tamamlamadı.

Heydrich bana baktı. «Dorf, o dipsiz çantandan Führer'in İtalya büyükelçisiyle konuşmasını çıkarsana.»

Çantamdan istediği belgeyi çıkarttım.

«Birkaç yıl önce Mussolini'nin elçisi Il Duce'nin Yahudi aleyhtarı kampanyamızdan tedirgin olduğunu bildirmişti,» dedim. «Yabancı basını gücendireceğimizden falan korkuyordu.»

«Tam İtalyan tipi bir davranış,» dedi Ohlendorf. Hepimiz güldük.

«Führer elçiye, bundan beş yüz yıl sonra Adolf Hitler'in, başka bir nedenle olmasa bile, yeryüzünden Yahudileri silip süpüren bir insan olarak onurlandırılacağını söyledi.»

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

İyi mi ettik, kötü mü bilmem ama Helena'yla 1941 Haziranında Rusya'yo girmenin yolunu bulduk.

Çekoslovakya, Macaristan ve Sovyetler Birliği'nin komşu oldukları Ukrayna'nın en batısında bir noktadan (birkaç hafta önce bir istasyondan bir harita çalmıştım) dikenli telden elimizi kolumuzu sallayarak geçip bir Rus askerine teslim olduk.

Kendine bol gelen gri bir üniforma giymiş bir köylü olan asker birkaç ay önce Macardan aldığım silâhı elimden alıp bizi bir Kızıl Ordu kampına götürdü.

Sovyetlerin ilgisizlikleri ve şapşallıkları beni şaşırtmıştı. Çekoslovakya'dan geçtiğimizde hep doğuya doğru ilerleyen askerler, kamyonlar ve tanklar görmüştük. Nereye gidiyorlardı bunlar? Birkaç aydır Slovakyalı çiftçiler bizi gizliyorlardı. Samanlıkta bir yatak ve bir öğün yemek için tarlalarda çalışıyorduk. Kimi günler hareket halinde olan motorlu birliklerin kaldırdığı sarı toz göğü kaplıyordu. Slovaklar bize iyi davranıyorlardı doğrusu. Köy öylesine önemsizdi ki, SS bir denetim birliği gönderme zahmetine bile katlanmamıştı.

Ama şimdi Rusya'da, çizmeli ayaklarını masanın üzerine dayamış, bize ilgisizce ve hoşlanmamış gibi bakan bir Kızıl Ordu yüzbaşısının karşısındaydık.

«Tüfeği nerden buldunuz?» diye sordu Helena'ya. Eski model, sürgülü İtalyan yapısı bir silâh olduğunu görüyordu.

«Çaldım,» dedim.

Kusursuz Rusça konuşan Helena susmamı söyledi. Konuşmayı o yürütecekti. Rus subayına ne söylediğini bilmiyorum ama adam pek etkilenmiş görünmüyordu.

Helena bana döndü. «Hep aynı hikâye,» dedi. «Almanlarla aralarında bir şey olmadığını söylüyor. Stalin'le Hitler'in antlaşma imzaladıklarını ve iyi dostlar olduklarını bilmiyor muşuz?»

«Alman tanklarıyla kamyonlarını anlat.»

Helena anlattı. Adam bundan da etkilenmemişti. Ayağa kalktı. Hırpani bir üniforma içinde uzun boylu biri. Çevrede askerler bir top peşinde koşuşturuyorlardı. Sahra mutfağından yemek kokuları geliyordu. Almanların kendilerine zarar vermeyeceklerinden öylesine emindiler ki.

Helena biraz daha konuştu. Cilve yapıyor, yalan söylüyor, yüzbaşının koluna dokunuyordu. Bizim Almanlardan korkan Çekler olduğumuzu söyledi. «Neden,» diye sordu adam. «Partı üyesiydik,» diye yalanı kıvırdı yine Helena. Prag'da Marksist Leninist Akademi'ye gitmiştik (böyle bir okul yoktu) ve bu yüzden başımıza ödül konmuştu.

Yüzbaşı bizi getiren askere göz kırpıp tek bir sözcük söyledi: **«Zhidn.»**

Ne demek istediğini biliyordum. Yahudi.

«Evet, Subay Yoldaş,» dedi Helena. «Yahudiyiz. Ama aynı zamanda sadık birer Marksistiz ve barışçı Sovyetler Birliği'yle onun halkının hayranıyız.»

Bir tartışma başladı. Ast rütbeli bir subay bizim sınırdışı edilmemizi savunuyordu. Helena'nın kırmızı suratlı subayı sonunda kalmamıza karar verdi. Ama kendi kampında değil.

«Almanlarla savaş halinde değiliz,» dedi diğeri.

«Ama olacaksınız?» diye patladım. «Helena, bir daha anlat.»

Anlattı.

«Manevra yapıyorlardır.» Yüzbaşı tümüyle ilgisizdi. Almanlar iki cepheli bir savaşa girmek istemezlerdi. He-

lena'ya dış politika konusunda küçük bir ders verdi. İngiltere teslim olacak ve Rusya ile Almanya dünyayı bölüşeceklerdi.

«Ne olur, kalmamıza izin verin, Subay Yoldaş,» diye Helena yalvardı. «Babam Prag'da Kömünist Parti'nin kurucularından biriydi. (Yalan da bu kadar olurdu hani, ama herif yuttu. Helena'nın babası yılların Siyonistiydi.)

«Gerekirse eşşoğlunu öp,» dedim.

Helena yüzbaşının boynuna sarılıp yanağından öptü. Güneşten yanmış olsa da, derisi sertleşmiş olsa da, saçı dağınık olsa da yine de güzel, canlı, cıvıl cıvıl bir kızdı. Ne Çek polisi, ne de Kızıl Ordu subayları dayanamazlardı kendisine.

Sonunda adam bizi Ukrayna'nın Kiev kentine göndermeye karar verdi. Orada bir göçmen merkezi vardı, bizi kaydederler, belki tutuklarlar, belki de sorguya çektikten sonra eğer Sovyetler Birliği'ne bağlılığımızı kanıtlarsak bir işe yerleştirirlerdi. Her şey çok belirsiz ve karmakarışıktı. Helena'dan anladığım kadarıyla subay bizden kurtulmak istiyordu. Kırtasiye işi azalacaktı, bütün derdi buydu.

Helena herifi bir daha öptü. «Marx, Lenin, Stalin ve de senin için, Yüzbaşı Yoldaş.»

Yüzbaşı, Helena'nın kıçına bir tokat attıktan sonra, bizi Sovyetler Birliği'ne şu ya da bu yoldan sızmış ve hepsi de Almanlardan kaçan siyasal göçmen olduklarını söyleyen Macarlar ve Slovaklarla bir kamyona bindirdi.

Az sonra tozlu bir yolda ilerliyorduk. Kamyon acımasızcasına çukurlara girip çıkıyor, toz bulutundan boğulacak gibi oluyorduk. Yanımdaki yaşlı bir Yahudi durmadan dua ediyor, ileri geri salanarak Ibranice bir şeyler söylüyordu. Sınır bölgesinde yaşayan akrabalarını görmeye gitiğini ve şimdi de Kiev'e evine döndüğünü anlayacak kadar Ibranice biliyordum.

«Nasıl bir kent bu Kiev, dede?» diye sordum.

«Güzel. Büyük. Sinemaları var. Kendi sinagoglarımız

ve dükkânlarımız da var.»

Helena'nın beline doladım kolumu. Yaşlı adam karım olup olmadığını sordu. «Evet,» dedim ama çok konuşmak istemiyordum.

Yarım saat sonra top sesleri duyduk. Ağır topçuya benziyordu.

Pis giysiler içindeki bir işçi elini kulağına götürüp dinlediktan sonra Helena'ya birşeyler söyledi.

«Ne diyor?» diye sordum.

«Kızıl Ordu olduğunu söylüyor. Buralarda bir alanı varmış.»

Muller, Inga'ya yalan söylemişti. Karl'ı taş ocağından çıkarmak için hiçbir şey yapmadı. Ağabeyimin bu ayları nasıl atlattığını bilemiyorum.

Sonunda aldatıldığını anlayan Inga (Muller'in istediği bedeli ödeyerek her ay bir mektup getiriyor ve kocasından bir mektup alıyordu) Karl'a söz verilen sanatçı işinin verilmesini istedi. Karl'ın mektuplarından hâlâ taş kırmakta olduğu, kırbaçlı, köpekli ve coplu SS nöbetçilerinin elinde olduğu anlaşılıyordu.

Muller, Karl'la alay etmekten zevk alıyordu. Onunla birlikte taşocağında olan Weinberg, Karl'ın oradan alındığı günü anımsıyordu. SS'ler iki çingeneyi vurdukları için unutamamıştı o günü.

Weinberg, çingenelerin SS'leri kızdırdıklarını anlattı Çalışmak istemiyorlardı, taşocağına ya da 'bahçe'ye gittiklerinde işi kaytarmanın bir çaresini buluyorlardı. Ayrıca ya aptallıklarından ya da küstahça cesaretlerinden, genellikle nöbetçilerin emirlerini duymazlıktan gelmekteydiler.

Sıcak bir gündü. Karl'ın grubundaki iki çingene sigara izmaritlerini yakmışlardı. Nöbetçi sigaralarını söndürme-

lerini emredince içlerinden birisi dumanı nöbetçiden yana üflemişti.

Çingeneleri dövmek için gönderilen kapo kavgadan zararlı çıkmıştı. Karl, Weinberg ve diğerleri gibi açlıktan ölmek üzere olan, her bir korkunç günün sonunu güç getiren insanlar, çingenelerin inanılmaz bir güçle kaponun elinden sopasını olmalarını ve sonra kahkahalarla gülerek sigaralarını içmeye devam ettiklerini seyretmişlerdi.

SS'ler hiç uyarmadan makineli tabancalarıyla ateş açmışlar, iki çingene kanlar içinde taşocağına yuvarlanmışlardı. Weinberg, onların hemen hemen neşeyle öldüklerini söyledi.

«Zavallılar,» dedi Karl. «Çoğumuzdan cesurdular.»

«Ama budaloydılor,» dedi Weinberg.

Ağabeyim ve Weinberg'e cesetleri yokuş yukarı çıkarmaları emredildi.

SS nöbetçisi, «Çabuk olmazsanız sizin başınıza da aynı şey gelecek,» diye bağırdı.

Karl ile arkadaşı su dolu hendeğe girip cesetlerden birini çıkardılar.

«Ötekisini de alın ve krematoryuma götürün.»

En basit bir nedenle tutukluların öldürülmesi çok olağanmış gibi olayı seyreden Muller, Karl'ı durdurup çingeneleri öldüren nöbetçiye, «Weiss'i ben istiyorum,» dedi.

Ikinci cesedin çıkarılması başka bir tutukluya verildi, Muller, Karl'ı bir kenara çekti. Aletlerin bulunduğu barakanın yanında durdular.

«Karın sadık bir insan,» dedi Muller.

«Bugün geldi mi?»

«Tam zamanında. Aylık ziyareti.»

«Muller, Tanrı aşkına bırak bir kere göreyim kendisini.»

«Gitti bile. Buralarda dolaşması herkes için tehlikelidir.»

«Ona benden bir mektup verir misin?»

«Elbette. İşte sana getirdiği mektup, al oku.»

«Sonra okurum. Yalnız kaldığım zaman.»

Muller garip bir biçimde gülümsüyordu. «Onu çok özlüyorsun, değil mi?»

Karl başını eğdi. «Muller, beni buradan çıkaramaz mısın? Inga'nın ailesini tanıyorsun. Beni hesaba katma, ama Inga'nın acı çekmesi doğru mu?»

«Acı çektiğinden çok mu eminsin?»

«Ne demek istiyorsun?» diye sordu Karl.

«Kadınlar işlerini bilirler.»

«Ne... ne diye sırıtıyorsun öyle? Sana bir şey mi söyledi yoksa?»

Muller sırıtmaya devam etti. «Bu bir iştir, Weiss, bir alışveriş. Yahudiler alışverişten iyi anlarlar. Ben karşılığını almadan bu mektup getirip götürme tehlikesine girer miyim sandın yani?»

Karl, Muller'in ne söylemek istediğini anlamıştı.

«Yalan söylüyorsun.»

«Peki neden sanki buraya mektupları kendisi getiriyor sanıyorsun? Postalayabilirdi.»

«Tanrım... sen... sen onu...»

«İşin içinde para yok. Ben de kendisini zorlamıyorum. Arzulu, Weiss. Hatta arzuludan da öte...»

Karl yumruklarını sıktı. Weinberg'e çingeneler gibi, karşı koyarak, meydan okuyarak, döğüşerek öleceğini söyledi daha sonraları. Hiç böyle bir şey yapmamıştı o ana dek. Günün birinde hep özgürlüğüne kavuşacağını düşünüyordu.

Muller başını salladı. «Sizler hep karşılığını vermeden birşeyler istersiniz. Tüm dünyanın sizden nefret etmesi boşuna değil.»

«Onun mektuplarını istemiyorum. Bir daha getirme.»

«Öyle beleş yok oğlum, reddedersen durumun daha da kötüleşebilir.»

«Umurumda bile değil.»

«Olmaz olur mu? Hep hapiste kalacak değilsin ya. Günün birinde Führer, siz Yahudilerin cezanızı ödemiş olduğunuza karar verince dışarı çıkacaksın.» Sırıtarak baktı Karl'a. «Karındaki değişikliği farketmeyeceksin bile.»

Karl işine dönmeye çalıştı. Muller kolundan tuttu.

«Aklını başına topla, Weiss. Benimle iyi gecinmeye bak.»

«Bırak gideyim.»

«Ona güzel bir mektup yazıp buraya gelmesinin çok doğru olduğunu söyleyeceksin. Mektubu göndermeden önce ben okuyacağım.»

«Allah kahretsin seni! Ona mektup yazmak, onu görmek istemiyorum artık.»

«Sonunun o çingeneler gibi olmasını mı istiyorsun?»

«Öylesi daha iyi belki de.»

Muller, çingeneleri öldüren Engelmann'ı işaret etti. Şişman, sivri kafalı, tutukluların gençlerini seçmesiyle ün yapmış bir eşcinseldi nöbetçi.

«Belki de Engelmann'ın küçük dostlarından biri olmayı yeğlersin, ha? Ama onun zevkleri için biraz yaşlı ve zayıfsın belki de.»

«Yeter artık, Muller!»

«Sana bir iyilik yapmak üzereyim. Yarın senin sanat stüdyosuna alınman için öneride bulunacağım. İş kolay-İçerde çalışacaksın. Ama Inga'ya yazmaya devam etmelisin.»

«Olmaz.»

«Engelmann'la bir gece geçirdikten sonra sözüme geleceğini sanıyorum.»

Karl, Weinberg'le diğerlerinin öteki çingeneyi çıkarmak için hendeğe girdiklerini gördü. Ceset çamurlu sularda kaybolmuş gibiydi. İçi boşalır gibi oldu. Ama Muller'e cevap vermedi.

Muller, Engelmann'a doğru yürüdü. «Dostum Weiss'a iyi davran. Sanat stüdyosuna alınacak. Duyarlı bir insan-

dir Burada kayalar arasında yazık oluyor kendisine.»

Muller, Engelmann'a göz kırptı. «Yahudi bir de bana teşekkür bile etmiyor,» dedi.

Annemle babam, kendilerine özgü davranışlarıyla gettoda hapis Yahudilerin yaşamlarını katlanılır yapmak için ellerinden geleni yapmaya çalışıyorlardı.

Annem müzik ve edebiyat öğretmeyi istedi. Şaşılacak bir şey, bunca açlık ve alçaltılma karşısında bile Yahudiler çocuklarının okula gitmelerini istiyorlardı. Hem annemin öğretmenlik yaptığı laik okullar, hem de din okulları vardı.

Ana babalar çocuklarını okula temiz ve her şeye rağmen, iyi giyimli göndermek için çırpınıyorlardı. Bilim adamları dini konuları tartışıyorlardı. Bir gece kulübü bile vardı. Burada konserler düzenleniyor, tiyatro eserleri sergileniyordu. Ve bütün bunlar aşırı kalabalığa, sağlık koşullarının yok denecek kadar berbat olmasına, yiyecek olarak yalnızca patates ve ekmek bulunmasına, giderek artan yenilmişlik duygusuna, duvarın kendilerini kentin 'Âri' bölümünden kesinlikle ayıran duvarına karşın oluyordu.

Annemin başına sorun olan öğrencilerden biri de on üç yaşlarında, kepçe kulaklı, çocuk kaçakçıların kralı olarak kabul edilen Aaron Feldmann'dı. Kaçakçılık gettoyu pek çok bakımdan ayakta tutuyordu. Duvardan, bir tünel ya da eşyası (ya da hırsızlık yapacak kadar yürekli) olanlar Yahudilerin beslenmesine yardımcı oluyorlardı.

Aaron genellikle, paramparça ve bol paltosu altında birkaç yumurta, bir kavanoz reçel ya da bazı bazı bir tabukla gelirdi okula. Annem bunu bilirdi ama onu azarlayacak kadar kalpsiz değildi. Bir halk şarkısı provasına geç kalmış olsa bile.

Aaron'dan burada söz edişimin nedeni onun, hayran olacağım bir tip olmasındandır. Daha sonraları getto Nazilere karşı direnişe geçtiğinde eylemin tam ortasındaydı Aaron. Onun kaçakçılığı Yahudilere toplantılardan da, anlaşmalardan da, konuşmalardan da daha yararlı olmuştur.

Yahudi Hastanesinde uzun saatler çalışan, ayrıca Judenrat'ta da görev almış olan babam bir gün özel olarak Aaron'u uyarmak için okula geldi. Getto polisleri Aaron'u kaldırımlardaki çukuralara girerken ya da duvardaki gediklerden geçerken görmüşlerdi. Şimdiye kadar başlarını öte yana çevirmişlerdi ama artık bundan sonra babam oğlanın tutuklanacağını belirtti.

«Beni tutuklamazlar,» dedi Aaron. «Ben yumurta veriyorum onlara.»

«Yumurta onları tatmin edebilir ama Almanlar kaçakçılarla mücadeleye girince yumurtayla tatmin olmayacaklardır. Korkmuyor musun sen?»

«Korkuyorum elbette. Ama yine devam edeceğim. Beni açlıktan öldüremezler.»

Babam güldü. Belki de bu arkasına yaslanıp köle davranışı görmeyi reddeden oğlanda benden bir iz görmüştü.

Eva babamın, annemin suçlu öğrencisini geri getirdiği sınıfa yaşlı gözlerle baktığını, annemin de bu arada piyanonun başına geçip çocuklara şarkı söylettiğini anımsıyor.

Eva yine koridorlarda çocukların 'savaştan sonra yeni gettonun' nasıl olacağını gösteren resimler çizdiklerini anımsamakta. Ağaçlar, parklar, oyun yerleri, anneler çocuk arabalarını sürüyorlar, bisikletler. Babamla okulu ziyaret eden diğer büyükler sık sık bu resimlerin önünde dururlar ve böyle bir yeri, böyle bir günü görüp göremeyeceklerini düşünürlerdi.

Babam Aaron'u doğru yola çekmeye çalıştıktan bir

süre sonra Varşova Yahudi Konseyi'nin bir toplantısına katıldı. Yiyecek sıkıntısı artık en ciddi bir sorun olmuştu. Konsey Başkanı Doktor Kohn sağlıklı ve üretici olanların üzerinde durulması kanısındaydı. Sokaklarda iskeletler gibi, paramparça giysiler içinde insanlar dolaşıyor, dileniyorlar, ya da ölümü beklemek üzere bir kenarda oturup duruyorlardı.

«Herkesi beslemeye çalışmalıyız,» dedi babam.

Sendika başkanı Zalman ne diyeceğini bilemiyordu.

«Kaçakçılar bizi uzun süre besleyebildiler. Ama Naziler artık kaçakçılara ateş ediyorlar.»

«Evet,» dedi Kohn.» Ayrıca her kaçıkçı yakaladıklarında yirmi Yahudi öldürüyorlar.»

Aaron Feldmann'ın gözlerindeki yürekliliği görmüş olan babam çok kızmıştı. Öfkeyle masaya yumrukladı. «Lâğımlardan geçen o çocuklar bizim kurtuluşumuz demek olabilirler.»

«Saçma,» dedi Kohn.. «Hepimizi öldürecekler.»

Tam bu anda odanın arka tarafından gösterişsiz ama genç ve sakin bir adam ayağa kalktı. Zalman gibi o da işçi olmalıydı, üzerinde eski bir elbise, başında işçi kasketi vardı.

Adam, gayet sakin, Doktor Kohn'a baktı. «Nasıl olsa öldürüleceğiz,» dedi.

«Affedersiniz, anlamadım?»

«Hepimizin nasıl olsa öldürüleceğimizi söyledim.»

«Neden biliyorsunuz bunu?»

«Başladı bile. Naziler Rusya'da yüzlerce Yahudiyi öldürüyorlar. Öyle on yirmi yüz değil. Hepsini. Gettoları ortadan kaldırıyorlar. Artık bunun gibi getto kalmayacak. Yalnızca kitle mezarları olacak, hepsi o kadar.»

Sakin ama sözünü dinleterek konuşuyordu. Odaya kesin bir sessizlik çöktü.

«Genç adam ne söylediğinin farkında mısın?» diye

sordu babam. «Nasıl biliyorsun bunu.»

«Ben kitle halinde öldürülmelerden söz ediyorum. Politikalarını değiştirdiler. Bu gettolar yalnızca toplanma yerleri artık. Rusya'da binlerce ve binlerce Yahudi, Almanlar tarafından düzenli bir biçimde öldürülmekte şu anda. Avrupa'daki bütün Yahudileri öldürmek amacındalar. Oradaki topluluklardan sürekli haber alıyoruz.»

«Saçma. Söylenti bunlar.» Doktor Kohn arkasına yaslandı, ama başka bir şey söylemedi.

«Adın ne senin?» diye sordu babam.

«Anelevitz. Mordehay Anelevitz. Siyonistim. Ama kim olduğumuzun, ne olduğumuzun, zengin ya da yoksul, genç ya da yaşlı, komünist, sosyalist ya da burjuva olmamızın hiç önemi yok artık. Hepimizi öldürecekler.»

Kasketli adamın bu meydan okuyuşuna karşı Doktor Kohn'un tek cevabı, «Kim soktu bu adamı buraya?» oldu.

«Bu konseye, sizlerin hepinize, yalnızca yiyecek değil, silâh ve el bombası da sokmamızı söylüyorum.»

Artık Doktor Kohn bu kadarına dayanamazdı. «Sus!» diye parladı. «Kim olduğunu bilmiyorum, ama böyle konuştuğuna göre budalanın birisin. Bu konuşmalar bizi ancak ölüme götürür.»

Moses Amcam da toplantıdaydı. Kohn'a, Analevitz'in sözlerini tamamlamasına izin vermesini rica etti.

«Tek söz bile istemem! Bu açlıktan ölümün eşiğine gelmiş, hastalıktan kırılmış Yahudi kentinin Almanlarla boy ölçüşmeye kalkıştığını görebiliyorum. Analevitz, Almanlar Polonya'nın tümünü yirmi günde çiğnediler. Şu anda Rusya'yı haritadan silmekle, Stalin'in en güçlü tümenlerini ortadan kaldırmakla meşguller. Böyle bir gücün karşısına çıkmak kim, biz kimiz?»

«Çıkmak zorundayız.»

Kohn başka bir yaklaşım denedi. «Delikanlı, siz Siyonist militanlarını ve gizli toplantılarınızı biliyorum. Düş

kuruyorsunuz sizler. Savaşmak Yahudiler için değildir. Binlerce yılı boyun eğerek atlattık. Şurada biraz ödün, burada biraz boyun eğme, orada bir uzlaşma. Bir müttefik, bir dost, belki bir prens, bir kardinal, bir politikacı bularak...»

«Karşınızda kardinaller ve politikacılar yok,» dedi Analevitz. «Naziler kitle halinde adam öldürüyorlar. Avrupa'yı işgaldeki başlıca amaçları Yahudileri öldürmektir. Ne yaparsak yapalım, nelere boyun eğersek eğelim, ne ödünler verirsek verilim, onlar için ne kadar çok çalışırsak çalışalım bizi öldüreceklerdir.»

Eva toplantı odasına çöken korkunç sessizliği anımsıyor. Analevitz'e katılan çok az insan vardı. Sokaktan gelmiş açık sözlü, alt sınıftan bir insandı. Ama hiç olmazsa içlerinden birkaçının düşüncelerini dile getirmişti.

«Bu kadarı yeter,» dedi Doktor Kohn. «Seni dinlemek istemiyoruz. Dışarı çık.»

«Eğer bu konsey silâhlanıp savaşma emrini veremeyecek kadar korkaksa, bunu Siyonistler yapacaktır. Dövüşmeden ölmemeye kararlıyız.»

«Dışarı çık dedim sana!» diye Kohn bağırdı. «Ve dilini tut. Bu söylentileri yayma.»

«Siz hepiniz Almanlara şapkalarınızı çıkararak, çalışma gruplarına katılarak, fabrikalara işçiler vererek, derslere devam ederek, Torah'ı tartışarak öleceksiniz. Hiçbir yetkiniz yok ve hiçbir kimseyi temsil etmiyorsunuz.»

«Atın şunu dışarı!» diye bağırdı Kohn.

Ama kimse kıpırdamadı. Analevitz odadakileri büyülemiş gibiydi. Konsey üylerine baktı, kendisini destekleyen bir kişi bile göremeyince çıkıp gitti.

Babam ve amcam hemen arkasından çıkıp koridorda yetiştiler kendisine.

«Ben Doktor Jozef Weiss'ım,» dedi babam. «Bu da kardeşim Moses. Genellikle hep hastanede bulunuruz.»

«Kim olduğunuzu biliyorum.»

«Şey. ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Siyonist değiliz biz. Politik eğilimlerimiz de yok. Toplumu biraz olsun rahat ettirmeye çalışan meslek sahipleriyiz.»

Analevitzs onlara siyasal inançlarının, hatta tüm Yahudilerin inançlarının Naziler için sorun olmadığını söyledi. Kendisinden çok emindi. Sonunda Naziler herkesi öldüreceklerdi.

Babam buna hiçbir zaman inanmamıştı. Moses de. Ama şimdi yeni bir anlayışla baktılar birbirlerine. Genç adamın davranışında öylesine inandırıcı, öylesine içtenlikli bir nitelik vardı ki, kendisiyle konuşma zorunluğunu duydular.

«Sizinle biraz konuşabilir miyiz?» diye sordu babam.

«Elbette. Konsey üyelerine gereksiniminiz var. Biz çoğunlukla işçiler, öğrenciler ve gençlerden oluşan bir grubuz.»

Babamla amcam böylece direnişe katılmış oldular. Neden bu kadar az insanın direndiğine şaşıyorlardı. Neden getto Yahudilerinin çoğu sanki yaşam —okullar, tiyatrolar, din ve çalışma— sürüp gidecekmiş gibi yaşıyorlardı kendilerini ölümün beklediğini bildikleri halde? Bunu ne onun, ne de Moses'in o anda anlamış olduklarını sanmıyorum. Ben bile bunun nedenini şu anda anlamış olduğuma emin değilim. Şeytanların psikolojik güçleriyle, garip bir biçimde, Almanlar onları yaşama sarılmaya zorlayarak yaşama arzularını parçalamışlardı.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Ukrayna
Eylül 1941

Titriyorum. Ama yine de duygularıma kapılmadan yazmalıyım. Unutmaya, hayır hayır anlamamaya çalışmalıyım.

Sonunda ben de öldürdüm.

Heydrich'in 'gözü ve kulağı' olarak şimdi Kiev yakınlarında, Albay Paul Blobel komutasındaki Einsatzgruppe C'nin çalışmalarını izlemekteyim.

Blobel'den nefret ediyorum. Çok içiyor ve çok düzensiz çalışıyor. Heydrich'in ona neden bu hoşgörüyü gösterdiğini bir türlü anlamıyorum. Ama görevleri, işi çabuk yapmaya hazır olarak hevesle üstleniyor. Görevlerimizi yürütmek için özel bir Alman tipine gerek var ve bütün eksik yanlarına karşın, sanırım, Blobel de bu tipe giriyor.

Önce acemilerin eğitim gördükleri bir barakayı gezdik. Dört 'Eylem Komandosu' grubunun her birinde yaklaşık bin kişi var. Bunlar SS, SD, Polis gibi örgütlerden seçilmişler. Yahudilerin bu özel işleminden vicdan azabı duymayacak Ukraynalı, Litvanyalı ve Baltları da kullanacağız.

«Bir sürü tembel ve işe yaramaz da çıktı aralarında,» dedi Blobel. Adamlar iç çamaşırlarıyla dolaşıyorlardı ortalıkta. Ukrayna inanılmaz derecede sıcak olabiliyor Eylül ayında. Mektup yazıyorlar, kitap okuyorlar, silâhlarını temizliyorlardı. Blobel, ben ve yanımdakiler yaklaşırken kimse ayağa kalkmadı.

«Yorgunlar,» dedi Blobel. «Bir süre gecince de bir boka aldırmıyorlar. Onları ancak içkiyle çalıştırabiliyorum.»

Bir çavuş kalkıp tembelce selâma durdu.

«Rahat Foltz,» dedi Blobel.

«Yeni adamlar geldi bugün, efendim.»

«Çok iyi. Hele bir eğit bakalım şunları.»

Folzt'un yeni gelenlerden birini, Einsatzzgruppe C'ye hoş geldin, diye karşılamasını seyrettim. Yeni adamın adı Hans Helms'di, daha önce piyade birliğindeymiş.

«Burasını seveceksin,» diye Çavuş Foltz alay etti. «Bir kere sona ateş eden yok. Düzenli çalışma saatları. Ganimet paylaşılıyor. Subaylar kendi paylarını aldıktan sonra kuşkusuz. Öyle aptal aptal bakma, Helms.»

«Ben savaş askeriyim,» dedi Helms. «Bu boktan birliğe gönülü gelmedim.»

«Ama burayı sevmesini öğreneceksin.»

Yeni er barakaya doğru yürüdü. Çavuş Foltz'un ses tonundan hoşlanmadığımı söyledim Blobel'e. Herif bizim görevimizle alay ediyordu.

«Saçmalama Dorf,» dedi Blobel. «Herifleri öldürdükleri sürece davranışlarından sana ne?»

«Kullandığı dil, Blobel. Biz adam öldürmekten söz etmeyiz. Kabul edilen sözcükleri biliyorsun.»

Şişko, kırmızı suratıyla baktı. «Doğru. Yerin dibine batasıca özel sözlüğünüz. Özel yönetim. Özel hareket. İskân. Yönetici eylem. Özür Yahudi Bölgeleri. Ulaştırma. Kaldırma.»

Blabel'i önemsemiyordum. Bu kalın kafalı adama şifre sözcüklerinin çok amaçlı olduklarını anlatamazdım. Bir kere, bu yolla Yahudilerden kendilerini bekleyen gerçekleri saklayabiliyorduk. 'Yeniden iskân' edilmeye kendilerini kandırmaya o kadar hazırdılar ki. Ayrıca bizim kendi askerlerimiz ve müttefiklerimizin askerleri arasında da durum daha kolaylaşıyordu böylece.

Ne de olsa Hıristiyan bir ulusuz ve Lichtenberg gibi iyi niyetli ama yanlış yola yönelmiş din adamlarının ortalığı velveleye vermeleri olasılığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Vatikan, Rusya'daki Bolşevikliğe karşı çıkışımızı anlayışla karşılıyor. Bu ilişkiyi birkaç milyon Yahudiyi öldüreceğimizi söyleyerek bulandırmak neye yarar? Sonra, Avrupa'nın egemenleri olduktan sonra çıkacak değerlendirmeler var. Bazı Yahudilerin yeniden iskân ettirilirken, kendi pislikleri, salgın hastalıklara olan yatkınlıkları yüzünden öldüklerini ya da casusluk ve sabotajcılık gibi eylemleri yüzünden öldürüldüklerini söyleyebiliriz.

Blobel beni bir çayırdan geçerek ağaçlık bir yere götürdü. Yüksek meşe ve çınarların önüne yeni bir hendek kazılmıştı. Hendeğin arkasına yığılı toprak henüz ıs-

lakti. Üç metre eninde, bir buçuk metre derinliğinde, yirmi otuz metre kadar da uzunluğunda.

«Kendilerine kazdırdık,» dedi Blobel. «Son ana kadar bunun bir çalışma grubu olduğunu sanıyorlar.»

Hendeğin önünde iki tahta masa vardı. Her birinin üzerinde bir hafifmakineli tüfek ve cephanesi. Ayrıca ucuz Rus konyağı şişeleri, kadehler, sigara kutuları. Her silâhın ardında Blobel'in Einsatzgruppe'si üyelerinden üç kişilik bir takım.

Bana pek disiplinsiz gibi geldiler. Yakaları açık, çizmeleri boyasızdı. İkisi sigara içiyor, biri de konyağını yudumluyordu. Hiç de askeri bir görünümleri yoktu doğrusu. Albay Blobel'e bu durumlarını beğenmediğimi ve orduyla bir kıyaslama yaparak, askerlerin savaşa giderken bile düzenli olması gerektiğini belirttim.

Blobel kendine özgü kabalığıyla ordu hakkında bir şeyler söyleyip bana bir SS subayı olduğumu ve bizim kurallarımızı kendimizin yaptığımızı anlattı.

Uzakta Yahudileri gördüm. Hendeğin kenarında bir grup insan. SS nöbetçilerinin dürtüklemeleri sonucunda soyunmaya zorlanıyorlardı. Giyecekler düzenli bir biçimde bir kenara yerleştiriliyordu. Herkesin üstü başı saat falan gibi değerli bir biçimde bir kenara yerleştiriliyordu. Herkesin üstü başı saat falan gibi değerli eşyalar için aranıyordu. Nöbetçilerin çıplak ve yarı çıplak kadınlara duydukları hayranlık hiç hesaba katmadığım bir şeydi. Çeşitli soyunuk durumlardaydı kadınlar... kiminin üzerinde yalnızca kombinezon, kiminin de külotuyla sütyeni vardı. Sonunda çırılçıplak kalınca, elleriyle memelerini ve apışaralarını örtmeye çalıştılar. Bazıları kucaklarında çocuklarını tutuyorlardı. Ayakta duramayacak kadar yaşlı olanlar bile vardı aralarında, hatta yaşlı kadınlardan biri ancak iki erkek tarafından taşınıyordu.

Bunların Kiev yakınlarındaki bir köyden toplanan Yahudiler olduklarını söylemişlerdi. Çoğu dindar, uzun sa-

kallı, züluflu, etli yüzlerinde yitik bir ruhsal bakış olan insanlardı. Himmler ile diğer üstlerimin bunları insan altı olarak nitelemelerine şaşmamak gerekir. Onları çıplak olarak, sıcak Ukranya güneşi anlamak için yeterlidir.

Çok garip bir şey. Nefret duymuyorum onlara. Ancak onların bize yabancı olduklarını, Isa'nın zamanından günümüze kadar hep bir fesat kumkuması içinde olduklarını, tarihin en büyük hainleri olduklarını düşünmek, bana bu ilk kez gördüğüm şeyi daha kolay kabul etme olanağını sağlıyor.

«Haydi Foltz,» dedi Blobel, sırıtarak yüzüme bakarak. «Başla. Ama sakın hendeği fazla doldurayım deme.»

Emirler verildi. Çıplak Yahudilerden elli kadarı coplarla itelenerek hendeğe sokuldular ve yüzleri makineli tüfekli iki mısaya çevrildi. Hiç bir direnme göstermemelerine çok şaştım. Yalnızca yaşlılar biraz ağır hareket ediyorlardı, hepsi o kadar. Aralarında dinine bağlı olanlar dua ediyorlardı. Bir kadın kolları arasındaki çocuğa ninni söylüyordu. Çocuklardan biri eve ne zaman döneceklerini sorup durmaktaydı. On iki yaşlarında bir kızın o gece okuldan verdikleri ev ödevini yapıp yapamayacağını sorduğunu anımsıyorum.

Her şey birkaç saniye içinde olup bitti.

Çavuş Foltz'un bir işaretiyle makineli tüfekler turuncu alevler çıkararak ateşe başladılar. Barutun sert kokusu genzimi gıcıkladı.

Dumanlar arasından Yahudilerin birbirileri üzerlerine devrildiklerini gördüm. Vücutları küçük kırmızı deliklerle kaplıydı.

Okul ödevini yapıp yapamayacağını soran küçük kız annesinin vücudunun üzerinde yatıyordu. Ölümde bile kucak kucağıydılar.

«Yahudi başına iki mermi,» diye Blobel'in söylendiğini duydum. «O Von Reichenau eşşoğlusu isterse gelip delikleri saysın.»

Hemen gözlerimi açık renkli plastik koruyucuyla örttüm. Ağlıyordum. Yahudilere duyduğum acımadan değil. Öylesine rahat, çabuk ve yakınmadan ölmüşlerdi ki, bunun ölüm olduğunu kabul etmek bile güç geliyordu insana. Görevimizin korkunç boyutlarını ancak şöyle böyle anlayabildiğim için ağlamıştım. Heydrich beni kesinlikle inandırmıştı yeni bir uygarlık kurduğumuza. Sert ve zalim eylemler gerekliydi. Şimdi de bunlardan birine tanık olmuştum.

Çavuş Foltz, elinde Luger tabancası hendeğin kenarında dolaşıyordu. Üç kez eğilip ateş etti.

«Ne yapıyor?» diye sordum Blobel'e.

«Bazen ölmüyorlar. Acıdığından yapıyor. Diri diri gömmekten iyi. Ama işlerin çok olduğu günler o da oluyor kuşkusuz.» Ağlamış olduğumu anlamış gibi gözlerini kısarak baktı yüzüme. Ama hiçbir şey söylemedi.

Onun bu blöfçü ve kaba davranışı işinde çok yararlı. Ben de böyle bir savunma yolu bulmalıyım. Bu sayfalarda her şeyi açıkça yazabilirim. Ohlendorf'un işini aydınca bir yaklaşımla ele aldığı söyleniyor. Bir profesör, bir ticaret uzmanı, hukuk doktoru olarak Yahudilerin ortadan kaldırılmasını toplumsal ve ekonomik bir gereklilik olarak görüyor. Ben de en azından Ohlendorf kadar yürekli ve akıllıyım, ben de onun gibi davranacağım.

Yahudilerin öldürülmesinden sonra aklıma bir şey geldi: Avrupa'da artık Yahudiler için bir gelecek yok. Hangi nedenle olursa olsun, evrensel bir nefreti üzerlerine çekiyorlar. Biz hemen hemen dünya çapında bir sorunu çözmekteyiz. Amacımız ve vardığımız sonuç eş. Onlara yeryüzünü yasaklayarak insanlığa büyük bir hizmette bulunuyoruz. Eylemimizin bir eleştirmeni bize bir zamanlar 'Silâhlı Bohemler' demişti. Böyle olmaktan gurur duyuyorum.

Bu ilk günde (kendimi toplarladıktan sonra) bir şey öğrendim: 'Heydrich'in adamı' olarak önemli otoriteme dayanma sayesinde içimdeki acıma duygularını bastıra-

biliyorum. Örneğin, idamı izleyen siviller olduğunu gördüm. Ayrıca biri asker olmak üzere en azından iki kişi fotoğraf ve film çekiyorlardı. Tozlu bir pardesü giymiş bir sivil de küçük bir deftere not alıyordu.

Düşüncelerimi cesetlerden uzaklaştırmak için (hemen bir sinek bulutu çökmüştü üzerlerine) Blobel'e halka açık bir gösteri düzenlediği konusunda bağırmaya başladım. Sivillerin, yaşam boyu düşmanlarının ölmelerini görmek isteyen Ukraynalı çiftçiler olduğunu söyledi. Fotoğrafçılar da zevk için yapıyorlardı bu işi. Resmi bir durum yoktu ortada. Pardesülü de bir İtalyan gazetecisiydi.

Blobel'e onları hemen kovmasını emrettim. Ne fotoğraf çekilecekti ne de gazeteci bulunacaktı idamlar sırasında. Bu küçük görevlere dalınca kurbanlar konusunda içimde biriken duyguları unuttuğumu sevinçle farkettim. Az sonra onları savaş ölüleri, kampanyamızın gerekli bir sonucu olarak görmeye başlamıştım. Savaş, Hitler'in dediği gibi, insanlık tarihindeki hiçbir savaşa benzemeyecek, 'şövalyece dövüşülmeyecekti.'

İkinci bir grup Yahudi getirilmişti. Bunlar öncekiler kadar uysal değillerdi. Kadınlardan birkaçı yaygarayı koparıyor, saçlarını başlarını yoluyorlardı. Biri kendini SS nöbetçisinin ayakları dibine atıp çizmelerine sarıldı, ellerini ayaklarını öpmeye çalıştı. Adam güçlükle tekmeleyerek uzaklaştırdı kadını.

«Heydrich bu düzensiz işlem konusunda gerçekçi bir rapor alacak,» dedim Blobel'e. Emirler vererek, kendimi komuta zincirinin bir halkası olarak kabul ederek, hendekteki insanlardan uzaklaşıyordum. Sakallı peygamberleri andıran bazı yaşlılar İbranice dualar okuyorlardı. Yabancı, inlemeyle dolu bir gürültü. Yahudiler ölüme alışkındırlar. Bunun için bir törenleri vardır denilebilir. Eichmann bu konuda çok açıklamalar yapmıştı. Böylece ölmek onlar için daha da kolaylaşıyor.

Blobel yanımdan uzaklaştı.

«Foltz! Komuta ver!» diye seslendi.

Makineli tüfekler bir daha çatırdadılar.

Yahudiler yine az önce ölenlerin cesetleri üzerine yığıldılar. Uzakta çıplak ve titrek bir üçüncü grup hendeğe doğru yürüyordu. Daha uzakta askeri kamyonlardan başka Yahudiler indirliyordu.

Artık iyice kendime gelmiştim. Harekâtın büyüklüğü (Baltık'tan Karadeniz'e kadar yüzlerce benzeri olduğunu biliyordum) bana bunu zalimlik olarak düşünülebilecek yanını görmeme olanağı veriyordu. Bu insanlar bizim düşmanlarımız, ırksal rakiplerimiz, çocuklarının Almanya'yı yok edeceği insanlar, kurnazlıkları, servetleri ve kötü niyetleriyle Âri uygarlığını ortadan kaldıracak insanlar olmalıydılar.

«Heydrich, Führer ve Himmler'den aldığı inançların kesin gerçeğini kabul etmem biraz zaman aldı. Ama bunların gerçek olması gerekirdi. Almanlar gibi yetenekli, çalışkan, akıllı ve sanatsever bir halk, yaptıkları şey ulusun geleceği için sağlıklı, zorunlu bir şey olmadıkça böyle hareketlere katılmazlardı.

Bu düşüncelerle güçlenmiş olarak Blobel'e, «Albayım, sizin hakkınızda eleştiriel bir rapor vereceğim,» dedim.

«Ne dedin, ne dedin?»

«Bölge sivillerden temizlenmeli. Ne SS, ne de başkası fotoğraf çekmeyecek. Anlaşıldı mı?»

Makinelilerin öte yanında, içlerinden Foltz da olan SS'ler giyecekleri araştırıyorlardı. Adamlardan biri kahkahalarla gülerek büyük bir kadın donu çıkarıp salladı.

«Bunlara da son verilecek,» dedim. «Yeniden yerleştirilen Yahudilerin geride bıraktıkları eşyalar devlete aittir.»

«Bu palavraları toplantılarına sakla sen!»

«Bu konuşma biçiminiz de rapor edilecektir. Heydrich bana Einsatzgruppen'i denetlememi emrettti. Sizin grubunuz öngörülen standartlara uymamaktadır.»

Blabel'in şişman yüzü kızarıyordu. Domuza benzeyen çehresi kırmızı kırmızı noktalarla doluydu şimdi. «Benim grubum ha? Bak sana bir şey söyleyeyim, Dorf. Ohlendorf, Nebe, ben ve diğerleri gözümüzü senden ayırmıyoruz. Biz casusu görünce gözünden anlarız.»

«Bana rütbe üstünlüğünden söz etmeye çalışmayın, albayım. Ben her gün Heydrich'le görüşüyorum.»

Bir şeyler homurdandı, ama söyleyecek söz bulamadı. Yahudiler nasıl korkutulur, iradeleri yok edilirse, bir Albay Blobel de alçaltılma, açığa vurulma, hatta ölüm tehdiyle ürkütülebilir. Bizim bu anlanlarda çalışan adamlarımız Heydrich'in ne güçlü bir insan olduğunu bilirler Ben de onun elçisi olarak bu gücü paylaşıyorum.

Çavuş Foltz hendeğe elli Yahudi daha soktu. Makineli tüfekçiler sigara içiyorlar, konyaklarını keyifle yudumluyorlardı.

Ancak şimdi sözlerim etkisini göstermişti. Blobel çavuşa Ukraynalıları ve gazeteciyi kovmasını, fotoğraf çekilmesini yasaklamasını söyledi.

Silâhlar yine ateşe başladı, Yahudiler devrildiler. Şimdi ceset yığını epey yükselmişti. Bir iki grup daha öldürüldükten sonra dozerle üzerleri örtülecek ve sonra Yahudiler kendi ölülerini kendileri gömeceklerdi.

Blobel birden siyah deri kılıfından belindeki tabancayı çıkardı. Luger'imi bir kere, o da Berlin'de SS'in bir iç atış salonunda kullanmıştım.

«Ne yapıyorsunuz?» dedim.

«Yığının içinde birkaç kişi hareket ediyor.» Güldü. «Git onları öldür. Eski sokak geleneğini bilirsin. Yahudini öldürmeden erkek sayılmazsın.»

Tabancamı yerine koymasını söyledim. O ise silâhı elime tutuşturdu.» Mesleğin askeri, dedi. «Kâğıttan yüzbaşı. Hademe. Git de birkaç kişi öldür bakalım.»

«Ölmüşler zaten.»

«Bundan pek emin olamazsın. Yahudiler lâstik top

gibiairler. Git bak. Ben buradan kıpırdayanları görüyorum.»

Elimden ne gelebilirdi ki? Kişisel bir tehlike karşısında değildim. Yahudiler bana bir şey yapamazlardı. Koyun gibi ölmüşlerdi. Kumlu tepeden aşağı inerken Heydrich'in sözlerinden güç alıyordum: **Doğu'daki Musevilik Bolşevikliğin kaynağıdır ve bu yüzden de Führer'in amaçlarına uygun olarak ortadan kaldırılmalıdır.**

«Makarna yemek gibidir,» diye Blobel arkamdan seslendi. «Bir kere başladın mı bir daha duramazsın.» Yanındakiler kıkırdadılar. «İstersen adamlarıma sor, yüzbaşım!» diye bağırdı Blobel. «On Yahudi öldürdün mü, ondan sonraki yüz tane kolay gelir, hele ondan sonraki bin tane işten bile değildir.»

Çavuş Foltz benden önce hendeğe girmişti. Çıplak, kanlı vücutlar arasında yürüyorduk. Kırmızı delikler açılmıştı vücutlarında. Bir insanı öldürmek için ne kadar az şeye gerek var. Yahudilerin ölüsü bir bakıma canlılarından, bekleyenlerinden, dua edenlerinden daha doğaldırlar.

«İşte orada bir tane var, efendim,» dedi Foltz.

Uzun kumral saçlı bir genç kadını gösterdi. Gözleri yalvarıyordu kadının. Kurşunlar omuzuna saplanmış, kanlı delikler açmış ama görüldüğü kadarıyla önemli bir organa dokunmamışlardı.

Kadın uzun ve düzgün kolunu kaldırdı (bir an Marta'nın dümdüz kollarını anımsadım) yarı açık gözleriyle bana baktı.

«Zavallıların acısını dindirmek onlara iyiliktir efendim,» dedi Foltz. «Kızcağız yirmi yaşında bile yok.»

Duraksadım. Yine Marta'yı görüyordum. Neredeyse ağzımdan adını kaçıracak kadar kesin olarak hem de. Gözlerim bulanıklaştı. Tüm sahneyi gördüm yine. Tepedeki SS cellatları, sessiz makineli tüfekler, konyak içenler, ağaçlık, kanlı hendek, kan kokusu, sinek bulutları... Sanki su altındaymışım gibi, başka bir gezegendeymişim gibi,

benim olmayan bir yaşamı yaşıyormuşum gibi gördüm bunları.

«Ateş et Dorf!» diye bağırdı Blobel.

Kadının gözleri gözlerimi buldu. Hemen hemen ölüydü. Yine de içinde bir yaşam kıvılcımı olmalıydı. Kollarını kaldıramıyordu artık. Gözleri koyu renkli, hafifçe çekikti. Kumral saçları bir zamanlar ortackulda tanıdığım bir kızı anımsattı bana. Bu düşünceler de nereden geliyordu? **İnancım bana güç verdi. Eylemimizin korkunçluğu, haklılığını ortaya koymaktadır.** Eğer bunlar önemli ve değerli işler, büyük bir planın bir parçası, dünyayı sarsan bir fikrin bir parçası değilse insan bunları yapamaz.

SS okulundaki o kısa derste öğretildiği gibi çektim tetiği. Patlama şaşırtıcı derecede yumuşaktı, bir oyuncak tabanca sesi gibi. Kızın kafası ikiye ayrıldı. Çizmelerim kana, kemiğe ve beyin parçalarına bulandı. Midem bulanıyordu, kusmamak için epey güç harcadım.

«İşte böyle, efendim,» dedi Poltz. «Bir iki kereden sonra alışırsınız. Onların pek umurunda değil gibi. Hiç böyle insanlar görmedim.»

Haklı olmalıydı. Yok edilmeleriyle sonuçlanan bu işte hemen hemen Yahudilerle ortak çalışıyorduk. Aksi halde bu işi bu kadar kolaylıkla yapmamızı nasıl açıklayabilirdik?

«Ben diğerlerinin gereğine bakarım efendim,» dedi Foltz. Kentler arası bir telefondan konuşuyormuş gibi geliyordu sesi. Lugerimi kılıfına soktum. Öldürdüğüm genç kıza bakmadım bir daha. Benim astlarım olan insanlar binlerce, yüzbinlerce kişi öldürüyorlarsa, benim de hiç olmazsa bir kişi öldürmek görevimdi. Bir bakıma haklıydı Blobel beni bu eyleme zorlamakta.

Blobel yanına yaklaşırken beni alkışlıyor, bir yandan da yardakçılarına göz kırpıyordu. «Aferin Dorf. Von Reichenau bir Yahudiye iki kurşunun yeterli olduğunu söylüyor. Sense bir kurşunda bitirdin işini.»

Silâh sesleri bir an için konuşmayı olanaksızlaştırdı. Yahudiler ölüyorlardı. Ve ben artık bunun doğruluğuna inanıyordum. Ölmekten başka hiçbir amaçları olamazdı.

RUDI WEISS'IN HİKÂYESİ

Duvar ağır ağır getto yaşamını boğuyordu. Sağlık nedenleriyle, tifüs salgınını durdurmak amacıyla yapıldığı söylenmişti. Gerçekteyse bu, Yahudilerin son çözüme kadar yıpranma yoluyla ölmelerinin beklendiği geniş bir hapishaneydi.

Ama Yahudiler hâlâ 'Âri' tarafından sızabiliyorlardı. Kadınlar çocuklarına yiyecek bir şeyler arıyorlardı. Bunlardan biri hastande babamın yanında çocuk kovuşunda çalışan hemşire Sarah Olenick'ti. Sarah tutuklanıp hapse atılmıştı.

Buna çok kızan babam Karp adında bir Yahudi olan getto polis şefine gitti. Karp Katolik olmuş ve böylece SS'lerin gözünde az da olsa bir itibar kazanmıştı.

«Sarah Olenick'in serbest bırakılmasını istiyorum,» dedi babam.

«Ama kaçakçılık yaparken yakalandı.»

«Karp, onun çocuklarına ekmek bulabilmek için duvarların dışına çıktığını sen de biliyorsun.»

«Kuralları biliyordu. Kaçakçılık yasaktır.»

«Lütfen bırak onu. Hastanede çok gerek var kendisine.»

«Yoksa bir sınıf ukalâlığı mı bu, doktor? Bir dilenci ya da işçi karısı olsaydı, yine serbest bırakılması için böyle yalvarır mıydınız?»

«Elbette.»

«Öyleyse sekizi için de yalvarın öyleyse.»

«Sekizi mi?»

Karp babamı odasının penceresine götürüp hapisha-

ne avlusunu gösterdi. Çeşitli yaşlarda sekiz kadın vardı aşağıda. Sarah da aralarındaydı.

«Siz beni ne sanıyorsunuz?» diye inledi Karp. «Canavar mı? Emir alıyorum ve bunu uyguluyorum. Yoksa beni asarlar. O dilenci kız, Rivka, on altınsanda daha.»

«Suçu neydi?»

«Aynı şey. Kaçakçılık. Gayrimeşru çocuğu için süt almak üzere dışarı çıktı.»

Babam başını eğip dua etmeye çalıştı. Yararsızdı bu. Kendi içinde kısıtlanmış, boğulmuş, hapsedilmişti sanki.

«Karp, bir Yahudisin sen. Efendilerine rica et...»

«Yahudiydim. Canımı öyle kurtarabildim.»

«Ama SS'leri tanıyorsun. Etkinliğini kullan. Onlara...»

Karp kızmaya başlamıştı. «Sen kim oluyorsun da böyle konuşuyorsun? Sen ve kardeşin Moses kendinizi çok yüksekte görüyorsunuz değil mi? Konsey üyeleri! Almanlardan emir almıyorsunuz sanki? Başınızı sallayıp onların buyruklarını yerine getirmiyorsunuz sanki? Listeler, çalışacakların adları ,suçlalar... Kaçakçılar aleyhinde Naziler kadar siz de söyleniyorsunuz. Bana ders vermeye kalkışma. Kahramanlık taslayıp SS'e yakınmak istiyorsan, buyur git.»

Babam bir kez daha baktı avluya, Sarah'ı son bir kez daha görmeye çalıştı, sonra çıkıp gitti.

⁂

'Kaçakçılık'la suçlanan sekiz kadın bir iki gün sonra kurşuna dizildiler. Yahudi polisi bu işi yapmayı reddettiği için dışardan getirtilen Polonyalılara emir verildi.

Hapishanenin dışında yalvaran, dua eden bir kalabalık birikmişti.

Ama ne söz işe yaradı ne de dua.

Bir zamanlar Berlin'de pek moda olan mantosu içinde annem babamın yanında durmuş elini tutuyordu. Ba-

bam kendisine gelmesi gerekmediğini söyleyince, «Ben de onlardanım,» diye ısrar etmişti.

Kaçakçılıkta uzmanlaşmış Aaron Feldmann hapishane duvarına tırmandı ve kadınlar birer birer gözleri bağlı olarak avluya getirilip kurşuna dizildikçe aşağıdakilere haber verdi.

«Jozef, nasıl yapabiliyorlar bunu?» diye ağladı annem. «Onları kurtaramaz mıydı?»

«Umutsuz.»

«O, insanların en yumuşağı olan Moses Amcam ağlamıyor, lanetler yağdırıyordu. «İntikam istiyorum. Onların da kanlar içinde ölmelerini istiyorum.»

Babam anneme gitmesi için bir daha ısrar ettiyse de, annem son silâh sesini kadar orada kaldı.

Bir haham ölenler için İbranice duaya başladı, duanın sözlerini pek az bilen annem ve babam da duaya katılmaya çalıştılar. Moses Amcam öylesine öfkeliydi ki, ağzından tek söz çıkmadı.

Dua sona erince, bir bölümü kurşuna dizilenlerin yakınları olan kalabalık dağılmaya başladı.

Annemlerin yaşamlarının bu dönemini anlatan Eva Lubin, bu olaydan hemen sonra Zalman ile birlikte Moses Amcama yaklaştığını anımsıyor. Anelevitz de bir kenarda duruyordu. Yüzü her zaman olduğu gibi düşünceliydi, bir amcı, gelecekteki bir şeyi düşünürmüş gibi.

«Bizimle gelir misin?» diye sordu Zalman.

«Elbette,» dedi Moses.

Birkaç kişi hâlâ kapıda durmuş dua ediyordu. Acı dolu sesleri soğuk kasım ayında yankılanıyordu.

«Artık dua edemediğim için çok utandım,» dedi Moses.

Zalman omuzlarını silkti. «Duanın hiçbir yararı yok Weiss.»

***

Onu Leszno sokağında bir evin bodrum katına soktular.

Yapma bir duvarın ardında bir masa, bir baskı makinesi, kâğıtlar vardı.

Küçük bir el baskı makinesi, ama çalışır durumda. Baskıcı da babamın dostu, Berlin'den hastası Max Lowy idi. Moses'le selâmlaştılar.

«Demek işin başlangıcı burasıymış,» dedi amcam.

«Gazetemize bir itirazın mı var?» diye sordu Zalman.

«Asla. Keşke daha çok sayfalı olsaydı. Daha çok karşı koyma, daha çok haber. Bir tek sözcüğünü bile kaçırmadan okurum.»

«Mürekkebimiz bitmek üzere,» dedi Analevitz. «Siz de eczahaneye girebiliyorsunuz.»

«Tentürdiyotla gazete basamazsınız ki.»

«Doğru,» diye atıldı Lowy. «Ama kendi mürekkebimizi kendimiz yaparız. Kömür, is, keten tohumu. Ben size listeyi veririm.»

Lowy makineden bir prova çıkardı, baktıktan sonra buruşturup attı. «Bodrumda da olsa, mesleğimi biliyorum,» dedi.

Odanın bir köşesinde kısadalgalı bir radyo çalışıyordu. Demek denizleraşırı ülkelerin haberleri buradan toplanıyor, diye düşündü Moses. Odadaki her hareketin ölüm cezasına giren bir suç olduğunu ve burada yakalanacak herkesin işkence edilerek bütün yeraltı örgütünü açıklamak zorunda bırakılacağını biliyordu.

«Bir direniş gazetesi mi?» dedi. «Şimdiye dek bence çok pasif kaldınız.»

«Ama bundan sonra öyle olmayacağız,» dedi Analevitz. «Halkı uyandıracağız. Bugünden sonra pasif direnmenin hiçbir anlamı yok. Halk kendisini bekleyen şeyin ne olduğunu bilemeli.»

Moses duraksadı. «Ama... ama ben size mürekkep

yapmak için gerekli şeyleri getirirsem ben de size katılmış olacağım.»

«Bize katılmak konseyde olmaktan daha iyidir,» dedi Eva.

«Konsey üyleri yaşıyorlar. Yasalara karşı çıkarlarsa kurşuna diziliyorlar.»

«Nasıl olsa öleceksin,» dedi Analivitz.

«Hiç olmazsa direnerek, dövüşerek ölmek daha iyidir,» diye Zalman atıldı.

Moses, Lowy'ye baktı. Eski makinesine mürekkep dolduruyordu. Sonra daracık odadaki insanların sade ve dürüst yüzlerine baktı.

Artık içinde kuşkular belirmeye başlamıştı. Ne biçim bir orduydu bu? Nasıl direnebilirlerdi? Belki de babamla birlikte duygularına kapılıp bu yürekli ama düşlerine kapılmış insanların saflarına geçmişlerdi.

«Dinle Zalman,» dedi Moses. «Bir işçisin sen, bir sendika liderisin. Naziler bizim ne kadar iyi işçiler olduğumuzu bilmiyorlar mı? Fabrikaları nasıl çalıştırdığımızı bilmiyorlar mı? Ölü Yahudilerin kendilerine ne yararı olur ki?»

Zalman çenesini kaşıdı. «Weiss, Polonya'daki bütün fabrikaları kapatmaya, hepsinde Polonyalı ve Rus çalıştırmaya razı olacaklardır, bir tek Yahudinin yaşamasına göz yumacak yerde.»

Moses tartışmayı sürdürmeye çalıştı. Alman ordusuna karşı nasıl direnebilirlerdi? Evet karşı koymalarına inanıyordu. Ama nasıl? Ne anlamı vardı bunun? Yahudiler tüm zamanlarını birbirileriyle tartışmakla geçiriyorlardı.

Anelevitz kapıyı işaret etti. «Gidebilir. Ona ihtiyacımız yok. Weiss, gördüklerini kimseye anlatma, yeter.»

Ama Moses çıkmadı. Lowy kendisini çok şaşırtmıştı. Ufak tefek adam Ullstein yayınevinin dev baskı makinesini çalıştırıyordu sanki. Öyleysine işe vermişti kendisini. Başında bir baskıcı kasketi vardı. Burnunun üstünde de mürekkep lekesi.

Lowy, İbranice olarak, «Şu usta baskıcı bakın hele,» diye söylendi. «Bu paçavrayı çıkardığımı bilseler beni Berlin'de sendikadan atarlar.» Zalman'a göz kırptı. «Ama içeriğinden değil ha, yalnızca baskı kalitesinden.»

Moses, Zalman ile diğerlerine döndü. «Beni yanlış anlamayın. Sizin yanınızdayım ben. Ama mantık hepimizin ille de...»

«Mantık hiçbir şey kanıtlamaz, Weiss,» dedi Lowy.

Moses'in kararını vermesi bir an sorunuydu. Elini Anelevitz'e uzattı. «Ben de sizinleyim.»

Delikanlı gülümsedi. Zalman ile Eva, Moses'i kucakladılar.

«Doktor da işimize yarar,» dedi Lowy. «Hastanede milletin güvendiği bir insanımız olması iyidir.»

«Kardeşimle konuşacağım.»

Lowy makineden bir sayfa daha çıkardı, kuruması için bir süre salladı, sonra Moses'e uzattı. «Fena sayılmaz. Baskı ödülü filan kazanmaz ama yine de iyidir. Oku.»

Moses sayfayı alıp okumaya başladı:

«Varşova Yahudilerine! Bu duygusuzluğa bir son verelim artık. Artık düşmana boyun eğmek yok. Bu duygusuzluk bizi ahlâksal çöküşe götürür, kalplerimizi ve düşmana duyduğumuz nefreti parçalar. İçimizdeki savaşım gücünü yok eder, kararlılığımızı köstekler. Durumumuz böylesine umutsuz olduğu için, yaşamımızı bir amaç uğruna feda etmek amacımızın günlük yaşamımızdan daha önemli olduğu inancını korumalıyız. Gençlerimiz başları dik yürümelidirler.»

Moses de böylece yeraltına geçmişti. O gün yalnız direniş örgütüne katılmakla kalmayıp direniş çağrısını gettonun belirli yerlerine asmak görevine de gönüllü olmuştu. Eva ve daha birkaç kişiyle birlikte çıkıp bildirileri duvarlara, kapılara, telefon direklerine yapıştırdılar.

Eva, Moses'in bildiriyi terkedilmiş bir dükkânın kapısına yapıştırdıktan sonra, tam annemle babam köşeyi dö-

nerlerken, sanki yoldan geçen biriymiş de okuyormuş gibi davrandığını anımsıyor, Bildiriyi amcamın yapıştırdığını bilmeyen babam da durup okudu.

«... Amacımızın günlük yaşamımızdan daha önemli olduğu inancını korumalıyız,» diye okudu babam. «Soylu sözler.»

Annem de okudu. «Bunu kim yazmış ve kim yapıştırmışsa bizden daha yürekli insanlar olmalı, Jozef. Ve daha iyi insanlar.»

«Bilemem,» dedi Moses.« Belki de genç ve delifişek birileri.»

Babam güldü. «Bana Rudi'yi anımsatıyor. Burada olsaydı o da bunları yapardı.»

«Haklısın,» dedi annem. «Burada olsaydı tam bu hareketin ortasında olurdu. Biliyor musun Zozef, içimde bir ses Rudi'nin sağ olduğunu, kaçtığını söylüyor.»

Babam annemi yanağından öptü. «Ben de inanıyorum buna. Karl da. Inga da. Kısa bir süre yine hep birlikte olacağız.»

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Kasım 1941

Bugün 16 Kasım. Sabah Heydrich'le birlikte Ukrayna'dan gelen film ve tofoğrafları gözden geçirdik.

Büromuzdan yetki alınmadan çekilen filmleri seyrederken, Heydrich'in benim gibi öfkelenmediğini görünce epey şaşırdım. Ama bu tür çalışmalar üzerine eğilmemiz, her türlü film ve fotoğrafın merkezimizde dosyalanması gereğini kabul etti.

«Bir nedeniniz var mı, efendim?» diye sordum.

«Dünyaya hiçbir şeyden çekinmediğimizi göstermek için,» dedi.

Karanlık film odasında, kıpırdamadan, düşünerek, sigara içerek oturuyor, ince ve uzun müzisyen parmaklarıyla burnunu sıvazlıyordu.

Yahudilerin hendeğin kenarındaki toplanma noktasına getirilişlerini, soyunmalarını, hendeğe sokulup yüzlerinin makineli tüfeklere çevrilmesini seyrettik. Sonra kurşunların vücutlarına çarpışlarını ve yere yığılmalarını. Filmde görmenin yerinde görmekten daha kolay olduğunu itiraf etmeliyim burada.

«Çok sakin ölüyorlar,» dedi Heydrich. «Direnme olmaması çok ilginç, Dorf. Führer'in hedefine sandığımdan daha az güçlükle varabileceğimize inanıyorum artık.»

Kendisine Blobel'in, milyonlarca Yahudinin muzaffer ordularımızın önünde doğuya kaçmalarından nasıl yakındığını anlattım.

Esnedi. «Sonunda nasıl olsa hepsini yakalayacağız. Rusya çökecek ve hepsi bizim olacak.»

Einsatzgruppen'in tüm belgelerinin, filmlerinin, fotoğraflarının, kayıtlarının dikkatle gözetim altında tutulması için yararlı önerilerde bulundum. Listeleri tutmak için özel bir birim kurulmalıydı. Önerimi kabul etti. Toplamış olduğum: bazı bilgileri okudum:

«Çeşitli komutanlar öldürme işlemlerini Yahudilerin geldikleri kasabaların, kentlerin yirmiyle yüz mil yakınında yapmaktadırlar. Özür dileyerek belirtmek isterim ki, ya yürüyerek ya da kamyonla yapılan bu ulaşım sırasında bazı Yahudiler kaçabilmektedir. Yerli halkın yetiştirilmiş gönüllülerinin çok önemli yardımlarda bulundukları Litvanya'da en iyi sonuçları almış bulunuyoruz.»

«Aferin Litvanyalılara.»

Evet, komando birliklerimizin birinin başında bulunan Albay Jager, Kovno'ya 'Atış cennetl' adını vermiş. Bu tür sözler kayıtlara geçmemeli ama bu nasılsa geçmiş işte

Kovno Yahudilerden tümüyle arınmış artık. Daha sonra Heydrich'e sunacağım bazı istatistik bilgiler de topladım: Lvov'da 30.000, Tarnopol'da 5.000, Brzezany'de 4.000 Yahudi kurşuna dizilmiş. Yine de Litvanya başı çekiyor listelerde. Vilna ve Kauna bölgelerinde 300.000 Yahudinin ortadan kaldırıldığı hesap edilmekte.

Bu istatistikleri okurken Heydrich'in göstereceği tepkiyi izliyordum. Yakışıklı yüzünde hiçbir ifade yoktu. İş yapılıyordu. Führer'in isteklerini yerine getiriyordu. Avrupa'dan bir lanet, bir veba salgını siliniyordu. Ayrıca artık işimizi havadan bombardıman, ya da bir Sovyet tümeninin sarılıp imha edilmesinden daha kanlı, daha önemli olarak görmüyorduk. En önemli şey işi yapmaktı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, sayısal olarak istatistikler şaşırtıcıysa da (300.000 Yahudinin kurşuna dizilerek öldürülmesinin insanın hayalini epey genişletmesi demek olduğunu itiraf etmeliyim) bu durumuyla kabul edilmesi de kolaylaşıyor. Komutların verildiği ve komutların yerine getirildiği etkin, yetenekli bir örgüt olduğumuzu kanıtlıyor bu. Bu işleri, tek bir kızın kolunu kaldırması, küçük bir kızın okul ödevi hakkında bir soru sorması olarak değil de, Yahudilerin o ısrarlı zararlılıkları, kötülükleri olarak görmek gerek.

Perdedeki resimleri seyre devam ediyorduk. Şimdi fotoğraflar gösteriliyordu. Göğüslerini ve apışaralarını kapatmaya çalışan ve kadınlara özgü o hantal biçimde hendeğe doğru koşan çıplak kadınlar. Yaşlı, beyaz vücutlu sakallı Yahudiler. Silahlara bakarken bile başlarından takkelerini çıkarmamışlardı. Korkuyla gözleri büyümüş delikanlılar. Görevimiz ele alındığında, nedenleri ne olursa olsun (ki bunun pek çok nedeni var) bu eylemler için kusursuz insanlarız ve kusursuz kurbanlarımızı bulmuş bulunuyoruz. Mitoloji tanrılarının kararlaştırdığı bir Olemp evliliği gibi bir şey bu.

«Çalışmalarımızın bu görsel belgeleri çok olmalı,» dedi.

Heydrich. «Dörf, bunların bizim gözetimimiz altında yapılmasını ve bütün filmlerin burada banyo edilip sakanmasını sağla.»

Duraksadım. «Elbette, efendim. Ama...»

«Bir kuşkun mu var?»

«Hayır, efendim.»

Heydrich ekrandaki korkunç fotoğraflardan çok uzakta gibiydi. Sigara içiyordu, konuşuyorduk, arada sırada bir soru soruyordu. Beni yalnızca bir kere şaşırttı. Führer'in eserinin 'satır aralarını' okumamı vurguladığı zaman. Sanki benim aracılığımla kendini, yaptığımız işin kesinlikle doğru olduğuna inandırmak istermiş gibi.

Son fotoğraf belirdi ekranda. Üç çıplak Yahudi çocuğu, çıplak kafalı ve kıvrık zülüflü. Ellerini havaya kaldırmışlar, gözleri korku içinde. Birkaç saniye sonra ölmüş olacakardı. İstatistik.

Işıklar yandı. Heydrich bana döndü ve Avrupa'yı Yahudilerden temizleme gereğinden bir daha söz etti. (Sanki böylesine güçlü bir insanın en derin inançlarını doğrulaması gerekirmiş gibi.) Eski bir parti üyesinin 1922'de Hitler'le bir konuşmasının kayıtlarını tuttuğunu anlattı.

Hitler iktidara geldiği zaman önce Münih'teki sonra diğer bütün kentlerdiki Yahudileri 'cesetleri kokana kadar' asacağını söyleyerek böbürleniyormuş.' Son bir Yahudi kalmayana kadar hepsini astıracakmış. «Kayıtlara geçmiş bir şey bu Dorf,» dedi Heydrich. «Onun oldum olası yapmak istediğini yapıyoruz biz.»

İşi neden bu kadar gizli tutmaya çalıştığımızı sordum. Heydrich sudan bir nedenle geçiştirdi sorumu. İngiltere tecrit edilmiş ve Rusları ezmek üzereydik, Churchill barış isteyebilirdi. Dünyaya Yahudi sorununu açıklayarak işleri karıştırmanın anlamı yoktu.

Mantıklı bir cevap olarak kabul ettim bunu.

RUDİ WEISS'IN HİKAYESİ

Kiev birkaç günde düştü.

Almanlara karşı ölesiye direnecek olan büyük Ukrayna kenti şimdi onlar tarafından işgal edilmişti. Kızıl Ordu yok olmuş, yenilmiş, komutansız kalmıştı.

İlk Alman birliklerini görür görmez Helena'yı bizi yerleştirdikleri göçmen merkezini terke zorladım. Yolda gelirken duyduğumuz top sesleri Sovyet topçusunun değildi. Almanların Ukraynayı istila için başlattıkları baraj ateşiydi.

Birkaç gün ortalık karmakarışıktı. Çiftlik işçisi Ruslara benziyorduk biz de. Helena'nın kusursuz Rusçası bizi idare ediyordu. Bir iki kez ekmek çaldım. Bir keresinde Alman Ordusunun karargahı olan Continental Otele ekmek getiren arabadan.

Kiev'in bazı kesimlerinde savaş devam eriyordu. Geride kalan Rus gerillaları mayınlar ve bombalı tuzaklar yerleştirmekteydiler. Kentin büyük bir bölümü yıkıntıya dönüşmüştü.

Makineli tüfek ateşi duyup da sokakta hem Rus, hem Alman cesetleri görünce, Helena'yı ekmeğimizi yiyebileceğimiz bir dükkân yıkıntısının arkasına çektim.

Ağlamaya başladı. «Her şey sona erdi, Rudi. Bittik artık.»

«Ne münasebet! Ekmeğini ye. Patates çöreği yediğini düşün.»

Dükkânın arkasındaki musluktan su akıyordu. Teneke maşrabamı doldurdum, içtik.

«Felâket,» dedi.

«Teşekkür edeceğine neler söylüyorsun sen. Yemek buldum. Şarap içtiğini düşün. Yakınma istemem. Evlenmeyi bekle yakınmak için.»

Kıkırdamaya başladı. Susturdum. Dükkânın parçalanmış vitrini dışında bir hareket vardı. Tam teçhizatlı üç Alman askeri. Durup çevrelerine bakındılar, beklediler.

«Ne var?» diye fısıldadı Helena.

«SS'lere benzettim. Milleti toplamaya hazırlanıyorlardır.»

«Tanrım! Ne yapacağız, Rudi?»

«Saklan. Tezgâhın arkasına gir. İçeri girerlerse her zaman uydurduğun yalanlara başla. Çiftçiyiz. Bombardımandan kaçtık.»

Birden korkunç bir patlama duyuldu. Sanki tüm Kiev parçalanıyormuş gibi. Çevremize taş toprak yağıyordu. Dışarısı daha da beterdi. Koskoca sokak patlamanın şiddetiyle havaya fırlamıştı sanki. İkinci bir patlama duyuldu, ardından bir üçüncüsü.

Yuvarlanan taşların, tuğlaların gürültüsünü duyuyordum, sonra da kulak zarlarını patlatan bir yıkılma sesi.

Gözlerimiz tozdan görmez olmuştu, ama yine de dükkânın dışında üç askerin yerden kalktıklarını, kemerlerini topladıklarını ve az önce akşam yemeğimizi çaldığımız Continental Oteli yönünü işaret ettiklerini gördüm.

Sokakta epey gürültü ve karışıklık vardı. Askerler çoğaldı. Toz toprak kaplı bir motosikletli geldi, ötekilere bağırdı.

«Continental Oteli! Ruslar havaya uçurdular. Her taraf ölü ve yaralı dolu!»

Adam konuşmasını bitirmeden iki patlama daha duyuldu. Hep birlikte bizim içinde bulunduğumuz dükkânın yan duvarına sığınmak için koştular. Düşen bir kalas adamlardan birini bizim arkasına saklanmış olduğumuz tezgâhın hemen dibine seriverdi.

Arkadaşları yardımına gelmeye çalıştılarsa da, motosikletli dışarı çıkmalarını emretti. «Bölgeyi güvenlik altına alın. Elinize geçirdiğiniz bütün Rusları tutuklayın, öldürün eşşoğullarını! Tanrım, bir patlama daha.»

«Helms ne olacak?» diye sordu askerlerden biri.

«Ölmüş o. Haydi, gidelim buradan.»

Dışarda canavar düdükleri çalıyordu. Kamyonlar geçiyordu. Patlamalar kesilmişti ama şimdi yerini yer altından gelen bir gümbürtü almıştı. Deprem oluyormuş gibi.

Helms. Olanaksız diye düşündüm. Sıradan bir addı. Ama Almanlar sokaktan çekilince emekleyerek öne doğru gidip kalasın altında kalan askere baktım.

Sarışın, tanıdık bir yüz. Hans Helms. Yıllardır asker olduğunu biliyordum ama SS birliğinde olduğunu hiç duymamıştım. Yakasında kurukafayla kesik çizgileri gördüm.

«Yaralandım,» diye inledi. «Kaldırın şunu üstümden.»

«İnanmıyorum, orospu çocuğu,» dedim.

Beni tanımamıştı daha.

«Helena, ben kalası kaldırınca sen de onu kenara çek,» dedim.

Sırtımı kalasa dayadım, yüklendim. Helena birez aşırı bir şefkatle çekti herifi.

«Tüfeğini al,» dedim.

Aldı.

Miğferini çıkardım. Başı yarılmış, göz çukurları kanla dolmuştu. Yüzüne bakıp, «Hans Helms,» dedim.

Gözlerini kastı, uykudan uyanır gibi bir sesle, «Weiss. Rudi Weis,» dedi. «Sen... sen ha... burada...»

Yakalarını yakalayıp tartaklamaya başladım. «Bırak şimdi bunları ulan. Zaten hiç sevmezdim seni.»

«Sakin ol. Beni zorla aldılar bu birliğe. Ben piyadeydim. Beni Kara Karga yaptılar.»

«Yalan söylüyorsun.»

Helena şaşkına dönmüştü «Onu tanıyor musun?»

«Akrabam olur,» dedim.

«Benim bir suçum yok, Rudi,» dedi Helms. «Sana karşı bir düşmanlığım yok. Bana biraz su ver, ne olur.»

Helena miğferini alıp arkadaki musluktan su doldurup getirdi. Helms içti. Birkaç çizik dışında yaralı değildi. Elle-

rini ayaklarını oynatabiliyordu. Silahı elimden bırakmadım.

«Dinle Helms, senin gibi orospu çocukları yüzünden üç yıldır dolaşıyorum. Bana ailemden söz et. Ablanı görüyor musun?»

«Altı ay önce Berlin'de gördüm.»

«Annem babam hakkında bir şey söyledi mi? Karl? Kızkardeşim?»

Duraksadı. Silahı boğazına dayadım. «Konuş ulan hayvan herif!»

«Annenle baban iyiymişler, dedi Inga. Polonya'daymışlar. Varşova'da sanırım. Fena sayılmaz. Yahudilere kentin büyük bir bölümünü vermişler. Inga onlardan haber alıyor.»

Sözlerinin ne kadarının yalan olduğunu bilemezdim. Ama yalanlar bile hiç haber almamaktan iyiydi. «Ya Karl?»

«Buchenwald'da. O da iyi. Inga onun rahat bir işe verilmesini sağladı.»

Silahı Helena'ya verip herifi yeniden tartaklamaya başladım.

«Şimdi kafanı dağıtacağım senin, ulan hayvan. Gerçeği söyle bana. Bir Nazi daha ölmüş umurumda bile değil. Führer'in için ölürsün.»

Yalvarmaya başladı. «Weiss, ben sana ne yaptım ki? Sana bir düşmanlığım yok benim. Yüzlerce kere futbol oynadık seninle...»

Onun gibi insanların öldürdükleri çarlesiz, zavallı, silahsız Yahudileri düşündüm. Hemen o anda, orada öldürmek istedim onu, ama yapamadım. «Ya Anna?»

Helms başını geri çekti. «Öldü. Hastalandı. Zatürree. Bilemiyorum.»

Boğazına sarıldım. Ellerimi yakaladı. «Tanrı aşkına doğru söylüyorum, benim bir ilgim yok. Hastalandı... ve öldü. Başka bir şey bilmiyorum.»

Anne babasının muhbirlik yaptıkları iddiasını reddetti. O sıralarda Rus cephesindeymiş. Öfkem, ağlamama engel oluyordu. O an için onun canını acıtmak, aileme karşı ya-

pılan ve gördüğüm diğer bütün kötülüklerin intikamını ondan almak istiyordum.

Birden gözyaşlarımı tutamadım. Hüngür hüngür ağlamaya başladım. «On altı yaşındaydı daha, Helena. Eşşoğlular, mutlaka bir şey yapmışlardır.»

«Rudi, çok üzgünüm. Onu o kadar çok severdin ki.»

Helms'in kanlı kafasına baktım. Gözlerinde korku okunuyordu. Bu orospu çocukları da korkabiliyorlardı. Ölmenin, kendini savunamanın ne olduğunu öğreniyorlardı. «Silâhı ver bana,» dedim.

«Hayır, Rudi.»

«Kafasını dağıtacağım.»

«Rudi, bir fırsat tanı bana, Seni, anneni, babanı, kızkardeşini evimize aldık. Tehlikeye atıldık.»

«Inga sizi zorladı da ondan.»

«Ne çıkar bundan? Yaptık ya. Bak... annen ve baban iyiler... Karl da öyle...»

«Anna'yı öldürdün.»

«Elimi bile sürmedim.»

«Üzerindeki üniforma seni de onu öldüren kadar suçlu yapıyor. Yalan söylediğini biliyorum, Helms. Bir şey oldu.. Anlat.»

«Yemin ederim ki bilmiyorum.»

Anna'nın ırzına geçildiğini biliyordu kuşkusuz, amo Hadamar'da öldürüldüğünü bilmiyor olabilirdi.

Helena yalvarır, bir yandan da yeni patlamalar yeri göğü sarsarken herifi bırakmaya karar verdim. Savunmasız bir insanı vuracak aşamaya gelmemiştim daha.

«Beni buradan çıkarın, yaralıyım. Bir ilk yardım istasyonuna taşıyın.»

«Beni diri diri gömerim belki de. Sizinkilerin yaşlı Yahudileri gömdükleri gibi. Daha soluk alırlarken toprakla örtüyorlar üzerlerini.»

«Ben böyle bir iş yapmadım. Bana bakın, size çalışma belgesi alabilirim. Kiev, Yahudiler için güvenlikli bir yer

olmayacak, insanın bana. Sizi rahatsız etmemelerini sağlarım.»

Helena, Helms'in kanları kuruyan sarışın yüzüne baktı «Rudi, ona inanabileceğimizi sanıyorum.»

İyi yürekli, herkese inanan bir kızdı, ama dinledim sözünü. Bir iki saniye kadar duraksadım belki. Belki de Helms başka türlü bir insandı. Uzun zamandır tanıyordum onu. Üstelik Inga'nın kardeşiydi.

Helms'i ayağa kaldırdık, miğferini başına geçirdik, silahını omzuna astık ve hep birlikte yıkıntılar arasından çıktık.

Solumuzda bir manga Alman askeri, onların ötesinde de at arabalarıyla kamyonlar vardı.

Helms'in kollarını omuzlarımıza atarak askerlere doğru yürüttük. Bir çavuş öne çıktı. Adamlarına, «Kiev'in yarısını uçurdular Tanrım!» dediğini duydum.

«Yaralıyım,» dedi Helms.

«Kimsin?»

«Onbaşı Helms. Yirmi ikinci SS Tümeni.»

Çavuş başını bize doğru salladı. «Bunlar kim?»

Helena konuşacakken durdu.

«Yahudiler,» dedi Helms. «Beni öldürmek istediler.»

«Hayır,» dedim. «Ukraynalı çiftlik işçileriyiz biz. Söyle ona, Helena.»

«Yahudiler,» diye ısrar etti Helms.

«Ulan pis yalancı! Biz senin hayatını kurtardık, kendimizi senin için tehlikeye attık, şimdi de sen...»

İki er gelip Hans'ı bir taş yığınına oturttular. Bir sağlık eri başındaki yarayı temizleyip sarmaya başladı.

Çavuş sanki patates çuvallarıymışız gibi ilgisizce bakıyordu bize. «Siz ikiniz oradaki kamyona binin,» dedi. Parmağıyla Rus sivillerinin doldurulduğu kamyonları gösterdi.

«Neden?» diye sordum.

Tabancasıyla yüzüme vurdu. «Sesini kes, pis Yahudi. Kendi iyiliğiniz için götürülüyorsunuz buradan. Yürü!»

Helena titriyordu. Yüzümdeki kanı sildim. Kamyonlara doğru yürüdük. «Ne olacak şimdi?» diyê mırıldandı.

«Bilmiyorum. O orospu çocuzğu Helms'den intikamımı alıncaya kadar yaşamaktan başka bir isteğim yok.»

Son kamyona binerken büyük bir patlama daha oldu. Helms ile diğerlerinin hemen altlarında bir yerde bir mayın patlamıştı. Arkama bakınca intikam özleminin hiç tatmin olamayacağını gördüm. Hans Helms yanındaki sağlık eriyle paramparça olmuştu.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Kiev
Eylül 1941

Ordu karargâhı olan Continental Oteli bir yıkıntı şimdi. Üst rütbeli iki yüz subayımız öldü.

Büyük bir şans eseri olarak Blobel'in komuta yeri kentin başka bir kesiminde. Ordu bizi pek yakınında tutmak istemiyor. Waffen SS, yani SS'in savaşan kolu genel bir kabul görüyor. Ama bizim işimizi güçleştirmeyen (hatta zaman zaman yardım eden) ordu subayları kendileriyle Einsatzgruppen personeli arasında bir uzaklık bırakmaya özen gösteriyorlar. Bu kez bu uzaklık bize yaradı.

Kiev'deki yıkım korkunç bir şey. Rus mühendisleri kentin merkezine, özellikle otel ve çevresine saatli bombalar yerleştirmişler çekilirken. Bu ilkel Slavların bu kadar akıllı olacakları kimin aklına gelirdi?

Blobel kendinden geçmiş, telefonlara emirler yağdırıyor, bilgi almaya çalışıyordu. Heydrich canına okuyacak kendisinin. Yahudileri öldürmek bizim görevlerimizin ancak biri. Sabotajcıları, suçluları, komiserleri ve bize dert olabilecek unsurları da temizlememiz gerek. Kızıl Ordu geride

epey casus bırakmış olmalı bu yıkıma neden olabilmek için.

Blobel'le ben birbirimizden nefret ediyoruz, hele birkaç gün önce beni o kadını öldürmek zorunda bırakmasından sonra. (O günden sonra öğrendiğime göre, kendisi yalnız emir verirmiş, daha bir kez bile tetiğe basmamış.) Her neyse. Kiev'deki bu felaket kendisinden intikam almama fırsat verdi.

Telefondan telefona koşup, daha fazla ölüm, daha fazla yıkım haberleri aldıkça, «Bilgi toplama alanında biraz zayıfsınız galiba,» dedim.

«Elbette,» diye hırladı. «Yahudi öldürmekten Kızıl Ordu'yu gözetleyecek adamımız kalmadı.»

«İkisi de sizin göreviniz.»

Telefonlardan birini öfkeyle kapattı. «Öyle, beni Heydrich'e gammazladığını görür gibi oluyorum. Himmler'e. O sarhoş Blobel ve beceriksizliği. Kızıl Ordu'nun kenti mayınladığını neden bilmiyordunuz siz? Bütün gün adamlarınız ne yapıyorlardı sanki? Votka içip balerinlerle mi yatıyorlardı?»

Patlamalar sona ermişti, şimdi kentin üzerinde toz topraktan oluşmuş bir sis vardı. Pencereden baktım. SS mangaları sokakta adam topluyorlardı. Rus ordusu kaçıp gitmişti. Tutsak alınmayanlar doğuya kaçmışlardı. Kiev için pek güçlü bir savaş veremediklerini ve savaşın her aşamasında silahlarımızın ve manevra yeteneğimizin onlardan üstün olduğunu düşünerek avunuyordum. Büyük Stalin'in korku içinde olduğu, haber bültenlerini bile okumaktan kaçındığı, teslim olmaya hazır olduğu söyleniyor.

Aklıma bir şey geldi. «Blobel, sen beni düşmanın olarak görüyorsun ama böyle bir durum yok ortada,» dedim. «Belki de bu işten yararlı bir şey çıkarabiliriz.»

«Ne gibi? Continental Oteli'nin sigorta parasını mı alalım yani?»

Blobel'in bu alaycı tutumunu hiç beğenmiyorum. Artık

kendi mantık üstünlüğüme o kadar inanıyorum ki, benden üst rütbede olmasına karşın ona fikirlerimi benimsetebileceğime, sözümü dinletebileceğime, kararlarımı kabul ettirebileceğime inanıyorum.

«Bu rapor dosyaya geçince ikimiz için de iyi olmayacak,» dedim. «Kızıl Ordu'nun mayınladığı alanları farketmemiş olmamız üzerinde duracağımıza, neden bütün suçu Yahudilerin üstüne yüklemiyoruz?»

Blobel geğirerek yakasını açtı. «İnsaf, Dorf! O sakallı moruklar mı? Zülüflü oğlanlar mı? Yoksa o pis kadınlar mı? Böyle insanlar bir kenti mayınlayabilir mi hiç?»

Sabırla kendisine büyük bir gerçek uğruna söylenen yalanların, büyük bir hedefe varmak için abartılmış demeçlerin ve eylemlerin kabul edilir şeyler olduğunu anlattım. «Yahudiler hem bir araç, hem de bir son,» dedim. Berlin hikayemizi kabul edecekti. Onları öldürmek için yeni nedenlere gerek yoktu, ancak duygusal ve stratejik açıdan ele alındığında Kiev'in yerle bir edilmesini Yahudilere yüklemek herkesin işine gelecekti. Ukrayna halkının büyük bir bölümünün sağlam desteğini kazanacaktık, ayrıca Einsatzgruppen konusunda dışarı bir haber sızarsa, dıştan gelecek eleştirileri de defedebilecektik.

Blobel'e benimle alay ederken söylediklerini nimsattım: «On Yahudi öldürürsen, yüz Yahudi öldürmek daha kolay gelir, bin Yahudi öldürmek daha da kolay.»

Hemen telefona sarılıp Yahudilerin toplanmasını emretti.

RUDİ WEİSS'NİN HİKAYESİ

29 Eylül 1941'de Kiev'in birkaç kilometre dışında kamyonlardan ve at arabalarından indirilip yürütülmeye başladık.

Hava çok sıcaktı. Sendeleyip düşenler hemen öldürülüyorlardı. Nöbetçiler durmadan ateş etmeye başlamışlardı. Helena titriyordu. Ona sıkı sıkı sarılıp kendini kaybetmesini önlemeye çalıştım.

Helena hemen önümüzde yürüyen bir adamla konuşmaya başladı. Okumuş, iyi giyimli biriydi. Öğretmenmiş. Adını anımsamıyorum. Liberman mı, Liebowitz mi, öyle bir şey.

«Bizi çalışma kamplarına götürüyorlar,» diye neşeli denilebilecek bir sesle konuşuyordu. «Söylendiği kadar kötü olamazlar. Hiç olmazsa yiyecek bir şeyler verirler.»

«Evet,» diye bir kadın atıldı. «Ukranyalılardan bizi koruyacaklarını söylüyorlar.»

«Bu kamp neredeymiş?» diye sordu Helena. «Ne kadar uzaktaymış?»

«Uzak değil,» dedi öğretmen. «Yahudi mezarlığının az ötesinde. Babi Yar diye bir yer.»

Helena bana döndü. «Garip bir adı var. Babi Yar. Nine Vadisi demek.»

«Bu gittiğimiz kamp falan değil,» diye fısıldadım. «Kiev'in intikamını alacaklar bizden. Sözlerine inanmıyorum artık. İlk fırsatta kaçacağız.»

«Rudi... olmaz...»

«Saçlarından çeker götürürüm seni.»

Kiev'in zavallı Yahudilerine baktım... yaşlılar, zayıflar, dindarlar, genç çiftler, kucaklarında bebeklerini taşıyan kadınlar. İnanıyorlardı; içlerinde bir şey onları inanmaya zorluyordu. Ama biz Alman olduğumuz için gurur duyanlar, öylesine çağdaş ve ince zevkli olan bizler onlardan daha akıllı mı davranmıştık?

Bir Alman askeri araç konvoyu geçti yanımızdan. Subay arabaları, kamyonlar, motosikletler. Bizim yöne doğru gidiyorlardı. Kamyonların arkasında namluları dışarı çevrilmiş makinalılar, cephane kutuları görüyordum.

Konvoy bir toz bulutu kaldırdı, zehirli, insanı boğan bir

bulut. Yolun üstü kupkuru, çiğnediğimiz toprak sarı bir toz kıvamındaydı. Toz bulutu bizi iyice içine alıp SS nöbetçileri gözlüklerini takıp öksürüp tükürmeye başladıklarında, Helena'nın kolundan tuttuğum gibi yol kenarına çektim. Hemen bir sulama hendeğine atladık. Bir an bekledim. İkinci bir konvoy daha geçti. Yürüyenler yine toz toprak içinde kayboldular. Bundan yararlanarak Helena'yı kolundan yakaladım ve ilerdeki bir meşeliğe doğru koşmaya başladık. Yüksek ve çok sık olan yabani otlar saklanmamızı kolaylaştırıyordu. Az sonra; Kiev'e kadar uzanıyormuşcasına büyümüş olan yürüyüş kolunun görüş alanı dışına çıkmıştık.

Bir kayalığın ardında dinlendik bir süre. Helena kollarımın arasında ağlıyordu. Gözyaşlarını öptüm, burnunu, ağzını öptüm. Ölmeyeceğimizi, onların bizi öldürmelerine fırsat vermeyeceğimi söyledim.

Gençliğin budalaca bir övünmesiydi bu, ama ona yalan söylemek ya da en azından umutlu bir gelecek vaat etmekten başka elimden hiçbir şey gelmezdi.

Az sonra ağlaması kesildi. Öylesine ufak tefek, öylesine cüretli, öylesine benden bir parçaydı ki. Bu kadar genç ve incecik bir kızın nasıl böyle güçlü bir karakteri olduğuna, nasıl bu kadar sevecen ve tutkulu oluşuna her zaman şaşmışımdır. Geçmişi çok alçakgönüllüydü. Bir dükkâncının kızı. Acınacak Siyonistler, sıradan Prag Yahudileri. Ama Helena'nın içinde, nasıl olduğunu bilemediğim, bana yitirdiğim kızkardeşim Anna'yı anımsatan bir sevgi ve duygu yoğunluğu vardı.

«Günün birinde seninle evleneceğim,» dedim.

«Rudi, alay etme benimle.»

«Ciddi konuşuyorum. Ama şimdi ayağa kalk artık. Evlenmeden önce saklanmaya başlamamız gerek.»

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Kiev
Eylül 1941

Yahudilerin bizim, bir tek çanta, bir günlük yiyecek getirilmesi, belirli sokak köşelerinde toplanılması ve çalışma kamplarına gönderilmek üzere hazır bulunulması konusundaki emirlerimize nasıl uydukları şaşılacak bir şey.

Albay Blobel ve yaverleriyle birlikte bugün erkenden Babi Yar'a, işin nasıl yürütüldüğünü görmeye gittik. Dış ülkelere Kiev'i Yahudilerin havaya uçurdukları söylentisi yayıldı. Kızıl Ordu da bu hikâyeyi yalanlamayı uygun görmedi. Ukrayna sivil halkıysa sevinçten havaya uçacak neredeyse. SS'lere yardımcı olarak sivil halktan epey birlikler kuruldu.

Dürbünle Babi Yar denilen altımızdaki vadiye baktık. Blobel güldü. «Hemen ötesinde de Kiev'in Yahudi mezarlığı var. Çok uygun, değil mi, Dorf?»

«Sanırım. Ancak tüm raporlarda bundan yeniden iskân olarak söz edilmesini unutmamalısın.»

«Kendilerine söylenen ve inandıkları da bu zaten. Çalışma kampları. Kendi iyilikleri için. Hahamları ve diğer liderleri kendilerini emirlere uymaları için kandırıyorlar.»

«Böyle işbirliğine girmeleri çok şaşırtıcı,» dedim.

«İnsandan aşağıdırlar da ondan. İnsan soyunun başka bir dalının çocukları. Himmler her gün kanıtlıyor bunu. Sevgili Reichsführer'imizin Yahudi kafatasları topladığını ve saatlerce bunları ölçüp Âri ırkından olanların kafataslarıyla kıyasladığını biliyor muydun?»

«Çok şaşırtıcı bir şey.»

Konuşurken aşağıda bir Yahudi denizinin birikmekte

olduğunu görüyorduk. Çok düzenli hareket ediyorlardı.

«Tanrım!» dedi Blobel. «Beş altı bin kişi bekliyorduk, en az otuz bin kişi toplandı.»

İnanılmaz bir şeydi bu.

«Belki de kendilerine çizdiğimiz yazgının keffaret olduğunu düşünüyorlardır,» diye sırıttı Blobel. «O kahrolası Yahudi patlamaları yüzünden Kiev hâlâ yanıyor.»

Ellerimi gözlerime siper ederek aşağı baktım. Binlerce insan kamyonlardan inmiş, sakin sakin bekleşiyorlardı. Bir Yahudi gölü, iç deniziydi bu. Soyunma başlamıştı. Çok garip; vadinin dikleştiği boğaz bölgesinde vücutlar pembebeyaz bir et yığını oluştururken, arkadakiler henüz giyinikti ve yalnız soluk yüzleri kendilerine bir insan görünümü veriyordu.

İçimde kalmış olabilecek acıma duygusu çevresinde bir kabuk, bir zırh oluşturdum artık. Artık Heydrich'in sözlerini akılda tutmak için büyük bir çaba harcamam gerekmiyor. Bunlar, Almanya'nın düşmanları.

Blobel'e yabancı gazetecileri sordum.

«Uzak tutuluyorlar. Kiev'deki yangınlar ve bombardımanın hasarı gösteriliyor kendilerine.»

«İyi. Ya Ukraynalılar?»

«Bu harekette bize yardım edenler dışında diğerleri bu bölgeden uzak durmaları için uyarıldılar. Hoş, Yahudilere yapılanlara aldırdıkları da yok ya.»

Birinci çıplak Yahudi grubu ortaya getirildi. Hendeğin içinde diz çöktürüldüler. Adamın biri dua eder ya da yalvarır gibi ellerini başının üstünde tutuyordu. Bilemiyorum. Burada, belki de cephaneyi tutumlu kullanmak için yeni bir teknik geliştirilmişti. Yahudiler tek tek, enselerine birer kurşun sıkılarak öldürülüyorlardı. Tabancalı SS askerleri sıranın önünde yürüyor ve ateş ediyorlardı.

«Kitle halinde ateş yok mu?» diye sordum.

«Bir deneme yapıyorum. Bu iş uzun sürecek olursa yine makineli tüfeklere döneceğiz.»

kamçısıyla çizmesine vurdu. «Sıkıcı bir şey, Dorf, haydi gidelim. Birkaç gün sürer bu iş. Bekleyen Yahudileri daha geriye çekmelerini söyleyeceğim. Paniği önlemek için. Bir de Ohlendorf'un sardalya yöntemi dediği şeyi denemek istiyorum.»

«Sardalya mı?»

«Bir Yahudi grubu yan yana yatıyor hendeğin içine. Bum bum. Hepsi ölüyor. İkinci grup başları ölülerin ayaklarına gelmek üzere onların üstüne yatıyor. Bum bum. Onlar da ölüyor. Sonra üçüncü grup. Hendek dolana kadar.»

Vadiden çıktık. Silah sesleri sıklaşmıştı şimdi. İnlemeler ve çığlıklar da. Ama yine de ortalıkta garip bir sessizlik vardı. Arabalarımızın durduğu yerde nöbetçiler bekliyorlardı.

Sivil paltolu uzun boylu, Alman olduğu anlaşılan biri, bir SS onbaşısına kâğıtlar gösterip bölgeye girmekte ısrar etmekteydi.

«Feldmareşal Von Brauchitsch'in özel emri var,» diyordu. «İşte kâğıtlarım. İşte bu da mektubu.»

«Özür dilerim efendim, bölgeye girmek yasak.»

Sivil öfkeyle başını kaldırınca bunun Kurt Amcam olduğunu gördüm. «Bu bölgede yol yapım işlerinin başındayım,» dedi nöbetçiye. «Bugün bu vadiyi ölçümleyecektik.»

«Özür dilerim, efendim. Güvenlik bölgesi.»

Kurt'un yanına gidip, «Onbaşı haklı, Kurt Amca, bölge kapatılmıştır,» dedim.

Kurt şaşkın şaşkın başını kaldırdı, gülümsedi. Kucaklaştık. Onu gördüğüme gerçekten sevinmiştim. İnsan kendisine evini ve ailesini anımsatacak şeyleri özlüyor. Kurt'u yılda bir kere falan görürüm ancak. Ama iyi ve sadık bir akrabadır, zavallı babama da çok yakındı.

«Erik!» diye bağırdı. «Ukrayna'da olduğunu duymuştum. Yola çıkmadan önce Marta'yı gördüm ama senin kesin yerini bilmiyordu. Çok sevindim.»

Pek etkilenmemiş görünen Blobel'le tanıştırdım amca-

mı. Blobel 'hesap' gelince daha sonra beni odasına içki içmeye çağırdı.

«Hesap mı?» diye sordu Kurt.

«Askeri bir eğitim,» dedim.

Blobel'in arabası yanımızdan uzaklaştı.

Kurt hayran hayran üniformama bakıyordu. «Klaus'un küçük oğluna bakın hele! Reich'in ateş yiyicilerinden biri! Herkesi korkudan çılgına çeviren SS' binbaşısı üstelik. İnanamıyorum, Erik.»

«Savaş bizi değiştiriyor.»

«Senin değişmiş olduğunu sanmıyorum. Hâlâ on sekizinde yakışıklı bir delikanlıya benziyorsun.»

Öyle boş gurura kapılan bir insan değilim ama doğrusunu söyleyeyim Kurt Amca'nın sözleri beni sevindirmişti. Genç ve masum bir görünüşüm varsa, bu benim için daha iyiydi. Karakterimde çelikleşen nitelik içimdeydi demek. Kitle halinde öldürmelere irkilmeden bakan, kendisi genç bir kızın başına bir kurşun sıkan, dış görüşünde hiçbir değişiklik olmayan bir insan. Karım, içimde duyduğum o sertliğin farkına varamayacak, bende bütün bunlardan hiçbir iz görmeyecek.

Çok değiştim kuşkusuz. Ama Kurt bunu göremedi. Bir askerim ben, Almanya'nın bu fetih yürüyüşünde bir ön saf savaşçısı. Ama sarhoş, Blobel ve dalkavuk Nebe'nin aksine temiz, akıllı, kararlarında barışçı, adil ve acıma duygusu dolu genç bir subay görünümünü koruyabilmem benim için büyük bir talih.

Bir süre Rus seferi, ordularımızın başarıları, tüm Avrupa'yı ele geçirdiğimize göre, İngiltere'nin barış istemesinin yakın olacağını konuştuk. İngiltere hükümeti içinde bir bölüm insan Bolşevikliğin ortadan kaldırılmasından sonra İngiliz - Alman anlaşmasını istiyorlar.

Kurt'a kendisini Kiev'e arabamla götürmeyi teklif ettim. Marta, çocuklarım, Kurt'un işleri hakkında biraz daha konuştuktan sonra, «O Babi Yar'da ne oluyor?» diye sordu.

Bir an duraksadım. Yalana başvurmadan olanlardan bir bölümünü söyleyebilirdim.

«Idamlar,» dedim.

«Doğru, bu senin sorumluluğuna girer, değil mi? Hatların gerisindeki güvenlik. Eh... şey... kimler idam ediliyor?»

«Karışık. Her zaman olduğu gibi. Casuslar, sabotajcılar, Kiev'deki patlamalara ve yangınlara karışanlar. Adi suçlular. Karaborsacılar.»

«Yahudiler mi?»

«Evet, onlar da var.»

«Az mı yani?»

«Saymıyoruz. Bize karşı çıkanlar öldürülüyor.»

Kurt çenesini kaşıdı. «Birkaç haftadır Ukrayna'dayım, bu Yahudilerin herhangi bir şeye karşı çıkacaklarını sanmam. Gördüklerim bir dediğimizi iki yapmamak için çırpınıp duruyorlardı.»

«Bunlar çok hileci insanlar, amca. Birçoğunu yeniden başka yerlere iskân ediyoruz. Halkın diğer bölümünden uzaklaştırıyoruz.»

«Yeniden iskân mı?»

«Evet. Sağlık önlemi bir kere. Savaşın devam edebilmesi için sonra.»

«Anlıyorum.» Daha başka bir bakışla baktı yüzüme. «Bir zamanlar tanıdığım en çekingen oğlandın. Bir de şu haline bak, emirler veriyorsun, iskân programları uyguluyorsun. Avrupa'nın yüzünü değiştiriyorsun.»

«Beni çok büyük güç sahibiymişim gibi gösteriyorsun, amca. Ben yalnızca emirleri yerine getiriyorum.»

Kurt güldü. «Hepimiz aynı şeyi yapmıyor muyuz sanki.»

Tam bu sırada arabam yeni bir Yahudi kafilesi önünde durdu. Babi Yar'a çağrımıza giderek artan sayıda cevap veriyorlardı. Ağır ağır yürüyorlardı. Önde herhalde haham-

ları olacak, gözlerini devire devire dua eden sakallılar vardı.

«Tanrım! Yine mi?» dedi Kurt. «Senin sabotajcılar. Hepsi de o vadiye gidiyorlar.»

«Ve başka yerlere.»

«Öyle.» Bana inanmamış gibiydi. «İskân için, değil mi?»

«Elbette. Bazıları. Bir çeşit seçim yapılacak. Aralarındaki suçlular idam edilecekler.»

Yahudi kalabalığı arasından geçtik. Pislik, korku, yıkanmamış vücut ve bok kokuyorlardı.

«Zalim bir iş,» dedi Kurt.

«Savaşlar böyledir.»

«Ama... bu kadar sivil... Gerçekten gerekli mi bu?»

Bir sigara verdim, içmeye başladık. Babi Yar ya da işimiz hakkında konuşmak istemiyordum.

«Bana Marta'dan söz et, Kurt Amca,» dedim. «Onu ve çocukları çok özledim. Onları düşünmek olmasa nasıl dayanırdım bilemiyorum.»

Amcam cevap vermedi, ama soluk gözleriyle acı acı baktı yüzüme.

Bir an huzursuzlanmıştım. Kurt'un o andaki bakışları babamın bakışlarıydı sanki. Yalan söylediğim ya da kötü bir şey yaptığım zaman babam aynen öyle bakardı bana. Aslında öylesine görevlerini bilen, boyun eğen bir çocuktum ki, bu anlar pek seyrek olurdu. Bu yüzden de benim için daha kötü olur, bir kalem çalmak ya da sınavda kopya çekmiş olmanın suçluluğu üzerine babamın o büyük kederini de yüklenirdim. Zaten berbat olan işi ve kötü sağlığı yüzünden başı dertteydi, benim küçük günahlarım için acı çekmesi beni çok rahatsız ederdi.

Kurt'un gözleri şimdi bütün bu çocukluk anılarımı canlandırmıştı. Azarlanıyordum. Ama ne için? Kurt, görevlerimin ne olduğunu tahmin ediyor olmalıydı. İnsan tüm kanıt-

ları saklayamazdı. Ama, eğer gözlerinin ifadesini doğru okuduysam, beni suçlamaya ne hakkı vardı?

Ben günah işlemiyorum ki. Emirleri yerine getiriyorum, kurallara uyuyorum, yasalara, ulusun yazgısına, kendi liderlerimizin emirlerine uyuyorum. Bir gün bunları Kurt'a anlatmam gerekecek. Onunla bir daha karşılaşmayı pek arzulamıyorum. Hareketlerimi kendisine doğrulamak zorunda kalmamak için. Kardeşinin yüzünde babamın acı çeken yüzünü görmek istemediğim için.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

Nöbetçiler arkamızdan ormana girmediler. Saatlarca ağaçlar arasında saklandıktan sonra, sığ bir dereyi aşıp yürüdük. Kulaklarımız hep kirişteydi, kamyon gürültüsü, ayak sesleri duymayı bekliyorduk her an.

Bu sıcak ve kupkuru günün sonunda (29 Eylül 1941) bir dağa tırmandık ve birden geniş bir vadi gördük önümüzde. Bir boğaz. Kamyondaki adamların sözünü ettikleri Babi Yar.

Yahudilerin yüzlercesi birden kurşuna diziliyorlardı.

Yüzlerini görüp seslerini duyamayacak kadar uzakta olduğumuza şükrettim. Tabanca ve tüfek sesleri (sonraları makineli tüfek de kullandılar) oyuncak silah seslerini andırıyordu. Kurbanlar sessizce, ağır çekim filmi gibi, kumluk toprağa düşüyorlardı.

«Rudi, Rudi, ne kadar da çok,» diye ağladı Helena. «Çocuklar, bebekler...

Nereye gidebileceğimizi, SS devriyelerinden nasıl kaçınacağımızı düşünerek kızı kucakladım. Tek umudumuz ormanlar arasında dolaşmaktı. Kaçmış birkaç Yahudi olmalıydı nasıl olsa. Yerli halkın içinde bize acıyanlar çıkabilirdi.

«Ben de onlarla ölmek istiyorum,» diye ağlıyordu Helena.

«Sen benimle kalacaksın. Saçmalama! Öyle çırılçıplak, utanç içinde ölmeyeceğiz biz. Ölürken onlardan birkaçını da öldüreceğiz.»

Haykırmaya başladı. «Yeter! Yeter!»

Elimi ağzına örttüm. Bağırmamayı öğrenecekti bizi tehlikeye atmamak için. Ayrıca nefret etmeyi öğrenecekti, intikam almak istemeyi, kaçmak, saklanmak ve dövüşmeye çalışmaktan başka bir yol olmadığını öğrenecekti. Ona daha kötü şeyler de söyleyecektim. Ölmeye hazır olmamız gerekeceğini, ama direnerek ve yüreklice ölmek için. Seslerini çıkarmadan sıraya giren, kendi kendilerine özürler uyduran, emirlere boyun eğen ve ölen insanlardan bıkmıştım artık.

Gün boyunca sürüp gitti silah sesleri. Boğazın önündeki toplanma yerine kafile kafile Yahudi götürülüyordu. Toprak Yahudi kanıyla kapkara olmuştu. Naziler, dünyanın anlaması için uzun zaman geçmesi gerekecek bir gerçeği anlamışlardı. Suç ne kadar büyük olursa insanlar buna o kadar az inanırlardı. Ama ben olanları görmüştüm. Aynı insan olarak kalamazdım bir daha. Ne ben, ne de Helena.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Ekim 1941

Bugün Heydrich'le birlikte Babi Yar harekatının resmi fotağraflarına baktık.

Blobel'in bir sorun olmasına karşın işini yaptığını söyledim. İki günde tam 33.741 Yahudiyi iskân etmiştik. Hâlâ işe devam ediyordu. Yahudilerin dediklerimizi böyle karşı

çıkmadan yerine getirmeleri halinde Babi Yar programı sona ermeden 100.000 kişiyi yeniden iskân etmiş olacaktık.

«Ya cesetler?» diye sordu Heydrich.

«Blobel üzerlerini toprakla örtecek. Buldozerler, traktörler. Altmış metre uzunluğunda ve iki buçuk metre derinliğinde bir çukurun yeterli olacağını hesaplamış.»

Bu işlevi yüklenen diğer Einsatzgruppen'lerin başarılarını tartıştık. Çeşitli yeterlilik derecelerindeydiler. Ünlü hukuk doktorumuz, iktisatçımız, avukatımız, 'aydın'ımız Ohlendorf becerikliliğini kanıtlıyordu. Kırım bölgesinde çalışan D grubu 90.000'inci Yahudisini ortadan kaldırmak üzereydi. Ohlendorf'un serinkanlı ustalığını Blobel'in sarhoş patırtısına yeğlediğimi söyledim ama Heydrich bu sözlerimle pek ilgilenmedi.

Ekrana yeni fotoğraflar getirildi. Çıplak ve yarı çıplak kadınların resimleri biraz daha uzun kalıyordu. Heydrich koltuğunda öne eğiliyor, profesyonel bir ilgiden daha fazlasıyla bunları inceliyordu. Yalnız şef değil, diğerleri de ölmek üzere olan çıplak Yahudi kadınlarının resimleriyle tahrik oluyorlar. Bir açıklamasını, bir genellemesini yapamıyorum bu durumun. Heydrich'in mutlu bir aile yaşamı, sevimli bir karısı, çocukları var. Gençliğinde bir subay karısıyla ilişkisinden dolayı deniz kuvvetlerinden atıldığı söyleniyor, ama bu cinsel iktidarsızlık anlamına gelmez ki. Yine de, hangi düzeyde olursa olsun, bize katılan insanlarla insan ruhunun karmaşık cinsel gereksinimleri arasında bir ilişki olup olmadığını düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum.

Sonunda Heydrich, Ohlendorf'un kusursuz bir insan olduğunu söyledi.

«İlk başlarda sorunları vardı,» dedim. «Çok garip bir şey ama Kırım'daki Almanlar ve hatta Macar müttefiklerimiz bile itirazda bulundular.»

«Öyle mi?» Heydrich iri memeli, geniş kalçalı bir Yahudi kadınına bakıyordu. Bir iki saniye sonra ölmüş olaca-

ğını düşünmek...

«Evet. Aralarındaki Yahudilerin masum olduklarını söyleyince Ohlendorf bir süre için gerileme zorunda kaldı. Çok garip. Yöre halkı ya da bir müttefikimiz itiraz edince hemen geriliyoruz... şey... söylemek istemiyorum ama... sanki yaptığımız işten utanıyormuşuz gibi.»

Heydrich başını çevirdi. «Bu tür başarısızlıklar derhal bildirilmeli. Görevimiz çok kesin olarak belirlidir.»

Ohlendorf'un Yahudileri toplamak ve iskân etmekteki gayretkeşliğine karşın Besarabya'daki bazı Yahudi çiftçilerinin yaşamlarını, ekonomik nedenler ileri sürerek, bağışladığını anlattım.

«Biliyorum,» dedi. «Himmler o olaydan sonra Kırım'ı ziyaret ettiğinde, Ohlendorf'un Yahudileri de emir kapsamına alındı. Artık hiçbiri kalmadı.»

III

SON ÇÖZÜM

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
25 Aralık 1941

Şahane bir Noel!

İnsanın bu bayramların en kutsalını kutlamak için ailesiyle birlikte Berlin'de olması ne güzel bir şey. Doğu cephesine son bir gidişten sonra (Kızıl Ordu'nun Moskova'da inatla direnmesi bizim ilerlememizi geçici bir süre durdurmuştu) izin alabilmiştim.

Çok yorgunum. Rusya gezim beni iyice tüketti. Ama çok verimli oldu. Einsatzgruppen'in çalışmoları tahminlerin de üstünde. Heydrich çok memnun, ama yine de daha geniş bir programın gerekliliği üzerinde duruyor. Onun bu kanısına karşın Vilna'da 32.000, Riga'da 27.000, Simferopol'de 10.000 Yahudi ortadan kaldırılmış durumda.

İnsanı kaygılandıran tek şey Japonya'nın Hawaii'ye saldırması üzerine Birleşik Devletler'in de savaşa girmiş olması. Ama kimse pek umursamıyor bunu. Amerika çok ama çok uzak. Haberalma onların savaşa hazırlıksız olduklarını ve Roosevelt'in, Yahudilerin etkisi altında kalarak,

büyük bir yanlışlık yaptığını söylüyor. Birleşik Devletler'de kamuoyu onu bu yanlışlığından geri döndürecek. Ayrıca bu umursamaz yolunu izlemeyi sürdürecek olursa, Amerikalılar onu görevinden alabilirler. Birleşik Devletler'de Almanya için yaygın bir sempati olduğu söylenmekte, Roosevelt başkanlıktan azledilebilirmiş.

Ama bu gece bu siyasal ve askeri konularla hiç ilgilenmiyoruz. Yeni aldığımız mükemmel bir Bechstein marka piyanonun çevresinde toplandık, Marta çaldı, biz ilahiler söyledik.

Tannenbaum, Holly Ivy ve Bethelehem'i Peter, Laura, Marta, Kurt Amca ve ben birlikte söyledik. Sıcak, sevgi ve mutluluk dolu bir geceydi. Birbirimizi ne kadar seviyor, birbirimize ne kadar saygı duyuyoruz.

«Baba, armağanlarımızı açabilir miyiz?» diye sordu Laura. Çok güzel bir çocuk, annesi gibi sarışın, açık renkli ve yürek biçimli bir yüzü var.

«Armağanlar!» diye el çırptı Peter. Hitler Gençliğine girecek yaşa geldiği için gururla taşıyor üniformasını. (Noel gecesini üniforma yerine sivil elbiseyle - kutladığım için bana biraz bozulmuştu.)

«İlâhileri okuduktan sonra çocuklar,» dedi Marta. «Kuralları biliyorsunuz, ilâhiler, sonra masanın toplanması, mutfağın temizlenmesi ve armağanlar. Görevden sonra ödül.»

«Askerlikte olduğu gibi,» dedi Kurt. «Babanız da cephede görevini yaptığı için şimdi kendisine uzun bir tatil verildi ödül olarak.»

«Çok doğru,» dedim. «Ben de, ben yokken bu kadar cesur davrandığı için ödül olarak annenize bu armağanı, bu piyanoyu aldım.»

Kaliteden anlayan Kurt elini Bechstein maun ağacı gövdesi üzerinde gezdirdi. «Çok güzel. Bu Bechstein'ların yıllar geçtikçe sesleri güzelleşir derler.»

Marta kendinden geçmiş bir halde taşlar üzerinde gezdirdi parmaklarını.

«Taşıyıcılar getirdiklerinde şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemedim. Gözlerime inanamamıştım.»

«Ve beleşe aldık!» diye Peter atıldı.

«Öyle mi?» dedi Kurt.

«Groningstrasse'deki o muayenehanenin üst katında atılmış duruyordu,» dedim. «Orasını işleten Doktor Heinzen benim müzik sevdiğimi bildiği için piyanoyu bana verdi.»

«Verdi mi?» Kurt iyice şaşırmıştı.

«Parti birliği yararları için. Doktorun kliniğe sahip olması için epey çalışmıştım.»

Marta kaşlarını çattı. «Akort edilmesi gerek.»

«Öyle mi?» diye Kurt alayla sordu. «Piyanoyu akort etmek iş değil. Bütün iş piyanonun kendisini bulabilmekte.»

Amcamın kafası piyanoya takılmış, hep bir şeyler soruyordu. Partinin çalışanları, yüksek rütbeli subayları nasıl ödüllendirdiği konusunda hiçbir bilgisi yoktu. Marta ile daha önceki konuşmamıza kulak misafiri olduğu anlaşılan Peter birden piyanonun eski sahibinin kliniğin üst katında oturan Yahudi doktor olduğunu söyledi.

Kurt bir soru daha soracakken Marta ellerini çırptı.

«Ara! Armağanları açma zamanı!»

Çocuklar Noel ağacına koşup paketlerini açmaya başladılar. Peter'e büyük tahta bir kafes içinde canlı beyaz iki fare vardı. Biyolojiye çok düşkün olduğu için uzun zamandır istiyordu bunları. Laura'ya da Rusya'dan getirdiğim özel armağanlar... bir Ukrayna bez bebeği, her biri diğerinden biraz daha küçük olup içiçe geçen 'Petruşka' bebekleri. Çocukların ikisi de çok sevinmişlerdi.

Marta'ya, SS'in özel satın alma bölümünden çevresi dantelli şahane bir ipekli elbise almıştım.

«Erik, ne güzel bir şey bu!» Elbiseyi omuzlarına tuttu. Çok soluk maviydi, gözleri gibi. «Nereden aldın bunu? Berlin'de hiçbir mağazada yoktur böyle bir şey.»

Yanağını öptüm. «İnanmayacaksın ama bu işleri kamplarda yapıyorlar.»

«Kamplar mı?»

«Evet. Ceza kampları. Suçlular için bir tür tedavi oluyor. Çoğu işlerinde usta insanlar, yeteneklerini yitirmeleri yazık olur.»

Peter fareleriyle oynuyordu. «Siegfried ile Wotan diyeceğim bunlara.»

«Başka bir ad bulsan daha iyi,» dedim. «Satıcı birinin dişi olduğunu söyledi. Brunhilde desen daha uygun olur bence.»

«Oğlanla kız mı? Yani bebekleri olacak mı?»

«Elbette,» dedi Marta. «Fare aileni ve kafesin içini temiz tutmalısın.»

Laura, «Benim bebeklerimin bebekleri olamaz,» diye ağlamaya başladı.

Laura'nın ipek gibi saçlarını okşadım. «Peter erkek, Laura. Senden de büyük, annenle onun artık bu şeyleri öğrenmesi gerektiğini düşündük.»

«Öyle yavrum,» dedi Marta. «Yaşamın mucizesi. Canlı olan her şeyde varolan iyilik. Buna saygı duymalıyız, farede olsa bile... Onlar da Tanrının yaratıklarıdır.»

Kurt piposunun dumanları arasında uzaktan bize bakıyordu. Yaşlanmakta olan bir bekâr olarak epey dışındaydı bu işlerin. «Ne güzel bir kavram bu Marta,» dedi. «Yaşamın mucizesi. Çocuklara öğretilecek ne güzel bir şey.»

«Bebek ha! Çok sabırsızlanıyorum,» dedi Peter. Farelerden birini Laura'nın yüzüne doğru tuttu. «Hastalanırlarsa sana birini veririm. Ya da hastalananı öldürürüm.»

«Anne, sustur şunu!»

Peter kızı kovalamaya başlayınca onu kolundan yakalayıp kızkardeşine daha nazik ve iyi yürekli davranmasını söyledim.

«Çocuklar çok yoruldular,» dedi Marta. «Neden **Sessiz Gece**'yi söylemiyoruz. Ondan sonra onlar yatar, biz uçuruz

de radyoda gece ayinini dinleriz.»

«Becerikli bir yöneticiyle evli olmak Marta'yı nasıl da becerikli yapmış görüyorsun ya!» diye döndüm Kurt'a.

«Bana kalırsa tam tersini söyledin,» dedi. «Marta'nın becerikliliği geçmiş sana.»

Daha sonra piyanonun başına geçtik. Şarkıya başladıktan az sonra Marta durdu.

«Çok garip, alçak seslerde bir şey var. Sanki teller kopuk gibi. Boğuk çıkıyor notalar.»

Kurt ile ağır kapağı kaldırdık. Amcam piyanonun içine bakıp elini soktu, karton parçalarına benzeyen bir şeyler çıkardı.

«Fotoğraf,» dedi. Tozlarını silkeledi. Üç fotoğraf vardı. Kalın karton çerçeveli.

«Resimlere bakalım!» diye bağırdı Peter.

«Telleri geriyorlardı,» dedi Marta. «Atın gitsin.»

Kurt ile eski fotoğraflara baktık.

«Kim onlar, baba?» diye sordu Laura.

«Aptal, kim olacak? Piyanonun eski sahipleri,» diye Peter cevap verdi.

Fotoğraflara baktım. Birisi Doktor Jozef Weiss'la karısı olması gereken ince uzun boylu, güzelce bir kadındı. Bir yaz gezintisine çıkmış gibi giyinmişlerdi. Arkalarında bir göl, belki de deniz vardı. İkinci fotoğraf genç bir çifte aitti. Bir düğün resmi. Doktora benzeyen bir gençle Ari ırkından olduğu anlaşılan sarışın bir kadın. Üçüncü fotoğrafta on altı yaşlarında, üzerinde futbolcu üniforması olan bir oğlanla on iki yaşlarında saçları örgü yapılmış bir kız vardı.

«Doktor Weiss bu,» dedim.

«Ve ailesi,» dedi Kurt.

«Korkuyorum. Piyanonun içindeki hayaletler gibi.» Laura resimlere baktı, dilini çıkardı sonra. «Hayaletler!»

«Şimdi neredeler, Erik?» diye Kurt sordu.

«Weiss yıllar önce sınırdışı edildi. Kötü bir insan değil-

di, iyi doktordu. Ama Polonyalıydı, yasadışı olarak burada bulunuyordu.»

«Peki ya ailesi ne oldu?»

«Hiç bilmiyorum. Yıllar önce terkettiler Berlin'i.»

Marta tuşlara bastı. «**Sessiz Gece**'yi bitirmedik.» Sonra fotoğrafları istedi.

Bir an onun da bakmak istediğini sandım. Ama resimleri Peter'e uzattı. «Yak bunları Peter. Şömineye at, paketlerin kâğıtlarıyla birlikte.»

RUDİ WEİSS'İN HİKAYESİ

O kış annem hastalandı. Belirli bir hastalığı yoktu. Eva ile sağ kalan diğerlerinden öğrendiğime göre, gettodakilerin çoğu gibi, besin yoksunluğundan ve ilaç bulunmamasından genel olarak zayıf düşmüştü.

Annemle babamın birbirilerine bağlılıkları devam ediyordu. Annem çok az yakınmasına karşın, getto çocuklarına bedava verdiği müzik ve edebiyat derslerini giderek azaltmak zorunda kalmıştı.

Bir gün annemlerin odası yanındaki odada konsey toplantısı yapılırken, Eva babamın annemin nabzını saydığını, kalbini dinlediğini görmüş. Bütün hastalarına olduğu gibi müşfik, saygılı ve umutluydu babam.

«Yaşlı kalbimde ne duydun?» diye sordu annem.

«Mozart'ı.»

Annem güldü. «Hep aynı şakaları yaparsın zaten.»

«Biz pratisyenlerin sınırlı programları vardır. İğne yapılacak bir çocuğu kandırmak için hâlâ reçete kâğıdına tavşan resmi çizerim.»

Annemin okula gitmesini konuştular. O okula gitmezse çocuklar da kaçıyorlar, dilencilik hırsızlık, kaçakçılık yapıyorlardı.

Okul çocuklarından söz edilmesi anneme bizleri anım-

satmıştı. Başının ucunda bizim fotoğraflarımız vardı. Babam zaman zaman onun yitirdiği ailesini böyle sürekli olarak anımsamasının doğru olmadığını düşünürdü.

«Ama onlar bana umut veriyorlar, Jozef,» derdi annem.

Babam da annemle aynı oyuna girerdi. 'Yararlı' olanın sağ kalacağını ileri sürerdi. «Ben doktorum, idare ediyorum işte. Karl sanatçıdır, onu da kullanırlar. Rudi ise...»

«Rudi kendini kurtarır, Jozef. Ona güvenirim.»

Eva odaya girerek onların bu konuşmalarını yarıda kesti ve Moses Amcanın Vilna'dan önemli haberler getirmiş birisiyle gettoya gelmiş olduğunu bildirdi.

O anda annem babam Berlin'den getirdiği mantosunun astarı arasında bulunan paradan söz ediyordu. Acil gereksinimlerde kullanılmak üzere saklıyordu. Şimdi hastanede çocuklar koğuşunun feci durumunu bildiği için babamdan bu parayı hasta çocuklara yiyecek alması için kullanmasını istiyordu.

Babam bunu kabul edince annem makası alıp mantonun astarını kesmeye başladı.

«Yani biri bizim gettoya mı gelmiş?» diye babam Eva'ya sordu.

«Kovel adında bir haberci. Önemli haberler getirmiş.»

«Yüksek düzeyde bir toplantı ha.» Babam annemi öperek Eva Lubin'in ardından odadan çıktı.

Kovel açlıktan avurtları çökmüş, gözleri fırlamış bir adamdı. Sıcak çayını yudumlarken hikayesini anlattı.

«Almanların size çalışma kampları ve özel gettolar konusunda söyleyecekleri hiçbir şeye inanmayın.»

«Sözlerinin biraz abartmalı olduğunu her zaman biliriz,» diye uzlaşmacı Doktor Kohn sözünü kesti.

Kovel başını kaldırdı. Kalabalık ve soğuk odadaki insanlara baktı. «Avrupa'daki tüm Yahudileri öldürmek kararındalar.»

«Olanaksız,» dedi Kohn.

«Büyük çaplı misillemelerden söz ediyor olmalısın,» dedi babam. Aklı başında bir insan olmasına karşın o da gerçeğe inanamamıştı.

«Misilleme değil,» dedi Kovel. «Yok etme. Bir tek Yahudi kalmayıncaya kadar hepimizi öldürecekler. Neden ne söylediğimi anlamıyorsunuz?»

Eva odaya çöken sessizliği anımsıyor. Anelevitz ile kendisi, çalışan insanlar, olayları aydınlardan, meslek sahiplerinden daha iyi kavrayabiliyorlardı. Anelevitz aylardır onlara kendilerini bekleyen şeyi anlatmaya çalışıyordu.

Kovel devam etti:

«Bir zamanlar Vilna gettosunda seksen bin Yahudi vardı. Şimdi ise yirmi binden az.»

İlk tepki Moses Amcamdan geldi. «Altmış bin...?»

«SS tarafından kurşuna dizilerek öldürüldüler.»

Doktor Kohn ellerini havaya kaldırdı. «Saçma. Hiç kimse, Almanlar bile, altmış bin kişiyi götürüp kurşuna dizemezler. Lojistik sorunları... hazırlıklar... olanaksız bu...»

«Ben de pek inanamıyacağım buna,» dedi babam.

Anelevitz, Vilna'dan gelen adamın yanına oturdu.

«Bunu nasıl yaptılar, Kovel?»

«SS'ler ilk olarak Yahudileri toplayıp kentten yirmi mil uzakta hendekler kazdırdılar. Sonra Litvanya polisi gettonun çevresini kordon altına aldı. Kimse içeri girip çıkamıyordu. Karşı koymaya çalışan hemen öldürülüyordu. Herkesi coplar ve kırbaçlarla dışarı çıkardılar. Bir teknikleri de var. Yahudiler soyunmaya zorlanıyorlar, bekliyorlar, gruplar halinde hendeklern içine sokulup ya enselerinden birer kurşunla ya da makineli tüfek ateşiyle öldürülüyorlar. Kimseye istisna tanınmıyor. Gecikme oldu mu Yahudi konseyinden liste istiyorlar. Ondan sonra da konsey üyelerini öldürüyorlar.»

Doktor Kohn dudaklarını ıslattı. «Ama... Vilna... belki bir istisnaydı, özel bir durum belki de...»

«Hayır. Bütün gettolar sırayla temizleniyor. Riga. Kovno. Lodz.»

Babam başını salladı. «Çok zalim olduklarını ve bizden nefret ettiklerini biliyorum. Ama Alman ordusu... o eski onur duygusu... buna karşı koyarlar.»

Kovel acı acı güldü. «Karşı mı koyarlar? Ya başlarını öte yana çeviriyorlar ya da SS'lere yardım ediyorlar.»

Yine sessizlik.

Kovel başka katliamlardan da söz etti — Dvinsk, Rowno, Polonya ve Rusya'da enine boyuna uzanan sürüyle getto.

«Gözlerinizi açın,» dedi. «Avrupa'da Yahudilerin en yoğun oldukları yer Varşova'dır. Sizin de sıranız gelecek.»

«Biz yarım milyona yakınız burada,» dedi Doktor Kohn. «Ne yeteri kadar hendek kazabilirler, ne de yeterli cephane bulabilirler.»

«Bir yolunu bulurlar,» diye Moses Amca sözünü kesti.

Anelevitz Kovel'e baktı. «Ne yapmamız gerektiğini anlat bize.»

Kovel cebinden buruşuk bir kâğıt çıkardı. «Bununla başlayın. Herkese bir uyarı olarak gönderin bunu. Herkesin dinleyebileceği yerlerde okuyun.»

Eva Lubin kâğıdı aldı ve ince sesiyle Vilna bildirisini okudu:

«Ölüme koyun gibi gitmeyelim! Genç Yahudiler, sizlere sesleniyorum, size kötülük yapmak isteyenlere inanmayın. Hitler bütün Yahudileri ortadan kaldırmak istiyor. Bizler ilk kurbanlarıyız. Yalnız ve zayıfız ama düşmana karşı direnmeliyiz. Kardeşler, katillerin acımasıyla yaşayacak yerde çarpışarak ölelim. Ölene kadar savunalım kendimizi. Vilna gettosu, 1 Ocak 1942.»

Bir süre kimse konuşmadı. Sonra Doktor Kohn, «Bunun ne yararı olabilir?» diye sordu. «Nasıl olsa öldürülecekler diyorsun.»

«Öldürülecekler mi?» dedi Moses Amca. «**Biz**, Kohn. Öldürülecek olan **bizleriz.**»

«Tanklara ve toplara karşı çıplak ellerimizle mi?» diye sordu Kohn.

Kovel Anelevetiz'e döndü. «Silahınız var mı?»

«Şimdilik yok. Ama Siyanist gençlere emirlere boyun eğmeyi, silah yerine süpürge sopasıyla eğitim yapmayı, askeri düzene alışmayı öğretiyoruz.»

«Önce asker olacağız, sonra silah bulacağız,» dedi Eva.

«Tam Yahudiyiz,» diye Moses Amca atıldı. «Bir tek silahımız yok ama askeriz.»

Doktor Kohn başını sallıyordu. «Almanlara rüşvet yedirilebilir. Bunu iyi biliyorum. Varşova gettosu onlar için değerli. Savaşın sona erdiğini biliyorlar. Amerikalılar savaşa girdiler. Afrika elden çıkmak üzere. Ruslar Moskova'yı savunacaklar...»

«Ve bütün bunlar olurken biz ölmüş olacağız,» diye Kovel adamın sözünü tamamladı.

«Bizim fabrikalarımıza, atelyelerimize ihtiyaçları var,» dedi Kohn. «Üniformalar, deri eşya falan. Yahudiler usta işçilerdir.»

Kovel ayağa kalktı. «Planlarının temelini Yahudileri öldürmenin oluşturduğunu anlatamıyorum size. Orada burada toprak kaybetmek, toprak istilası, iki cepheli savaş gibi şeylerden önemli bu onlar için. Başlıca amaçları bu.»

«Saçma,» dedi Kohn. «Hitler bile bu kadar çılgın değildir.»

Tartışma bir süre daha devam etti. Kohn azınlıkta kaldı. Babamla amcam direnme yanlısıydılar.

Annem yandaki küçük odadan kulak misafiri oluyordu. Tartışmanın sonunda bir hanımefendi gibi içeri girerek dağınık saçları için özür diledikten sonra mantosuna saklamış olduğu paraları babama uzattı.

«Ha,» dedi babam. «Çocuklar için...»
«Hayır, Jozef. Silah satın almak için.»

***

1942 yılının Ocak ayında Muller sonunda sözünü tutmuştu. Karl, Buchenwald'ın sanatçılar stüdyosuna nakledildi. Burası kapalı, sıcak ve sanatçılar da ayrıcalıklı bir grup oldukları için epey iyi bir yerdi.

Onların bu ayrıcalıklarını sağlayan şey SS'lerin portrelerini yaptırtmak istemeleri, parlak renklerde aile ağaçlarını çizdirme hevesleriydi.

Stüdyoda Karl Otto Felsher adında ufak tefek bir Karlsruhe'liyle dost oldu. Felsher dışardayken ünlü bir portre ressamı olduğu için nöbetçiler tarafından çok tutulmaktaydı. Ancak o da daha önce Karl gibi dayaktan ve açlıktan ölme derecesine getirilmişti.

Şimdi kendilerine çok daha iyi davranılıyordu ama Karl da, Felsher de işlerinden nefret ediyorlardı.

«Muller'in aile ağacı ne durumda?» diye sorardı Felsher

«Yalan üstüne yeni bir yalan. Bizi amma da alçaltıyorlar.»

«Ancak böylece sağ kalıyoruz.»

Karl, Muller'e hazırladığı ince ve çok renkli aile ağacına baktı. «Eşşoğlusu, Şarlmanla Büyük Frederik'e kadar uzattı geçmişini.»

Felsher güldü. «Biz Hazreti İbrahim'e kadar uzandığımız için kıskanıyorlar bizleri.»

«Bunun bize çok yararı varmış gibi.»

Çavuş Muller her gün gelip işlere bakıyordu. «Aferin, Weiss, çok güzel oluyor. Sakın iki Haçlı'yı unutma.»

«İşte buradalar.»

Muller sırıttı. «Weiss, bu işler sona erince dost oluruz belki de, ha? Kim bilir? Amerika savaşa girdiğine göre ba-

karsın benim lehimde konuşacak bir Yahudiye ihtiyaç duyabilirim.»

«Beni hiç hesaba katma, Muller.»

SS çavuşu cebinden bir mektup çıkardı. «Sana bütün yaptıklarımdan sonra mı söylüyorsun bunu? Karın dün buradaydı. Sevgili Inga'dan aylık mektubun işte.»

«İstemiyorum.»

«İstersin, Weiss, istersin elbette.»

«Her zamanki ücreti aldın kendisinden değil mi?»

Muller omuzlarını silkti. «Taahhütlü geldi. Bedelini ödeyecektir kuşkusuz. Bu kadarını yapabilir.»

«Çek git yanımdan. Onun hakkında bir şey duymak istemiyorum. Mektup da istemiyorum ondan, git söyle.»

Muller mektubu Karl'ın çizgili üniformasının cebine soktu. «Artık buraya gelemeyeceği için önemi yok bunun. Buradan naklediliyorsunuz. Sen ve Felsher. Çok usta iki sanatçı istediler. Ününüz çok yaygın. Buchenwald stüdyosu da öyle. Sizi ve diğer bazı ustalarımızı Çekoslovakya'da yeni bir kamptan istiyorlar. Theresienstadt. Gettoların cenneti. En yetenekli Yahudiler için. Bir tatil yeri.»

Muller, eski bir dostluk sona eriyormuş gibi göğüs geçirip göz kırptı. «Senin postacın olmayı özleyeceğim, Weiss. Ama bundan sonra Berlin'e daha sık izinli gitmeye çalışacağım ben de.»

Karl kamplarda, o korkunç yiyecek yoksunluğuna, berbat koşullara karşın sertleşmişti. Gençliğinde sahip olmadığı bir umursamazlık, gözüpeklik yerleşmişti karakterine.

Muller uzaklaşırken ardından davrandı.

«Yapma Weiss,» dedi Felsher. «Değmez.»

«Orospu çocuğu. Karımı, bir insanın bir fırçayı, bir tesbihi kullandığı gibi kullandı...»

«Canı cehenneme!»

Karl mektubu buruşturup yere fırlattı. Bir süre masanın başında oturup sahte aile ağacına baktı. Felsher mektubu yerden alıp Karl'a verdi.

«Bak oğlum. Hiçbir şey eskisi gibi değil artık. Haydi, oku şunu. Hoşgörülü ol.»

Karl başını salladı. Gözleri yaşla dolmuştu. Mektubu (ki Inga bunun için Muller'e gerekli bedeli ödemişti) açtı ve okudu:

Sevgilim Karl, Sevgili Kocam.

Seni her gün biraz daha özlüyorum. Şimdi hiç olmazsa birbirimizle haberleşebiliyoruz. Bu iyi bir şey, ama sana olan özlemimi arttırıyor. Umudumuzu yitirmemeliyiz. Birkaç hükümet bürosuna gittim ama senin dosyanın yeniden açılamayacağını söylüyorlar. Ben şimdi daha iyi bir işe girdim. Çiftlik aletleri yapan küçük bir fabrikanın müdürünün sekreteriyim. Çok garip bir şey. Bu kadar yıldır savaştayız, buna karşın özel fabrikalar ve şirketler hiçbir şey olmamış gibi çalışmalarını sürdürüyorlar. Aylığım iyi, yiyecek de bol. Savaştakiler dışında sivil halk epey bolluk içinde yaşıyor. Amerika'nın savaşa girmesi kamuoyunu biraz rahatsız ettiyse de, onlar yardıma gelmeden Rusya'nın çökeceği umuluyor. İngiltere de teslim olacak. Patronum hapiste kocam olduğunu biliyor ama aldırmıyor. Dosyamda bir yerde 'ırkın saflığını bozan' diye bir kayıt olmalı, ama o benim şimdiye dek rastladığı en çok çalışan ve en az yakınan sekreter olduğumu söylüyor. (Sakın merak etme sevgilim, adam şişman, yaşlı ve çok dindar bir Lüterci.) Ailenden haber vermek isterdim. Ama Rudi'den hiç haber yok. Kayboldu gitti. Geçen hafta Varşova'da annenden bir mektup geldi. İkisi de iyiymişler. Çalışıyorlar. Annen yaşamın kolay olmadığını ama katlandıklarını yazıyor. Sevgilim, bir an bile umudumuzu yitirmemeliyiz. Bu mektupları sana ulaştırabilmek için bazı şeyler yaptım, anlayışlı olacağını umarım...

Karl mektubu katlayıp cebine koydu.

Bir süre konuşmadılar. Sonra Felsher, «Bu Theresienstadt hakkında bir şeyler duymuştum, Weiss,» dedi. «Örnek bir kamp. Yahudiler için gerçek bir kentmiş. Belki de talihimiz açıldı. Karına gelip seni görmesi için izin bile verebilirler. Benim ailem falan olmadığından her yer bir benim için.»

Karl, Muller'e hazırladığı Şarlmanlı Haçlı aile ağacına öfkeyle baktı. Kırmızı boya kavanozunu kaptığı gibi tabloya fırlattı. Sonra başını masaya dayadı, ağladı ağladı...

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Ocak 1942

Bugün günlüğüme başlamadan önce 20 Ocak'taki Gross — Wannsee Konferansı konusunda düşüncelerimi yazmak istiyorum.

Heydrich birkaç ay önce çok önemli bir hober vermişti. 1941'de, Einsatzgruplarımız Rusya'da temizlik yaparlarken Reichsführer Himmler, Polonya'nın Auschwitz kentinde pek önemli olmayan bir kampın komutanı olan Rudolph Hcess adında birini yanına çağırmış ve kendisine şunları söylemiş: **«Führer, Yahudi sorununun son çözümü için emir verdi.»**

Himmler bir ay kadar sonra Blobel, Ohlendorf ve diğerleriyle yaptığı bir konuşmada (ben bu konuşmada bulunmadım) bu noktayı yeniden vurgulayarak 'emrin yerine getirilmesinde kişisel sorumlulukları bulunmadığını, sorumluluğun yalnızca Führer'in olduğunu' söylemiş.

Bu konuşmayı belirtmemin amacı şu: garip bir duygu var içimde, bir önsezi belki de... Eğer işler kötüye giderse —Tanrı göstermesin savaşı kaybedersek, ya da diplomasi-

miz Müttefikleri bölmeye yeterli olmaz da savaşa devam ederler ve cesetler ortaya çıkarsa— o zaman belirli tarih yazarları suçu bize yüklemeye kalkışacaklar. Bize, yani SS'e, Himmler'lere ve Heydrich'lere ve Dorf'lara.

Führer ise varolan dehşetten habersiz 'bir Alman politikacısı' olarak anılacak.

İşin ilginç yanı kurnazcasına, hiçbir zaman 'öldürme' ya da 'ortadan kaldırma' gibi sözcükler kullanmamasına karşın, Führer'in yazılarında ve demeçlerinde Yahudilere ne yapılması istediğini kesinlikle belirtmiş olması. Yahudilere yeryüzünü yasaklamanın en başta gelen hedefi olduğu konusunda çılgınlığa kapılıyorum bazen. Slavların tutsak edilmelerinden, Fransa'nın cezalandırılmasından, Almanya'nın dünyaya egemen olmasından bile üstün bu sanki. Saçma bir düşünce olduğunu kabul ediyorum, ama işimize verilen önem, yararlandığımız ayrıcalıklar ve Himmler'in isteklerini böyle kolaylıkla elde edebilmesi beni bu garip düşünceye itiyor.

Kuşkusuz, Hitler bizim öldürdüğümüz ya da astığımız her Yahudiyi bilmiyor, hatta Rus gettolarının sayılarındaki azalmayı gösteren kesin istatistiklerden de habersiz olabilir. Ama biliyor. Biliyor. Kendi bilgisi olmadan hiçbir şeyin olamayacağını kaç kez söyledi şimdiye dek. Ama yine de şuna inanıyorum ki, ilerdeki yıllarda bu korkunç işin baş yaratıcıları olarak çok daha alt düzeyde insanlar ortaya sürülecek ve belirli bilim adamları onu bu işten çekip çıkaracaklar.

Hitler'in en yakınında bulunanlar olup bitenleri biliyorlar. Geçen yıl, Rusya istilasından birkaç hafta önce Goering, Heydrich'e bir mektup yazarak kendisine 'Yahudi sorununu en yararlı biçimde çözme' görevini vermişti. Bunun Yahudileri çiftliklere ve köylere yerleştirme anlamına geldiğini sanmıyorum. Goering 'Yahudi sorununun istenen çözüme varması için gerekli önlemleri kapsayan çok geniş kapsamlı planı,' içeren bir rapor da istemektedir.

Hiçbir zaman kimse 'son çözüm' deyimiyle ne kastedildiği konusunda bir kuşkuya kapılmamıştır. Bunu pek az konuştuğumuz halde hem de. Yalnız Hans Frank gibi budalalar Yahudileri, bit öldürür gibi ortadan kaldıracaklarıyla övünürler. Biz onun Polonya'daki sorumluluk alanını epey daralttığımız için şu anda Frank bir SS şefinden başka bir şey değil. İşi biz üzerimize aldık, Führer'in isteklerini mümkün olduğu kadar sessiz ve beceriyle yerine getirmeye çalışıyoruz.

Her neyse, yukarda sözü edilen bu olaylar, Polonya'da Chelmno ve Belzec gizli kamplarda Yahudi sorununu çözmek için denenen yeni sistemlerin gelişmesi üzerine 20 Ocak'ta Gross - Wannsee'de bir toplantı yapıldı.

Heydrich ile benden başka on üç kişi daha vardı toplantıda. Heydrich'in başında bulunduğu RSHA (Reich Güvenlik Bürosu) binasında toplandık. Burası Berlin'in Gross —Wansee mahallesinde olup yalnızca Yahudi sorunlarıyla ilgilenir.

Toplantıda benim ilgimi çeken şey polis ve SS yüksek görevlilerinin yanısıra beş de sivil Bakan yardımcısının bulunmasıydı. Heydrich'in ne düşündüğü onlaşılıyordu. Alman hükümetinin sivil, polis ya da askeri hiçbir kolu planlarımızdan habersiz kalmayacaktı. (Bu sivillere bakarken ileriki bir tarihte kendilerine sorular yöneltildiğinde o kurnaz kafalarında şimdiden özürler aradıklarını hisseder gibi oldum.)

Eichmann da aramızdaydı. Artık iyi dost sayılırız. Einsatzgrup şefleri (özellikle Blobel ve Nebe) ile gergin olan ilişkilerimden dolayı Eichmann'ın desteğine sahip olmak beni sevindiriyor.

Marta ile çocukları sorduktan sonra, «Dorf, yeni gelişmeler var,» dedi. «Auschwitz hikayesi.»

«Öyle bir şeyler duyuyorum.»

«Geçenlerde oradaydım. Himmler, Hoess'e yeşil ışık

yakmış. Şimdi Hoess'le tren tarifelerini falan ayarlamaya çalışıyorum.»

«Peki, neden Auschwitz?»

«Demiryolu bağlantısı çok uygun. Tecrit için gerekli çok geniş alanlar bulunuyor. Çevrede pek çok Yahudi var sonra. Bizim için en büyük sorun Polonya olacak. Chelmno, Belzec ve Sobibor gibi yeni yerler hep Polonya'da olacak.» Eğilip kulağıma fısıldadı sonra. «Führer Almanya'nın kutsal topraklarının Yahudi kanıyla pislenmesini istemiyor, anlarsın ya.»

«Anlaşılabilir bir şey bu.»

Bu haberi böyle soğukkanlılıkla karşılamama ben de şaşmıştım. SS çok karmakarışık bir örgüt olduğu için Himmler kimi zaman Heydrich'i atlayarak, hatta ona haber bile vermeyerek bazı girişimlere kalkışıyordu. Bu yeni kampların kurulduğunu duymuştum ama oralarda ne yaptıklarını bilmiyordum. Benim sorumluluk alanım Rus cephesiydi.

Benim toplantı salonuna girdiğimi gören Hans Frank kolumu tutup Eichmann'dan uzaklaştırarak, «Yeni kamplardan söz ediliyor,» dedi. «O kadar budala gibi görünme, Dorf. Biraz gaz kokusu alsın burnun.»

Elini kolumdan ittim. Yanındaki yaverine, «Ne toplantı ama!» diye söylendiğini duydum. «Yarı Yahudi Heydrich ile sahtekâr Berlin'li avukat Dorf.»

Toplantı başladı.

Heydrich herkese (özellikle Dışişleri ve İçişleri Bakanlığı sekreterlerine) Kendisinin, yani Reinhard Heydrich'in 'Yahudi sorununun son çözümü' için Führer'in seçmiş olduğu araç olduğunu kesin bir dille belirtti.

«Bütün olanlarda mı?» diye biri sordu.

«Evet.»

«Yani... Almanya'da ve bütün işgal edilmiş topraklarda?»

Heydrich buna cevap olarak Avrupa'nın **bütün** Yahudilerinin —ki İngiltere ve İrlanda Yahudilerini de hesaba ka-

terak toplamın on bir milyon kişi olduğunu tahmin ediyordu— bizim sorumluluk alanımıza gireceğini ve aynı yazgıyı paylaşacaklarını söyledi.

Bu 'son çözüm'ün ne olduğunu açıklamadıysa da, toplantıda olan herkes bunun ne anlama geldiğini biliyordu.

«Göç başarısızlığa uğradı,» diye şefim devam etti. «Bu Yahudileri kimse istemiyor, ne Amerika, ne İngiltere, ne de başka bir ülke. Ayrıca onları, hele Doğu Avrupa Yahudilerini hastalıklı köy ve kentlerinden çıkarma ve nakletme sorunu bizim için de, başka biri için de çok büyük bir iş. Bu yüzden Yahudileri daha hızla doğuya, büyük bir çoğunluğunu Polonya'ya sevketmek zorundayız.»

Heydrich bir haritada bütün Avrupa Yahudilerinin —Fransız, Hollandalı, İngiliz, İtalyan— nasıl 'doğu'ya gönderileceklerini gösterdi.

«Peki sonra ne olacak?» diye sordu Hans Frank. «Hepsini benim üzerime yığdıktan sonra ne olacak?»

Heydrich onun bu sorusunu duymazlıktan geldi. «Yahudiler çalışma birimleri oluşturacaklar. Yahudilerin alışkın olmadığı ağır çalışma koşulları, hastalıklar ve açlık doğal bir ayıklama yapacak. İçlerinde güçlü ve dayanıklı olanlar bir birikim yaratacak.»

«Onlar ne olacak?» diye Eichmann sordu.

«Onlara uygun bir davranış biçimi bulunacak.»

Herkes yerinde kıpırdanıp gülümsedi. Sigara içerken yakalanmış iki okul çocuğu gibi iki sivil birbirilerini dürttüler.

«Generalim acaba bu konuyu biraz daha aydınlatabilir mi?» diye Gauleiter Meyer sordu.

«Sağ kalan Yahudilerin Almanya için doğrudan doğruya bir tehlike oluşturduklarını kabul etmemiz gerek. Bunlar Yahudi yaşamını yeniden kurabilirler. Doğal ayıklanma onları güçlendirecektir. Bu yüzden onlara uygun bir çözüme gidilecektir.»

«Bugün Polonya'da üç milyondan fazla Yahudi var be!»

diye Frank bağırdı. «Pislik içinde, obur, asalak, hastalıklı insanlar, Polonya'nın içine sıçıyorlar. Bölüm şeflerime söylediğim gibi üç milyon Yahudiyi kurşuna dizemeyiz, zehirleyemeyiz ama onları ortadan kaldıracak bir yolu nasılsa bulacağız.»

«Genel valiye daha dikkatli konuşmasını hatırlatabilir miyim?» dedim.

Frank masaya bir yumruk indirdi. «İnsan öldürmeden söz ediyoruz burada. Bıktım artık bu şifreli sözlerden.»

Heydrich öylesine soğuk bir bakışla baktı ki, Frank'ın yerinde olsaydım ödüm patlardı.

Oldum olası diplomat olan Eichmann konuyu değiştirmeye çalıştı. Einsatz gruplarının genişletilip genişletilmeyeceğini sordu. Heydrich'in cevabı olumluydu. «Yeni yöntemler düşünülüyor mu?» diye Eichmann devam etti.

«Gaz kullanımı düşünülüyor,» dedi Heydrich.

Yüksek rütbeli sivillerden biri — kim olduğunu unuttum — şaşırmış göründü. Heydrich ona laboratuvar koşullarında denemeler yapıldığını söyledi. Hepsi oturdukları yerlerde kıpırdandılar, burunlar ovuşturuldu, yüksek tavana bakıldı.

Dışişlerini temsil eden Dr. Luther, bundan birkaç yıl önce 'yararsız' insanların gazla öldürülmelerine kilisenin karşı çıktığını belirtti. Ben böyle bir şeyin bizi yolumuzdan alıkoymaması gerektiği hakkında bir şeyler mırıldandım. Luther bana dönerek Vatikan ve Protestan kiliselerden gelen itirazlar üzerine Führer'in kendisinin gerilemiş olduğunu söyledi.

«Eee?» diye sordu Heydrich.

Öteki sivil de şaşkına dönmüştü. «Aynı şey yine olabilir,» dedi. «Savaşta kitle halinde öldürmeler başka bir şeydir. Kilise adamlarının bile kabul edebilecekleri özürler bulunabilir. Ama gaz kullanımız! Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar üzerinde! Kiliseleri kızdırmak lehimize olmaz. Heydrich,

bu boktan iş çok büyük boyutlara ulaştı.»

«Sakin ol,» dedi Heydrich. «Karşımızdakilerin Yahudi olduklarını unutma.»

Luther kızmıştı. «Öyle! Bankalar, basın, borsa, Rusya'daki komünist örgütler hep onların elinde! Roosevelt'in kulağına fısıldayanlar da onlar!»

Heydrich öne eğildi. «Doktor, inan bana, Yahudileri kurtarmak için kimse parmağını bile oynatmayacaktır.»

Eichmann da başını salladı.

Şefimi destekleyecek iyi bir noktaydı bu. «Ayrıca yasal dayanaklarımız da var,» dedim. «Devlet düşmanlarını, casusları, kışkırtıcıları idam ediyor olacağız. Savaş halinde bunlara izin vardır.»

Bu konuda sesi kesilen Luther başka küçük şeyler üzerinde durmaya başladı. Bazı ülkelerde, özellikle Norveç ve Danimarka'da, sivil halkın böyle bir programa katılacakları pek kuşkuluydu. İtalyanlar da pek işbirliğine yanaşmıyorlar, omuzlarını silkip birtakım özürler ileri sürüyorlardı. Mussolini kalbini vermemişti bu işe. Tarafsız olan Franko bile Yahudilerin İspanya'ya girmesine göz yumuyor, onları saklıyordu. SS'ler sivil Hıristiyan halktan güçlü bir direnme gördükleri yerlerde Yahudi sorunu üzerine canlı bir biçimde eğilemiyorlardı. Luther konuşmasını bağlarken, Yahudilere karşı bir duygunun varolduğu Balkanlar ve Doğu Avrupa'da gerçek güçlüklerle karşılaşılmayacağını sandığını söyledi.

Diğer siviller de bozulmuşlardı; bu açıkça görünüyordu, ama seslerini çıkarmadılar. Artık kimsenin söyleyecek bir şeyi kalmamış gibiydi. Frank, Heydrich'in Yahudileri 'ölene' kadar çalıştırmak düşüncesinin saçma olduğunu söyledi. Polonya'daki Yahudilerin çoğu üretici bir iş yapamayacak kadar açlıktan ve hastalıktan bitmiş haldeydiler.

«Yeni kamplar da bunun için yapılıyor,» dedi Eichmann.

«Evet! Çok iyi biliyorum neden yapıldıklarını!»

Bir buçuk yıl önce Varşova'da bağırdığım aynı zayıf

insan Frank. Bir yandan hâlâ hukukun güzelliğini, mutlak adalet kavramını konuşuyor, öte yandan da bizler kadar sert olduğunu kanıtlamak istiyor.

«Führer'in bir süre önce bir avukatlar grubuna söylediklerini anımsarsan rahatlarsın,» dedi Heydrich.

«Anımsamıyorum.»

Heydrich bana döndü. «Dorf?»

Biliyordum: «Ben burada süngümle, siz orada hukukunuzla duruyorsunuz, hangisinin üstün geleceğini göreceğiz.»

Gross —Wannsee toplantısı böylece sona erdi.

**

Daha sonraları birkaç kişi Heydrich'in özel bürosunda şöminedeki alevlerin karşısına oturup Fransız konyağı içtik.

Eichmann, Heydrich ve ben eski şarkılar söyledik, önce ayakta, sonra iskemlelerin, daha sonra da masaların üstüne çıkıp kadehlerimizi daha yükseklere kaldırarak içtik. Heydrich bunun eski bir Kuzey Almanya geleneği olduğunu söyledi.

Şef şöminenin karşısında uyuklarken, biz de Eichmann'la o gün alınan kararları tartıştık.

«Önemli, gerçekten çok önemli,» dedi Eichmann. «Dünya bizim amaçlarımızı gerçekten anlamıyor.»

«Belki dil anlamak istemiyorlar,» dedim.

«Çok kusursuz bir kamuflaj işlemi yaptık. Kimse bize inanmıyor, çoğu da inanmak istemiyor. Yahudiler bile.»

«Eichmann, eski bir dost olarak sana bir sorum var,» diye eğildim. «Hiç pişmanlık duyuyor musun?»

«Elbette hayır.» Hiç duraksamamıştı. «Führer'in iradesine boyun eğiyoruz. Biz askeriz. Askerler aldıkları emirleri yerine getirirler.»

«Ama Führer bu toplantılara hiç katılmıyor... sonra...

Himmler ve Heydrich'e verdiği emirler hep dolambaçlı, hiçbir zaman kesin değil.»

«Önemi yok bunun. Kaç kere söyledi aynı şeyi. 1922'de önce Münih'ten başlayıp sonra diğer bütün kentlerdeki Yahudileri tek tek asacağını söyledi. Dorf, bizim tek yasamızın, tek anayasamızın Führer'in iradesi olduğunu unutma.»

Haklıydı. «Bu yeni programdan haberi olacak sanırım,» dedim.

Konyağını bitirdi. «Ayrıntılar kendisini ilgilendirmeyecektir. İki cepheli bir savaş yürütüyor. Ama işin yapılmasını isteyeeck, onaylayacaktır. Yıllar önce ne dediğini unuttun mu — 'Benim hareketimde benim bilgim ve onayım olmadan hiçbir şey yapılamaz.'»

Eichmann'a hayranım. Eğitilmemiş olsa bile açık bir zihni var, iyi bir yönetici gibi her şeyi düzene sokabiliyor. Bana kaç kez söyledi. Yahudilere karşı bir kin duymadığını. Hatta tarihsel açıdan onları şaşkınlık verici olarak bulmakta... dünyanın büyük dinlerinin kurucuları, bilim, sanat dallarında en önde gelen insanlar. Filistin'de ajan olarak bulunduğu dönemi. İbranice bilgisini öve öve bitiremiyor. «Güç bir dil, Dorf, insanı aptallaştıran bir gramer düzeni var.»

Eichmann, o kendine özgü çekiciliğiyle konuyu karımla çocuklarıma çevirdi. Viyana'daki o güzel günde anımsıyordu onları. Kendi ailesi de savaşın yoksunluklarına, arasıra yeralan sabotaj hareketlerine rağmen iyiymiş.

«Ailelerimiz, karılarımız ve çocuklarımız için bu güç işleri yapıyoruz, Eichmann,» dedim. «Bize cesaret ve kararlılık veriyorlar.»

O da böyle düşünüyordu.

«Gelecek Alman kuşağına bir şeyler borçluyuz. Korkunç görünse bile bugün aldığımız kararlar ırkımızın saflığını, Batı uygarlığının varlığını korumak için mutlak bir gerekliliktir.»

Bizden sonra gelecek kuşaklar bu görevi bitirecek güç ya da isteğe sahip olmayabilirler. Ya da böyle bir fırsatı ele

geçiremiyebilirler. Evimi, ailemi düşününce doğru olanı yaptığımızı biliyorum.

Heydrich uzun ve yorucu gününden bitkin düşmüş uyurken, biz de pek konuşmadan sessizce içkilerimizi içtik.

RUDİ WEİSS'IN HİKAYESİ

Yine yürüyüşler. Babi Yar'dan kaçışımızdan sonra, bize Ukrayna ormanlarında partizan grupları olduğunu söylemişlerdi. Bunlardan birine katılmak istiyorduk.

Babi Yar konusunda çok az şey duyduk. Oradaki kıyıma katılan soydaşları kadar vahşi ve korkak olmayan diğer Ukraynalı çiftçiler, bu konuda sorular sorduğumuzda omuzlarını silkmekle yetindiler.

Ama bir sır değildi bu. Yaşlı bir kadın Helena'ya Kiev ve doloyındaki yoksullara 140 vagon dolusu giyecek eşya dağıtıldığını anlattı. «Yahudilerden,» diyordu. «Yahudilerden.»

Soğuk bir sabah Helena titremeye başladı. Yıkık bir köylü kulübesinde kollarımın arasında uyuyordu. Hava soğuk ve rutubetliydi. Birkaç battaniye çalmıştım, koyun koyuna birbirimizin sıcaklığından yararlanmaya çalışarak yatıyorduk.

«Üşüyorum,» dedi. Dişleri çatırdıyordu.

«Daha yaklaş.»

«Bir yararı yok bunun, Rudi. Artık hiç ısınamayacağım.»

Ellerini ve bileklerini ovuşturdum. «Koşamıyorum artık,» diye sızlandı. «Üşüyorum. Açım.»

«Prag'da kalmamız daha mı iyi olurdu?»

«Bilmiyorum... bilmiyorum. Hiç olmazsa yiyecek bulurduk orada. Oturacak yerim, arkadaşlarım...»

«Bütün arkadaşların toplama kamplarında.»

«Sana yük oluyorum. Çok ağlıyorum.»

Masanın üstündeki birkaç parça eşyamıza baktım: maşraba, teneke tabak, kaşıklar. Maşrabayı kaptığım gibi öfkeyle duvara savurdum. «Allah kahretsin!»

Helena hüngür hüngür ağlayarak doğruldu yattığı yerde. «Rudi, hiçbir umudumuz kalmadı artık.»

Kızı yakalayıp ot döşekten kaldırdım. «Hayır. Hayır! Anne ve babanla birlikte Filistin' de bir çölün ortasında Araplar arasında kurmak istediğiniz Siyonist yurttan söz ettin bana. Ağlayarak mı elde edeceksin bunu? Seni her tehdit edene teslim olarak mı? Bunu anlatan adam... hani o sakallı... neydi onun adı?»

Bilgisizliğim karşısında güldü. «Rudi, delisin sen. Adı Herzl'di.»

«Yahudiler savaşmayı öğrenmedikçe onun bu düşlerinin hiçbir yararı yok. İnsan öldürmeden mi o topraklara sahip olunacağını sanıyorsun? Yoksa birçok Yahudi ölmeden mi?»

Helena titredi. «Özür dilerim. Üşüdüğüm zaman düşünemiyorum. Ben burada donarken Herzl'i düşünemem şimdi.»

Kulübenin dışında donmuş toprağı kazınca geçen sonbaharda sökülmemiş olan birkaç şalgam buldum. Donmuş ve yarı yarıya çürümüştü ama belki de yenecek bir yanı bulunurdu. Kulübeye ardımdan küçük turuncu bir kedi de girdi.

«Gözlerini kapat. Sana bir armağanım var,» dedim.

Helena gözlerini kapattı. Yavru kediyi kucağına koydum.

«Saf kan Ukrayna Siam İran. Hepsi de senin için.»

«Rudi... bu da bizim kadar zayıf ve aç.»

«Öyleyse ondan öğreneceğimiz bir şey var. Bir kedi bu. Ama kendini idare ediyor.» Bir parça şalgam uzattım. «Şunu bir dene hele. Vitamin dolu.»

Helena şalgam dilimini yerken öksürdü, kusmaya başladı.

«Taze bir dilim ekmek olduğunu düşün. Üstünde sıcak elma reçeli. Mmmmm. Şahane. Birazda taze kahve. Şeker ve süt ister miydin?»

Güldürdüm kızı sonunda. Yalancı bir öfkeyle şalgamı bana fırlattı.

Ben kendi şalgamımı çiğnerken düşünmeye başladım. «İşte sana tam bir Berlin'li aile. Anne, Baba ve Kedi. Ama biz hiçbir zaman Berlin'de yaşayamayacağız, Helena.»

«Prag'da da. Eretz İsrael'e gideceğiz.»

Helena yanıma gelip kollarını boynuma doladı. «Hiç önemi yok,» dedi. «Senin olduğun yerde ben mutlu olurum.»

«Ben de.»

«Çocuklarımız da.»

Kediyi okşadım. «Onlara anlatacağımız hikayelere hiç inanmayacaklar. Prag'dan kaçış. Macaristan'dan geçip Rusya'ya girişimiz.»

Helena güldü. «Hele inanmasınlar! Hele inanmasınlar!»

Kucakladım. «Oğlumu görür gibiyim, Helena. Senin Çek gözlerine ve o korkunç Çek şivene sahip bir bacaksız benimle alay ediyor.»

Helena yine güldü, ama yalnızca zavallılığını örtmek için. Zavallı kızcağız. Benim ısrarım üzerine kaçmıştık. Çoğunlukla pişmanlık duyuyordu. Almanlar gelene kadar Prag'daki yaşamı hoş geçmişti. Oradan kopmak çok güçtü kendisi için. Onu bu işe soktuğum için kendimi suçlu görüyordum. Ama başka bir yol olmadığına inanmıştım.

Kediyi okşarken bir yandan da onu süzüyordum. Ufak tefek, kolay incinebilir, yürek biçimli yüzlü, anlamlı gözlü, koyu kahve saçlı bir kızcağız. Helena gibi insanları hiç umursamadan, duraksamadan, pişmanlık duymadan öldüren Nazileri düşündükçe çıldıracak gibi oluyordum. Tanrı adına kim yaratmıştı bu canavarları?

O anda içinde bulunduğumuz tehlikenin, Babi Yar'da

gördüğümüz korkunç sahnelerin bizi birbirimizi daha çok sevmeye, birbirimizi hiç kırmamaya, birbirimize sadık kalmaya itmesi gerektiğini düşündüm. Helena da anlıyordu bunu. Gözlerinde görüyor, iç çekişlerinde duyuyor, beni bırakmak istememesinden anlıyordum.

Kedi masanın üstünden atladı, miyavladı, gerinip sanki bir şey duymuş gibi kulübenin açık kapısına doğru yürüdü.

Dışardan sesler geliyordu. Yumuşak ayaksesleri, çalılara sürtünen vücutlar. Kırlarda yaşamak kulaklarımı keskinleştirmişti. Partizanlar mı? Hangi taraftan ama? Ukrayna gerillaları bizi kovmuşlardı. «Yahudi alamayız aramıza,» demişlerdi. Ve hemen orada bizi vurmadıkları için talihimize şükretmemizi söylemişlerdi.

Birisi kapıyı bir tekmede açıp bekledi.

Bıçağımı belimden çekip kulübenin duvarına yaslandım. Helena'ya arkama geçmesini işaret ettim.

«Kim var orada?» diye biri bağırdı.

Ama içeri girmedi. Bekledi. Helena'ya. «Yatağın altına gir,» diye fısıldadım.

«Yararı yok, Rudi... teslim olalım.»

Adamın sesi tekrar duyuldu. «Dışarı çıkın. Elleriniz başınızın üstünde. Silahlı elli kişi var burada.»

Konuşan adam kapının önünde belirdi. Üzerinde kaba saba kış giysileri vardı. Pek askeri bir üniformaya benzemiyordu. Kürklü şapkası, eski bir Kızıl Ordu kaputu, keçe çizmeleri vardı. Omuzlarına iki sıra fişeklik takmıştı. Bir Kızıl Ordu tüfeği doğrulttu üzerime.

«Rudi, hiçbir yararı yok,» diye inledi Helena. «İndir bıçağı.»

«Kız haklı. At o bıçağı elinden. İkiniz de dışarı çıkın. Ellerinizi başınızın üstüne koyun.»

Dediğini yaptık. Geçmemiz için yana çekildi. Üzerine atlamayı düşündüm ama dışarda kendisi gibi giyinmiş bir kadınla bir erkek gördüm. Silahsızdılar.

Tüfekli adam Helena'yla Rusça konuştu. Elli yaşlarında yüzü, kırışık dolu bir adamdı.

Kayıp çiftçinin donmuş bahçesinde baktık birbirimize.

«Bir tek boktan silah,» dedim Helena'ya. «Üzerine atlayıp elinden alabilirdim.»

«Şimdi dener misin?» diye sordu adam.

«Hayır. Ama belki daha sonra. Silahlı elli partizanın nerede?»

«Onlara ihtiyacım olunca gelirler.»

Bir süre konuşmadan birbirimizin yüzüne baktık. Birden beşimizin de Yahudi olduğunu anladık aynı anda!

«Kimsiniz?» diye sordu adam. «Yalan söylemek yok. Helena'ya baktı. «İbranice konuşalım istersen.»

«Yahudiyiz,» dedi Helena. «Kaçıyoruz. O Alman Yahudisi, ben de Prag'lıyım.»

Genç kadın ceketinin yakasını açarak boynundaki Hazreti Davud yıldızını gösterdi. «Şalom,» dedi sakin bir sesle.

«Şalom,» dedi Helena.

Ben öylesine kuşkulu olmuştum ki, hâlâ yanlarına yaklaşmaya çekiniyordum. Ama Helena hiç düşünmeden gidip kızın kucağına atıldı, sevinçten ağlamaya başladı. Yaşlı adam silahını indirip elini uzattı. El sıkıştık, sonra biz de kucaklaştık. Genç olanı da beni kucaklayıp hiç utanmadan öptü.

«İnanamıyorum,» dedim. «Silahlı Yahudiler.»

«Ama pek azı silahlı,» diye genç kadın güldü. Adı Nadya idi. Esmerdi, koyu renkli, zeki bakışlı gözleri vardı. «O silahlı elli partizan Saşa Amcanın hayalindedirler.»

Yaşlı adamın adı Şaşa Amcaydı. Ormanda yürümeye başladığımızda, bize Zhitomir bölgesinde bir partizan birliğinin komutanı olduğunu söyledi. Birliğin tümü Yahudilerden oluşuyordu. Ukraynalıların kendi partizan birlikleri vardı ve aralarına Yahudileri almıyorlardı.

Helena ile böyle bir çeteye alınmadığımızı söyledim.

Yuri adındaki genç başını salladı. «Talihiniz varmış ki öldürmediler sizi. Bizim için inanılmaz bir şey. Almanlar onları tutsak ediyorlar, gençlerini öldürüyorlar, evlerini yakıp ürünlerini çalıyorlar... bütün bunların karşısında Ukrayna Yahudileriyle ortak bir dava uğruna birleşeceklerini sanırsınız, değil mi? Ne gezer? Yine bizden nefret edecek, bizi reddedecek zaman buluyor. Umutsuzluk dolduruyor içimizi bu durum.»

«Hepsinin canı cehenneme!» dedi Şaşa Amca. Şimdi yüksek ağaçlı bir bölgeye giriyorduk. Bakımlı bir ormandı burası. «Dikkatli olun. Tek sıra. Alman, sen ardımdan gel. Kavgadan kaçmayacak birine benziyorsun.»

«Silahım olsa daha çok mutlu olurdum.»

«Kısa bir süre sonra silahımız olacak. Yürü haydi.»

Rutubetli ve soğuk ormanda ilerlemeye başladık. Bir keresinde başımı çevirip Helena'ya baktım. Gülümsüyordu. Sonunda, bir umut kıvılcımı...

***

1941 yılının Mart ayında ağabeyim Karl ile arkadaşı ressam Otto Felsher bir grup Buchenwald Yahudisi ile Theresienstadt'takl yeni kampa gönderildiler.

Burası aslında bir 'vitrin' kamptı. Dış dünyayı aldatmak için kurulmuştu. Yahudiler açlıktan öldükleri ya da ölüme götürülmelerini bekledikleri halde orası için 'Cennet Getto,' 'yaşlılar evi', önemli kişiler, Birinci Dünya Savaşı Yahudi kahramanları, Alman ve Çekoslovakya'nın aydın Yahudileri için 'özel kamp' olduğu söylentileri yayılıyordu

Bu hikâyeyi yazmak için yaptığım araştırmalardo Almanya'nın ileri gelen Yahudi din adamlarından Hahom Leo Beack'in orada bulunduğunu öğrendim. Birçok Yahudi general ve bir zamanlar I.G. Farben'in yönetim kurulunda bulunmuş bir Yahudi de burada tutsak bulunuyordu.

Buchenwald'den birkaç yüz kişi trenlerden indirilip kampın büyük alanına getirilmişlerdi. (Kampı savaştan sonra ziyaret ettiğimde etkilenmekten kendimi alamadım. Barok tipi binalar, kalın kapılar, temiz sokaklar. Ama hepsi bir yutturmacaydı bunun.)

Komutan yeni ziyaretçileri karşıladı. Avusturyalı bir SS albayıydı. Führer'in burasını Yahudilere bir kent olarak verdiğini, temiz tutmaları gerektiğini, emirlere boyun eğmelerini, yetkililerle işbirliği yapmalarını söyledi. Theresienstadt, Almanların Yahudilere yaptıkları söylenen o korkunç şeylerin yalan olduğunu kanıtlayacaktı.

Eğer emirlerine boyun eğmezlerse, yalan söylerlerse, hırsızlık ve kaçakçılık yaparlarsa, âdetleri olduğu üzere kenti pislik içinde bırakırlarsa, o zaman adi suçluların yazgılarına razı olmalıydılar. Yan kapının yanındaki darağaçlarını gösterdi: Üç delikanlının cesedi sallanıyordu.

Gruba dağılması, kendi toplum liderlerinin kendilerine yatacak yer ve iş bulacakları söylendi sonra.

Bu kıyametten sağ kurtulan ve Karl'ın Theresienstadt'taki yılları konusundaki bilgilerimin çoğunu sağlayan Maria Kalova adındaki bir kadın, ağabeyimle Felsher'in yanına yaklaştı.

«Weiss hanginiz?» diye sordu.

«Benim.» Karl, Felsher'e döndü. «İnanamıyorum. Bir tutuklu için karşılama komitesi. Arkadaşım Felsher'i de bekliyor muydunuz?»

«Elbette. Böyle şeyler çabuk duyulur. Adım Maria Kalova. Sanat stüdyosunda çalışırım. İkiniz de oraya verildiniz. Doğrusunu isterseniz SS subaylarından biri ününüzü duyunca sizi buraya aldırttı.»

Felsher yüzünü ekşitti. «Yine aile ağaçları. Bu hırsız ve yalancıların Büyük Frederik'in soyundan geldiklerini kanıtlama çabaları.»

«Şükredin,» dedi kadın. «Otel değil burası kuşkusuz, ama insan yaşayabiliyor hiç olmazsa.»

Kampı gezdirdi sonra. Karl tertemiz alanı ve sıra sıra dükkânları görünce şaşırmıştı. Toplama kampında dükkân! Bir banka, bir tiyatro, bir kahvehane!

Maria Kalova'ya sordu bunların anlamını.

«Hepsi sahtedir. Burası tümüyle sahte bir köy. Bankadan verilen para geçersizdir. Fırında ekmek bulunmaz. Saraciye dükkânından belki de kendi valizini geri alabilirsin. Kahvehanede de belki haftada bir, bir fincan yapma kahve bulunur.»

«Peki ne demek bunlar?» diye sordu Karl. «Bir oyun mu?»

«Naziler için oyundan da öte bir şey. Yatakhanelere gidince orada yaşlı, ölmek üzere olan insanlar göreceksiniz. Burada verdikleri yemekle ancak yaşayabiliyoruz. En küçük bir şey için çok ağır cezalar veriliyor. Şuradaki küçük kaleyi görüyor musunuz? Kleine Festung derler oraya. SS işkencecileri işlerini orada yaparlar. Dış görünüşünden başka Buchenwald'dan değişik bir yanı yok burasının.»

«Anlamıyorum,» dedi Felsher.

«Theresienstadt, Almanların saygınlığa açılan yolları. Uluslararası Kızıl Haç ya da örneğin İsveçliler gibi tarafsızlar bir toplama kampını denetlemek isterler. İşte onları buraya getirirler. Bankayı, sinemayı, fırını, dükkânları gösterir, kendilerinden onaylarını isterler. Yahudilerin yakınacak neleri var? Führer kendilerine bu güzel kenti verdi ya.»

«Bu oyunu yutturabiliyorlar mı? Gelenler onlara inanıyor mu?» Karl aklını kaçıracak gibiydi.

«Belki de inanmak istiyorlar,» dedi Felsher.

***

Theresienstadt'ın stüdyosu geniş, aydınlık ve havadar bir yerdi. Karl ilk bakışta burada çalışan insanların seçilmiş olduklarını ve SS efendileri tarafından korunduklarını farketti.

Bunun nedenini kısa sürede öğrendi. Kampı dünyaya örnek bir kent olarak gösterme çabası. Kampların gerçeğini, yakında ölüm fabrikaları olarak işletmeye açılacak Auschwitz ve Treblinkaları gözden kaçırmak için oynanan bir oyun.

Duvarlarda renkli posterler vardı. YİYECEĞİNİZİ HARCAMAYIN. HER ŞEYİN ÜSTÜNDE TEMİZLİK, ÇALIŞMA ÖZGÜRLÜĞE GÖTÜRÜR. Sanat düzeyi çok yüksekti. Öyle de olmalıydı. En yetenekli Çek ve Alman sanatçıları, müzisyenler, orkestra şefleri, kompozitörler ve oyuncular Theresienstadt'ta bulunuyorlardı.

Birkaç ressam sehpalarının başında ancak 'Theresienstadt'taki mutlu getto yaşamı' denilebilecek tablolar çizmekteydiler. Buchenwald, hatta Theresienstadt sokaklarında bir ekmek kabuğu için dövüşen çocuklar görmüş olan Karl yüzünü buruşturdu.

İri yarı bir adam oturduğu yerden kalkıp yanlarına geldi. Adı Emil Frey'di ve stüdyonun müdürüydü. Prag'ın ünlü bir sanatçısı ve sanat öğretmeniydi.

«Buchenwald'dan kurtulduğunuza sevinmişsinizdir,» dedi.

«Burası kuşkusuz daha iyi,» diye Karl cevap verdi.

«Biz talihliyiz,» dedi Frey. «weiss ve Felsher, siz de kimsenin işine karışmazsanız, buradan sağ çıkabilirsiniz.»

«Buradan kaçan var mı?» diye Karl sordu.

«Burası sıradan bir hapishane değil. Çeşitli önlemler alınmış. Duvarlar, dikenli teller, köpekler, SS, Çek polisi. Naziler Theresienstadt ve diğer bütün kamplarının foyasının ortaya çıkmasını istemezler.»

Emil Frey konuşurken Karl da çeşitli sehpaları dolaşarak yapılan resimlere bakıyordu. Alman kadınlığına övgü, şövalye zırhları içinde Hitler, 'kamp yaşamı'nın çekici resimleri, müzikaller, tiyatro oyunları, oyun alanları.

Karl stüdyoda dolaşırken Maria ile Frey sustular. Fels-

her de başını iki yana sallayarak Karl'ın ardında yürüyordu.

Frey'in masasının yanında durup adamın yüzüne baktı. «Bu tablolar bir yalancılık koleksiyonu,» dedi.

Frey konuşmadı. Sonra Maria'ya, «Pencereye nöbete git,» dedi. «İki çırağımızın eğitimine hemen başlamalıyız.»

Maria büyük pencerenin önüne geçince Frey masasının bir tahtasını çekip arıtından bir rulo resim çıkardı. Kâğıtları açıp kenarlarını eliyle tuttu. «Burada çeşitli sistem ve düşünceleri birleştiren bir grubuz.» dedi Karl'a. «Bu gördüğünüz romantik denilebilecek bir biçim, ancak gerçekçilik ya da isterseniz, toplumsal yorumculuk diye adlandırabileceğiniz türde eserlerimiz de var.»

Birinci resim çini mürekkebiyle yapılmıştı. Çıplak ve ürkütücü. 'Hükümlüler.' İdam sephalarından üç ceset sallanıyordu. SS'ler çevrede durmuş, sırıtarak bakmaktaydılar. İkincisinin adı 'Son Yolculuk'tu. Kurşunkalemle yapılmış bir araba dolusu ceset.

«Sizin mi?» diye sordu Karl.

«Hepimizin.»

Maria olduğu yerden, «Komutanı» diye seslendi. «Bir denetleme grubuyla.»

Frey kâğıtları yuvarlayıp masasının tahtasının altına soktu.

Birkaç saniye sonra SS komutanı olan Avusturyalı Rahm ve iki sivil girdiler içeri. Maria'nın anımsadığı kadarıyla siviller Kızıl Haç'tandılar.

SS şefi Rahm neşeyle, «Ressamlarım bugün nasıllar bakalım?» diye sordu.

Herkes hazırola geçmişti. Frey hepsi adına cevap verdi. «İyiyiz, Komutanım. Çalışıyoruz.»

Rahm gülümseyerek baktı konuklarına. «Bu beyler Kızıl Haç'tan geliyorlar. Yaygın sanat programımızı, yaratıcı sanatçılarımızın ününü duymuşlar, stüdyoyu görmek istediler. Güzel bir atelye, değil mi, beyler? Amerika'daki Ya-

hudi basının ısrarla üzerinde durduğu gibi bir işkence odası değil sanırım. Frey, konuklarımıza çocukların portrelerini göstersene.»

Frey'in birkaç pastel resim göstermesini seyrettiler Kari ile Felsher. Çocuklar, Karl'ın dışarda gördüğü aç, pis, ekmek kabuğu kapan çocuklar değil, birer melektiler.

«Çok güzel,» dedi İsviçrelilerden biri. «Gerçekten çok güzel.»

*

Helena ile artık Rus partizanlarının, özellikle Yahudilerin 'aile kampı' dedikleri bir grup içindeydik. Büyük toplulukların üyeleri olduğu gibi ormana kaçmışlardı. Yaşlılar, gençler, çocuklar, bebekler ve Şaşa Amca gibi doğuştan liderler vardı içlerinde.

Bunlar gerçek bir toplum olarak yaşıyorlar, aile birimlerini mümkün olduğu kadar koruyup, hastalara ve yaşlılara bakıyorlar, varlarını yoklarını paylaşıyorlar, Almanlara karşı bir direniş örgütü kurmaya çalışıyorlardı.

Saşa Amcanın kampı en ünlülerinden biriydi. Mevcudu yüz ile yüz elli kişi arasında değişirdi. Çabuk yapılıp çabuk sökülen kulübe, çadır gibi her türlü barınakta yaşarlardı. Hem Almanlardan, hem de yakaladıkları tek tek Yahudileri bir an bile düşünmeden öldüren Hıristiyan partizan çetelerinden kaçabilmek için sürekli hareket halinde olmaları gerekirdi. (Doğrusu talihimiz varmış ki onlarla karşılaşmıştık.)

Aile kampının havası benim için bir düş, bulutlar arasında bir âlemdi. Yahudi topluluklarının karakteristiği olan o gürültülü konuşmalar, dedikodular, tartışmalar yoktu burada. Bu insanlar ailelerine ve arkadaşlarına karşı işlenen öylesine korkunç şeylere tanık olmuşlardı ki, kendi aralarında boş yere çene çalacak zamanları yoktu artık.

Yalnız çocukların birkaçı bu karakter değişikliğinden

uzak kalmışlardı. Bunlar top oynuyor, birbirileriyle şakalaşıyorlar, bütün çocuklar gibi ateşlerin çevresinde, kulübelerin aralarında oynuyorlardı.

Helena ile Saşa Amcanın bizi bulduğu gün yanında olan genç çift, Yuri ve Nadya'yla dost olduk. Ukrayna'da bir köyde fotoğrafçılık yaparlarmış. Bütün aileleri gözlerinin önünde kurşuna dizilmiş. Onlar da bizim gibi 'çalışma kampı' çağrısına uymayarak ormana kaçmışlar.

Bir akşam yulaf ve patatesten oluşan basit yemeğimizi (yiyecek büyük bir tehlikeye atılınarak bizi ihbar edebilecek Ukraynalı çiftçilerden alınıyordu) yedikten sonra kulübelerin berisinde dua edenleri seyrettik. Partizanlardan biri uzun, kederli yüzlü gençce bir hahamdı. Adı Samuel'di.

Saşa Amca onlara katılmamıştı. Adamlarından biriyle bir kenarda oturmuş bölgenin haritası üzerinde çalışmalar yaparak bir baskın hazırlıyordu. Yörenin jandarmosından çalınmış üç tüfeğe sahiptik şimdi ancak Almanlara saldırabilmek için daha çok silaha ihtiyacımız vardı.

«Kimdir bu adam?» diye sordum.

«Saşa mı?» diye Yuri sordu. «Doktordur.»

«Alay ediyorsun. Muayenehanesi nerede?» Babamın anıları uyanmıştı hayalimde... Groningstrasse'deki ev, bekleme odası, babamın ellerini yıkadığı antiseptiğin kokusu. Nabzımı tutuşu, burkulan ayağımı sarışı. Merdivenlerdeki ayaksesi.

«Hâlâ apandisit ameliyatı yapabilir. Hem de mutfak bıçağıyla. Buraya geleli beri iki çocuk doğurttu.»

«Ya haham?»

«Samuel Mishkin. Saşa'nın köyünden. O da bizimle çarpışmak istiyor.»

«İşte haham dediğin böyle olmalı,» dedim. «Böyle bir adam beni günün birinde sinagoga döndürebilir. «Karl ile ben on üç yaş törenimizden bu yana sinagoga ayak basmamıştık.

Daha birkaç kişi katıldı hahamın akşam duasına. Baş-

ların aşağı yukarı sallıyorlardı. Gözleri kapalıydı. Başları örtülüydü. Başka bir dünyadaydılar sanki.

Çocuklardan biri yanlışlıkla topu aralarına fırlattı.

Haham topu alıp attı.

«Çekilin buradan. **Shul** burası.»

«Hiç benzemiyor,» diye çocuk güldü.

«Ben sonra gününüzü gösterirm size,» dedi haham. «Yahudilerin dua etmek için toplandıkları her yer Tanrı'nın Evi'dir. Gidin buradan.»

Helena ile güldük.

«Çocukluğumdaki gibi,» dedim. «Cumartesileri top oynadığım zaman hep kovarlardı beni.»

«Buraya nasıl geldiniz?» diye sordum Yuri'ye.»

«Çoğumuz Saşa Amca'yla Koretz'den geldik. Bizi o kurtardı. Almanlar karısıyla iki kızını öldürdüler. Bir öğleden sonrası içinde iki binden fazla Yahudi öldürdüler. Kendi mezarlarını kazdırdılar, soydular ve öldürdüler. Enselerine birer kurşun. Anam babam da öldürüldü. Kardeşlerim. Nadya'nın ailesinin çoğu. Şaşa Amca'nın hastalarından biri iyi bir insandı. Ukraynalı bir avukat. Bize önceden haber verdi. Almanların adam toplama işleri bitene dek bizleri bodrumunda sakladı. Sonra gizlice çıkardı. Adı Lakov'du. Eğer yaşarsam onu unutturmamaya çalışacağım.»

Hikâyeye Nadya devam etti:

«Sonra başka Yahudiler de katıldı bize. Berdichev'den, Zhitomir'den. Bütün gettolar yerle bir ediliyordu. Almanlar bütün Yahudileri öldürüyorlardı.»

«Neden ama? Neden?» diye sordu Helena.

«Nedene ihtiyaçları yok,» Dedim. «Onların silahları var, bizim yok, bu yüzden herhangi bir neden geçerli olabilir.»

Yuri ateşe bir dal attı.

«Bu, beşinci kampımız. Sürekli olarak dolaşmak zorundayız. Burada olduğumuzu biliyorlar, SS sık sık ormana devriye çıkarır. Rusya'da bir tek Yahudi'nin sağ kalmasını istemiyorlar.»

«Ne zaman çarpışacaksınız?» diye sordum.

«Yeteri kadar silahımız olunca.»

Nadya başını salladı. «Kolay değil bu. Saşa Amca yaşlıları, çocukları ve hastaları bırakamayacağımızı söylüyor. Onun için aile kampı diyor buraya. Bir toplum olarak sağ kalmalıyız diyor.»

Partizan şefine baktım. Şimdi tek başına oturmuş, o ince Rus sigaralarından birini tüttürerek ateşe bakıyordu. Sert ve kırışık dolu bir yüzü vardı, ama altında yumuşaklık ve acıma vardı. Yine babamı görür gibi oldum.

«Neden o da diğerleriyle birlikte dua etmiyor?» diye sordum.

«Ailesi öldürüldükten sonra dua şalını yırttı,» dedi Nadya. «Buraya her gelene artık ölümü kabul etmek, ölüme sakin sakin gitmek yok, der. Nasıl olsa öleceğiz, şu halde dövüşerek ölelim.»

«Ama bir avuç insansınız,» dedi Helene. «Hiçbir suçu olmayan binlerce, on binlerce insan öldürüldü.»

«Sabırlı ol,» dedi Nadya. «İnsanlar şaşırmışlardı. Böyle bir şey olacağına inanmıyorlardı. Hem zaten kimin silahı vardı, kim bir direniş örgütlemeyi biliyordu ki? Ne olup bittiğini anlamadan, tutuklandılar ve götürülüp öldürüldüler.»

Saşa Amca ateşin yanından kalkıp yanımıza geldi. Adam hep yorgun görünüyordu. 'Aile'yi birlikte tutmaya çalışıyor, her gün yeni bir yöne götürüyordu.

«Weiss, nöbete geçebilirsin,» dedi. «Silah kullanmasını biliyor musun?»

Bana uzattığı eski sürgülü tüfeğe baktım.

«Bu çalışır mı?»

«Çalışmazsa, sopa olarak kulanırsın.»

«Bak onu yapabilirim işte.»

Gülümsedi. «Epey kavga görmüş birine benziyorsun.»

«Çok,» dedim. «Çoğunu da kazandım.»

Nöbetçilerin günün yirmi dört saat nöbet tuttukları kamp çevresine doğru yürüdük. Gözünün ucuyla baktı ba-

na. «Neden gülümsüyorsun?»

«Düşünüyordum... babam da doktordur.»

«Nerede?»

«Uzun yıllar Berlin'deydi. Sonra sınırdışı edildi. Son duyduğumda Varşova'daymış.» Durakladık. Helena yakınlardaydı. «Çok komik,» dedim. «Bir zamanlar benim tıp fakültesine girmemi istemişti.»

Saşa Amca güldü. «Kan mı göremezdin?»

«Hayır, kötü bir öğrenciydim.»

Babamın sınırdışı edildiği, Almanya'dan kaçtığım günden beri yaşamımda eksikliğini duyduğum bir sıcaklık duyuyordum bu adama karşı.

Helena yanımıza geldi. «Bu nöbeti ben de onunla birlikte tutabilir miyim?»

«Neden olmasın,» dedi Şaşa Amca.

O eski tüfeklerden birini taşıyan on dört yaşlarında bir çocuk geldi.

«Vanya sana nöbet yerini gösterir. Uyanık kal. Konuşma da yok. Askersiniz artık.»

Vanya'nın ardından ormana yürüdük. Birden Saşa Amca'ya dönerek, «O haham Samuel...» dedim.

«Eee?»

«Nikâh kıyar mı?»

«Elbette. Hatta parasını borçlanabilirsin de. Burada birkaç çifti evlendirdi. Ama romantikliği nöbetinden sonraya sakla.»

Helena uzanıp öptü beni. Hafifçe titriyordu. El ele tutuştuk. Silahı omzuma attım.

***

İki gün sonra Haham Mishkin bizi nikâhladı. Kampın kadınları Helena'ya ağaç yapraklarından bir taç yapmışlardı, yaşlı bir kadının köyünden getirdiği dantelli şal da peçe yerine geçti.

Partizanlardan biri kemancıydı. Kemanından garip, çılgıncasına sesler çıkarıyor, çevremizde dolanıp duruyor, kemanı ağlatıyordu. Annem olsa burun kıvırırdı bu törene.

Partizan haham bizi evlendirdi.

«Amma da Yahudi, ha!» dedi Şaşa Amca. «Başındaki **yarmulka** bile izci kasketi gibi duruyor.»

Neyse ki, kısa sürdü tören. Benim bilgisizliğim gözönüne alınarak dualar Almancaya yakın olan Yiddish lehçesinde okundu. Karl ile gittiğimiz sinagog okulunda öğrendiğimiz İbraniceyi yıllar önce unutmuştum. Ama mutlu ve saygılıydım. Saşa'nın çetesindeki kuyumculardan birinin yaptığı basit bakır halkaları Helena ile birbirimizin parmaklarına geçirdikten sonra kızı hafifçe öptüm. Tatmin olmuştum, eski bir geleneğim bir parçasıydım artık. Haham dua ederken kafamın içinde garip bir düşünce dolanıyordu: **Bizi böylesine ısrarla öldürmek istiyorlarsa, demek ki, bizler değerli, dünya için önemli insanlarız...**

Sonunda çizmemin altında bir su bardağı kırmam söylendi. (Aslında iyi bir şarap kadehi kırılmalıydı ama kampta böyle bir şey yoktu.)

Çizmeyi indirip bardağı parçaladım.

Millet alkışladı, bağırıp çağırdı, kemancı neşeli bir havaya başladı.

«Gelini öp! Gelini öp!» diye bağırdılar.

Helena ile öpüştük. Gözleri yaşlıydı.

«Yıllarınız mutluluk, **doygunluk ve çocuk dolu olsun,**» dedi haham. «Ve hepsinin ötesinde de birbirinizi ve Tanrı'yı sonsuza dek sevin. Sizi karı koca ilan ediyorum.»

Saşa bir dirsek vurdu böğrüme. «Yeni sorumlulukların var artık, Rudi. Ev, sigorta falan filan. Sakın paralarını har vurup harman savurayım deme.»

Güldük. **Para!** Uçan hayaletler gibi, çingenelerden de beter yaşıyorduk. Belki de bu, kibbutz yaşamıma neden böylesine yatkın olduğumu da açıklıyor. Yıllarca süren dolaşmalarım sırasında bir insanın yaşamak için ne kadar az

şeye gereksinim duyduğunu öğrendim.

Hepsi birden dans etmeye, el ele tutuşmaya, bir halka oluşturup hora tepmeye başladılar. Saşa, beni kucakladı. «Bizi öldürmek isteyen o eşşoğlulardan çok yaşayacağız bizler. Yakında intikamımızı da alacağız. Sen, Helena ve diğer gençler yine barış içinde yaşayacaksınız, yemin ederim.»

Nadya, Helena'nın kolunu tuttu. «Düğün yemeği için kızartma ördeğimiz yok ne yazık, hatta bir balığımız bile yok ya.»

«Önemi yok,» dedi Helena. «Mutluyuz biz.»

Ben şaşırmış ve utanmıştım. Futbol alanı dışında hiçbir yerde dikkati üzerime çekmekten hoşlanmamıştım. Oysa şimdi halka olmuşlar çevremizde dönüyorlardı.

On dakika sonra düğün töreni sona erdi.

Nöbetçilerden biri olan Avram koşa koşa geldi kampa. Bize karşı iyi davranan ve Saşa Amca'ya yiyecek satan Ukraynalı çiftçilerden biri, yol boyunca Nazi devriyesi görmüştü.

«Kampı toplayın,» diye komut verdi Şaşa. «Çadırlar aşağı, ateşler sönsün. Gidiyoruz.»

Helena ile üç beş parça malımızı topladık. Teneke maşraba, teneke tabak, çatal ve bıçak, battaniyelerimiz. «Pek parlak bir balayı değildi,» dedim.

«Borcun olsun, Rudi.»

Kucakladım karımı. «Daha neler borcum var sana.»

Yuri ikimizi de yakalayıp çadırların sökülme işine gönderdi.

Düğün günüm böyle sona erdi. Az sonra gece karanlığında ormanın daha da derinliklerine doğru yürüyorduk.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Minsk
Şubat 1942

Bu kahrolası olayın başlangıcından bu yana Heydrich ile kuşku içindeyiz. (Bizim geniş kapsamlı operasyonumuzdan söz etmiyorum, Reichsführer'e ilişkin bu belirli olayı kastediyorum.)

Bu konuda iki söylenti duydum.

Himmler, Einsatzgruppe B'nin komutanı Artur Nebe'den (Moskova bölgesinden sorumludur) işin nasıl yapıldığını görebilmesi için örnek bir 'likidasyon' düzenlemesini istemiş.

Diğer söylenti de bunun şefinin gözüne girmek isteyen Nebe'nin aklından çıktığı.

Ne olursa olsun Heydrich de, ben de hoşlanmamıştık bu işten. Minsk kenti dışında donmuş bir tarladan geçerken alçak sesle bunu konuştuk. Bu yalnızca bir 'gösteri' olduğu için Nebe'nin adamları ikisi kadın olmak üzere yüz Yahudi toplamışlardı.

«Nebe beyinsizin biri,» diye Heydrich mırıldandı. «Saygıdeğer Reichsführer'imizi ben ondan iyi tanırım. Aklı fikri kuramdadır. Yahudi kafatası ölçmekte ustadır ama kan görmeye dayanamaz.»

«Ben de öyleyim, efendim,» dedim.

«Ama sen alıştın artık.»

Cevap vermedim. Alıştım herhalde. Büyük hedefi gözönünde tutarak, Yahudi etkinliğini azaltmak ve bir yerde toplamak gereksinimini de hesaba katarak bu sıkıcı işe devam etmek cesaretine sahip olmalıyız.

Yüz kadar Yahudi derin bir hendeğin kenarında top-

tanmışlardı. Çıplaktılar. Nebe, Himmler'e adamlarının Minsk bölgesinde 45.000 Yahudi öldürmüş olduklarını anlattı.

Yanımda yürüyen Albay Blabel, «İş sanki,» diye söylendi. «Biz Babi Yar'da iki günde otuz üç bin kişinin hesabını gördük.»

Grup, Yahudilerin bekledikleri yerin yirmi metre yakınında durduğu sırada garip bir şey oldu. Himmler'in bakışları uzunca boylu, sağlam yapılı, mavi gözlü ve sarı saçlı bir Yahudi gencinin üzerinde durmuştu.

Bizim şaşkınlıkla açılan gözlerimizin önünde Reihsführer gencin yanına gidip Yahudi olup olmadığını sordu. Bu kadar Kuzeyli bir tipin Yahudi olacağına inanmamıştı.

«Evet, Yahudiyim,» dedi genç.

«Annen ve babanın ikisi de Yahudi mi?»

Heydrich ile sıkıntılı ve eleştirici bakışlarla baktık birbirimize.

«Evet.»

«Yahudi olmayan bir atan var mıydı?»

«Hayır.»

«Şu halde senin için hiçbir şey yapamam.»

«Hiç olmazsa geçmişini inkâr etmedi,» diye Heydrich mırıldandı. «Yürek ister bu iş.»

Heydrich'in bilincaltında kendi kanındaki Yahudilik söylentilerini düşünüp düşünmediğini merak ettim.

«Ne zaman arzu ederseniz biz hazırız, sayın Reichsführer,» dedi Nebe.

«Peki... peki...»

Askerler makineli tabancalarıyla ateşe başladılar. Yahudiler yığın halinde hendeğe yuvarlandılar. Biz Himmler'i seyrediyorduk. Titriyor, terliyor, ellerini ovuşturuyordu. İnanılmaz bir şey! Her gün milyonlarca insanın öldürülmesi emrini imzalayan adam yüz kişinin kurşuna dizilişini seyredemiyordu!

Garip bir rastlantıyla gruptaki iki kadın ölmemişlerdi. Yalnızca yaralanmışlardı. Çıplak kolları yalvarırcasına havaya kalkıyordu.

«Öldürün onları!» diye bağırdı Himmler. «Böyle işkence etmeyin! Öldür onları, Çavuş! Öldür onları!»

İki kadın enselerine sıkılan kurşunlarla hemen öldürüldüler.

Himmler bayılacakmış gibi sendeliyordu.

«İlk kez olarak... anlarsınız... Boğuluyordu sanki.

«Pis korkak çiftçi,» diye Blobel bana döndü. «Biz Yahudileri yüz binlerle öldürüyoruz da, herif bir avuç Yahudinin Tanrılarına kavuşmaya gittiklerni görünce hastalanıyor.»

Nebe, Reichsführer'e öldürülenlerin yalnız yüz kişi olduklarını ve her gün binlercesini öldürmek zorunda olan iyi Alman askerlerinin bundan etkilendiklerini de söyleyerek işi daha da berbat etti. Kuşkusuz Reich ve Führer'e olan görevlerini anlıyorlar ve bunu yerine getiriyorlardı, ama bu insanlardan bazıları artık 'bitmiş' olacaklardı. (Ben bu fikirde değilim ama ağzımı açıp bir şey söylemedim. Konyak, sigara ve Yahudilerden toplanan ganimet bizimkileri nasıl şevke getiriyor, ona da şaşıyorum ya. Bir de Yahudilere ateş ettikleri sürece Kızıl Ordu'nun kendilerine ateş etmeyeceğini bilmek.)

Çok duygulanan Himmler orada toplanmış subaylara kısa bir demeç verdi.

«Alman askerlerinden hiç bu kadar gurur duymamıştım,» diye söze başladı. Havada barut kokusu vardı. Bir Yahudi çalışma grubu ölülerin üzerine toprak atıyordu.

«Askerler bunu biliyorlar, sayın Reichsführer,» dedi Heydrich.

Himmler'in gözleri burnuna tutturma gözlüğünün ardında kaybolmuşlardı. «Vicdanınız rahat olsun. Yaptığınız her şey için Tanrı ve Führer önünde tüm sorumluluğu ben alıyorum. Doğadan almamız gereken bir ders var. Her yer-

de savaş vardır. İlkel insan bile tahtakurusunun kötü, atın iyi olduğunu anlardı. Tahtakurularının, farelerin ve Yahudilerin yaşamaya hakları olduğunu iddia edebilirsiniz, buna katılırım. Ama bir insanın kendisini mikroplara karşı korumaya da hakkı vardır.»

O ince, öğretmen sesi daha da inceliyordu. Bu günlüğün mahremiyeti içinde Himmler'in zayıf kuru yüzü, seyrek saçları, göbeği ve incecik sesiyle Âri ırkının bir kahramanını simgelemekten çok uzak olduğunu itiraf etmeliyim. Oysa Reinhard Heydrich ideal bir örnek. Birbirilerinden bu kadar nefret etmelerine ve güvenmemelerine şaşmamak gerek!

Himmler bakışlarını üzerimizde dolaştırdı. «Heydrich, Nebe, Blobel... benim iyi subaylarım. Bu kurşuna dizme bir cevap değil. Bu işi bitirmenin daha etkin bir yolunu bulmalıyız.»

Daha sonra Himmler bir akıl hastanesini gezdi. Nebe'ye hastaları temizlemesini söyledi, ama kurşuna dizmekten daha etkili, temiz, daha 'insanca' bir yöntemle. Nebe dinamit kullanmayı önerdi.

O öğleden sonra Albay Nebe ile Albay Blobel'e Minsk'teki Einsatzgruppe karargâhında bir daha rastladım. Heydrich'in olaylara canı sıkılmıştı. Bunu ve benim duygularımı Nebe'ye söyleyerek işi berbat ettiğini anlattım. Kendisine hitap ederken rütbesini söylememem iyice kızdırdı adamı.

«Binbaşı Dorf, bana Albay Nebe diye hitap edebilirsiniz.»

«Bugünkü rezalette sonra çavuşluğa indirilmediğine dua et,» dedim. «Neden Reichsführer'i kurşuna dizilme olayını görme hevesinden vazgeçirmedin? Ayrıca bir salvo atışında hepsini öldürecek daha iyi nişancılar bulamaz mıydın?»

O da, Blobel de bu saldırım karşısında şaşırmışlardı.

«Havlayıp durma, Dorf. Tanrı cezanı versin,» dedi Nebe.

«Yaptığın operasyon utanılacak bir şeydi.»

Çizmelerini Nebe'nin masasına dayamış, elinde de viski kadehi olan Blobel, «Sesini kes, Dorf!» diye bağırdı. «İçimizde senin müdahalelerinden bıkmış olanlar var.»

«Öyle mi? O zaman sana da şunu söyleyeyim Blobel. Heydrich Babi Yar sonuçlarından memnun değil. O kadar çok ceset gömmüşsün ki, çıkan gazlar toprağı patlatıyormuş. O cesetlerin çıkarılıp yakılmasını istiyoruz. Hiçbir iz kalmamalı.»

«Ne? O kadar ceset mi? Kim oluyorsun sen...»

Sözünü ağzına tıkadım. Bu adamların hepsi aslında korkaktırlar.

«O koca kıçını kaldır da bir an önce Ukrayna'ya gidip denileni yap, Blobel.»

Nebe sinirli adımlarla dolaşıyordu odada. Pencerenin dışında, Litvanya'lı 'gönüllüler'in yardım ettikleri adamları, yeni bir Yahudi grubunu götürmekteydiler.

«Binbaşı Dorf, bizimle bu şekilde konuşmaya hakkınız yok.»

«Olmaz olur mu?» diye Blobel atıldı. «Heydrich'in beslemesi o, en sevdiği avukat paçavrası. Sen o yarım kan Yahudi eğer...»

«Bu bir yalandır. Ve böyle bir söylentiyi yaymaya kalkışan bunun cevabını verecektir.»

«Cehennemin dibine kadar yolun var!» dedi Blobel. Şişeyi salladı. «İşçi istiyorum.»

Ayağa kalktılar. Ben çağrılmamıştım. Ama Nebe hâlâ beni yatıştırmaya çalışıyordu. Zayıf bir insan. «Dinle, Binbaşı. Himmler'in aklında bazı iyi şeyler var. Ben kendisine dinamit önerdim. Başka yollar da var. İğne. Gaz. Birkaç yerde denendi bunlar.»

«Bırak şu Allahın belâsını,» dedi Blabel. Dışarı çıkarlarken Blobel'in sesini isteyerek yükselttiğini farkettim.

«Bu fesatçı orospu çocuğunun gereğine bakmalıyız artık.»

Berlin
Mayıs 1942

İşgal edilmiş bölgelerde yaptığım bu gezintiden yorgun olarak Berlin'e döndüm. Sonunda Marta'yı kucaklamak, o sevgili yüzünü öpmek, saçlarını okşamak, vücutlarımızı o birleşmelerin en tatlısında bir araya getirme fırsatını bulabildim.

Çocukları da çok özledim. Peter, Jungvolk birliğinde eğitimde. Bu eğitim döneminden sonra Hitler Gençliği'ne hazır olacak. Yaşı gelinse SS saflarında bir Panzer Birliği'ne katılmak istediğini söylüyor. O zamana dek savaşın çoktan bitmiş olacağını ve Almanya'nın galip geleceğini söyledim. Küçük Laura ise okulda çok iyi notlar almakta. **Öğretmenleri bu güzel,** yaşam dolu ve söz dinleyen kızı çok seviyorlar.

Her geçen gün işlerim biraz daha artıyor. Diğer yaverlerin bir haftada yapacakları işi ben bir günde bitiriyorum.

Bu gün, 21 Mayıs 1942, bürosunda çeşitli yöntemleri inceledik.

İki ay kadar önce Belzec'teki yeni kampta karbon monoksit gazı kullanmaya başladılar ama sonuçlar henüz iyi değil. Lodz yakınlarında Chelmno'da oldukça ilginç bir yöntem deneniyor: Çok büyük kapalı kamyonlarda eksoz gazı arabanın içine veriliyor. Bu yöntemin yeterliliği konusunda da bazı kuşkular var.

Blobel ile iyi alay ettik bir süre. Ödünü patlatmış olmalıyım. Babi Yar'a gidip cesetleri çıkarmış benzin dökülmüş demiryolu rayları üzerinde yakmış hepsini. Savaş kısıntılarına ve ordunun her damla benzine böylesine gereksinme duymasına karşın Blabel'in bu kadar yakıtı

bulmasına şaştık doğrusu. Ama biz emir verince ordu bunu yerine getirmek için ne yapacağını bilemiyor. Blobel'i biraz küçümsedim sanırım. Cesetleri ortadan kaldırma yöntemi öylesine başarılı oldu ki, Himmler'in dediği gibi 'külleri bile yok oldu.'

Odadan çıkarken Heydrich beni çağırıp bir kâğıt verdi elime.

«Bundan ne anlam çıkarıyorsun, Dorf?»

Kâğıdı okuyunca kendimi güçlükle tuttum.

«Yüksek sesle oku,» dedi.

«'Karargâh subaylarınızdan Binbaşı Erik Dorf 1930 yıllarında Berlin Üniversitesinde bir komünist gençlik grubu üyesiydi. Babası paranın sözkonusu olduğu bir skandal sonunda intihar eden bir Komünist Parti üyesiydi. Dorf'un anne tarafında bir Yahudi de bulunabilir. Bu konuların incelenmesi uygun olur.'»

«Eee?»

«İmzalı değil,» dedim.

«Bunlar hiç imzalı değildirler. Ne diyorsun, Erik?»

«Yalan hepsi. Mahkemede dediğimiz gibi kısmen de yalan, tüm olarak da yalan. Babam kısa bir süre için sosyalist olmuştu. Ciddi bir şey değildi. O da kardeşi de. Çabuk atlattılar bu dönemi. Özür dilerim, doğru olan bir şey de var. Kendini öldürdü, ama bir rezalet filân yoktu. Ekonomik bunalımda iflâs etmişti. Annemin ailesinde hiçbir leke yoktur.»

«Emin misin?»

«1935 yılında olağan inceleme yapılmıştı. Generalim, yedi yılık sadık bir hizmetten sonra böyle bir şey nasıl...»

«Haklısın. Ama ne yazık ki, bu mektuplardan biri de Himmler'e gitmiş. Senin hakkında yeni bir rapor istiyor. Aile kayıtları falan filân.»

«Peki siz kendisine bir şey söylemediniz mi?»

«Bu örgütü bilirsin, Dorf. Himmler ile aramızdaki rekabet seni sıkıştırdı sanırım.»

«Bu zehiri kimin gönderdiği hakkında bir fikriniz var mı?»

«On kişiden biri olabilir. Benden intikam almak için bir yol.»

Şaşırmış kalmıştım. «Ama siz komuta düzeyinde ikinci geliyorsunuz. Herkes sizin SS, SD ve Yahudi İskân Programını yönettiğinizi biliyor.»

«Onun için benden korkuyorlar ya. Erik, hepsi hakkında çok şey biliyorum. En yükseğinden en alttakine kadar. Ççğunun nasıl bir serseri güruhu olduğunu çok iyi bilirim. Bize yararlıdırlar ama bizim ayarımızda insanlar değildirler. Bizler aydınız, Erik... silâhlı aydın diyebilirsin istersen. Ama onlar bir haydut yığınından başka bir şey değiller.»

Duvarda liderlerimizin portreleri vardı. Heydrich yanlarından geçerken her birini işaret ederek konuştu:

«Göring, uyuşturucu kullanır, rüşvet yer. Romalı giysileri içinde, ayak tırnakları boyalı ve yüzünde allıkla göreceksin onu. Rosenberg, metresi Yahudidir. Goebbels.. rezalet üstüne rezalet. Himmler? Karısı tarafından hoş olmayan şeyler var. Stereicher ve Kaltenbrunner gibileriyse adi suçlulardan farksızdırlar. Erik, işte bunun için Füfrer'in, çevresinde kafalı insana ihtiyacı var. Bizler gibi.»

«Umarım hiçbir zaman sizin bu haydutlar çetenize dahil olmayacağım,» dedim.

Masasına döndü, gülümseyerek suçlama dolu kâğıdı bıraktı. «Neden olacakmışsın?» dedi. İçim titrerken de, «Dediğin gibi bu mektup yalandan ibaretse,» diye ekledi.

*
* *

Canım sıkılıyor. Hakkımda yayılmaya çalışan yalanlar kadar Heydricsh'in liderlerimiz konusunda söyledikleri rahatsız etti beni.

Bunların ne kadarı doğru acaba? Ne kadarı beni kor-

kutmak, gücünün ne denli engin olduğunu göstermek için söyledi? Bunu bir türlü sezemiyorum. Bütün büyük adamların zayıf bir noktaları olduğunu söylüyorum kendi kendime. Örneğin SS çevrelerinde Roosevelt'in frengili olduğu söylenir. Bu yüzden tekerlekli koltukta dolaşırmış. Bütün dünya Churchill'in ayyaş olduğunu bilmekte.

Ama yine de Heydrich'in büyüklerimizden böyle açıkça, alay ederek konuşmasını garipsedim. Milyonlarca insanın ölüm kalımını ellerinde tutan insanlar bunlar.

Liderlerimizin bir kısmında ölçü dışı bir şey olması mümkün mü acaba? Yaptıkları savaşta? Yarattıkları hükümet biçiminde? Ama Alman yaşamının her düzeyinde —kilise, iş çevresi, şirketler, işçi sendikaları, eğitimciler— elde ettiğimiz destek var ortada! Goethe ile Beethoven'in mirasçıları olan Alman halkı suçluları peygamberleri ve kralları olarak seçemez. Heydrich belki de beni korkutmak için olacak, biraz abartmalı konuştu. Yoksa içindeki o gizli yarı Yahudi yanı mıydı konuşan?

Chelmno, Polonya
Haziran 1942

Bugün, 17 Haziran'da, Albay Artur Nebe ile o deneme kamyonlarından birini izledim. Gerçekten ilginç bir deney oldu benim için. Öylesine etkileyici ki, hakkımda yayılmak istenen söylentileri bile unuttum.

Nebe ile, şoförlü bir karargâh arabasında, ara yollardan birinde gidiyorduk. Önümüzde kocaman bir kamyon yokuşu tırmanmaya çalışıyordu. Tümüyle kapalı, penceresiz, gri yeşil bir arabaydı. Üzerinde Getto Otobüsü yazıyordu.

«Zorlanıyor,» dedi Nebe. «İçinde kırka yakın insan var. Çok fazla.»

«Ne kadar sürüyor.»

«Değişiyor. On iki dakika. Araba çok dolu olduğu za-

man daha uzun. Gaz basıncı da değişebiliyor, o yüzden bazen işlerini bitirmek epey zaman alıyor.»

«Daha etkin yöntem dediğin bu mu?»

«Çalışıyoruz, Dorf, çalışıyoruz.»

Hoşlanmıyorum bundan. Sorunumuzu çözmek için uydurma yollar bunlar. Polonya ve Rusya çapında dolaşan, oflayıp poflayan bir kamyon dizisi. Karbondioksidi havaya koyverecekleri yerde kapalı bölmeye vererek Yahudiler 'iskân ediliyorlar.' Bazı kamplarda dizel motorlarının eksoz gazlarının kullanıldığı sabit yerler var ama bunlar da deneme aşamasında henüz. Örneğin Belzec kampında Lublin'li Yahudilerin tümü bu motor ekzos gazı işlemine tabi tutuldular. Başka merkezler de işletmeye açılacak: Treblinka, Auschwitz, Sobibor. Ama henüz sürat, yeterlilik ve dürüst olmak gerekirse acıyı çabuk sona erdirmek için bir dereceye kadar insanca bir yöntem bulamadık henüz.

«Bu kamyonların biçimi değiştirilmeli,» dedim.

«Bu tür iş için yapılmamışlardı ki.»

Kamyon yine zorlandı, şoför vites küçültürken neredeyse duruyordu.

«İçersi nasıl?» diye sordum.

«Tırnaklarıyla duvarları kazıyorlar, kimi zaman yumruk sesleri duyuluyor.»

Kulağımı dikip dinledim.

«Şimdi duyamazsın, motorun sesi bastırıyor.»

Toprak yolda beş dakika daha ilerledikten sonra yokuş hafifledi, kamyon düz yolda daha hızlı gitmeye başladı. Bir süre sonra bir tarlaya, oradan bir ağaçlığa girdi. Tanıdık bir koku geldi burnuma! çürüyen vücutlar. Çevremiz sinek bulutlarıyla doluydu.

Nebe saatına baktı. «Fena sayılmaz. Chelmno kampından buraya yarım saat. Hepsinin işi bitmiş olmalı.»

Başımı sallıyordum. «Bizim düşündüğümüz şey değil

bu: Polonya'da yanmadık kamyon motoru kalmaz bu gidişle. Çok pahalı.»

Nebe de öyle düşünüyordu. «Evet, yeni yöntemler gerekli. Albay Blobel, Albay Ohlendorf ile birlikte sık sık bu konuyu görüşürüz.»

«Öyle mi? Bu toplantılarda başka neler konuşursunuz?»

«Çok şeylerden söz edilir aramızda.»

«Himmler ve Heydrich'e meslekdaşlarınız hakkında imzasız mektuplar yazar mısınız?»

«Neden söz ettiğinizi anlamadım, binbaşı.»

«Öyle mi?»

Konuşmaya devam etmek istemedi. Kamyona gitmemizi işaret etti. Şoför, bir SS ve birkaç Polonyalı işçi kamyonun arkasından çıplak cesetleri çıkarıyorlardı. Yüzlerimizi mendillerle örttük. Bok ve kan kokusu korkunçtu. Cesetler garip biçimler almışlardı, kahverengi ve kızıl, gözleri fırlak, ağızlar çarpılmış. Acı çekerek ölmüşler gibi.

Birden çavuşun cesedin birinden bir şey çektiğini gördüm. Sonra bir şey daha çekti koparırcasına. Altı yedi yaşlarında iki çocuk. Biri Doğumunun dindar Yahudileri arasında gördüklerime benzeyen traş edilmiş kafalı, zülüflü bir oğlan çocuğuydu. Yaşıyorlardı.

Çavuşun enselerine birer kurşun sıktı.

Albay Nebe'nin yanına gelip selamâ durdu sonra. «İki çocuk dışında hepsi ölmüştü, Albayım. Anneler kimi zaman çocuklarını koruyorlar.»

Arabaya döndük.

«Kötü, çok kötü,» dedim.

«Evet, Yahudi de olsalar insana dokunuyor. Adamlarımızdan bazıları dayanamıyorlar.»

İğrenerek baktım Nebe'ye. Yüz binlerce insanın öldürülmesini emretmişti. Timsah gözyaşlarıydı bunlar. Efendilerim gibi sert ve soğuktum ben, tüm acıma duygularım bastırılmıştı. Dünyadan temizlediğimiz bu insanların

insanlıklarını görmemek artık kolaydı benim için. İnsanın iradesi mucizeler yaratır.

«Bunu demek istemedim,» dedim. «Çok yetersiz ve savurgan bir yöntem.»

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Theresienstadt'ta Karl artık kampın gerçek yüzünü yansıtmak için kendileri ve ailelerine büyük bir tehlike oluşmasına karşın çalışmalarını sürdüren sanatçılar arasına karışmıştı.

Frey, Felsher ve diğerleriyle birlikte bütün sanat gücünü ortaya koyarak çalışıyordu. Artık Inga'dan haber de alamıyor, ama bunun kendisi için bir sorun olduğunu belli etmemeye çalışıyordu.

Sanatçılardan biri olan Maria Kalova onu, başka bir 'denetleme takımı' kampı gezip de Yahudilerin yakınacak hiçbir şeyleri olmadığını onayladığı sırada yüzünü öfkeyle buruşturmuş olarak anımsıyor.

«Bir Kızıl Haç denetlemesi daha,» dedi Maria.

Karl acı acı güldü. «Bütün dünyayı kandırdılar. Ya da dünyanın bizlere metelik verdiği yok. Beni şaşırtan şey kimsenin bizi hapse tıkmaya ne hakları olduğunu sormaması. Yahudilerin öldürülmedikleri sürece, hapse tıkılıp köpek davranışı görmeleri haklı bir durum olarak kabul ediliyor.»

Frey stüdyonun penceresinden dışarı baktı. «Öldürülmediğimize pek o kadar emin değilim. Ve yalnızca açlıktan ve hastalıktan ölümlerle misilleme asılmalarından söz etmiyorum.»

«Ne demek istiyorsun?» diye sordu Karl.

«Sistematik cinayetler. Büyük insan toplulukları. Çek polislerinden biri bana Polonya'ya gönderilen trenlerden, yeni kamplardan söz etti.»

Çalışma masalarına döndüler.

Karl büyük bir poster üzerinde çalışıyordu. Muzlu yüzler. Çalışan insanlar. ÇALIŞ, EMİRLERİ DİNLE, ŞÜKRET diye yazıyordu. Birden fırçasını atıp başını elleri arasına aldı.

«Seni suçlamıyorum, zaman zaman hepimiz böyle oluruz,» dedi Maria.

«Nasıl yapabildiler bunu? Kimse kendilerine hayır diyemedi mi?» Başını kaldırdı. «Sana küçük kardeşim Rudi'den söz etmiş miydim?»

«Hayır, yalnızca annen babanla küçük kızkardeşinden söz etmiştin.» Durakladı. «Bir de Inga'dan.»

«Rudi kaçtı. Hepimizden daha yürekli, biraz da kaçık belki de. Şimdi ölmüş olmalı, onlardan birkaçını da öldürmüştür ama. Benden dört yaş küçük olmasına karşın sokak kavgalarında hep korurdu beni. Sık sık onu düşünüyorum bugünlerde.»

«Çok iyi bir ailen varmış. Onları tanımış olmak isterdim.»

«Bir daha hiç görmeyeceğim onları. Ve Inga, Tanrı cezasını versin. Bir daha görmek istemiyorum onu.»

Maria, Karl'ın elini tuttu. Kırk yaşlarındaydı ama hâlâ sıcak yürekli, çekici bir kadındı. Kocası Bratislava'da bir Yahudi toplumunun lideriydi; Alman işgalinin ilk gününde yakalanmış ve kurşuna dizilmişti. (Maria şimdi Tel Aviv dolayında Ramat Gan'da yaşıyor, bir sanat okulunun müdiresi, arkadaş olduk.)

«Karl onu bir Alman, bir Hıristiyan olduğu için suçlamamalısın.»

«Nedeni bu değil. Buchenwald'dayken bana mektup getirir, benim mektuplarımı alırdı. Savaştan önce tanıdığı, aile dostu olan bir SS çavuşu postacılığımızı yapıyordu.»

«Bu bir suç değil ki.»

«Herifin bu yardımı için istediği bir bedel vardı. Inga ona boyun eğdi.»

«Ama bunu senin için yapmış, Karl. Senden haber alabilmek için, sana mektup yazabilmek için. Anlattığın kadarıyla tek nedeni bu.»

Karl göğüs geçirerek arkasına yaslandı. «Maria, o hep benden güçlüydü. Onun güçlü olmasını isterdim. Ve... ve sonunda o hayvana teslim olmak...»

«Sen sandığın kadar zayıf değilsin. Çok yetenekli bir sanatçısın.»

«Palavracı. Boyacı. Anne babam için bir düş kırıklığıydım. Hele babam için. Rudi de, ben de. Onların istedikleri insanlar olamadık.»

«Sizi çok sevmiş olduklarına eminim. Inga'nın seni hâlâ sevdiği gibi.»

«Muller'e hayır demeliydi.»

«Bu yüzden nefret etmemelisin ondan. Onu bir daha gördüğünde, ki göreceğine eminim, ona kendisini bağışladığını söylemelisin.»

Karl bir türlü avunamıyordu. «Frey'in söylediklerini duydun. Hepimiz öleceğiz. Mutlu birleşmeler yok bizim için.»

«Daha umutlu olmalısın.»

Karl bitirmek üzere olduğu posteri kaldırdı. Altında karakalem bir resim vardı. Sanatçıların kampın korkunç koşullarını, Almanların hayvanlıklarını resimlerle gösteren bir tarihçe.

'Getto Yüzleri' adını taşıyan resimde açlıktan gözleri çukurlarına çökmüş çocuklar, teneke tabaklarını uzatmışlar bir iki lokma daha yiyecek için dileniyorlardı. Korkunç bir resimdi bu. Savaştan sonra Theresienstadt'ta gördüm onu.

«Dikkatli ol Weiss,» dedi Frey.

«Yakalasınlar isterlerse umurumda bile değil.»

«Yakalanan yalnızca sen olmayacaksın. Çoğumuz bu işin içindeyiz. Sen bize katıldığın zaman o resimleri saklı tutacağına ve yalnız geceleri çalışacağına söz vermiştin.»

Karl çizdiği yüzlere baktı. Maria onun resimdekilerden birine, «Rudi... nerelerdesin, kardeşim?» diyē sorduğunu anımsıyor.

*
**

1942 Temmuz'unda artık düşmanımıza karşı harekete geçebilecek kadar silâhımız olmuştu. Daha doğrusu düşmanlarımıza. Ukrayna'nın büyük bir bölümü yerel milis kuvvetleri tarafından korunuyordu. Bunlar da özel işaretli SS üniforması giyiyorlar ve Yahudileri öldürme ve işkence etme işine aynı heyecan ve istekle girişiyorlardı.

Sıcak rutubetli bir gece en yakın kasabaya giden yolun kenarında çalılıklar arasında Saşa Amca, Yuri ve çetemizden dört kişiyle gizlenmiş bekliyorduk. Yüzlerimizi karaya boyamıştık. Her birimizde eski model sürgülü birer tüfek vardı.

«Korkuyor musun?» diye sordu Saşa.

«Evet. Hiç bu kadar korkmamıştım.»

«Yakalanmamaya bak. Sana söylediklerimi unutmadın, değil mi?»

«Bana işkence yapıp sizlerin nerede olduğunuzu öğrenirler.»

«Evet. Gerekirse öldür kendini.»

Yakalanmak istemiyordum. Kendimi öldürmek de. Helena'ya o kadar şişinmeme karşın gerçekten bir insan öldürüp öldüremeyeceğimi bilemiyordum. İçim nefret doluydu. Ama sandığımdan daha az cesaretim vardı. Hele orada beklerken ses çıkarmadan boyun eğen, çırılçıplak hendek kenarlarında durup bekleyen Yahudileri eskisi kadar hor göremiyordum.

«Daha ne kadar bekleyeceğiz?» diye sordum.

Saşa parmağını dudaklarına götürdü. «Şşşş! Seslerini duyuyorum.»

Biz de duymuştuk. Çizme sesleri. Biri şarkı söylüyor. Konuşmalar.

«Almanlar mı?»

«Ukrayna milisleri.»

«Onları istiyor muyuz?»

«Silâhlarını, kurşunlarını ve çizmelerini istiyoruz, oğlum. Ayrıca Almanlar buraya geldiklerinden beri Yahudileri öldürüyorlar. Nazilerle birlikte çalışan koskoca bir orduları bile var.»

Silâhımın kabzasını sıkıca kavradım. O kadar az cephanemiz vardı ki, silâh eğitimi bile yapamamıştık. Boş silâhları kâğıttan hedeflere doğrultmakla yetinmiştik. Karnım da çok açtı. Aile kampında çok az yiyorduk.

Yolda SS üniformalı altı kişi belirdi. Birbirilerine yakın yürümelerine, şarkı söyleyip çene çalmalarına bakılırsa, hiçbir tehlike beklemiyorlardı. Tüfekleri omuzlarına asılıydı. Biri çok sarhoştu.

«Ateş!» diye bağırdı Şaşa.

Kendimi toplamam için bir an geçti. Haksızlıktı bu. Yahudileri öldürdükleri gibi öldürüyorduk onları. Hepimiz bir anda ateş ettik. Üçü hemen düştü. Biri çığlığı basıp tek ayağı üzerinde zıplamaya başladı. Bir başkası kendini çalıların arkasına atıp bulunduğumuz yere ateş etti. Sonuncusu da kaçmaya başladı.

Yuri sürünerek çıktı yerinden. Şaşa ile birlikte Schmeisser otomatik tabancasıyla ateş eden adamın arkasına dolanırlarken Yuri bana, «Kaçanı yakala!» diye bağırdı.

Herifin kasabaya doğru koştuğunu görüyordum. Sırt çantasıyla tüfeğinin ağırlığı altında ezilerek koşmaya çabalıyordu. Gece karanlığını yırtıyordu sarı izli mermiler. Makineli tabancalı adam kendisine saldıranlarla uğraşıyor olmalıydı. Yoksa koşarken sırtıma kurşunu yemem işten bile değildi.

Onu yakalayacağımı biliyordum. Koşmasını iyi becerirdim. Bir metre kadar yaklaştığımda tüfeğimin kabzasını

sırtına savurdum. Düştü. İnlemeye başladı. Yakasından tutup ayağa kaldırdım. Bir çocuk. On altı yaşında falan. Pembe şişman yanaklı, aptal bakışlı, mısır püskülü renkli uzun saçlı. Çalıların arasına çektim. Ateş sesleri kesilmişti. Diğer bütün Ukraynalılar ölmüşlerdi. Yuri ile diğerleri silâhlarını, cephanelerini, çizmelerini, işe yarar neleri varsa hepsini alıyorlardı.

Tutsağımın silâhını alıp Saşa'ya götürdüm. Çocuk yere yatıp ayaklarıma sarıldı. Ukrayna diliyle bir şeyler mırıldanıyordu ama sözlerinin birini bile anlamıyordum.

«Ağaçlar arasına götür ve vur,» dedi Saşa.

«Vur mu...»

«Öldür dedim.»

«Neden ama? Daha çocuk bu. Geri gönderemez miyiz?»

Saşa silâhımı elimden kaptı. «Sen öldürmezsen ben öldürürüm. O çocuk dediğin yaratık sinek gibi öldürdü Yahudileri. Sağ kalırsa köye gidip SS'leri getirir buraya. Öldür onu.»

Haklıydı. Bir yok etme savaşındaydık. Çocuğu ormanın içine sürükledim, kendisini bağlamaktan falan söz ettim, sonra tüfeğimi kafatasına nişanlayıp tetiğe asıldım.

Ellerim titriyordu. Ağlıyordum.

Ağaçlar arasından çıktığımda Saşa bana bakmadı bile. Emirler yağdırıyordu.

«Yeter, yeter! İç çamaşırlarını istemiyorum. Çizmeleri, kemerleri, silâhları yeter. Gidelim artık.»

Birbirimizden ayrılarak ormana girdik. Hızlı yürüyorduk. Kamp en azından iki saat ötedeydi.

*
**

Önümdeki Yuri'yi gözden kaybetmemeye çalışarak tek başıma karanlık ormanda sendeleyerek tökezlenerek yürüyordum. Bugüne dek hiç öldürmemiştim. Çok şişinmiş,

Helena'ya intikam almak istediğimden durmadan söz edip durmuştum. Ama o çocuğun korku dolu gözleri, sonunun geldiğini anlaması, bir daha güneşin doğuşunu, bir kız yüzü göremeyeceğini anlaması, pırıl pırıl bir gölde yüzemeyeceğini anlaması işte bütün bunlar beni düşündürüyordu. Acaba gerçekten sondığım kana susamış insan mıydım ben?

Kendim hakkında bir şeyler biliyordum. İnsan öldürme kötü bir şey, ahlâksızca bir şeydi. Buna alışamayacaktım. İnsan yaşamak için, sevdiklerini yaşatmak için öldürürdü. Başkasının yaşamını sona erdirmenin iyi bir yanı yoktu. O Ukraynalı çocuğun ana babası, ailesi, umutları vardı. Hiçbir neden olmadan ölen milyonlarcamız gibi.

Kendimi avutmaya çalıştım. Bunlar ünlü katillerdi, kiralık katiller; Yahudileri avlamakta ve öldürmekte acımasızdılar. Yüreğimde sevinç olmalıydı. Ama ben savaşçı Kral Davud değildim, binlerin ölümünden mutluluk duyamazdım. Sıkılıyordum, üşüyordum, içim boşalmış gibiydi. Daha da kötüsü, bu direnmenin, Saşa'nın aile kampının, onun kaçmak, saldırmak ve öldürmek kararlılığının boş olup olmadığını düşünmeye başlamıştım. Ama bunun doğru olduğunda karar kıldım sonunda. Naziler hepimizi öldürmek istiyorlardı. Saşa'nın seçtiği ölümse Avrupa Yahudileri için Almanların plânladıkları ölümden daha iyiydi.

Bitkin bir halde kampa dönünce Helena ve diğer bir çiftle paylaştığımız kulübede yatağa çöküp gözlerimi tavanın bel vermiş kirişlerine diktim.

«Bir çocuktu,» diye tekrarladım. «On altı yaşında vardı ancak.»

«Rudi, yeter artık, bırak bu sözleri.»

«Yuri onun para karşılığı, bir somun ekmek karşılığı Yahudi öldüren biri olduğunu söyledi.

«Lütfen yeter, Rudi... lütfen.»

«Daha önce kimseyi öldürmemiştim.»

«Buna zorunluydun.»

«Kafasının arkasından. Kafası parçalandı. Uçtu sanki. Bak. Gömleğimde kanı var.»

Helena ıslak bir paçavra alıp koyu lekeyi sildi. «Ama o seni öldürecekti. Yüzlerce insan öldürmüştü.»

«Evet. Mutlu olmalıyım aslında. Dans etmeliyim sevincimden. Ama biz onlar gibi değiliz. Bu işi yapıp ardından mutlu olamayız. Onlar herhalde Yahudi öldürdükten sonra içiyor, dans ediyor ve sevişiyorlar.»

Konuşmadık bir süre. Dışarda yorgunluk bilmeyen Saşa'nın baskından kazancımızı hesapladığını duyuyordum. En büyük ödül makineli tabancalar olmuştu. Şimdi artık Almanları avlayabilirdik.

«Yavrum, yavrucağım,» dedi Helena. «Neden böyle yaratıldık biz?»

«Ben anlamıyorum. Anam babam da anlamamışlardı ve şimdi herhalde ölmüşlerdir. Belki Saşa biliyor bunu. Belki içimizde bir tek anlayan o var. Öl ya da öldür.»

«Biz yaşamak istiyoruz, Rudi. Hepsi bu kadar. Bunu sen kendin söyledin.»

«Yeterli değil. Nereye gideceğiz? Kim ister artık bizi?»

«Rudi... Filistin'e. Eretz İsrael. Bay ve Bayan Weiss.»

«Ben mi? Portakal mı toplayacağım?»

«Ben sana zorla toplatırım. Karınım artık. Öp beni.»

«Doğru, karımsın.»

Kucakladık birbirimizi. Beni öpmeye başladı, gözlerimi, burnumu, kulaklarımı, boynumu. «Portakal bahçeleri, sedir ağaçları. Çiftlikler. Masmavi bir deniz.»

«Neredeyse inanacağım sana.»

«İnanmalısın.»

Doğruldum. Bir an için bana öldürdüğüm çocuğu unutturmuştu. Dışardan kahkahalar yükseliyordu. Silâhlı Yahudiler. Onlardan biri olmak istiyordum yine. Kuşkularım, korkularım ne kadar kısa sürede geçmişti.

«Prag'da hayatımı kurtardın,» dedim. «Bu durmadan sözünü ettiğin büyük Siyonist yurda seni götürmek boynumun borcu zaten.»

«Beni götürmek değil. Yaşamımızı oraya taşıyacağız. Bizi hapsedemezler orada, dövemezler, öldüremezler. Hatta kötü adlar bile takamazlar.»

Hafifçe çekik koyu gözlerine baktım. «Benim küçük ve esmer Çekoslovak karım. Prag'da ilk sevişti̇ğimiz günü anımsıyor musun? O soğuk dairede?»

«Beni utandırma, Rudi. Beni beni... sanki bir sokak kadınıymışım gibi hissediyorum kendimi.»

«Çok güzeldi. Yaşamım boyunca yaptığım en güzel şey.»

«Benim de, Rudi.»

«Bir araya geldiğimizde sevinçten çıldıracak gibi oluyorum. İki insanın bu kadar yakın olması. Yalnız vücutlar değil, Helena, sanki tek bir insan oluyormuşsuz gibi... Bilemiyorum... Tanrı ya da doğa ya da başka bir şey bunun böyle olmasını kararlaştırmış. Bir çiçeğin zamanı gelince açması gibi.»

«Biliyorum, sevgilim. Zaten onun için ölmeyeceğiz. Hiç ölmeyeceğiz.»

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Berlin
Haziran 1942

4 Haziran 1942. Bugün Heydrich öldü.

Şefim, kahramanım, taptığım kişi. Tanıdığım en akıllı insan. Paramparça oldum. Bittim.

Altı gün önce Prag'da Çek tedhişçileri arabasının altına bomba koydular.

Hemen uçakla yanına gitmeyi önerdim ama Himmler

bırakmadı. Büronun çalışması gerekiyordu. Heydrich'in belkemiği kırılmıştı, çok acı çekerek öldü. Ölüm döşeğinde yaptıkları için pişmanlık duyduğu söylentileri var ortada.

Himmler suçluları cezalandırmakta gecikmedi. Büyük liderimizin öcünü almak için Prag ve Berno'da 1.300 kişi idam edildi. Lidice adındaki köy yerle bir edildi, bütün köylüler ya öldürüldüler ya da hapse tıkıldılar. Şefimin dostu sayılmayan Goebbels, Berlin'de 1952 Yahudi rehineyi öldürttü. Yahudilerin iskân programı bundan sonra 'Reinhard Operasyonu' olarak anılacak.

Bu olay beni öylesine yıktı ki, günlerdir tek satır yazamadım. Heydrich'e bir halef bulamadılar (onun yerini kim doldurabilir ki?) ve çeşitli dallarda düşmanlar kazanmış olan ben, şimdi geleceğimden korkuyorum.

Heydrich'e saldırı düzenlendiği gün (29 Mayıs) Marta ile tartışmıştık. Evde durum çok gergin artık. Marta bana bağlı, beni seviyor ama yeteri kadar hırslı olmadığım düşüncesinde. Ona karşı cinsel iştihamın da zayıflamış olduğunu itiraf etmeliyim. Bunun nedenini bir psikolog söyleyebilir herhalde. Ama o denli çok çıplak vücut, pis, zayıf, ölüme mahkûm Yahudi bedeni, bir an canlı bir an sonra kanlar içinde ölü o kadar insan gördüm ki, **kimin olursa olsun** bir vücudu düşünmek bile itiyor beni. Yaşam soyut olarak, ruhumuzda ve zihnimizde daha mı önemli acaba? Vücutlarına aldırış etmeyen saygın azizler ve keşişler büyük bir gerçeğe daha yakın değiller miydi?

O sıcak mayıs gecesi haberi duymadan önce yatağımda oturmuş sigara içiyor, o birbiri üstüne yığılı vücutları, Minsk, Zhitomir, Babi Yar ve daha yüzlerce yeri düşünüyordum.

Marta uyandı. «Bir şey mi var, Erik?»

«Hayır canım. Sigaram seni rahatsız ettiyse özür dilerim.»

«İyi uyumuyorsun artık. Son doğuya gittiğinden beri uykuların bozuldu senin.»

«Bir şeyim yok. Biraz yorgunum, hepsi o kadar. Sağ-

lığını koruması gereken biri varsa o da sensin. Çocuklar için.»

«Ben iyiyim.» Başını göğsüme dayadı. Bir kolunu bacaklarımın arasına attı. Bir iğrenme duygusu geçti içimden, ama kıpırdamadım.

«Saklama bunu Marta. Yedi yıl mı ne oldu, doktora gittiğimizden beri hasta olduğunu biliyorum. Hep küçümsedin hastalığını ve bu yüzden sana hayranım. Kara üniforması ve Luger'i olmasına karşın sen kocandan daha yüreklisin.»

«Nasıl böyle bir şey geçirebilirsin aklından? O kadar tehlikeli işe girdin çıktın. Heydrich için o kadar önemli şeyler yaptın sen.»

Kolunu üstümden çekip yatağın kenarına oturdum. Bir sigara daha yaktım. «Marta, savaşı kaybettiğimizden korkuyorum. Belki de Amerikalıların savaşa girdiği gün kaybettik. Onların sanayileri, orduları bizim sonumuz demek olacak. Ruslara yardım edecekler ve Ruslar da bize acımayacaklar.»

«İnanmıyorum. Olamaz.»

«Büyüklerin konuşmalarını duydum. Anlaşmalardan söz etmeye başladılar bile. Batıya karşı Sovyetleri oynuyorlar. Ama bu da işe yaramayacak.»

«Savaşı biz kazanacağız.»

«Sevgilim, eğer seni mutlu edecekse buna inan,» dedim. «Ama ben neler olup bittiğini görüyorum.»

«Böyle konuşmamalısın, Erik.» Dövülmüş çelikten yapılmıştır Marta.

«Beni dinle, Marta.» Sigarayı söndürüp döndüm. Yüzüne bakınca sustum sonra.

Bir hafta kadar önce Nebe'nin adamlarının genç bir Yahudi kadını gaz kamyonuna itmelerine tanık olmuştum. Kadın sarışındı, karımdan daha güzeldi. Soyunmak istememişti. Üstünden eşyalarını parçalayarak çıkarmışlar sonra bir hayvanmışçasına kalçalarını tekmelemişler, lâstik coplarıyla döve döve sokmuşlardı ölüm kamyonuna. Bir an karımın yüzü yerine o kadının yüzünü görür gibi oldum.

«Beni iyi dinle,» dedim. «Günün birinde bazı insanlar çıkıp bizim hakkımızda korkunç yalanlar söyleyebilir. Polonya'da, Rusya'da yaptığımız şeyler için. Bunların hepsi yalandır.»

«Ben kimseyi dinlemem.»

«Seni dinlemeye zorlayacaklardır. Böyle bir şey yaptıklarında, çocuklara benim Reich'ın iyi ve onurlu bir hizmetkârı olduğumu ve tıpkı bir savaş eri gibi emirleri... en yüksekten gelen emirleri yerine getirmekten başka bir şey yapmadığımı söylersin.»

«Kimsenin senin hakkında yalan söylemesine izin vermem ben.»

Nebe... Ohlendorf... Eichmann... Blobel. Yüzleri dolaşıyordu önümde. Kendilerinden emin. Ne pişmanlık ne de kuşku. Emir alıyorlar ve yapıyorlardı. Biri eski papaz Albay Biberstein'a alay ederek kurşuna dizilmek üzere olan Yahudiler için dua edip etmediğini sorunca şu cevabı almıştı: «Domuzların önüne inci atılmaz.»

Marta'ya arkadaşlarımdan söz etmek istiyordum ama ağzımdan kırık dökük cümleler çıkıyordu ancak... Hans Frank'ın gereğine bakacağı milyonlarla övünmesi, emirleri sorgusuz yerine getiren Hoess'in Auschwitz'de bu işlem fabrikasını inşa etmesi.

«Sen de görevlerini eksiksiz yapmalısın. Ancak böyle ilerlersin.»

«Evet, inanılmaz bir insan bu Hoess. Cinayetten sekiz yıl hapis yatmış. Parti çıkarları için işlediği bir cinayet kuşkusuz. Yahudiler ona yapmadığı bir şeyin suçunu yüklemişler. Karısına ve çocuklarına hayran, bir doğacı, hayvanları çok seviyor. İdeal bir Alman. Ama şimdi yaptığı...»

«Yeter! Dinlemek istemiyorum bunları. Sen onların hepsinden iyisin. Okumuşsun, akıllısın, ince zevklerin var. En üsttekilerden bile iyisin.»

Birden titremeye başladım. Beni kucaklamasını istedim. Birkaç dakika yattık yatakta. Karım cinsel bakımdan tahrik olmuştu, ama ben ona cevap veremiyordum.

«Erik, sevgilim, titriyorsun.»

«Beni kucakla, Marta.»

«Kendinden kuşkulanmamalısın. Yaptığın işten kuşku duymamalısın.»

Yaptığım işin ne olduğunu biliyor mu? Karılarımızdan bazıları biliyor. Hoess'inki Auschwitz'de oturuyor. Diğerleri iyi ve cahil Alman **Hausfrau**'ları, evkadınları olarak yaşıyorlar ve hiçbir soru sormuyorlar.

Tam o anda telefon çaldı. Heydrich'in bürosundan bir suikast girişiminde ağır yaralandığı ve Prag'da hastaneye kaldırıldığı bildiriliyordu. Derhal karargâha gitmeliydim.

Marta'nın ağlamasını ya da bağırmasını bekliyordum ama o omuzlarımı tutarak, «Saldırgan ol. Bu fırsatı kullan,» dedi.

Giyinirken konuşmadım. Heydrich'in öleceğine inanmıyordum. O yaratıcı, yaşam dolu adam ölemezdi.

«Onun yerine geçebilirsin!» diye bağırdı Marta.

***

Hitler, Heydrich'in ölümünü 'kaybedilmiş bir savaş' olarak niteliyor. Reichsführer Himmler'in gizli gizli sevindiği söylentileri var. Cenaze töreninde Himmler epey övücü bir konuşma yaptı. Heydrich'i soylu, cesur, saygıdeğer, usta ve eğitimci olarak tanımladı. Dul eşinin yanında tabutun ardından yürürken Heydrich'in oğullarının ellerini tutuyordu. Daha sonraları Himmler birine 'iki köpeğin elinden tutarken kendini bir garip hissettiğini' söylemiş. Heydrich'in Yahudi kanı taşıdığı söylentilerine bir atıf kuşkusuz.

Şimdi artık koruyucum kalmadı. Pek çok çevrede, savaş sona erip de Hitler yerinden inmeye karar verince, Heydrich'in onun yerine geçeceği söylenirdi. Öylesine üstün bir insan olarak tanınırdı. Şimdi artık her şey bitti. Korkarım Almanya için de durum öyle.

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Yahudi Savaş örgütü ağır ağır oluşmaktaydı Varşova'da.

Amcam Moses artık hareketin tam ortasındaydı. Yaşlılardan biriydi. Elli yaşlarının başlangıcında, aşırı cesur değil, sakin bir neşeye sahip, ama yazgısını gençlere, Siyonistlere, siyasal eylemcilere bağlamış bir insan. Anneme pek bir şey söylemeyen babam da direniş savaşçılarına destek oluyordu.

Bu hikâyenin başında, annemin getto okulunda öğrenci olan Aaron Feldman adındaki bir çocuktan söz etmiştim. On üç yaşlarındaki bu ufak tefek, gözüpek usta kaçakçı çocuk da direnişe katılmıştı. Kentin altındaki dehlizleri, yolları, duvarlardaki gedikleri; getto polisinin, Polonyalı polislerin ve SS'lerin hepsinin devriye saatlarını ezbere bilmesi örgüt için çok değer taşıyordu.

Direnişin silâha gereksinimi vardı. Duvarın dışındaki Polonyalı direniş gruplarıyla bağlantı kurularak bu yardımı yapıp yapamayacakları araştırıldı.

Moses Amca, haberleşmeyle ilişki kurulduktan sonra, ilk silâh alışverişini yapmak için Feldman'la 'Âri' tarafına geçmeye gönüllü oldu. (Duvar dışında yakalanan hemen kurşuna dizilirdi.)

Moses'in elinde bir paket ilâç vardı. Yakalanırsa ağır hasta dostlarına ilâç götürdüğünü söyleyecekti. Bu, kendisini kurtarmazdı ama yine de hiç yoktan iyiydi.

Babam onu vazgeçirmeye çalıştı. «Bu işler için çok yaşlısın.»

«Hemen hemen her şey için çok yaşlıyım. Eğer ölürsem modern eczacılık bir şey kaybetmiş olur, hepsi o kadar.»

«Haydi gidin,» dedi Zalman.

Gece karanlığında yola çıktılar.

Merdivenler tırmandılar, damlara çıktılar, başka mer

divenlerden inip çöp tenekelerinin ardına saklandılar. Bir yerde günlük ölü arabasının geçişini beklediler. On beş yirmi tane iskelet gibi ceset taşıyan düz bir araba. Yiyecek kalmamıştı. Herkes kendi başının çaresine bakıyordu artık. Bu yüzden kim suçlayabilirdi onları? Almanlar Varşova'da 25.000 kişinin yaşaması için plânlanmış yere yarım milyon insan doldurmuşlardı. Bir odada dokuz on kişi yatıyor, birbirilerinden tifüs ve kolera kapıyorlar, ölmeyi bekliyorlardı.

Aaron devriyenin ne zaman geçeceğini, bir sonraki saklanma yerinin nerede olduğunu biliyordu.

Sonunda Moses'ten kendisine ara sokaktaki kaldırımdan bir taşı çıkarmak için yardım etmesini istedi. Bir taş daha çıkardılar. Geçebilecekleri kadar bir geçit açtıktan sonra taşları yine yerleştirdiler. Moses ışık yakınca bir tünelde olduklarını gördü. On dakika kadar yürüdüler. Moses duvarın altından Hıristiyan kesimine geçmekte olduklarını anlamıştı. Çocuk bir ara yolunu kaybeder gibi oldu, şaşırdı, Moses (sonradan Eva'ya anlatmış) tünelde boğulacaklarını ya da açlıktan öldüklerini görür gibi oldu. Ama Aaron birden paslı bir madeni kapak gösterdi.

«Yukarı it,» dedi çocuk.

İkisi birden yüklendiler kapağa. Moses çocuğun bu yolu pek çok kullandığını anlamıştı.

Kapak Moses'i ürküten bir patırtıyla yana kaydı. Kendilerini çekerek bir sokağa çıktılar. Getto duvarlarının dışındaydılar.

«Öteki taraf,» dedi Moses. «Buraya çok az gelmişsindir.»

Ama çocuk kendisini dinlemiyordu. Kaçmakla geçirdiğim yıllardan iyi bildiğim altıncı duyusuyla Moses'in kolunu yakaladığı gibi bir apartman kapısından içeri çekti. Karanlıkta saklandılar. Birkaç saniye sonra bir SS devriye arabası ağır ağır geçti yanlarından. İçindeki askerler el fenerlerini kapı içlerine, dükkânlara, dar sokaklara tutuyorlardı.

«Geldiklerini nasıl anladın?»

«Kokularından.»

Amcam, Aaron'un şaka mı ettiğini doğru mu söylediğini anlayamamıştı.

Birkaç arka sokaktan geçtikten sonra bir apartmana geldiler. Aaron amcamı bodrum katına indirdi.

Kapıyı dört kere çaldı.

Kapıyı amcamın yurtsever, gruplarda eylemci olarak tanıdığı genç bir Polonyalı açtı. Adı Anton'du. Odada, Eva'nın adını anımsayamadığı daha yaşlı bir adam daha vardı.

«Sen Anton'sun,» dedi amcam.

«Evet. Senin kim olduğunu bilmek istemiyorum. Ama onu tanıyorum.» Kendine büyük gelen paltosu içindeki yelken kulaklı çocuğu gösterdi. «Buralarda gördüm onu.»

«Evet, yolunu bilir,» dedi Moses. «İşte para.» Anton'o şişkince bir zarf uzattı.

Anton parayı saydı. Sonra yaşlıca adamdan tahta bir kutu alıp masanın üstüne koydu.

Moses kutunun kapağını açtı. İçinde bir tek tabanca vardı. Eski bir silâh.

«Bir düzine hazır olacağını söylemişlerdi,» dedi amcam.

«Bir tane. Ancak bu kadarını yapabildik.»

«Ama on iki tabancalık para verdim.»

«Üstü size borcumuz olur.»

«Doğru değil bu. Paranın üstünü geri verin. Bir anlaşma yapmıştık.»

«Anlaşmamız kalacak. Silâhı istemiyorsanız burada bırakabilirsiniz. Sözüm söz. Başka silâh bulunca size vereceğiz.»

Moses elinde seçenek olmadığını biliyordu. Ellerini kaldırdı havaya. «Neden daha çok yardım etmiyorsunuz bize? Düşmanımız bir. Almanlar sizin için düşündükleri planları saklamıyorlar. Sizler Yahudilerden bir derece üstün köleleri olacaksınız. Geçmişte bizden hoşlanmadığınızı biliyorum. Ama şimdi artık...»

Anton cevap vermedi.

Aaron, «Burada iş yok, gidelim,» der gibi Moses'in kolunu çekiştirdi.

«Almanlarla savaşmanız için size yardım edeceğiz,» diye yalvardı Moses. «Birleşebilirsek onları buradan çıkarır, Müttefiklere yardım etmiş oluruz.»

Anton acır gibi baktı adama.

«Ama Yahudiler dövüşmezler,» dedi. «Bunun doğru olduğunu biliyorsunuz. Para kazanmasını, iş yapmasını biliyorsunuz, dua da ediyorsunuz. Ama dövüşmüyorsunuz.»

«Bundan sonra dövüşeceğiz,» dedi Aaron. «Göreceksiniz.»

Polonyalı çocuğun başını okşadı. Moses'in adamda gördüğü ilk insanca davranıştı bu.

Yaşlı Polonyalı, «Gidin artık,» dedi. «Burada ne kadar çok kalırsanız bizim için o denli tehlikeli.»

Gettoya geldikleri yoldan, her dakika tehlike içinde yaşayarak, döndüler. Ama Aaron gizli geçitleri iyi biliyordu. Bir adet tabanca direnme karargâhına getirilmişti.

⁂

Birkaç gün sonra Mordehay Anelevitz gizli karargâhında bir grup direnişçiyi topladı. Bunların içindeki en önemli kişiler daha yirmi yaşını bulmamış kız ve erkek genç Siyonistlerdi.

Yaşlılar — Moses Amca, babam, Zalman, Eva — duvara dizilmiş seyrediyorlardı. Anelevitz kendini davasına adamış bir Siyonistti ve uzun yıllardan beri Hashomer Hatzair adındaki grubun lideriydi. Ama artık kimsenin politikasıyla ilgisi yoktu. Asker yetiştirmek istiyordu.

Bir tek tabancayla.

Gençlerin önüne geçip silâhı tanıttı. Tetik, kovan, kabza, namlu.

«Kim ilk olmak istiyor?» diye sordu sonra.

Bir oğlan çıktı öne. On altı yaşında ancak vardı.

«Rudi olsaydı o gönüllü olurdu,» dediğini babamın hatırlıyor Eva.

Uzak olan duvara kâğıttan bir Alman askeri resmi yapılmıştı. Miğfer, üniforma, büyük svastika.

Anelevitz çocuğu duvara döndürüp tabancayı éline verdi. «Namlunun ucuna bak. Bir V işareti arasına gelecek bu çıkıntı.»

Çocuk kolunu uzattı:

«Derin bir soluk al ve tut,» dedi Anelevitz. «Sonra tetiğe birden asılma, hafifçe bastır, sanki ne zaman patlayacağını bilmiyormuş gibi.»

Çocuk denileni yaptı. Herkes seyrediyordu. Tetiği çekti, **klik** diye bir ses duyuldu. Bir atımlık cephaneleri bile yoktu.

Ama herkes sevinçle alkışladı.

Moses Amca babama döndü. «İşte sana Yahudi ordusu. Bir silâh mermi yok ve her kafadan bir ses.»

«Bir başlangıç ama,» dedi babam.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Auschwitz
Ekim 1942

Heydrich'in ölümünden bu yana havada uçuyor gibiyim. Yeni bir rakip yaratmaktan korkan Himmler, Heydrich'in yerine yeni birini atamadı, her şeyi kendi yönetmeye çalışıyor. Nakliye, çalışma kampları, yeni kuruluşlar.

Bugün eskiden Polonya'nın Osweicim kenti olan Auschwitz'deydim. Son çözüm için başlıca yer burası olacak. Demiryolu kavşağı üzerinde. Çevresi ormanlık. Çevrede pek çok Yahudi gettosu var. Ayrıca I.G. Farben, Siemens gibi pek çok da savaş araçları fabrikaları var yakınlarda.

Kamp komutanı Rudolf Hoess, Himmler'in kocaman bir harita üzerinde isteklerini belirtmesini dikkatle dinliyordu.

«Auschwitz iki katına çıkarılacak. Bu yeni sistemler hemen genişletilecek.»

Sistemler çok kurnazca buluşlar toplamı — bekleme bölümü, işlemin yapılacağı çini döşeli büyük odalar, cesetleri fırınlara götürecek taşıyıcı kayışlar. Bunlar zaten işler durumdaydı, ancak çok küçük çaplıydı.

«İş gücünü nereden bulacağız?» diye sordu Hoess.

«İstediğinden çok işçi gelecek sana. Bir seçim geliştirilmeli. İş yapabilecek gibi görünen Yahudiler temizlik, sağlık falan gibi işlerde kullanılmalı. İşe yaramayanlar, yaşlılar, hastalar, sakatlar ve çocuklar demiryolundan hemen bitlerden arınma bölümüne gönderilirler.»

Bu da bizim uydurduğumuz terimlerden bir başkası. Bitlerden arındırma bütünüyle başka bir anlama geliyor.

«İşçi için I.G. Farben'le epey dolaşacağız şu halde,» dedi Hoess.

«Onlar emredileni yapacaklardır. Bu iş bütün diğer üretim işlerinin üstünde bir önceliğe sahiptir.»

«Savaş araçları üretiminden de mi?»

«Evet. Eichmann taşıma için ordudan trenleri sık sık alıyor, ordu sesini bile çıkarmıyor.»

«Hoess,» dedi Reichsführer. «Büyük bir hedefe, Tanrı'nın ya da tarihin bize çizdiği bir yazgıya doğru yol alıyoruz. Ailenin senin papaz olmanı istediğini söylemişlerdi. Öyleyse bu senin anlayacağın bir durumdur.»

«Sizi düş kırıklığına uğratmayacağım. Çocukluğumdan beri emirlere boyun eğmek üzere yetiştirildim, sayın Reichsführer.»

Sonra Heydrich'in ölümünden, partinin büyük kaybından söz ettiler. Hepsi genişletilmiş bir Auschwitz'in etkin ve verimli çalışmasının ve bunun yanısıra Chelmno, Belzec, Treblinka ve Sbibor'daki diğer merkezlerin aynı düzende işe girmesinin, bu büyük adamın anısına uygun bir anıt olacağında birleştiler.

Himmler masanın üzerindeki koca haritadan başını kaldırdı. Küçük burnu tıpkı bir tavşanınki gibi iki yana oynuyor, burundan takma gözlüğü sallanıyordu.

«Bacaklardan çıkan koku Hoess,» dedi. «Bir şeyler yapmaya çalış. İşimiz ne kadar soylu olursa olsun bunu pek yaymak istemiyoruz. Yalnız bizim bilmemiz yeter.»

Gülmemek için güç tuttum kendimi. Hitler ve Himmler'in emrettikleri gibi, insan on bir milyon insanı nasıl öldürür de, bunu gizli tutar?

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Inga bir kez daha Karl'ın izini kaybetmişti. Prag'ın ünlü 'Cennet Getto'su Theresienstadt'ta olduğunu biliyordu ama ona bir haber gönderme olanağı yoktu.

Muller'le yazışmak istemiyor, adam Berlin'e geldiğinde kendisini görmüyordu. Muller, Karl'ı Çekoslovakya'ya, 'tatil yeri' dediği yere kendisinin gönderttiğini, ancak artık mektup gönderemeyeceğini söylüyordu. Inga nefret ettiği Muller'e vücudunu teslimden kurtulmuştu.

Ama Muller Berlin'e geldiğinde hep Inga'nın yanına geliyor, kendisini sevdiğini söylüyor yalvarıyordu. Inga sokağa çıkınca o da peşinden geliyordu.

Bir gün Inga St. Hedwig Katedraline girerken (dininin gereklerini yerine getiren bir Hıristiyan olmamasına karşın Peder Lichtenberg'le konuşma gereksinimini duymuştu) Muller karşısına çıktı.

«Sana beni izlememeni söylemiştim,» dedi Inga.

«Sana yardım etmeye çalışıyorum. Duanın bir yararı olmaz.»

Kız nefret ediyordu Muller'den. Ama yine de kararlı ve becerikliydi.

«Ya neyin yararı olur?» diye sordu. «Karl'ı o kamptan çıkarabilir misin?»

«Çıkaramam. Yalan söyleyemem sana.» Inga'nın elini tuttu. «Seni seviyorum. Senin âşkına hak kazandım.»

«Bırak beni.»

«Onu boşayabilirsin. Reich'in düşmanı o. Theresienstadt'tan çıktığında, eğer çıkarsa, hiçbir işe yaramayacak. Bir Hıristiyansın sen, Âri ırkındansın, ondan her an kurtulabilirsin. Iyi dinle beni. Benim odamdaki o günlerden sonra... seni unutamıyorum, Inga. Seni seviyorum.»

Inga kolunu kurtardı adamın elinden. «Çekil git ya-

nımdan. Yaklaşma bana artık.»

«Bir zamanlar mektuplarını ona götürmem için yalvarırdın bana. Şimdi de ben sana yalvarıyorum.»

«Senden nefret ediyorum,» dedi Inga. «Hepinizden nefret ediyorum. Sevgi nedir bilemezsin sen. Sizin bütün bildiğiniz kötülük, acı vermek. Bundan mutluluk duyuyorsunuz. En kötüsü de sizi isteyerek başa geçirmiş olmamız. Tüm bir ulus, benim ulusum, insana acı vermekte, insan öldürmekte bir zevk buluyor. Muller, ben de senin kadar kötüyüm.»

«Hayır, hayır. Savaş içindeyiz. Kuşkusuz zalimdir savaş. Insanlar acı çekerler. Karl'a karşı bir düşmanlığım yok. Yahudilere karşı kişisel bir düşmanlığım yok benim.»

«Bırak beni. Çekil yanımdan.»

Inga katedrale girdi. Muller onu izlemeyerek dışarda beklemekle yetindi.

Dediğim gibi, Inga düzenli olarak kiliseye giden bir insan değildi. Ne Karl, ne de o dine pek önem vermezlerdi. Ama iki yıl öncesinden Peder Lichtenberg'in vaazlarını anımsamış, adamın kendisine bir öğüt verebileceğini düşünmüştü.

Arka odada yıllar öncesinden tanıdığı zangoçu buldu. Mumları yakıyordu. Hava kararmaya başlamıştı.

«Buyrun hanımefendi?» dedi adam.

«Peder Lichtenberg burada mı?»

«Hayır efendim. Rahip gitti.»

«Gitti mi?»

«Evet. Götürdüler onu.»

«Kim götürdü?»

«Gestapo,» diye fısıldadı adam. «Hep Yahudilerden söz etmemesi için uyardılar kendisini. Onu ilgilendirmezmiş bu iş. Odasını aradıklarında hazırladığı vaazları buldular, Yahudilere zarar verilmemesini önerdiği vaazları.»

«Nereye götürdüler?»

«Dachau adında bir yere.»

«Tanrım, ne iyi bir insandı.»

Zangoç, konu kapanmışçasına sırtını çevirip mumları

yakmaya devam etti, bir yandan da söyleniyordu: «Ben de uyardım kendisini, ama birinin bunları söylemesi gerektiğini tekrarlayıp duruyordu. Bu biri o mu olmalıydı? Öteki papazlar daha akıllı davranıp ağızlarını sıkıca kapattılar. Bremen'de Führer'in adına kilise açıldığını duydum. Ordunun Bolşevikleri yenmesi için dua ettiğimiz de sır değil artık. Bu Yahudi işini unutsa ne olurdu sanki?»

Inga mihrabın önünde diz çöktü, ıstavroz işareti yaptı. Büyük haçın yanında iki fotoğraf asılıydı: Biri Peder Bernard Lichtenberg, diğeri de Papa XII. Pius.

Muller gitmemişti. «Seninle eve kadar yürüyebilir miyim?» diye sordu. «Dua ettikten sonra belki de bana karşı daha insaflı olabilirsin.»

Inga'nın çok sonra bana söylediğine göre birden bir şimşek çakmış kafasında. O cesur rahip Yahudilerin yazgısını paylaşıyorsa, aynı şeyi kendisi de yapabilirdi.

«Bundan daha fazlasını da yapabilirsin,» dedi.

«Çok güzel. Eğer kilise insanı böyle etkiliyorsa, ben de gelmeye başlayayım bari.»

«Ben onu demek istememiştim.»

«Inga, sevgilim, neler duyduğumu biliyorsun. Senin için her şeyi yaparım.»

Inga durdu. «Beni ele ver öyleyse. Gestapo'ya teslim et beni. Bin neden var bunun için... Führer'i kötülemek, Yahudilere yardım etmek, savaş çabası konusunda yalan söylentiler yaymak.»

«Tutuklanırsın sonra.»

«Ben de bunu istiyorum zaten. Theresienstadt'a gönderilmek istiyorum. Orada Hıristiyan tutuklular için özel bir bölüm varmış diye duydum.»

Muller kafasına bir taş düşmüş gibi durakladı. Peder Lichtenberg'in yazgısının kızı ne kadar etkilediğini anlayamazdı. Inga durumu bir anda anlayıvermişti. Bazı Hıristiyanların bir tutumu benimsemeleri, Yahudileri desteklediklerini göstermeleri gerekiyordu. İnancına gore yaşadığı, acıma dolu sözler söylediği için bir toplama kampına atılmış olan o iyi yürekli papazı düşündü. Kendisi aynı şeyi yapacaktı.

Karl'sız yaşam katlanılmaz bir şeydi. Şimdi gerçekten yapayalnızdı. Ailesiyle bağı kalmamıştı artık. İlgisiz, robot gibi bir yaşamı vardı: ev, iş, alışveriş, uyku. Cezaevinde bile olsa, âşksız bir yaşam şimdiki yaşamına yeğ tutulurdu.

«Lichtenberg hıyarın biriydi,» dedi Muller. «Sen de onun gibi olmaya çalışıyorsun. Seni uyarıyorum, Inga, o kampların en iyisi olan Theresienstadt bile bir eğlence yeri değildir. Orada da hastalanırlar, açlıktan tükenirler ve ölürler. Bir Yahudiden beter davranırlar orada sana.»

«Umurumda bile değil. Kararımı verdim artık.»

«Karl Weiss için özgürlüğünü feda edeceksin yani?»

«Evet.»

Muller Inga'nın beline sarılmaya kalkıştı. Ama kız kendini geri çekince vazgeçti. Hiçbir şey söylemedi. Yüzüne dikkatle baktıktan sonra ağır ağır başını salladı.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Hamburg
Haziran 1943

Yeni şefim Ernest Kaltenbrunner'in emriyle çok önemli bir görev için buraya gönderildim. Hoess, Auschwitz'in yapımına büyük bir hız verdi. Dünyada benzeri olmayan bir kuruluş yapmakta. Yatakhaneler, fabrikalar, atelyeler ve mutfaklardan söz etmiyorum. Özel işlem merkezlerinden söz ediyorum. (Bunlara asıl adlarını da verebilirim artık: **Kitle halinde öldürmeler için fabrikalar.**)

Eski sınırlı kapasiteli odaların yanında iki çok büyük merkez işletmeye açıldı. Bunların giriş salonları, gaz odaları ve son olarak da fırınları var. Fırın yapımında uzman olan Erfurt'un ünlü yapı şirketi Topf ceset yakma fırınlarını hazırlıyor. En büyük özel şirketler ve mühendislik büroları Hoess'e yardım ediyorlar ve ne yalan söyleyeyim bu işten iyi de kâr ediyorlar.

Planları gördüm. En etkileyicisi ölüleri fırınlara taşıyan elektrikli asansörü bile olan yeraltı odası, **Leichenkeller.**

Hoess, işle ilgisi olmayan herkesi, Polonyalıları, yerel halkı bu birimlerden uzak tutmak için de elinden geleni yapıyor. Bu yüzden uzun ağaçlardan oluşan 'yeşil kemer' çekti kampın çevresine.

Ancak son çözümün tamamlanmasına çok büyük bir engel var şimdi.

Karbon monoksit gazı pek yetersiz kalıyor. Çok uzun sürüyor etki yapması. Cesetler garip biçimler alıyorlar, saçlarını traş etmek ve altın dişlerini çekmek güçleşiyor.

Bu yüzden daha etkili bir şey bulmak için Hamburg'a Tech ve Stenebow şirketine geldim. Zyklon B adı verilen bir gazla pek sınırlı deneyler yapılmış burada. Yaklaşık olarak hidrojen siyanürden oluşan ve kullanımı çok basit bir gaz.

Bay Bruno Tesch beni küçük labaratuvarına alırken şirketinin daha çok bir toptancı ve perakendeci olduğunu, birçok özel şirketten oluşan Degesch adındaki büyük kartelin bu gazı ürettiğini ve bunun fare, bit gibi hayvanlara karşı kullanıldığını anlattı.

Beyaz giysili kimyacılar arasından geçtik. Tesch Zyklon B'nin prüsik asit temeline dayandığını belirtti. Bir konserve kutusu boyunda bir teneke kutuyu göstererek bunun çok sıkı kapalı olması gerektiğini, havayla temas ettiği anda buhur olduğunu söyledi.

Kendisine bunun insanlarda denenip denenmediğini sordum. Tesch böyle bir şeyden haberi olmadığını, bunu kendisinden çok benim bilebileceğim cevabını verdi. Kendisi yalnızca ticaretini yapıyordu. Ben SS'in Sağlık Bölümünden topladığım bilgileri kullanarak ısrar ettim. Denemelerde insanlar çok büyük acılar çekerek ölmemişler miydi? Hiçbir şey bilmediğini söyledi yine. Söyleyebileceği tek şey bu gazın, karbon monoksit üretmek için dizel motoru gerekmesine karşın, hiçbir motor gerektirmeyen temiz, çabuk ve öldürücü bir niteliği olduğuydu.

Kendisine neden karbon monoksitten söz ettiğini so-

runca, bazı söylentiler duyduğunu belirtti. Kesin bir şey değil, yalnızca söylenti. Tenekeyi bir iki kez havaya atıp tuttum. Bir kakao tenekesi kadar masum bir görünümü vardı.

Hemen bir sipariş verdim. Nakliye belgelerinde 'dezenfektan için' yazacaktı. Mallar Berlin'deki 'Sağlık Bölümü'ne gönderilecekti. Bay Tesch durumu anlamıştı.

Masa üzerinde cam kapaklı bir laboratuvar kabını gösterdi. Gazın nasıl oluştuğunu görmek ister miydin? 'İsterim,' dedim. Tehlike yok muydu? Yoktu, bir tek kristal vardı tabağın içinde. Buhar olacaktı. Ayrıca camı da açacaktı.

Tesch cam kapağı kaldırdı. Küçücük mavi kristalden gri renkli duman yükselldi, havaya keskin bir asit kokusu yayıldı. Burnumu mendilimle örtmek zorunda kaldım.

Berlin
Ocak 1943

Bugün Hoess karargâhımıza gelince, hem üzerine o kadar iş yüklediğimizi, hem de şimdi işten çekip getirdiğimizi söyleyerek yakındı durdu. Ama Zyklon B raporumu görünce memnun oldu.

Tipik bir gaz odasının içinin fotoğraflarını gösterdi — duşlar (sahte), musluklar, borular, çini duvarlar. Binanın dışında büyük levhalar vardı: BANYOLAR.

Dört oda, iki yeraltı birimi, karmaşık makineleri ve iki üst salonun aralarındaki ayrılıkları açıkladı. Siyanür tabletleri damdaki ya da duvardaki açıklıklardan içeri atılacaktı.

Her odaya bir gözetleme deliğinin yapılmasının doğru olacağını söyledim. Aksi halde içerde ne olup bittiğini nasıl bilecekti? Önerimi kabul etti.

Dev gibi dizel motorlarını oradan oraya nakletmek için plânlar yapmıştı. Şu anda binlerce karbon monoksit düzenli motor taşınmaktaydı. Bunlara artık gereksinim duymayacağını söyledim. Bunlar hem hantal hem yetersizdi, şimdi artık yeni bir yol bulmuştuk.

Her şeye boyun eğen Hoess başını salladı. «Öyleyse epey bir miktar sipariş edin. Auschwitz, Sobibor, Chelmno, Maidanek, Treblinka... hepsi tüm güçleriyle çalışmaya başlayacaklar.»

Not aldım. Sürekli olarak mal sağlama güçtü. Tesch bana Zyklon B'nin, teneke kutu içinde bile olsa, etkinlik süresinin üç ay olduğunu söylemişti. Hiçbir işe yaramayan maddenin depolanması saçmalık olurdu. Şu halde gaz sürekli bir akım halinde merkezlere gelmeliydi.

Aklımda bu sorunu çözümlemeye çalışırken Ernst Kaltenbrunner odama girdi.

Iki metreden uzun, yara izli bir yüzü olan dev gibi bir adam. Yara izi de savaştan ya da düellodan değil de otomobil kazasından. Himmler'in neden Heydrich gibi yaratıcı, zeki bir insandan sonra onu seçtiğini anlayamadım. Doğru, Kaltenbrunner avukattı. Ama hiçbir inceliği, kurnazlığı olmayan bir insan. Ondan korkuyorum.

«Dorf. Hoess. Merhaba.» Hoess'ün getirdiği fotoğraflara baktı.

«Generalim, Binbaşı Hoess ile bu özel işlem sorunlarını görüşüyorduk,» dedim.

«Özel işlem ha!» Kaltenbrunner bir kahkaha attı. «Aman Tanrım! Bu işe getirildiğimde karargâhta bir dil uzmanı olduğunu söylemişlerdi. Öldürme merkezleri demek istiyorsun değil mi?»

«Evet, efendim.»

«Hoess, bizi bir dakika yalnız bırakır mısın?»

Hoess selâm verdi, resimleri plânları alıp çıktı.

Kaltenbrunner çok garip bir şey getirmişti. Kendisi pek ince bir adam olmadığı halde kolunun altında bir ressam dosyası vardı.

Gülümsedi. Bir mektup ayısı ya da bir köpek balığı gibi. «Artık, o yanında çalıştığın keman çalan melezden başka türlü bir insan olduğumu anlamışsındır sanırım.»

Heydirch'in anısına haksızlık ettiğini söyledim.

«Bok yesin,» dedi. «Öldü bitti. Ölürken söylediği o saçmalıklar. Yahudilere karşı yaptıkları için bağışlanması için yalvarmaları. Kendisi de Yahudiydi zaten.»

«Acı çekiyordu. Belkemiği kırılmıştı. Kendinde değildi.»

«Onu savunmaya zahmet etme. Sen kendini düşün.»

Heydrich hakkındaki gerçek neydi acaba? Büyük bir sır olarak kalacak benim için. Başkalarının dediği gibi yalnızca 'kendi içindeki Yahudiyi öldürmek' için yaşadığı doğru muydu? Gerçeği kim bilebilir? Bunun önemi yok artık. Dizlerimize kadar battık kana. Bir duraklama, bir sendeleme — Heydrich'in ölüm döşeğindeki sayıklamaları gibi — görevimizin haklılığından kuşkulandığımızı ortaya koyabilir.

Kaltenbrunner'den korkuyorsam da, ona ihtiyacım var. Ben bir davanın, bir haçlı seferinin, Avrupa'yı değiştirmeye yönelik büyük bir hareketin bir parçasıyım. Dalkavukluk beni Heydrich'in gözünde yükseklere çıkarmıştı, aynı şeyi bu çirkin deve de deneyecektim.

«Kendimi düşünecek ne var? Sizin üstün çalışmalarınız sonucunda işler yapılıyor. Gettolar azaltılıyor. Yeni kamplar daha büyük bir çapta işletmeye açılacaklar.»

«Saçmalamayı bırak,» diyerek sosis boyundaki parmağını gözüme uzattı. «Kara işaretler var adının yanında. Dosyandaki mektupları gördüm. Baban Kızıl olabilirmiş.»

«Soruşturma yapıldı ve temize çıktım.»

«Blobel, Nebe ve diğerleri seni kötülüyorlar. Fesatlar çeviriyormuşsun, muhbirlik yapıyormuşsun.»

Cevap vermedim. Yalancılarla yarışa çıkmak neye yarardı? Kendilerinin başı dertteydi nasıl olsa. Einsatzgrup'ları şimdi yerlerini daha hızlı bir programa terkediyorlardı.

Kaltenbrunner konuyu kapattı. Masasına bıraktığı dosyayı açtı ve dev elleriyle beş tane karakalem resmi yaydı.

«Ne diyorsun bunlara?»

Resimleri inceledim. Özgün eserlerdi. İmzasızdılar. Ve belli ki yetenekli kimseler, ressamlar tarafından yapılmışlardı.

Kamplarımızdan birinin yaşamını yansıtan adları var-

dı her birinin. Ürkütücü bir üslûpta yapılmışlardı. Acı ve öfke dolu, insanın çarpıtılmış biçimleri.

Adlarını okudum. 'Sonu Beklerken.' Yaşlı insanlar. Ya bu ne? 'Sıradan Bir Ceza' idam sehpalarından dört Yahudi sallanıyordu. Maymun gibi, şişman yaratıklar olarak gösterilen SS nöbetçileri sırıtarak duruyorlardı sehpaların çevresinde.

'Üstün Irk' adlı bir tane daha vardı. Domuz biçimli insana benzer yaratıklar. Açlık dolu gözleriyle 'Getto Çocukları.' Bir de 'Yoklama.' SS nöbetçilerinin denetlediği ürkütücü bir insan topluluğu büyük bir bulutun altında bekliyorlar.

«Ajanlarımızdan biri bunları Prag'da buldu,» dedi Kaltenbrunner. «Kızıl Haç'ın bu saçmalıkları görmesi yeter de artar bizim için.»

Durumunu anlıyordum. Büyük bir masraf ve çabaya girişmiştik dünyaya Theresienstadt'in Yahudiler için bir tatil yeri olduğunu kanıtlamak için. Geçenlerde en usta rejisörlerimizden biri 'Führer Yahudilere bir Kent Veriyor' adında belgesel bir film çekmişti orada. Mutlu, gülümseyen Yahudi kadınları, Yahudi orkestraları, insanın taze çavdar ekmeğinin kokusunu duyabileceği bir fırın, spor yarışmaları... Almanya'da kalmış tek tük zengin Yahudileri, savaş kahramanlarını, önemli kişileri Theresienstadt'a gönüllü getirmek için yapılmış bir filmdi bu. Daha da önemlisi Yahudilere karşı kötü davrandığımızı ileri sürenlere bir cevap.

Ama şimdi bu tür aksi propaganda, bu korkunç resimler eğer yayılırsa bu uğurdaki tüm çabalarımızı boşa çıkarırdı.

«Dorf, hemen Çekoslovakya'ya git ve Eichmann'ı bul. Bunları çizeni bulursunuz sonra.»

«Bundan emin olabilirsiniz, efendim.»

«Hele bulma!» Öfkeyle eğildi resimlerin üzerine. «Bu orospu çocukları beş tane değil belki de elli tane yapmışlardır. Belki resimleri parti parti dışarı kaçırıp işimizi bozmak istiyorlardır.»

«Bunları alabilir miyim?» diye sordum.

«Al. Ve kimin çizdiğini öğren, Dorf. Bu işi beceremezsen dosyanı yeniden inceleyeceğim.»

Korkumu gizlemeye çalışarak selâm verdim.

Ben odadan çıkarken Kaltenbrunner Auschwitz'de elini çabuk tutmadığı için Hoess'ü azarlamaya başlamıştı bile.

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Karl artık Theresienstadt'taki 'sanatçı grubu'nun tam bir üyesi olmuştu.

Her gece perdeleri indiriyorlar, Felsher, Frey ve daha birkaç kişi karakalem, suluboya, çini mürekkebiyle o cehennem çukurundaki yaşantıyı canlandırmaya çalışıyorlardı. Nazi'lerin çevirdikleri filmleri bildikleri için şimdi sanatlarıyla bu yalanlara cevap vereceklerdi. (Führer Yahudilere Bir Kent Veriyor filminde yeralan insanlardan çoğu sonradan Auschwitz'de gazlanarak öldürülmüşlerdir.)

Grubun başkanı Frey'di. Bir geçe çalışırlarken Frey dosyaları karıştırıyordu. Birden Felsher'e dönerek, «Geçen hafta yaptığımız resimleri hatırladın mı?» dedi. «Hani Karl'ın çocuk resimleri. 'Üstün Irk' dediğimiz resim. Hiçbirini bulamıyorum.»

Felsher huzursuzca bakındı çevresine. Resimlerin SS'lerin eline geçtiği takdirde çok kötü sonuçlar doğuracağını biliyordu. «Ben... ben onları sattım,» dedi.

Diğerleri işlerini bıraktılar.

«Sattın mı?» diye sordu Frey.

«Evet. Çek polislerden biri istedi. Fena adam değildir, bizi sever. Beş tane sattım.»

Frey'in canı sıkılmıştı. «Felsher, o resimlerin kampta saklanmasını kararlaştırmıştık. Nazilerin eline geçerse sonumuz geldi demektir. Ayrıca bazıları benim, bazıları da Weiss'indi.»

Zavallı Felsher! Maria Kalova onun ağlayacak gibi olduğunu anımsıyor.

«Frey, sigara istiyordum... sonra da bir kavanoz re-

çel... Bir daha yapmayacağım. Sigaraları bölüşürüz.»

«Yerin dibine batsın sigaraların!» dedi Frey.

«Bizi çok büyük bir tehlikeye attın,» diye Marya aralarına girdi.

«Ne farkeder sanki?» dedi Karl. «Resimlerimizin bir işe yarayacağını umarak oynuyoruz bu oyunu. Kendini suçlu bulma, Felsher.»

Ama Frey korkmuştu. «Umarım Gestapo onları ele geçirmez. Dua edin hepiniz.»

«Bir paket sigara istemek suç mu?» diye mırıldanıp duruyordu Felsher.

Herkes masası başına döndü.

«Zavallı adam,» dedi Kari. «Bu gizli çalışmaların bu çabaya değip değmediğini düşünüyorum kimi zaman.»

«Ben de öyle,» diye Maria içini çekti.

Kari 'Doğuya Nakil' adlı bir resim çiziyordu. Giderek daha çok hastalıklı, yaşlı, 'üretici olmayan' insan Polonya'da bilinmeyen bir yöne gönderiliyordu. Dinlenme yerleri diyorlardı, daha iyi sağlık hizmetleri olan bir yer. Resimde omuzları çökmüş, yenilmiş, hepsi de sarı yıldızla işaretli Yahudilerin trene binmeleri gösteriliyordu.

«Nereye gönderiyorlar bunları?» diye Karl sordu.

Maria kendi resmine baktı. «Bilmiyorum. Ama ortada birtakım söylentiler var. Kimse inanmıyor ama...»

Dışardan ayaksesleri duyuldu. Genellikle nöbetçiler ve getto polisi geceleri stüdyoya uğramazlardı. Sanatçıların işlerini çok sevdikleri ve fazla çalıştıkları kabul edilirdi.

Herkes yapmakta olduğu resmi sakladı.

«Weiss, git bak bakalım kimmiş?» dedi Frey.

Karl gitti, kapıyı açtı. Ve karısı Inga'yla burun buruna geldi.

«Inga...»

«Karl, sevgilim.»

Karl öylesine şaşırmıştı ki, kucaklaşmadılar bile. Inga'nın elinde bir çanta vardı. Başı eşarpla örtülüydü. Hıristiyan 'devlet düşmanları' grubuyla az önce gelmişti. Theresienstadt'ın özel bir bölümünde Yahudi olmayanlar

bulunuyordu. Bunların arasında çoğunluğu Nazi önlemlerini protesto eden Çek papazları vardı.

Inga bir an loş ışıkta durup kocasının avurtları çökmüş yüzüne baktı. İlk sevgi hareketi kendisinden gelmeliydi. Karl'ın kucağına atıldı. Öpüştüler. Ama Karl robot gibiydi. Korkuyordu sanki karısından.

«Nasıl... nasıl girebildin buraya?»

«Kampa girmek sorun değil. Seni bensiz bırakmamaya karar verdim. Seni kurtaramıyorsam ben yanına gelebilirdim.»

Karl konuşmaya çalıştıysa da ağzı kupkuruydu.

«Sevgilim. Ne kadar zayıflamışsın. Saçların da kırlaşmış. Ama her zaman olduğun kadar yakışıklısın yine de.»

Karl utanarak içeri aldı karısını. «İyiyim. Rahat bir işim var. Dostlarım var.»

Diğerlerini tanıştırdı. «Frey, Felsher, Maria Kalova.»

Maria, Inga'yı kucakladı. «Karl senden çok söz etti. Seni hiç unutamadı.»

«Sizinle tanıştığıma sevindim,» diye gülümsedi Inga.

Frey neşelendirmeye çalıştı ortalığı. «Burası hakkında ne bildiğini bilmiyorum ama eğer çalışırsan burada yaşam diğerlerine göre daha rahattır. Ve hepimiz çok çalışıyoruz.»

«Öyle,» dedi Felsher, «Yaşıyoruz hâlâ.»

Frey, Karl'a depo odasının anahtarını verdi. Orada getto polisinin nöbetteyken arada sırada uyuduğu bir yatak vardı. «Al,» dedi. «Karınla konuşacakların vardır.»

«Çay bile olabilir içerde,» dedi Maria. «Sizi kutlarım.»

Küçük ve karanlık odaya girer girmez Inga tutkuyla sarıldı kocasına. Karl'a duyduğu âşkla Muller'in kendisini kirletmesini temizlemek ister gibiydi. Karl önce direndi. Buna pek direnmek denmese bile, soğuk ve uzak durdu. Sonra kızın dili ağzında dolaşırken, elleri sırtını okşarken yumuşadı biraz.

«Inga sevgilim,» diye hıçkırdı. «Seni bir daha göreceğimi sanmıyordum. İnsanın umutlarını dağlıyorlar burada. Kendinden, yaşamdan nefret ediyorsun...»

«Ben sana umutsuzluğa düşmemeni söylemiştim, Karl.»

«Buchenwald'a yazdığın mektupları hatırlıyorum. Hep umut, hep iyi sözlerle doluydu.» Karl karısının kollarından kurtulup duvara döndü. «Onları kimin getirdiğini de hatırlıyorum.»

«Muller sana söyledi demek.»

«Övüne övüne hem de.»

«Söyleyeceğini biliyordum. Elimden bir şey gelmezdi.»

Karl ağlıyordu. «Inga... neden?»

«Sana erişebilmek için. Birbirimize bağlanmak için.»

«Çok garip bir yol seçmişsin. O domuzu, o hayvanı senin... seninle... Inga...»

«Karl, inan bana. Buna engel olmak için her şeyi yaptım. Sevmedim onu. Nefret ettim. Yanında orospu gibi hissettim kendimi. Şimdi daha da nefret ediyorum ondan.»

«Senden haber almamayı yeğlerdim.»

«Öyle mi?»

«Başkaları yalnız kalacak kadar cesur olabildiler. Ne mektup, ne aile. Ve yaşadılar. Felsher'in yeryüzünde kimsesi yok. Maria Kalova'nın kocasını Gestapo kente girdiği gün öldürmüş.»

«Ben senin başkalarına benzemediğini düşündüm. Bir mektupta bile olsa benim sevgime ihtiyacın vardı.»

«Benim başkalarından zayıf olduğumu söylemek istiyorsun. Doğru. Zavallı Karl, zayıf ressam, karısından mektup alamazsa yaşayamayacak insan.»

«Karl... geçmişi eşelemeyelim.» Kocasının dudaklarına dokundu. «Bana Saskia'm dediğini unuttun mu? Rembrandt'ın karısı? Elimizden geldiğince yaşarız artık. Ve buradan kurtulacağız. Biliyorum bunu.»

«Hayır. Teslim olmadan çok önce bizden kurtulacaklar. Stalingrad'da bir Alman ordusunun teslim olduğu söylentisi vardı geçenlerde. Ama sonuna dek çarpışacaklar ve eğer gerçekten savaşı kaybedeceklerse, bizi suçlayıp önce bizi öldürecekler.»

«Teslim olmayacağız! Ben burada oldukça teslim yok!»

«Buna karşılık elinde ne olacak? Üçüncü sınıf bir ressam. Kalbimin olması gereken yerde bir topak çamur var artık. Bu kamplarda insanın iyiye doğru gittiğini sanıyorsan yanılıyorsun. Sanatçılar bunun dışında. Bizim... bizim aramızda bir tür dostluk var. Ama diğer tutukluların çoğu bir dilim ekmek için birbirilerini öldürürler. Uzun bir süre önce ben bile az daha yapıyordum bunu.»

Inga yatağın kenarına oturup Karl'ın da oturması için işaret etti. Bir çocuk gibi denileni yaptı Karl.

«Baban Polonya'ya gönderildiğinde anneni öptü ve cezaevlerini yenemez. Ve en önemlisi şeytancasına kurnazlıklarını.»

«Çok acı çektiğini biliyorum, Karl. Ama yine birlikteyiz artık. Ben sana yardım edebilirim.»

Karl yerinden kalkıp başını duvara yasladı. «Gelmemeliydin. Bana kalan yaşamı elimden geldiğince kullanmama izin vermeliydin. Sen ve o Muller...»

«Senden bir daha onun sözünü etmemeni rica ediyorum. Lütfen, Karl. Bu kampların genellikle insanın kötü yanını üste çıkardığını söylüyorsun. Bir parça ekmek için adam öldürüyorlar diyorsun. Ama senle ben başka türlü olacağız.»

«Sen ne kadar başka türlüydün...»

Yine Muller için kızı suçlayacakken sustu. Daracık yatağın üzerine elleri kucağında dimdik oturmuşken, sanat okulunda ilk gördüğü günkü kadar güzeldi. Karl onunla evlenmek için ana babasına az başkaldırmamıştı. Yaşamında ilk kez bir kararlılık göstermiş, annesinin iradesine karşı gelmişti. (Anna ile ben onun yanını tutmuş, sonuna dek kendisini destekleyeceğimizi söylemiştik.)

Şimdi, onun sevgisi için nasıl bir savaş verdiğini anımsıyordu. Kendisi için ne kadar iyi olmuştu evliliği. Hiç yorulmadan müze müze dolaşmışlar, hiçbir sanat olayı açılışını kaçırmamışlar, paraları oldukça yeni yeni kurslara gitmişlerdi. Hep İtalya'ya bir yolculuk yapmak istemişlerdi. Karl'ın en sevdiği eşyası Inga'nın yirmi ikinci yaş

gününde kendisine verdiği Rönesans sanatı konusundaki kitaptı. Belki de bütün bu anılar bir anda aklından geçti o sırada.

Muller'le işlediği günah (eğer günahsa bu) kendisine uzanmak, mektupla desteğini eksik etmemek, hâlâ kendisini sevdiğini belirtmek için gösterilen bir çabaydı. Karl artık anlamaya başlıyordu.

«Karl, günün birinde yine özgür olacağımızı biliyorum,» dedi Inga. «Sen benden çok acı çektin. Acını paylaşmak istiyorum. Aç kalmak, üşümek istiyorum, benden nefret edilmesini istiyorum. İyi olan onca şeyi nasıl paylaştıksa, kötüleri de paylaşalım istiyorum. Viyana'da geçirdiğimiz tatili anımsıyor musun? Hani seni Rembrandt'lar dolu salondan bir türlü çıkaramamıştım?»

Karl gülümsüyordu. Anılar kendisini canlandırmış, karısına karşı duygularını yumuşatmıştı. Çok şeyi paylaşmışlardı. Büyük bir sanat eserinin karşısında hep o birleşmeyi, ruhlarının yüceldiğini hissetmişlerdi. Karl bana, bir kere Amsterdam'da 'Gece Nöbeti' tablosu önünde ele ele tutuşup oturmuş ve hiç konuşmadan düşündüklerini söylemişti.

«Sen benim kocamsın ve seni seviyorum,» dedi Inga. «Gel yanıma otur. Bir daha hiç yanından ayrılmayacağım.»

Karl karısının önünde diz çöktü, başını kucağına dayadı. Karanlıkta bir kez daha karı koca oldular.

Ama Karl'ın bildiği gibi Theresienstadt'takl yaşam büyük bir yalandan başka bir şey değildi. Inga'nın Hırlstiyan kadınların koğuşunda kalması gerekiyordu. Karl ise, dört kişinin bir ranzada yattığı ve kırk kişi için yapılıp şimdi içinde yedi yüz kişinin bulunduğu kovuşta kalıyordu.

Bir gün sokakta bir gürültü koptu.

Frey pencereden bakınca silâhları ellerinde bir SS mangasının sokakta koşmakta olduklarını gördü. Stüdyo-

ya doğru geliyorlardı.

Kapı açıldı ve bir manga asker içeri girdi. Herkesin duvara yaslanması emredildi. Hiç kimse konuşmaya cesaret edemiyordu.

Maria, ressamlardan çoğunun 'bizi ele verdin, resimler bulundu işte' der gibi Felsher'e baktıklarını anımsıyor.

Masalar parçalandı, duvarların tahtaları söküldü, depo odası altüst edildi, Frey'in boyaları ve fırçaları sakladığı çekmeceler yerlere boşaltıldı.

Askerlerden biri Karl'ın masasındaki tüm resimleri elden geçirdi, posterleri yere attı. Odanın ortasında duran çavuş eliyle makinalı tabancasına vurarak, «Bulun onları! Bulun!» diye bağırıyordu.

SS, suç unsuru sayılabilecek resimlerin bir gün önce stüdyodan çıkarıldığını bilemezdi. Güvenli bir yerdeydiler. Hâlâ kamp içindeydiler ama başka bir yerde saklanıyorlardı artık.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Theresienstadt
Nisan 1943

Eichmann, beni çok şaşırtan bir davranışla, 'dehşet propagandası' resimlerini pek ciddiye almadı. Ama bunun nedenini biliyorum. Ulaşım düzeninin kusursuzluğu yüzünden Kaltenbrunner'in gözüne girmiş durumda. Auschwitz programı tam kapasiteyle işliyor. Eğer gizli resimlerden bir iş çıkarsa kabak benim başımda patlayacak. Eichmann'ın bilmediği hiçbir şey yoktur. Suçlu sanatçıları ve diğer resimleri bulma sorumluluğunun bana verildiğini biliyor.

Theresienstadt'ın komutanı Rahm da yanımızdaydı Berlin'den getirdiğim resimlere bakarken.

«Bunları kim yapmış olabilir?» diye sordu Eichmann.

«On, on beş kişiden herhangi biri. Eşşoğullarını el üs-

tünde tutuyoruz. Kendilerine ayrıcalıklar tanıyoruz. Bir de verdikleri karşılığa bak. Hepsini asmak isterdim.»

«Sakin ol, binbaşı,» dedi Eichmann.

Sonra uzman gözüyle inceledi resimleri. Eichmann'ın bu müthiş serinkanlı olabilme niteliği var. Binlerce insanı ölüme gönderirken bile bir tabloyu, ince bir seramik işini zevkle inceleyebiliyor.

Rahm'la ben Berlin'in beş resim için neden bu kadar öfkelendiğini anlayamıyorduk. Eichmann da ilgisiz görünüyordu. «Hiç de fena sayılmaz doğrusu,» dedi. «Georg Grosz etkisi seziliyor, ama yetenekli bir elden çıkmış.»

«Berlin bu işe karışan bütün ressamların kimliklerini istiyor,» dedim. «Ayrıca bu tür resimlerin hepsini. Bunları kamptan dışarı çıkaranları. Dış dünyanın bunları görmelerine izin veremeyiz. Theresienstadt bu iğrenç resimlerle ününü yitiremez.»

Rahm boğa gibi kafasını salladı. «Üç boktan resim için amma da gürültü koptu ha!»

«Yahudilerin sakin ve inanmış olarak kalmaları gerekli,» dedim. «Son çözüme hızla ve düzenli bir biçimde yaklaşmalıyız. Doğu kamplarında ufak tefek başkaldırmalar oldu.»

Eichmann kamçısıyla masaya vurdu. «Getirin!»

Rahm yanımızdan çıktı.

Eichemann göz kırptı bana. «Biraz baskı altında gibi görünüyorsun, binbaşı.»

«Baskı mı?»

«İncil'i bilir misin? 'Mısır'a yeni gelen firavun Yusuf'u tanımıyordu.' Kalterbrunner de yeni kralımız, değil mi, Dorf?»

Ne demek istediğini biliyordum ama cevap vermedim. Heydrich'in yaşadığı sürece mesleğimde yalnızca bir yükselme göstermiştim. Şimdiyse...

«Ama iskân programına engel olunması hakkında sözlerin doğru. Benim nasıl bir baskı altında olduğumu biliyor musun? Polonya gettolarının sonunu getiriyoruz. Çetin ceviz olarak yalnızca Varşova kaldı. Viyana, Lüksemburg, Prag ve Makedonya'da kalmış olan bütün Yahudiler

Yahudi Tanrılarıyla buluşmak üzere Treblinka'ya gidiyorlar. Führer'e Yohudilerden arınmış Avrupa'sını veriyoruz, Dorf.»

«Senin için iyi bir şey bu, Eichmann.»

Rahm ile bir SS onbaşısı yanlarında üç tutuklu olduğu halde geldiler. Hiçbir özelliği olmayan insanlardı. Çizgili üniforma giyen diğer kamp sakinlerinin aksine bunların üstünde sivil giysiler vardı; önünde ve arkasında sarı yıldızlarıyla gömlek ve pantolon giymişlerdi. Öteki tutuklulardan daha sağlıklı görünüyorlardı. Hepsi ressamdı ve bu yüzden kuşkulular listesindeydiler.

Eichmann kendini tanıttı, benim kim olduğumu söyledi. Saygılı ama otoriter davranıyordu. «Şimdi lütfen siz de adınızı, nereden geldiğinizi ve hakkınızda gerekli diğer bilgileri verin,» dedi.

Üç kişiden en yaşlısı ve ufak tefeği, «Otto Felsher, Karsruhe,» dedi.

«Emil Frey, Prag.»

«Şu iriyarısı elebaşı olmalı,» dedi Rahm. «Bana bir saat izin verin, her şeyi öğreniriz.»

«Karl Weiss, Berlin.»

Uzun boylu, zayıf, omuzları çökmüş, kederli ama yakışıklı, esmer bir adam.

«Iyi,» dedi Eichemann. «Şimdi lütfen teker teker öne çıkın ve bu korkunç resimlerden hanginizin sorumlu olduğunu söyleyin.»

Rahm, Frey'i sırtından itti. «Yürü!»

Üç adam büyük masaya doğru yürüdüler. Büro, Prag'ın en zengin Yahudi evlerinden toplanan eşyalarla gayet zevkli bir biçimde döşenmişti.

Resimleri sırayla dizmiştim: 'Sonu Beklerken,' 'Üstün Irk,' 'Getto Çocukları' ve diğerleri.

«Evet?» diye sordu Eichmann.

Elebaşı olduğu sanılan iri yarı Frey beni çok şaşırtan bir hareketle iki resmi işaret etti. «Bunlar benim.»

«Bu da benim,» dedi Felsher.

Weiss da son iki tanesini gösterdi. «Bunları ben yaptım.»

«Çok güzel. Şimdi işe başladık işte. Hepiniz oturun bakalım.»

Adamlar oturdular. Eichmann sigara ikram etti, gülümseyerek baktı üçüne de. Adamlar ölesiye korkuyorlardı. Kleine Festung'da neler olup bittiğini iyi biliyorlardı. Işbirliğine hazırdılar.

«Işin özüne gelelim,» dedi Eichmann. «Binbaşı Dorf Berlin'den bu çirkin resimlerden daha başkasının olup olmadığını öğrenmeye geldi. Varsa nerede saklanıyorlar. Bunları dışarı kaçırmak için size yardım edenler kimlerdir? Hiç kuşkusuz bu beş resimden çok daha fazlasını yapmışsınızdır ve niyetiniz bunları bütün dünyaya yayıp hakkımızda yalanlar uydurmaktır. Frey?»

«Başka resim yok.»

«Weiss?»

Tanıdık birine benzettiğim adam başını eğdi. «Başko yok. Bu tür resimlerden yalnızca beş tane yaptık.» Adamın çok korktuğunu görüyordum. Bütün cevapları ondan alabilecektik.

«Felsher?»

«Şey... şey...»

«Lütfen devam edin?» dedim.

«Bu türde yalnız bunlar yapıldı. Komutan bizim eserlerimizi bilir. Posterler, portreler...»

Rahm elinin tersiyle Felsher'in suratına vurdu. «Yalancı pis Yahudi! Konuş!»

«Hayır... başka yok.»

Eichmann, Rahm'a bir daha vurmamasını işaret etti. Öğretmen gibi üçünün önüne geçti sonra. Weiss'a sordu.

«Sen söyle. Sanatın işlevi nedir?»

Nasılda hoşlanıyordu kültürlü insan, eleştirmen rolünü oynamaktan.

«Sanatın işlevi mi? Berenson, sanatın işlevinin yaşamı yüceltmek olduğunu söylemişti.»

Eichmann'ın yüzü parıldadı. «Fevkalâde! Çok güzel! Yaşamı yüceltmek!» Resimleri gösterdi. «Buna yaşamı yüceltmek mi diyorsun sen? Bu pislik, bu çöplük... Gerçeği böylesine çarpıtıp buna nasıl sanat diyebiliyorsun?»

«Gerçek odur,» dedi Weiss. Yumuşak ve inandırıcı bir sesle söylemişti bunu. Birden yıllar önce tanıdığım Berlin'li bir doktoru anımsadım. Ama Weiss çok sık rastlanan bir adı, binlerce Weiss vardı Berlin'de.

«Öyleyse söyle bakalım, neden Kızıl Haç bu kampı yirmi kez denetledi ve bir keresinde bile bu koşullara rastlamadı?»

«Kandırıldılar da ondan,» dedi Weiss.

Rahm bir tokat da onun yüzüne indirdi. Adamın burnunda ince bir kan çizgisi belirdi.

Ayağa kalktım. «Mantıklı ol, Weiss. Ben de senin gibi Berlinliyim. Biz Berlinliler pratik insanlarız. Cezalandırılmayacaksın. Sizlerin burada ayrıcalıklarınız var. Dışardaki ilişki kurduğunuz kişileri söyle bize. Bunları dışarı nasıl çıkardığınızı anlat.»

«Dışarda kimseyi tanımıyoruz.»

«Peki diğer resimlerin nerede saklandığını söyle.»

«Bunlardan başka resim yok.»

«Bu eşşoğlularını yarım saatlığına bana ver, gerçeği öğrenelim,» diyordu Rahm, Eichmann'a. «Albayım, size saygım var ama bunlar sizin sanat derslerinizi takdir edemiyorlar.»

«Weiss? Siz ikiniz? Fikrinizi değiştirecek misiniz?» diye sordum.

Cevap vermediler. İri yarı Frey sertçe baktı diğer ikisine.

Yeni bir yol denedim. «Weiss, komutan bana senin yakınlarda buraya gelmiş Âri ırkından güzel bir karın olduğunu söylüyor.»

Adam doğruldu. Yüzü bembeyaz kesilmişti.

«Karının senin doğruyu söylemeni isteyeceğini tahmin ederim,» dedim.

«Doğruyu söylüyorum.»

«Felsher, ya sen?» Zayıf olan halka o olmalıydı.

«Ben... ben...»

Weiss'in arkadaşının kolunu tuttuğunu görünce şaşırdım. «Söyleyecek bir şey yok,» dedi Berlinli.

«Bırak o cevap versin!» diye Rahm bağırdı.

«Hayır... hiçbir şey yok,» dedi Felsher.

Eichmann'a Weiss'la konuşmak istediğimi fısıldadım. Cesur görünmelerine rağmen pek çok Yahudi yalnızca konuşmayla anlaşmaya, boyun eğmeye kandırılabilir. Belki de bu onların sürekli dinsel tartışmalarının kendilerine bıraktığı bir mirastır.

Weiss'ı bir köşeye çektim. «Seninle daha önce tanıştık mı acaba?»

«Sanmıyorum.»

«Dinle, Weiss. O Avusturyalılarla Çekleri düşünme. İki Berlinli konuşuyoruz şimdi.»

«Berlinliler beni dört yıldır cezaevinde tutuyorlar. Berlinliler ana babamı Varşova'ya gönderdiler.»

«Belki de bunları düzeltebilecek bir şeyler yapılabilir. Bize resimlerin nerede olduğunu söyle. Bir şeyler yapabilirim belki de.»

«Özgürlük mü?»

«Araştırırım. Aksi halde Rahm'ın adamlarına teslim edileceksin. Onların elinden çıkınca karın bir daha yüzüne bakmak istemeyecektir.»

Bir an için yüzü o eski getto korkusuyla gölgelendi. Kusursuzlaştırdığımız ve ulusal bir politika haline getirdiğimiz acı, işkence, alçaltma korkusu. (Ustam Heydrich bunu iyi bilirdi: çağdaş totaliter devlet, teknolojinin kullanımı, denetimi elde tutmak, istediğini yaptırtmak, iradeyi kırmak için her türlü yolu kullanmaktan kaçınmamak.)

Ama birden cesaretini topladı ve eskisi gibi inatçılıkla, «Başka resim yok,» dedi.

Başımı sallayarak Eichmann'ın yanına döndüm. O da şimdi masanın başına oturmuştu.

«Yararsız.»

Eichmann, tutukluları götürmesi için Rahm'a emir verdi. Dışarı çıkarıldılar. Yaşlı olan Felsher ağlıyordu.

«Senin yüzün de onlarınki kadar soluk,» dedi Eichmann.

«Öyle mi?»

«Üzülme. Rahm'ın adamları gereken şeyleri öğrene-

ceklerdir. Berlin'e bir kahraman olarak döneceksin. Koltuğunun altında bir getto sanatı koleksiyonuyla.»

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

1943 Nisanında Karl ile iki ressam Eichmann ve daha bir iki SS büyüğü tarafından sorguya çekildiler. Hiçbiri konuşmadı. Sokak kavgalarından kaçınan, kendisine hakaret eden çocuklardan kaçan ağabeyim bu sadist katillere meydan okuyordu.

İnga, Kari ile Emil Frey ve Otto Felsher'in komutanın odasından çıkartılıp kamyona bindirildiklerini, tecrit ve ceza koğuşu olan Kleine Festung'a götürülüşlerini anımsıyor.

İnga, Maria Kalova ve daha bir iki kadın kamyonun arkasına takılıp üç ressamı çekmeye çalışmışlar. Ama kapolar döve döve kovalamışlar kadınları. Bir SS onbaşısı da havaya ateş etmiş.

Inga, Karl'ın bir şey yapmadığını, onu bırakmaları gerektiğini bağırıyordu ama kimse dinlemedi kendisini. Kamyon hareket etti. Karl gülümseyerek baktı karısına, baş parmağını kaldırarak zafer işaretl yaptı. Ama hiç kimse onları bir daha göreceğine inanmıyordu. Kleine Festung'dan sağ olarak çok az insan çıkardı. Direnişle ilişki kurduğundan kuşkulanılan bir Çek rahibi birkaç hafta önce işkenceyle öldürülmüştü.

Üç adam birbirilerine bitişik üç ayrı hücreye konuldular. Yiyecek kabını vermek için kalın demir kapıda bir delik, bir yüksek penceresi ve kalın taş duvarları vardı hücrelerin.

Birbirilerine seslenebiliyorlardı.

«Bize ne yapacaklar?» diye Felsher bağırdı.

«Dövecekler herhalde,» dedi Frey. «Felsher anlaşmamızı unutma.»

«Benim suçum... Resimleri satmaya hakkım yoktu.»

«Şimdi bunu düzeltebilirsin,» dedi Kari. «Ağzını sıkı tutarak.»

«Ama ben acıya dayanamam, Weiss.»

«Ben de. Ama öğreneceğiz.»

«Altmış yaşımı geçtim,» diye ağladı Felsher. «Böbreklerim zayıf. Kahraman değilim ben.»

Daha sonraları Inga bana Karl'ın bu şaşırtıcı cesaretinin Felsher'i destekleme gereksiniminden doğduğunu söyledi. Cesaret verecek Felsher olmasaydı Karl da çözülebilirdi.

«Bizi öldürmeyecekler,» dedi Frey.

«Evet, hem bir süre sonra insanın yapılanı farketmediğini söylüyorlar.»

Felsher hâlâ ağlıyordu.

Karl arkadaşının dikkatini çekmek için demir kapıyı sarstı.

«Felsher, sen hiç İtalya'ya gittin mi?»

«Hayır.»

«Ya sen, Frey?»

«Ben de gitmedim, Weiss. Ama yıllardır gitmeyi düşlerim.»

«Bir anlaşma yapalım öyleyse. Bu iş sona erince üçümüz birden İtalya'ya gideceğiz. Tamam mı? Venedik, Floransa, Roma, Siena. Mikelanj'ın Davud heykelinin aslını görmek isterdim.»

Frey oyunu sürdürdü.

«Anlaştık, Weiss. Üçümüz ve karılarımız İtalya! Bir sanatçı gezisi yapacağız. Arezzo'yu unutmamalıyız. Ben Pierro della Francesca hayranıyım. Rönesansın en büyük ustası odur, Weiss.»

Ağabeyim güldü. Felsher ağlamayı kesmişti. «Ben Pinturicchio'yu tutarım,» dedi.

«Haydi oradan sen del Piero'nun yanında adı bile geçmez onun.»

İlk dövülen Felsher oldu.

Nöbetçiler adamı duvara, sırtı kendilerine gelmek üzere yasladılar ve ensesinden başlayıp ağır ağır aşağı kalçalarına, bacaklarına, ayaklarına inerek sistemli bir şekilde lastik coplarla dövmeye başladılar.

Felsher bağırıyordu. Ağabeyimle Frey de bir şey söylememesi için bağırıyorlardı kendisine.

«Canları cehenneme!» diye bağırdı Karl. «Çok teslim olduk bunlara. Felsher, cehennemin dibine gitmelerini söyle onlara!»

Sonunda Felsher'in çığlıkları kesildi. Bayılmış olmalıydı.

Sıra Karl'daydı.

İki SS hücreye girdiler. «Yahudi, komutanın yanına gidip konuşmaya karar verdin mi? Moruğa ne yaptığımızı gördün.»

«Konuşmak dayak yemekten kolaydır,» dedi diğeri.

«Söyleyecek bir şeyim yok.»

Karl'a da aynı cezayı uyguladılar. Soyundu, duvara röntgen filmi çekiliyormuş gibi dayandı. Çene ve göğüs taşa dayanacak, bacaklar geride, kollar kalçalarda.

On beş dakika durmadan dövdüler. Ensesine, sırtına, böbreklerine, cinsel organlarına, ayaklarına kısa sert darbeler. O da bağırdı. Frey pes etmemesi için bağırıyordu bir yandan. Konuşmadı. Kampın çeşitli yerlerinde saklı yüzlerce resim vardı. Sanatçılar bunları vermemekte kararlıydılar.

Karl'ın çığlıklarını bastırmaya çalışıyordu Frey. «Floransa! Beni dinle, Weiss! Venedik! Perugia! Uffizi Galerisinde bütün bir gün geçireğiz! Bir gün de Bargello'da»

Sonunda Karl baygın bir halde yere yığıldı. Sırtı kan içindeydi.

«Konuşacak mısın?» diye sordu nöbetçilerden biri.

«Hayır.»

«Öyleyse bir dahaki sefere konuşursun. Kaldır şunu.»

Bir daha dövdüler, yine yere yığıldı.

Aynı şeyi Emil Frey'e de uyguladılar. O da konuşmadı.

Nöbetçiler ikinci bir kez dövmek üzere Felsher'in hücresine girdiklerinde adamın ölmüş olduğunu gördüler.

Ölümü bildirmek üzere Rahm'ın bürosuna koştular.

Büronun kapısında bekleyen Inga ile diğer kadınlar SS'lere adamları daha fazla dövmemeleri için bağırıp duruyorlardı. Kimse Felsher'in dövülerek öldüğünü anlamamıştı.

Nöbetçilerden biri Inga'ya bakıp sırıttı. «Şimdi konuşurlar. Ya konuşurlar ya da Auschwitz'e giderler.»

Kleine Festung'da yerlerinden kımıldayamayacak halde olan Karl'la Frey nöbetçilerin ayak seslerini duydular.

«Bizi öldürmeyecekler,» diye fısıldadı Frey. «O resimlerin varolduğu düşüncesi herifleri çıldırtıyor. Mutlaka ele geçirmek istiyorlar. Yaptıklarının öğrenileceğinden çok korkuyorlar. O pis ruhlarının derinliklerinde kötü olduklarını ve günün birinde cezalandırılacaklarını biliyorlar. Bu yüzden bizi sağ bırakmak zorundalar.»

«Ben artık dayanamayacağım,» diye mırıldandı Karl.

«Ben de dayanabileceğimi sanmıyorum. Bir anlaşma yapalım, Weiss. Kim daha çok dayanırsa Venedikte beleş bir gondol yolculuğu var, tamam mı?»

Dayak sürüp giderken Inga ile Maria Kalova da resimlerin tümünü gömmüşlerdi. Resimler su geçirmez kâğıda kaplı su geçirmez madeni kaplarda saklanıyordu. Sebze bahçesine, çiçek tarhlarına, terkedilmiş bir çakıl çukuruna gömdüler. Inga resimlerin savaştan sonrasına kadar bulunmayacağından emindi.

Kadınları 'Terezin Sanatçıları'nın eserlerinin sonuncusunun üzerini toprakla örterlerken Inga ağlamaya başladı.

«Maria, bir anlamı var mı bunun? Bu resimler için onca acıya katlanmak. Neden SS'lere vermiyoruz bunları?»

«Karl bu resimlere inanıyor, Inga. Dünyanın bilmesi gereken gerçekler bunlar.»

«Kaoul ediyorum. Ama yemin ederim içimden komutana koşmak 'Alın resimlerinizi, verin kocamı' demek geliyor.»

«Karl da Frey de şimdi yaptığımızı seçerlerdi. Buna eminim.»

«Umarım ki öyledir. Umarım yanlış bir şey yapmıyoruz.»

⁂

Ağabeyim ile Frey dört gün süreyle dövüldüler.

Sonuncu gün Karl, patlamış dudakları arasından güçlükle konuşuyordu. «Ellerimi kırdılar. Bütün parmaklarım parçalandı.»

«Benimkiler de.»

«Artık resim yapamayız.»

«Bizi bırakırlar bundan sonra. Konuşmayacağımızı anladılar. Resimlerden bıkıp başka bir şeye dönerler.»

«Ya da öldürürler bizi. Kimi zaman öldürseler de kurtulsak, diyorum.»

«Hayır, Weiss. Dayanmalısın.»

«Frey? Duyuyor musun? Ben çocukken korkağın biriydim. Tüm yaşamım boyunca korkak kaldım. Annemin beni okula ilk götürdüğü gün korkumdan ağladım. Belki de bütün bunların acısını çıkarıyorum şimdi.»

«Evet, Weiss. Haklısın, Weiss.»

Yine İtalya'dan söz ettiler, nerelere gideceklerini konuştular, Ravenna'da kesinlikle kalma kararı aldılar. Frey haklıydı. Dayak sona ermişti. Ama hücrede alıkonuldular ve bir daha stüdyoya dönmelerine izin verilmedi.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Theresienstadt
Nisan 1943

Yahudi ressamların bu gülünç işi de sona erdi şükür. Hiçbiri konuşmadı. Belki de gerçeği söylüyorlardı. Belki de başka resim de yok, dışarıyla bağlantıları da yok.

Ama ne olursa olsun, ben işimde başarısızdım.

Eichmann, 'büyük ayı' Kaltenbrunner'in karşısına nasıl çıkacağım konusunda benimle alay edip duruyor. Benim de

hoşuma gitmiyor bu dönüş. O da biliyor bunu. Üç sefil Yahudi ressam tarafından başarısızlığa uğratılmak!

Ama Kaltenbrunner'in kafası şimdi başka şeylerle dolu olmalı. Belki böylece kurtulabilirim. Yeni kamplar kendilerine ayrılan kotaları aşıyorlar. Hoess'ün 2500 kişinin birden işlem gördüğü yeni bir düzen geliştirdiğini duydum. Hemen sonra da cesetler yakılıyor ve külleri gömülüyor.

Rusya'daki son saldırımız da başarısız. Müttefikler Kuzey Afrika'nın tümüne sahipler, Sicilya'ya çıkartma yaptılar, Avrupa'nın işgali söz konusu.

Bu arada biz emirleri yerine getiriyoruz, Führer'e ve Vatanımıza olan görevlerimizi yapıyor ve son çözüme yaklaşıyoruz.

Buna gerçekten inanıyor muyum? İnanmıyor muyum? İnanmalıyım. Artık geri dönemem, kuşkuya düşemem, pişmanlık duyamam.

Ama Berlin'e dönmekten hoşnut değilim. İçinde çalışmak zorunda olduğum bu gerginlik yüzünden Marta ile ilişkilerim bile zarar görüyor.

Yine de çocuklarla mutlu oluyorum. Onlar iyi, sadık ve hep neşeliler. Onlara savaşı kazanmakta olduğumuzu söyleyebilmeyi isterdim.

IV

KURTARICI BİRİKİM

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Şimdi Varşova'daki annemle babamın hikâyesine geri dönüp Yahudilerin diğer bütün Polonya gettolarından olduğu gibi, o kentten de ölüm kamplarına kitle halinde gönderilmelerine ilişkin olayları anlatmalıyım.

1942 yazında SS komutanı Hoefle'den Judenrat'a ilk emirler gönderilmişti. Doğuya nakledilmek üzere her gün altı bin Yahudi sağlanacaktı.

Bu emri alanlar arasında babam, Moses Amcam ve Doktor Kohn da vardı.

«İyi ama bu insanlara ne söyleyeceğiz?» diye sordu babam.

«Gerçeği,» dedi Hoefle. «Rusya'da bir aile kampına gidiyorlar. Çalışma kampı. Temiz hava. Daha iyi yiyecek. Ana baba ve çocuklar bir arada yaşayacaklar. Mezbeleliğe çevirdiğiniz bu Varşova'da yaşamaktan daha iyi.»

«Ama halk direnebilir,» dedi Moses Amcam.

Hoefle sırıttı. «Şimdiye dek direnmediniz. Siz dövüşme nedir bilmezsiniz. Heydrich'in öldürülmesinden sonra eskisi kadar iyilikçi ve yumuşak olamayacağımızı da biliyorsunuz.»

Babam aklından bir hesap yaptı. «Ama günde altı bin

kişi giderse getto boşalır.»

«Saçma,» dedi Hoefle. «Biz kentin fazlalığını alıp yaşamınızı kolaylaştırmak istiyoruz.»

«Seçim nasıl yapılacak?» diye Doktor Kohn sordu.

«Onu siz düşünün artık. Ama her gün altı bin kişi istiyorum. Tek tek sayılacak ve hazırladığınız listelerle kontrol edilecek. Eğer gelmeyen olursa sokaktan geçenler toplanacak yerlerine.» Gülümsedi. «Hatta sizlerden birkaçıyla başlayabiliriz işe.»

Böylece Varşova'dan trenler kalkmaya başladı. Gettonun nasıl bir çabuklukla boşaldığı şaşılacak bir şeydi. Bir ay içinde 180.000 kişi 'doğu'ya gönderilmişti. Ama yaşam kolaylaşmamıştı. Almanlar dışarıyla bütün alışverişi durdurmuşlardı; yiyecek daha azdı, açlıktan ve hastalıktan ölümler artmıştı.

Bir eylül gecesi Moses Amca tren yolunda bir kulübeye saklandı.

Doğu'dan dönen bir tren kavşağa girdi, durdu. Sendika lideri Zalman bir yük vagonunun altından çıktı, kimseye görünmeden karşıya geçti, Moses'i buldu.

«Ne oldu?» diye sordu Moses.

«Trenler Rusya'ya gitmiyorlar,» dedi Zalman soluğunu bulduktan sonra.

«Nereye gidiyorlar?»

«Treblinka diye bir yere. Üç saat ötede. Vagonların numaralarını aldım. Dün giden tren bugün döndü.»

«Treblinka mı? Çalışma kampı mı burası?»

Zalman başını salladı. «Ölüm fabrikası. Polonya Hıristiyanları çalışma kampına gönderiliyorlar. Yahudiler bu büyük binaya sokuluyorlar. SS, bunun bitlerden temizlenmek için olduğunu söylüyor.»

«Tanrım! Tam korktuğumuz şeyler bunlar.»

«Temizlendikten sonra Yahudileri işe yerleştireceklermiş gibi sahte tabelalar asılmış her yana... şapkacılar, demirciler, deri işçileri... Yıkandıktan sonra gelip iş emrinizi alacaksınız diyorlar. Ama binadan çıkan olmuyor. İçerde gaz vererek öldürüyorlar.»

«Sen... sen gördün mü bunları?»

Zalman başını eğdi. «Bir kapo anlattı. Kim olduğumu bilmiyordu. Soy, beklet ve içeri sok. Kadınlar ve çocuklar, yaşlılar, hepsi birden. Bütün Varşova gettosu oraya taşınıyor.»

Moses, Zalman'ın kolunu tuttu. «Sen, Anelevtiz ve Eva ta başından beri haklıydınız. Siz biliyordunuz, bunları anlıyordunuz.»

Zalman kasketini başına geçirdi. «Haydi gidelim. Direniş örgütüne anlatmalıyız bunu.»

Bir süre sonra Anelevitz'in Lesano Sokağındaki merkezinde Zalman'ın raporu üzerine tartıştılar. Yahudi Savaş Örgütü'ndekilerin çoğu — Kovel, Zalman, Leva, Lowy ve bütün gençler — zaten Nazilerin yalanlarına hiç inanmamışlardı. Ancak gettoda yaşayanların çoğu, kendilerini kandırmadaki o sonsöz yetenekleriyle, 'işlerin düzeleceğine' olan inançlarıyla hâlâ 'aile kampları'na ve 'iskân'a inanıyorlardı.

BBC'nin kısadalga yayınlarını umutla dinliyorlar, dünyanın kendilerinin yazgılarını bildiğini ve bunu kamuoyuna açıklamasını bekliyorlardı.

Spiker Kuzey Afrika'da Libya cephesindeki gelişmelerden ve Müttefik uçaklarının Manş Denizi üzerinde bir günde 140 sefer yaptığını söylüyordu.

«Polonya direniş güçlerinden alınan haberlere göre Naziler Polonyalı siviller üzerinde baskılarını arttırmışlardır, özellikle bir Polonya liderliği oluşturabilecek rahipler öğretmenler ve diğerleri üzerinde durmaktadırlar,» diyordu BBC spikeri. «Polonyalı sivillerin çok önemsiz suçlar için öldürülmeleri günlük olaylar haline gelmiştir.»

Bütün bunlar gerçekti. Ama Polonyalı Yahudilerin yazgıları konusunda bir tek söz bile yoktu yine.

«Treblinka'yı haftalardır biliyorlar,» dedi Moses Amca. «Ve hiçbir şey söylemiyorlar. Temmuzdan beri Varşova gettosu eritiliyor. Yine bir tek söz yok. Ne oldu bu BBC radyosuna?»

«Şimdi neden Siyonist olduğumuzu anlamışsınızdır,»

dedi Anelevitz. «Hiç kimse yapmadığı için gerekeni biz kendimiz yapacağız.»

«Belki de aldıkları raporlara inanmıyorlardır,» dedi babam.

«Ya da inanmak istemiyorlardır,» diye Eva ekledi.

«İsviçreliler aracılığıyla haber gönderdik,» diye Zalman anlattı. «Polonya Yahudileri düzenli bir biçimde öldürülüyorlar. Bunu yayınlarınızda belirtin diye yalvardık. Ne cevap verdiler biliyor musunuz? 'Haberlerinizin hepsi yayıma uygun değil.' Ne demek oluyor bu?»

Anelevitz radyoyu kapattı.

«İnanmayı yeğliyorlar demek. Ya da yalan söylediğimizi sanıyorlar. Suç öylesine büyük ki, inanmıyorlar. Almanlar da buna güveniyorlar zaten.»

Koval başını salladı. «Bir tek cevap ver. Daha fazla silâh. Getto her gün biraz daha eriyor. Birkaç yüzümüz çarpışacak olsa, önemli bir şeydir bu.»

Moses Amcamla Aaron'un duvarın dışına bir kez daha, hatta gerekirse birkaç kez, çıkarak Polonya direniş örgütlerinden yardım aramaya çalışmaları kararlaştırıldı.

Babam — Eva, bu toplantıda annemin de bulunduğunu anımsıyor — Umsclagplatz adı verilen tren istasyonunda bir klinik kurma fikrini öne attı. Direnişe yardımcı olmak isteyen genç ve gücü yerinde olanları ayırmaya çalışacaktı.

«Bir yararı olur belki,» dedi Zalman umutsuzca. «Ama aslında bize tek yararı olacak şey silâhtır.»

Biri seslendi. Almanlar yine Yahudileri toplamaya gelmişlerdi.

Direniş savaşçılarının bir bölümü üst kata çıkıp tahtalar çakılmış pencerelerdeki yarıklardan SS askerlerinin Treblinka için sokaktan adam toplamalarını seyrettiler. Bir yerde iki genç askerlerin elinden kurtuldu, biri vurulup öldürülene kadar SS'lerden biriyle bayağı dövüşmüştü, diğeri saklandığı binadan çıkarılıp sokağın ortasında kurşuna dizildi.

«Sonunda pek isteyerek gitmiyorlar artık,» dedi Anelevitz.

Annem elini ağzına götürdü. «Jozef. Elinde çanta olan o çocuk. Benim öğrencilerimden biri. Daha on üç yaşındadır.»

«Bakmak zorunda değilsin, Berta.» dedi babam.

«Neden bakmasın?» diye sordu Kovel.

Ve böylece toplananlar yazgılarına doğru yürüdüler. Ölüm kamplarına. Varşova gettosundan günde altı bin Yahudi. Arada sırada bir direnme gösteriyorlardı. Birdenbire oluşan, çılgıncasına karşı koyma hareketleri. Çoğunlukla kendi kendilerini 'daha iyi bir yere' gittiklerine aldatarak sakin sakin gidiyorlardı.

*
**

Babamın istasyon yakınlarında bir klinik kurup bir avuç Yahudi kurtarma çabası şimdi bakılınca komik ve saçma bir şey görünüyor.

Karım Tamar, gerçekçi ve hakiki bir sabra olan bu kadın benim anlattıklarıma dudak büküyor. «Hiçbir şey değil bu,» dedi. «Dünya, Yahudilerin sembolik davranışlarına çok tanık oldu. Önemli olan kitle hareketleridir. Güç. Kudret. Politika.»

Her ne olursa olsun, Treblinka'ya gönderilmeler sırasında bir yaz sabahı tren istasyonu yakınlarında boş bir dükkân yeniden açıldı. Pencerelere temiz birer beyaz bez gerilmişti. Kapının üzerinde Getto Hastanesi, Istasyon Bölümü diye yazıyordu.

Babamın ilk kurtardıkları arasında Max Lowy ile karısı vardı.

Usta bir baskıcı olan ve yeraltı gazetesi için gerekli olan Lowy'nin direniş için büyük önemi vardı. Babam onu diğer Yahudiler arasında çantasının üstüne oturmuş, 'doğu'ya giden treni beklerken görünce hemen harekete geçti.

Beyaz önlüğü üzerinde, stetoskopu boynunda, not defteri elinde olarak Lowy ailesine yaklaştı.

«Ne yapıyorsun doktor?» diye seslendi Lowy.

«Dilini çıkar bakayım,» dedi babam. «Nabzına da bakayım. Sen yola çıkamayacak kadar hastasın. Karın da öyle. Hemen dispansere girin.»

«Ne? SS'ler görür ama.»

«Önemi yok. Trene binerseniz başınıza gelecekleri biliyorsun. Yürü haydi, bir şey olmaz.»

«Ama...»

«Hasta numarası yap. Başını tut. Tifüslüsün.»

Lowy durumu anlamıştı. «Tekrarlamana gerek yok dostum. Yürü Chana.»

Babam o gün üç kişilik bir aile, birkaç güçlü genç daha kurtardı.

Bunlardan sonuncusunu dispansere sokarken Honigstein adındaki kapo da geldi arkasından. Dispanserde hemşire üniforması giymiş olan annem gelenleri yataklara yatırıyor, ağızlarına dereceleri sokuyordu. Moses Amca bayağı bir dispanser işletiyordu.

Kapo babamın hemen arkasından daldı içeri.

«Ne oluyor burada?»

Babam adamı duymazlıktan geldi. «Şu ikisine aspirin verin,» dedi. «O köşedeki adamın kolerası olabilir. Tecrit edilmeli.»

«Ne oluyor burada?» diye sordu Honigstein.

Babam başını bile kaldırmadı. «İstasyon dispanseri. Gönderilenlerin bulaşıcı hastalığa yakalanıp yakalanmadıkları kontrol ediliyor.»

«Eğer kotayı dolduramazsak başın belâya girer Doktor Weiss. Benimki de.»

«Ben gerekli yetkiyi aldım. Çık dispanserden dışarı. Bulaşıcı hastalığı olanları trenlere bindirmemek için emir verildi.»

Kapo dışarı çıktı. Pencerenin yanında bekleyen annem onun bir SS'le konuştuğunu gördü. «Söylüyor... şimdi ne yapacağız?»

«Lowy, karını al ve arka kapıdan çıkın hemen,» dedi babam.

Moses öteki aileye aspirin ve su verdi. İki genç has-

ta rolü yaparak yatıyorlardı.

Honigstein SS'le birlikte döndü.

«Özel bir dispanser olduğunu söylüyor,» dedi.

SS aptalın biriydi. Yataklarda yatanlara, hemşire üniforması giymiş anneme baktı. Moses de hademe gibi oradan oraya koşuşturuyordu.

«Bu kadında tifüs var,» dedi babam. «Bulaşıcı hastalığı olanları trenlere bindirmemek için emir aldım.»

Mantıklı geliyordu insana bu yalan. SS askeri yüzünü kaşıdı bir süre. Eğer yalanları ortaya çıkacak olursa Treblinka'ya kalkan ilk trene annemle babamın ve Moses Amcamın bindirileceklerini hepsi biliyordu.

«Hemşire,» dedi babam. «O kadının üstünü ört. Çocukların da hastaneye gönderilmeleri gerekebilir.» Moses'e döndü. «Dezenfekte sabunu bulabilir miyiz?»

«Bulmaya çalışırım, efendim.»

Oyun başarılı gibiydi. Dışarda hoparlörlerde Yahudilerin trene binmeleri söyleniyordu. Herkesin bir arada durması, böylece 'aile kampları'nda birlikte oturabilecekleri anlatılmaktaydı.

SS askeriyle kapo treni yükleme görevlerini hatırlayarak dışarı çıktılar. Bir an için herkes derin bir soluk aldı.

Annem, babam ve Moses amcam Varşova Yahudilerinin kendilerini ölüme götürecek olan trene binmelerini seyrettiler.

«İşte böyle gidiyorlar,» dedi babam. «Bugün altı bin, yarın bir altı bin daha.»

«Jozef, kurtardığımız beş altı kişinin bir anlamı var mı?» diye sordu Moses.

«Öyle düşünmek zorundayım,» dedi babam.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Auschwitz
Mayıs 1943

Bir bakıma cezalandırılıyor sayılabilirim.

Theresienstadt'ta ressamlar komplosunu ortaya çıkaramamam Kaltenbrunner'in gözünde yerimi epey sarstı. Yahudi ressamların bize meydan okuyuşlarını duyunca küplere bindi. Ama bu anda başında çok daha büyük sorunlar var. Yahudilerin tümüyle ortadan kaldırılması. Ruslar da saldırıya geçtikleri için gerçekten çok acil bir sorun bu.

Kararsız ve paranoik bir insan, Heydrich'in yerini doldurmaktan çok uzak, ama buna karşın onun bütün işlerini yüklendi... Güvenlik Bölümü, Gestapo ve büyük bir ölçüde Yahudi sorunuyla ilgilenen RSHA.

Kaltenbrunner kendisinden korktuğumu hissediyor. Beni ölüm merkezlerine bir tür gezici muhabir olarak gönderdi. Maidanek, Sobibor, Belzek ve en önemlisi, çabalarımızın merkezi olan Auschwitz'den raporlar göndereceğim kendisine.

Komutan Hoess çok düşünceli bir evsahibi. Auschwitz'deki çeşitli kampların dikenli telle korunmalarının dışında, kamp içindeki her blokun da dikenli tellerle dört yandan çevrili olduğunu anlattı. Bir blokta dört bin kişi bulunuyor. Dış dikenli tel aslında arasında beton bir yol bulunan iki sıra telörgü oluyor. Bu yolda da silâhlı nöbetçiler ve köpekler devriye geziyorlar.

«Himmler Müttefik hava saldırısından korkuyor,» dedi Hoess. «İçerdekilerin bazılarının kaçacağından da korkuyor.»

Nöbetçilerin bazı sadistçe davranışları konusundaki söylentileri sordum kendisine. (Ne yazık ki alt rütbelerde

Alman askerlerinin en iyileri bulunmuyor her zaman.) Hoess, görevi gaz odasına Zyklon B kristallerini boşaltmakta olan ünlü Çavuş Moll'un bir keresinde bir grup Yahudi kadını üzerinde 'atış talimi' yaptığını söyledi. Kadınlar çıplak ve güzelmişler ve açılan ateş sonucu hemen ölmemişler. Moll uyarılmış.

Bir tür sapık olan bir kadın gardiyan, Irma Grese, kırbacıyla Yahudi kadınlarının memelerini parçalıyormuş. Bu kadınlara sonra uyuşturucu ilâç verilmeden Bayan Grese'in gözleri önünde ameliyat yapılıyormuş. Hoess bu konular üzerine eğileceğini, ancak bunların 'eğlence' olarak kabul edildiğini söyledi.

Tıbbi deneyler konusunda da omuzlarını silkmekle yetindi. Kendisini ilgilendirmiyordu bu deneyler. Yukardan emir almıştı. Eski dostum Nebe deniz suyu deneyleri için çingene sağlıyordu. Çingenelere zorla deniz suyu içirtiliyor sonra bunlar anlatılmaz acılar içinde ölüyorlardı.

Ayıklama sürecini bildiğim için görmek istemedim. Avrupa'nın dört yanından pislik içinde geliyordu Yahudiler. Tren yolunda üçlü bir ayırım yapılıyordu. Çalışabilecekler koğuşlara gönderiliyordu. Yaşlılar, sakatlar, çocuklar, bebekli anneler ve direnecek gibi görülenler hemen Hoess'ün dört kuruluşundan birine alınıyorlardı.

Bu güzel Mayıs sabahı, Marburg Üniversitesi sağlık uzmanı Profesör Pfannenstiel ile gaz odalarından birinin damına çıktık. Bir yandaki parkta, mavi üniformalı kadın tutuklulardan bir orkestra Verdi operasından parçalar çalıyordu.

Binanın damında bir çimenlik yapılmıştı. Daha ilerde sırasını bekleyen Yahudilerin bulunduğu ağaçlık vardı.

Hoess ile Pfannenstiel yok etme sorunlarının teknik bir tartışmasına girmişlerdi. Eski düzende cesetler Sonderkonmando denilen Yahudi tutuklular tarafından gaz odasından çıkarılıp açıkta yakılıyordu. Şimdiki yeni düzendeyse büyük fırınlarda yapılıyordu bu iş.

«İnsan yağı mükemmel bir yakıt,» diyordu Hoess. «Büyük kepçelerle alıp yeni ateşler yakmak için kullanıyoruz. Fırınlardaysa her şey bir anda yok oluyor.»

Arkamızdaki bacalar çalıştığı için yüzümü örtmek zorunda kalmıştım. Çok güçlü bir koku vardı. Millerce uzakta oturan Polonyalılar duyuyorlardı bu kokuyu. Teknolojimiz hâlâ yanan et kokusunu giderecek bir yöntem geliştirememişti.

Ilk Yahudi sırasının gelmekte olduğunu gördüm. Koğuşlardan küçük ormanlığa kadar koşturuluyorlar, kadınlar memelerini, apışaralarını örtmeye çalışıyorlardı. Üzerinde donu olan bir kadının nöbetçiye donunu çıkarmaması için yalvardığını gördüm. Adam öfkeyle kadını tokatladı ve parçalayarak çıkardı donunu.

Sesler bize kadar geliyordu. «Merak etmeyin,» diyordu bir gardiyan Polonyaca. «Bitlerden temizleme işlemi bu. Buradan tertemiz olarak çıktıktan sonra iş emirlerinizi alacaksınız.»

Bir süre kucağında bir çocuk taşıyan bir kadını seyrettim. Birbirilerine destek olan iki yaşlı adam. Acı dolu gözleri olan genç ve güzel bir kız. Birden gardiyana bağırmaya başladı: «Yirmi iki yaşındayım daha! Yirmi iki yaşındayım!» Gardiyan lâstik copuyla susturdu kızı. Böylesine güzel bir kızın neden kamp genelevine alınmadığına şaştım. Böyle bir yerin bulunduğu (hem erler hem de subaylar için birkaç tane hatta) gizli kapaklı bir şey değildi. Ama buralardaki kadınlar genellikle Rus ve Polonyalıydılar. Himmler 'ırkın saflığını korumak'ta çok titiz olduğu için bir Yahudi Venüs bile ateşten kurtulamazdı sanırım.

Pfannenstiel henüz işleme başlanılmamış odanın kapısındaki gözetleme deliğinden bakmaya gittiğinde, Hoess beni bir kenara çekti. «Demek Kaltenbrunner sonunda senden kurtuldu, ha?»

«Doğru değil bu.»

«Senin bu işlemleri doyasıya görmeni istediğini söylediler. Miden pek sağlam değilmiş, Berlin'de hep masa başında çalışmışsın.»

«Yeteri kadar sağlamım, Hoess.»

«Sanırım. Zyklon B'yi almamızı sen sağladın.»

Profesör gelince Hoess bizi geniş salona soktu. Duş-

ları, boruları, muslukları, çini kaplı duvarları gösterdi.

«Tam kapasiteyle çalışınca günde on iki bin kişi işlem görüyor burada.»

Pfannenstiel etkilenmişti. «İnanılmaz bir şey bu. Treblinka'da yarım yılda yalnızca seksen bin kişinin işlem gördüğünü söylemişlerdi.»

«O boktan karbonmonoksit yüzünden,» dedi Hoess. «Kötü bir madde. Ağır. Kimi zaman kıyamet kopuyordu. Yahudiler ne olacağını anlayıp patırtı çıkarıyorlardı. Burada iş öylesine çabuk bitiyor ki, sonuna kadar hiçbir şey anlamıyorlar.»

«Ya da anlamak istemiyorlar,» dedim.

«İş çabuk ve temiz bir şekilde yapıldıktan sonra ne önemi var bunun?»

Taşıyıcı kemeri, içinde gaz musluklarından alev çıkan fırınları gösterdi. İnsanın midesini bulandıran bir koku vardı.»

«Bunun gibi kırk iki fırın çalıştırıyoruz,» dedi Hoess. «Açıkta ceset yakma çukurları da bunlardan ayrı. Gördüğünüz gibi epey büyük bir iş.»

«Bu fırın kaç ceset alır?» diye sordum.

Hoess bir an düşündü. «En çok iki bin beş yüz. Küçük çocukları saymazsan. Gayet güzel dolduruyoruz. Göreceksiniz. Yani eğer görmek isterseniz.»

Gazlama salonuna dönerken, «Bunlar nereden geliyorlar?» diye sordum. Duvar kenarlarında kan ve diğer sıvılar için bir yol yapılmış olduğunu gördüm. Kolaylıkla temizlik yapmak için aynı zamanda. Bir yanda büyük bir vantilâtör vardı. Hoess bunun işlemin sonunda gazı dağıtmak için kullanıldığını söyledi. Sonderkommandolar işlem biter bitmez içeri giriyorlar, çengelli sopalarla cesetleri çenelerinden çekip taşıyıcı kemere yüklüyorlardı.

«Trenden inip doğruca buraya geliyorlar,» diye Hoess anlattı. «Bunlar bu sabah gelenler. Avrupa'nın her yanından... Fransa, Hollanda, Polonya, Almanya. Führer isteklerine kavuşuyor.»

«Peki ya fırınlara gönderilmeyenler?»

«Onların da sonu burası. Kampta çalıştıktan sonra

kandırılması biraz güç oluyor. O zaman olanları biliyorlar artık. Ama yine de geliyorlar. Koğuşlarda yaşam pek özlenecek bir şey olmadığı için isteyerek seçiyorlar bunu.»

Hoess tavandaki bir açıklığı gösterdi. «Kristaller oradan atılıyor. Eski dizel motorlarından daha iyi bir düzen.»

Hoess, Zyklon D depolama sorununun yakınmaya başladı. Gaz çabuk bozulduğu için özel bir ikmal yolu geliştirilmişti. Gazı üreten, satan ve nakleden şirket hakkında pek çok şey duymuştu. Zyklon B satışından büyük kârlar elde edildiğini biliyordu ve bunda kendisinin de bir payı olması gerektiği kanısındaydı. Parti büyükleri, sanayiciler gaz satışından büyük paralar kazanıyorlar, o ve onun gibi bu isteği yaratmak için çalışanlarsa hava alıyorlardı.

«Hazırız,» dedi Hoess.

Profesörle beni Yahudilerin ağaçlar arasından açık çelik kapılara yöneltilişlerini görebileceğimiz bir yere çıkardı. Bir yandan da müzik çalıyordu. Neşeli bir bahar sabahı parktaymışız gibi.

«Ne kadar da uysallar,» dedi Pfannenstiel. «Dinsel bir tören sanki. Din bilimcisi değilim ama bu konuyu kilise adamlarıyla tartıştım. Hepsi bunun bir bakıma Avrupa'nın Bolşeviklikten kurtarılması için Yahudilerin kurban edilmesi olarak görüyorlar. Yani demek istediğim... bu hizmeti gördükleri için... kendilerini kutsal görmeleri... bir tür İsa görmeleri gerekir.»

«Saçma!» Hoess öfkeyle baktı adama. «Ben Hıristiyan bir karısı ve çocuğu olan ciddi bir Hıristiyanım. Bu söylediklerinin hepsi palavra. Kötü bu insanlar. Her şeyi berbat ediyorlar. Ben emir alır ve emirleri yerine getiririm, din-bilimi falan yok burada.»

Sonderkommando'ların cesetlerden altın dişleri, cam gözleri, takma bacakları nasıl çıkardıklarını, kadınların saçlarını nasıl kestiklerini anlattı sonra. Bir sonraki partinin hemen getirilmesi için çok hızlı çalışmak zorundaydılar. Günde on iki bin kişi bir mucizedir ve Hoess'ün takdir edilmesi gerekir.

Altımızda bir çavuş yaşlılara sesleniyordu:

«Haydi çabuk olun. Beş dakika sonra tertemiz çıkacaksınız. Sonra sıcak bir yatak, kahve ve pasta. Çabuk olun.»

Salon tam olarak dolunca gardiyanlar küçük çocukları elden ele geçirerek içerdekilerin başları üzerine tıkıştırdılar. Odanın son santimetrekaresi bile doldurulması gerekiyordu sanki.

«Hepsinin içeri sokulması çok önemli,» diye anlattı Hoess. «Aralarından birkaçının kampa dönüp diğerlerini huzursuz edecek şeyler anlatmasını istemeyiz.»

Bu salonun tepesinde mantara benzeyen garip şeyler vardı. Şimdi bir SS çavuşu bunların kapaklarını çıkarıyordu. Aşağıda da bir Alman askeri cankurtaranı görmüştüm. Şimdi kısa bir süre önce Hamburg'da gördüğüme benzeyen bir teneke kutu taşıyan bir asker odanın kenarından yukarı çıktı, tenekeyi 'mantar'ın yanındaki adama fırlattı.

Hoess başıyla işaret verdi. Sonradan bunun ünlü Çavuş Molle olduğunu öğrendim.

Molle teneke kutunun kapağını açtı, mavimsi kristalleri mantarın 'gövde'sine boşalttı.

Bir an bekledik. Pfannenstiel, Hoess ve ben.

Sonra odadan esmeye başlayan rüzgâr gibi mırıltılı bir gürültü yükseldi. Hoess gözetleme deliğinden bakmak için yanımızdan ayrıldı. Bizi de çağırdı. Pfannenstiel daha önce görmüştü, ben gitmek istemedim.

«On iki dakika sürüyor,» diye profesör anlattı. «Duvarları tırmalıyorlar, kapıyı açmaya çalışıyorlar ama yararsız elbette. Genellikle cesetler kanlı ve dışkı içinde. Kapıları açtıkları zaman içeri bakmamanızı öneririm, Binbaşı Dorf. Alışmak epey uzun sürüyor.»

Eğilip kulağını odanın tavanına dayadı. Gülümsedi.

«İnanılmaz bir şey! Kesinlikle inanılmaz bir şey! Sinagoglarda duyulan ağlama sesine benziyor.»

Berlin
Mayıs 1943

Kaltenbrunner'in gözüne girmek için Auschwitz'deki işlemlerin filmlerinin gösterilmesi işini yüklendim.

Bir zamanlar Heydrich'in olan odasında ekrana yansıttığım fotoğraflardan pek memnun kaldı. «Hoess'in kusursuz yönetimini, sağlamları öldürene kadar çalışmak üzere I. G. Farben, Krupp ve Siemens fabrikalarına gönderdiğini, işe yaramayanları gaz odalarına tıktığını anlattım.

Bir yerde Kaltenbrunner, Dante'nin **Cehennem'i** gibi gaz odasının kapısına yığılmış cesetlere bakarken Himmler'in bir sözünü anımsadı: «Şef bugün insanların Yahudi aleyhtarlığı dediği şeyin aslında bitlerden arındırma olduğunu söylemişti. Bitleri temizlemek bir ideoloji sorunu değil, temizlik konusudur.»

Yahudileri öldürmek için öyle çok nedenimiz var ki. Himmler için bu 'bitlerden arınma,' Heydrich için çok düzeyli bir politik araç, Hitler için dünya görüşünün temeli ve amacı. Öyle olsun. Ben de emirleri yerine getiriyorum. Ama babalarının başları üzerinden gazlama odalarına sokulan çıplak çocuklar gözlerimin önünden geçip gidiyorlar. Ama Kaltenbrunner'e bir şey söylemiyorum. İnsan bir kere programın gerekli olduğunu kabul ettikten sonra geriye söylenecek ne kalıyor?

Gösteri sona erdiğinde Kaltenbrunner'in çirkin suratında bir gülümseme belirdi. «Dorf, yeni görevini kendine özgü scrumluluk bilinciyle üstlenmişsin.»

«Teşekkür ederim, generalim.»

«Gidebilirsin.»

Durakladım. «Size bu yeni işimden söz etmek istiyordum. Sürekli clarak hareket halindeyim. Polonya ve Rusya'yı gezip duruyorum. Berlin'de sürekli bir görev umuyordum. Size daha çok yardımcı olabilirim burada.»

«Hayır Dorf. Ben seni Polonya'da istiyorum. Kamplara yakın olmalısın. Yahudilerin başkaldırdıkları söylentileri var.»

Yine duraksadım. Ondan korkuyordum. «Karımın durumu yüzünden, generalim. Bunu söylemek istemezdim.»

«Kocası yokken biraz gönül mü eğlendiriyor yoksa?»

«Kesinlikle hayır, efendim. Bayan Dorf hastadır: Birkaç yıldır kalbi çok zayıf. Benim uzun süre yanında olmamam onun üzerinde ters bir etki yapıyor. Yiyecek kısıntısı, bombardımanlar...»

«Bizim hastaneye götür onu. Bir tatil yapsın. SS subaylarının karılarına elimizden gelen her şeyi yaparız.»

«Çok teşekkür ederim, efendim. Ama onun bana ihtiyacı var... burada.»

Kaltenbrunner kalın bacaklarını çevirip ayağa kalktı. Tepemden bakıyordu. «Beni şaşırtıyorsun, Dorf. Ordularımız Stalingrad'da eriyip gidiyorlar. Tüm Rus cephesi alevler içinde. Müttefikler İtalya'dan yukarı çıkıyorlar. Sense hasta karından söz edip duruyorsun.»

Bir daha rica edip, bir daha tersledi beni. Hakkımdaki söylentilerden söz etti sonra... sol eğilimli oluşum, kazandığım düşmanlar. Kendimi savunmaya çalıştım ama artık bana ihtiyacı yoktu.

*
* *

Bu gece Marta ile aramda her zaman olduğundan daha ağır bir gerginlik vardı. Heydrich'in ölümünden beri (ki bir yıl oldu) bende bir korku, bir kararsızlık, o yaşarken sahip olduğum güvenin eksikliğini hissediyor.

İçmeye de başladım. Ayyaş değilim ama her gece birkaç kadeh konyak beni rahatlatıyor. Bu gece Laura uyuyordu, Peter de eğitim kampında. (On beş yaşındakilerin 'kurt taburları' olarak örgütlenecekleri söyleniyor eğer Ruslar savunma hatlarımızı yararlarsa.)

Marta birden bir dosya açıp okumaya başladı. Kamp komutanlarına yazdığım mektupların kopyaları. Onu susturmadım, konyağımı içerken dinlemeye başladım.

Sesi alaycıydı.

«Babi Yar'daki bütün cesetler gömüldükleri yerden çıkarılıp yakılacaktır. Hiçbir iz kalmayacak. Blobel, işin çok gelişigüzel yapılmış ve pek çok alan boş bırakılmış. Öncelikli olan iş budur.»

«Bunlara bakmaya hakkın yoktu.»

«Bunu çok seviyorum,» diye okumaya devam etti Marta. «Hoess'e: Yanmış cesetleri kül halinde öğütülmek üzere değirmenlere götürme düzeni beni tatmin etmedi. Her şeyi yok eden bir fırın geliştiremez miyiz? Sola Nehri bu tonlarca külü alabilir mi?»

«Yeter!»

«Ya da şu,» diye Marta devam etti. «Tıbbi deney programları daha sıkı bir denetim altında yapılmalı. Reichsführer'in ikizler konusundaki ilgisini anlıyorum ama alınan haberlere göre bazı doktorlar Yahudi olmayan ikizler kullanmaktaymışlar. Kötü bir politika bu. Yahudileri röntgen ışınlarıyla kısırlaştırma deneylerinden başka iğneyle kısırlaştırma deneylerinin de raporlarını istiyorum. Sonlarını bildiğimize göre, bu kısırlaştırma programına neden bu önem veriliyor?»

Mektupları bıraktı.

«Bunlar senin okuman için değildi,» dedim yorgun bir sesle.

«Uzun zamandır kuşkulanıyordum zaten. Düşman hatları gerisindeki casusları, saboţajcıları idam etmek, salgın hastalıkları önleme sözleri falan...»

Onunla konuşamayacak kadar yorgundum. Hem bedenen hem zihnen. «Şimdi benden iğreniyor musun?» diye sordum.

Ne demek istediğini bilmiyordum. Mektupların kopyalarını toplayıp dosyaya koydum. Bir daha bunları eve getirmemeye karar vermiştim.

«Kaltenbrunner bugün ne dedi?» diye sordu.

«Yarın Polonya'ya gidiyorum.»

«Kendini savunmadın mı? Onlara bütün bu yaptıklarından sonra, Erik?»

Bir kadeh daha doldurdum. «Neresi olduğu önemli değil. İster Polonya'da, ister Rusya'da, ister burada. Duvarlar çökecek yakında.»

Kanapeye yanıma oturdu. Eichmann'ın açıkelliliği sayesinde Prag'daki depolarından çok güzel mobilyalar almıştık. Antika Bechstein'a yakışan şeyler.

«Önemli,» dedi Marta «Kaltenbrunner sen konuşurken sendeki bu yenilgi havasını anlıyor olmalı. Mesleğinin sona ermesine şaşmamak gerek. Heydrich'in ölmeden önce seni terfi ettirdiği için talihlisin. Bu mektuplar... kullandığın üslup... sanki işinden iğreniyormuşsun, utanıyormuşsun gibisin.»

«Belki de zaman zaman öyleyim.»

Marta sesini yükseltti. Bileğimi tuttu. «Olamaz! Devam etmelisin! Sen... biz... şimdi dursak dünya suçlu olduğumuzu sanacak. Ama devam eder de neyi neden yaptığımızı açıklarsak başarıya ulaşırız!»

Yerimden kalkarken yerdeki Türk halısının üstüne konyak döküldü.

«Aman Tanrım! Marta, seni nasıl da yanlış tanımışım! İyi yürekli Marta!» Gülmeye başladım. «Ben de boğazıma kadar Yahudi çocuklarının kanına gömülmüş olduğum için bana kızdığını sanıyordum.»

«Böyle konuşma! Sus!»

«Ve seni öfkelendiren benim işimden gurur duymamam, daha hevesle çalışmamam demek, öyle mi?»

Marta artık bağırıyordu. «Gurur duymalısın! Sonuna kadar sana söyleneni yap! Bu herkesi yaptıklarımızın haklı olduğuna inandıracak. Hoess gibi, Eichmann gibi emirleri yerine getir. Ama kuşkulandığın zaman bizim mezarlarımızı kazıyorsun, bunu da bil.»

Gülerek yığıldım kanapeye.

«Benimle alay etme!»

«Alay falan ettiğim yok. Kendi aptallığıma gülüyorum Hiç kuşkusuz, işime daha bir hevesle, daha bir girişimcilikle atılmalıyım bundan sonra.»

Marta birkaç dakika yüzüme baktı. Sonra tavan ışığını söndürdü. Şimdi oda Eichmann'ın armağanı olan bir abajurla hafifçe aydınlanıyordu. Marta önümde eğildi, altın sarısı başını kucağıma dayadı, kollarıyla belime sarıldı.

«Erik... kimi zaman hepimizin cezalandırılacağımızdan korkuyorum.»

«Ceza mı?»

«Hepimizin.»

«Sen bir şey yapmadın ki. Ben de iyi bir askerdim. Ya da Eichemann'ın deyimiyle **un bon soldat.**»

«O mektuplar. O fırınlar. Yakılan ceset yığınları. Deneyler. Kül dolusu bir nehir.» Başını kaldırıp yüzüme baktı. Gözleri kuruydu. Dudaklarından kanı çekilmişti. «Bu yüzden ölmeli hepsi. Kimsenin bilmemesi için. Anlatacak kimse kalmaması için. Kimsenin senin hakkında yalan söyleyememesi için. Anlıyor musun?»

Yüzüne baktım, kucakladım karımı. Ama vücutlarımız buz gibiydi, birbirimizi ısıtamıyorduk.

RUDİ WEISS'IN HİKAYESİ

1942 yılının sonlarına doğru getto boşalmaya devam etti. Treblinka'ya, Auschwitz'e, diğer ölüm kamplarına insanlar hâlâ çok az bir direnme göstererek, sessizlik içinde gidiyorlardı.

Konseyin en işbirlikçi üyesi olan Doktor Kohn siyanür hapı içerek kendini öldürmüştü. Hoefle'nin günlük kotayı altı binden yedi bine çıkarma emrini verdiğinin ertesi günü yapmıştı bu işi.

Yine de Almanlara karşı bir direniş örgütlenemiyordu. Yeteri kadar silah yoktu, hele cephane hiç yoktu.

Ama babam istasyondaki küçük oyununu oynamayı sürdürüyor, yetkilileri 'dispanser'in izninin alındığı konusunda kandırarak üç kişi oradan, beş kişi buradan kurtarıyordu.

Bir gün annem perdenin arkasından bakarken Nazilerin yeni bir oyuna başvurduklarını gördü. Millete bir somun ekmekle bir teneke reçel veriyorlardı trene bindirmek için. Herkes ellerinde marmalatları ve ekmekleri sersem sersem durmuş trene binmeyi bekliyordu.

Zalman'ın da o gün trene binmesi emredilmişti. Moses Amca'm adamı kalabalığın içinden çekip alarak kapoya çok hasta olduğunu söyledi ve dispansere getirdi.

«Musluğa git ve kus,» dedi babam. «Parmağını boğazına sok.»

Zalman endişeliydi. «Bizi gözetliyorlardı. Hoefle orada.»

«Ben idare ederim.»

Pencerede nöbette duran Moses, Hoefle ile getto polis şefi Karp'ın geldiklerini gördü.

«Geliyorlar,» dedi.

«Berta, arka kapıdan çık,» dedi babam. «Okula git. Ya da başka biriyle saklan. Zalman, sen de onunla git.»

İkisi çıkıp gittikleri anda Hoefle ile Karp da diğer kapıdan girdiler. Karp, Hıristiyanlığı seçmiş bir Yahudi olup Nazilerin oyuncağı haline gelmiş, gettodaki herkesin nefretini kazanmıştı.

«Herkes ayağa!» diye bağırdı Karp.

«Bunlar hasta,» diye babam itiraz etti.

«Sus Weiss! Binbaşı Hoefle girince herkes ayağa kalkar.»

Küçük odadaki beş altı kişi ayağa kalktı.

«Burada ne dolaplar dönüyor?» diye sordu Hoefle. Ne o, ne de subayları gettoya ayak atmazlardı. Assubaylar, Ukrayna milisleri, getto polisiyle yönetirlerdi Yahudileri.

«Hastanenin bir bölümü efendim,» dedi babam.

«Bunlar hastaya benzemiyor,» dedi Karp. «Bu iş için yazılı yetki belgesi nerede?»

«Böyle bir belge var,» dedi babam. Kendini güç tutuyordu. «Senin büron yetersizse bana ne bundan.»

Getto polis şefiyle SS subayı klinikte dolaşmaya başladılar. Moses Amca'nın masasındaki şişeleri kontrol ediyorlar, yatakların altına bakıyorlardı.

«Burada neler dönüyor, Weiss?» diye sordu Karp.

«Benim adım Doktor Weiss'tir, Karp.»

Hoefle gülümsedi. Yahudiye karşı Yahudi.

Karp genç bir kadının yattığı yere doğru yürüdü. Direnişte savaşacağını söyleyen Eva Lubin'in bir kuzeniydi bu.

«Nen var senin?» diye Hoefle sordu.

«Ateşim var.»

Eski Einsatzgruppe subayı ve amansız bir katil olan Hoefle elini hafifçe kadının alnına dayadı. Sertçe Karp'a baktı, çıktılar.

Babamla Moses Amca'm arkalarından baktılar. Başla-

rına en kötüsünün de gelebileceğini biliyorlardı. Ama yine de oyuna devama kararlıydılar, belki de bir mucize olur, kurtulurlardı.

***

Hoerle intikam almakta gecikmedi.

Daha sonraları, Karp'ın bürosunda çalışan bir muhbirden öğrendiğimize göre dispanser yakılacak ve orayla ilgili herkes ilk trenle gönderilecekti.

İlk darbe anneme indi.

Çocuklara Yahudi halk şarkıları öğretiyordu Karp ile bir yardımcısı sınıfa girdiklerinde.

Annemin davranışı öylesine sakin ve saygı uyandırıcıydı ki, adam özür dilercesine, «Bağışlayın Bayan Weiss, benimle gelmeniz gerek,» dedi.

«Bu şarkıyı bir kez daha tekrarlayabilir miyiz? Çocukların hazırladığı müsamere içindir de.»

«Ne yazık ki hayır.»

«Doktor Weiss'la görüşebilir miyim?»

«Kocanız istasyonda olacak.»

Annem ne olacağını anlamıştı. Daha sonra öğrencilerinden birinin anlattığına göre paltosunu giydi, çantasını aldı, çocuklara veda etti.

«Geri dönecek misiniz, öğretmenim?» diye sordu Araron Feldman.

«Elbette. Sarah, ben yokken sınıfa sen bak.»

Sınıfın en büyüğü başını sallayarak ön tarafa geçti.

«Eğer bir süre gelmezsem sakın derslerinizi aksatmayın,» dedi annem. «Okuyarak, Shakespeare'i, Pisagor kuramını bilerek daha iyi insanlar olacaksınız. Elveda, çocuklar.»

Çocuklar da veda ettiler. İstasyona gidiş sahnelerini binlerce kez görmüşlerdi; ne demek olduğunu biliyorlardı.

İstasyonda günlük yedi bin kişi sıraya diziliyordu. Annem dispansere bakınca küçük odanın yıkılmış olduğunu gördü. Öfkeyle baktı Karp'a.

«Emir aldım, Bayan Weiss.»

Lowy ile karısı da oradaydılar. Babam onları bir kez kurtarmıştı. Ama şimdi bu yeni toplamada bir kez daha yakalanmışlardı. Bayan Lowy durmadan ağlıyordu.

«Kes artık şu ağlamayı,» dedi kocası. «Daha kötü ne olabilir? Bu delikten kurtulduğuma seviniyorum.»

Az sonra elinde iki valizle babam göründü. İlaç falan almasına izin verilmişti. Başında Berlin'de hastalara giderken giydiği siyah melon şapka, sırtında da o günlerden kalan siyah palto vardı.

Annemle kucaklaştılar.

Lowy ile karısı babamı selamladılar. «Aldırma, doktor. Elinden başka bir şey gelemezdi. Hep birlikte yolculuk etmekmiş yazgımız.»

«Öyle. Yine birlikteyiz işte.»

Gettonun bir kesiti naklediliyor gibiydi —yoksullar, açlıktan ölenler, orta sınıf Yahudileri ve hatta babam gibi bunlara göre aristokrat sayılanlar.

Babam bir şaka yapmaya çalıştı. «Biliyor musun, Berta, Lowy eski bir okul arkadaşım gibi artık.»

**

Toplantı yeri sıkıcı, boğucu bir yerdi. Otuz metreye kırk metre bir avlu. Çevresinde terkedilmiş bir binanın arka tarafıyla yüksek duvarlar vardı. Trene binecekler telörgü arasından geçerek avluya girerlerdi. Burada bavullarının üzerine otururlar, yiyecek değiş tokuşu yaparlar, yemek pişirirler, son dakikada kaçma yolunu ararlardı.

Trenler gelene kadar annemle babam ve Lowy'ler yüzlerce kişiyle birlikte on iki saat beklediler orada. Bir ara iki genç adam kaçmaya çalıştı. Terkedilmiş binaya girdiler, damından yandaki binanın damına geçerlerken SS nöbetçiler tarafından vuruldular. Yaşlılar inlemeye, çocuklar ağlamaya başladı. Tuvalet yoktu. İnsanlar işlerini köşelerde görüyorlardı.

«Şu tren de gelse artık,» dedi Lowy. «Alle kampı buradan iyidir sanırım.»

«Öyle,» dedi annem. «Bir değişiklik gerekiyordu artık. Değil mi, Jozef?»

Hepsi de Moses Amcamın söylediklerini duymuşlardı: ölüme gidiyorlardı. Ama yine de şaka etmeye çalışıyorlar, kendilerini bekleyen yazgılarını hafife alıyorlardı. Nöbetçiler birden çoğaldı... getto polisleri, Latviyalılar, SS'ler. Tren gelmek üzereydi.

Babam Lowy'ye, «Direniş baskı ustasını kaybediyor demek,» dedi. «Nasıl idare edecekler bu işi?»

«Eva'yı yetiştirdim. Devam ederse iyi bir usta olur.»

Babam başını salladı. Direniş. Artık bir ilgisi olamayacaktı. «Ya kardeşim?» diye sordu.

«Zalman'la saklanıyor. Kolay değil. Almanlar bütün evleri tarıyorlar. Saklanan herkes görüldüğü yerde vurulacak.»

Öğleden sonra beşte tren geldi. Hoparlör yine emir yağdırmaya başladı - herkes düzenli bir biçimde vagonlara binecek, sağlık kurallarına uyacaktı. Bu iş için her vagonda bir tek kova vardı.

Trene bindiler. Annemle babam kol kolaydılar. Çocuğu kucağında bir kadın babamdan ilaç istedi. Babam trene biner binmez vereceğini söyledi.

Varşova'nın en nefret edilen polisi olan Karp annemle babamın yanına geldi.

«Özür dilerim, Doktor Weiss.»

Babam son bir kez yalvardı. «Karp, karımı indir trenden. Bir öğretmen o, bir çevirmen. Senin efendilerinden daha iyi Almanca konuşur. Onun için bir kez daha yalvar.»

«Buna olanak yok, doktor.»

Kalabalığın arka tarafında genç biri aklını kaçırmış, tel örgüden kaçmaya çalışıyordu. Bir yandan düzenli bir şekilde copla dayak yemekteydi.

«Jozef, benden o kadar kolay kurtulamazsın,» dedi annem.

«Karp'a veda ediyordum,» diye güldü babam.

«Beni suçlamayın,» diye Karp atıldı. «Bugünlerde sıra bana da gelecek nasıl olsa.»

«Eğer önce seni biz ele geçirmezsek,» dedi Lowy.

Hayvan vagonlarına girdiler. Millet kenarlara koştu yarıkların yanında olabilmek için. Soluk almak, hareket etmek çok güç olacaktı. Lowy'nin karısı yine ağlıyordu.

«Kes dedik şu ağlamayı,» dedi Lowy. «Ne bekliyordun yani? Paris Ekspresini mi?»

«Elimde değil, korkuyorum.»

«Hepimiz korkuyoruz, Bayan Lowy,» dedi babam. «Ama cesur olmalıyız.»

Umschlagplatz'dan silah sesleri geldi. Aklını kaçıran genci öldürmüşlerdi.

Babam bir yer buldu, bavulunu yerleştirdi üzerine oturdular. «İşte size birinci sınıf kompartıman,» dedi. «Ancak, kondüktörle bu berbat durumu bir konuşmam gerekecek.»

Annem babamın koluna girdi. «Jozef, birbirimizin oldukça bize hiçbir şey yapamazlar.»

«Hiç kuşkun olmasın, sevgilim.»

Onlar bilmiyordu ama trenleri Treblinka yerine Auschwitz'e gidiyordu. Daha ilkel, daha az kapasiteli Treblinka ağzına kadar doluydu.

***

1943 yılının ocak ayında Saşa Amca'nın liderliğindeki partizan çetemiz Ukrayna işbirlikçilerini üç kere basmıştı. Silahımız ve cephanemiz vardı, birkaç düzine adam öldürmüştük. Şimdi sıra Almanlara saldırmaya gelmişti.

Yeni yıl gecesi kar yağarken yeni bir SS garnizonunun yerleştiği Bechak kasabası dışında ,ormanda toplanmıştık. Bizi evlendiren haham Samuel kar altında kısa bir dinsel tören yaptı. Çoğumuzun ayağında Ukraynalılardan çalınma çizmeler vardı. Hepimiz zayıf ve açtık. Kışın yiyecek bulmak güçtü ve biz de hep hareket halindeydik.

Dua etmesini unutmuştum. On üç yaşımdan beri pek sinagoga da gitmemiştim zaten. Berlin'de ayinin Almanca yapıldığı bir sinagoga giderdik. Saşa Amca'nın da dualara katılmadızğını gördüm.

Bir kenarda silahlarımızı ıslanmaktan koruyarak bekliyorduk.

«Weiss, sen neden dua etmiyorsun?»

«Dua bilmiyorum.»

«Ben biliyorum, ama etmem. Ailem öldürüldükten sonra dua etmem artık.» Göğe baktı. Kar bizi okşarcasına lapa lapa yağıyordu.

Yedi kişiydik. Yedi erkek. Kimi zaman kadınlar da katılıyorlardı baskınlara. Ancak Alman birliğine karşı yalnız erkeklerin dövüşmesine karar vermişti Saşa Amca. Haham bizi bırakıp kampa döndü.

Az sonra Bechak kasabasının ışıklarını gördük. Çok uzak görünüyordu bizden, sanki başka bir dünyadaymış gibi. Durduk. Birden bütün dikkatler benim üzerimde toplanmıştı. Kürk şapkamı çıkarıp başıma bir Alman miğferi koydular. Üzerimdeki bol gömleği çıkardım. Altında Alman asker kaputu, kemeri, kütüklüğü vardı. Omzumda da bir Mauser tüfeği.

«Ben bile aldanabilirim,» dedi Saşa bana bakarak.

«Ben de öyle.»

«Hazır mısın? Yürümeye başla. Senin tam yüz metre arkanda olacağız, bir grup sağında, diğeri solunda.»

«Hatırlayacağım,» dedim.

«Bir şey daha hatırla. Öldürmeden gecikme.»

Karlar arasında yürümeye başladım. Korkuyordum, üşüyordum, aklımda hapiste çürüyecek olan ağabeyim vardı. Beni kuşkuya yönelten koşullar altında ölen Anna vardı. Varşova cehennemini yaşayan annemle babam vardı. (Auschwitz'e gönderildiklerini bilmiyordum.) Ve kendi kendilerini öldüren büyükbabamla anneannem.

Az sonra kasabaya girmiştim. Karlar altında bir resim gibi görünüyordu. Bir köpek havladı. Sokaklar bomboştu. Bütün işgal edilen yerlerde sıkı bir sokağa çıkma yasağı uygulanırdı.

Kasabayı daha önce incelemiştik. Tenekeci kılığına giren Yuri bir hafta önce köyü dolaşmıştı. Almanlar karargâhlarını belediye binasına kurmuşlardı. Geride kalan Yahudileri toplamak için gönderilmiş bir SS birliği olmalıydı bu. Bizi öldürme iştihaları bir türlü doymak bilmiyordu. Kaç kişi olduklarını bilmiyorduk. Belki bir takım, belki de bir

manga. Erler kasabanın eteğinde eski değirmende kalıyorlardı. Ama subaylar belediye binasındaydılar.

Yan sokaklardan birine saptım. Çizmelerimin altında karlar çatırdıyordu. Belediye binasının önünde iki nöbetçi vardı. İçerisi aydınlıktı. Şarkı sesleri duydum. Elbette. Yeni yılı kutluyorlardı. Almanlar, Rus ve Ukraynalı orospularıyla kız arkadaşlarını da getirmişlerdi.

Nöbetçiler birbirilerinin önünden geçtiler. Biri yoluna devam ederek gözden kayboldu. Sokaktan çıkıp kalan askere doğru hızla yürüdüm.

«Yeni yılı kutlamak için tam da yerini bulmuşsun,» dedim.

«Hey... kimsin sen?»

«Tabur habercisi. Telefon yine bozuldu. Yüzbaşıya bir haber var.»

Öylesine korkusuzca önüne çıkmıştım ki parolayı sormayı akıl erdirememişti. Çok genç ve ufak tefekti. Ben de sıradan bir Alman askerine benziyordum.

«Hangi yüzbaşı?» diye sordu.

«Ne bileyim ben? Dur hele.»

Kaputumun cebinden bir kâğıt çıkardım adama verdim. Nöbetçi kâğıdı okuyabilmek için içerden yansıyan ışığa doğru yürüdü. Ben hemen arkasındaydım.

«Yüzbaşı Van Kalt galiba. Öyle değil mi?»

«Burada öyle bir yüzbaşı yok. Nasıl...»

Meşin kordonu boğazına dolamış, ayağımı beline dayamış ve herifi yere yıkmıştım bile. Bunca yıldır içimde kaynayan öfke şimdi kolarıma, ellerime dolmuş gibiydi. Bir süre debelendi, sonra yığıldı kaldı. Meşin kordonu birkaç kez daha sıktım emin olmak için. Sonra silahını aldım, cesedi taş merdivenin altına çektim, binanın duvarına yaslandım.

Birkaç saniye sonra diğer nöbetçi köşeyi döndü. Onunla oyuna kalkışmadım. Olduğum yerden bir sıçrayışta fırlayarak tüfeğin dipçiğiyle boynuna vurdum. Miğferi bir yana uçtu, bağırmak için ağzını açtı ama bir darbe daha indirdim tam o sırada. Kafatası parçalandı.

Saşa Amca'yla diğerleri gölgelerin içinden koşarak geldiler.

«Yuri, siz arka kapıya. Bizler de ön kapıdan. Ateş ederek gireceğiz, Tanrı aşkına birbirinizi vurmayın ama.»

Tek söz söylemeden içeri daldık.

Odada on kadar Alman subayıyla bir o kadar kadın vardı. Genç bir teğmen piyano çalıyordu.

Hepsi yorgun ve doygun görünüyorlardı. Pek mutlu bir Yeni Yıl eğlencesi değildi, biz de daha mutlu yapmadık doğrusu.

İlk ateş Saşa Amca kapının yanındaki üç kişiyi öldürdü. Yuri piyanonun başında oturan nişanlamıştı, herif bir anda tuşların üzerine yığıldı. Kadınlar çığlığı bastılar. Birkaç kadın ve erkek yere attılar kendilerini. Bir yüzbaşı elleri havada ayağa kalktı.

Saşa Amca adamı yakasından yakaladı. «Silah odasına, çabuk!»

«Pekâlâ. Öldürmeyin bizi.»

«Çabuk. Yuri sen bunlara göz kulak ol. Sizler benimle gelin.»

Kolundan hafifçe yaralanmış olan yüzbaşı silah odasının kapısını açtı. Makineli tabancalar, tüfekler, tabancalarla donandık. Hepimiz taşıyabileceğimiz kadar cephane de aldık. Bir kenarda bir ilaç sandığı vardı ,onu da yüklendik.

«Şunu da alabilir misin, Weiss?» dedi Saşa. Hafif makineli tüfeği gösteriyordu.

«Denerim.» Makineliyi de omuzladım, diğerlerinin arkasından salona geçtim.

Yuri sağ Almanları bağlamaya başlamıştı. Ama Saşa'nın acelesi vardı. «Bunun daha çabuk bir yolu var,» dedi.

Dışarı çıktık. Saşa Amca içeri el bombası atmamızı emretti. Attık. Patlamalar tüm kasabayı aydınlattı. Askerlerin az sonra peşimize düşeceklerini biliyorduk.

Koşmaya başladık.

Kurşunun omzuma saplandığını hissettim. Sırtım ıslanmıştı. Yerden kalktım ama makineliyi alamadım. Yuri ile bir başkası bana yardım ettiler. Kompa ayak basar basmaz bayılmışım.

Saşa Amca üzerimdekileri keserken kendime geldim. Yan yatıyordum. Dezenfektan kokusu burnumu, sırtımı yakıyordu.

Sonra bir makas sesi duydum, omzumdaki acı dayanılmaz bir hal aldı. Bağırdım. Benim olanca sesimle bağırmama karşın Helena'nın çığlıklarını duyuyordum.

«Yapmayın! Durun! Canını acıtıyorsunuz!»

Yatağın öteki yanına koştu, beni öptü. Ama bir yandan da haykırmaya devam ediyordu.

Saşa Amca'nın sesi bütün diğerlerini bastırdı.

«Kes sesini! Çekil oradan, yoksa karı falan dinlemem kolundan tuttuğum gibi dışarı atarım.»

«Bu aptalca baskınlarınızla öldüreceksiniz onu.»

«Nasılsın, Weiss?» diye sordu Saşa.

«Çok acıyor.»

«Kurşunu çıkardım sayılır. Böyle ufak bir iş için morfin kullanamam. Dişini sık, az kaldı.»

Saşa'nın tıbbi aletlerinin şakırtısı beni duyduğum acı kadar rahatsız ediyordu. Sonra biraz derine inip sinir uçlarına dokunmaya başladı. Kızıl Ordu içkisinden yapılan dezenfektanın az da olsa yararı vardı. İçkinin kötü kokusu zihnime öyle takılmıştı ki, bağırmamaya karar vererek dişlerimi gıcırdattım.

Bir gün gayet sert bir oyundan sonra yaralarımı tedavi eden babam büyük acılara katlanabileceğimi söylemişti. «Sporcular arasında yaygındır,» demişti. «Ve diğer daha az akıllılar ve duygulular arasında da!» demesini beklemiştim ama bunu o anlamda söylediğini sanmıyorum. Ailenin sert erkeği olarak kabul edilirdim, bunu belirtmek istemişti. Şimdi de yine aynı erkek kabadayılığıyla ne bağıracak, ne de sesimi çıkaracaktım.

Helena yatağın kenarına oturmuş ensemi öpüyordu.

«Daha çok acı çektiğim zamanlar oldu,» dedim. «Çok daha beter... bileğimi kırdım... bir yıl oynayamadım.»

«Yolumun üstünde durma yahu!» diye Saşa bağırdı Helena'ya.

«Çekilmem.»

«Öyleyse iş daha uzun sürer ve kocan da daha çok acı çeker.»

Bir kenarda durup kanlı battaniyelere bakan Yuri hepsini sakinleştirmeye çalışıyordu. «Değerdi ama. Bir yaralı. Karşılığında neler aldık... tüfekler, makineli tabancalar, cephane. En az sekizini de öldürdük.»

Helena yerinden fırladı. «Bıktım sizin bu ganimetlerinizden.»

«Yine kanıyor,» dedi Saşo. «O sargı bezlerini verin bana.»

On beş dakika kadar daha uğraştı. Helena yanımda durmuş, alnımı okşuyor, beni öpüyordu. Sonunda Saşa biçimini kaybetmiş kurşunu çıkardı. Sırtımı iyice sardı.

«İşte, Weiss! Mauser kurşunu. Torunlarına gösterirsin.»

Yuri kahkahayı bastı. «Ama önce altın kaplatırsın.»

Helena kurşunu Soşo Amca'nın elinden kaptığı gibi duvara fırlattı.

«Yeter! Yeter artık! Nefret ediyorum hepinizden! Bir oyunmuş gibi bu şakalarınıza dayanamıyorum artık. Bir oyun, evet ama bizim hiçbir zaman kazanamayacağımız bir oyun! Çocuk kan kaybından ölecek, siz de onu öldürecek kurşunu alay konusu yapıp gülüyorsunuz. Bu kamptan da bıktım, bir şey yaptığınızı sanmanızdan da. Bir gün bir Ukraynalı, ertesi gün bir Alman öldürüyorsunuz, ne anlamı var bunun? Günün birinde hepimiz öleceğiz... bir kış daha dayanamayacağız...»

Birden boğulur gibi oldu, hıçkırıkları boğazında düğümlendi. Dizleri üstüne çöküp kulübenin donmuş tahta döşemesini yumruklamaya başladı. Hepimizin öleceğini, Almanlara teslim olmanın en hayırlı iş olacağını bağırıp duruyordu.

«İstemiyorum artık... istemiyorum...» diye hıçkırıyordu. «Yeter... Yeter...»

Saşa Amca alet çantasını topladı. 'Bundan sonrası karı kocayı ilgilendirir,' der gibi Yuri'ye başını salladı. Kapıya doğru yürüdüler. Güçlükle dirseğimin üzerinde döndüm.

«Babam kadar güzel sardın yarayı,» dedim. «Kimse

onun gibi yara sarhamazdı.»

Saşa gülümsedi. «Kendisiyle tanışamadığım için üzüldüm. Ama belki bir gün karşılaşırız. Seni uyutacak bir şey var mı, diye araştıracağım. Konyağın artanıyla yetinebilirsin belki.»

Çıktılar. Bir köşeye çökmüş olan Helena gözlerini sildi.

«Yanıma gel,» dedim.

Kalkıp geldi, yanıma oturdu. O kalın kışlık paltosu, keçe çizmeleri içinde bile güzeldi. Saçları kısa kesilmişti. Yıllardır makyaj görmemişti yüzü. Yine de arzulanan, seyredilmek istenilen, sevilen bir kadın olarak parıl parıldı.

«Rudi... ölebilirdin. Hem de ne için?»

Elini tuttum. «Onlara korkak olmadığımızı göstermek için. Bizi öldürmekle kurtulacaklarını sanmamaları için.»

«Ama milyonlarca insanı öldürüyorlar. Bunu biliyoruz. O kadar az insan karşı koyuyor, o kadar az insan kaçabiliyor ki...»

«Onlarla dövüşmemiz için daha iyi bir neden işte.»

Bir süre konuşmadık. Başını göğsüme dayadı, kısacık saçlarını okşadım, kulağını öptüm. Her hareketim omzumu ve kolumu korkunç acıtıyordu ama kanama durmuş gibiydi.

«Beni ne kadar sevdiğini bir daha söyle,» dedim.

«Her zamandan çok.» Sonra yine ağlamaya başladı. «Ama şimdi bizi aramaya çıkabilirler. Nerede olduğumuzu onlayacaklar. Biri işkenceye dayanamayıp söyler nasıl olsa, ondan sonra da...»

«Bir defasında hiç ölmeyeceğimizi söylemiştin.»

«Artık inanmıyorum buna,» dedi karım.

«Yaşayacağız, göreceksin bak. Annemi babamı, Karl'ı, İnga'yı göreceksin. Onlar da seni benim kadar sevecekler. Aileye bir Çek getirdiğim için dalga geçecekler benimle. Ama yalnızca bir şaka olacak bu.»

Sonunda gülümsedi Helena, alnını okşadı. O onda çok korktum, ölmekten korktum. O da korkuyordu. Birbirimizi çok seviyorduk. Düşman aşkımızı öldürmeye çalışacaktı. Ama birbirimize ne kadar korktuğumuzu söylemeye cesa-

ret edemiyorduk. Ailemden, mutlu birleşmelerden söz etmem yanlıştı. Kendimizi kandırmayı güçleştiriyordu bu.

Başını kaldırdı. «Senden bir şey isteyeceğim, Rudi.»

«Ne istersen.»

«Bir daha Saşa ve diğerleriyle çarpışmaya gittiğinde ben de geleceğim.»

«Olmaz.»

«Ama kadınlardan bazıları gidiyorlar. Nadya gidiyor.»

«Benim karım gidemez.»

«Gitmeliyim. Senin yanından bir an bile ayrılamam.»

Bakışları çok ciddiydi. Dört yıldır birlikteydik. Koskoca bir yaşam. Birlikte çok acı çekmiş, çok müthiş şeyler görmüş, dövüşmüş, anlayışlı ve şefkatli olmayı öğrenmiştik. En çok da birbirimizin aklından geçenleri okumayı öğrenmiştik. Birbirimizden hiçbir şey saklayamazdık. Ne demek istediğini anlıyordum. Nazilerin bizi yakalamaları çok olasıydı. Onlar da yerel müttefikleri bizi yeryüzünden silmeyi amaçlıyorlardı. Bizi bulup ortadan kaldırmak üzere bir Waffe SS taburunun getirdiği söylentileri dolaşıyordu ortalıkta.

Talihimiz günün birinde ters dönebilirdi. Helena, bana, benimle birlikte ölmek istediğini söylemekteydi.

«Saşa'yla konuşurum,» dedim.

Saşa konyak şişesiyle girdi içeri. Helena'nın başını okşadı. «Ziyaret saati bitti. Hastanın uyuması gerek artık.»

***

Hâlâ anlayamadığım bir nedenle ağabeyim Karl'in aylarca Kleine Festung'daki hücresinde yaşamasına izin verilmişti.

Nazi bürokrasisinin işlediği o garip ve bilinmeyen usuller içinde Karl ve Frey zaman zaman dövülüyorlardı. Frey birkaç hafta sonra öldü. Ama Karl, güçlükle de olsa, karanlık bir hücrede yaşamaya devam ediyordu. Bir iskelete dönüşmüştü artık, gözleri ışık nedir unutmuştu, sesi ancak bir fısıltı gibi çıkıyordu. Elleri, bir sanatçının elleri, et ve kemik yığını halindeydiler.

Bir gün gardiyan hücresinin kapısını açtı.

«Haydi yürü, Weiss.»

«Artık dövmeyin ne olur,» diye yalvardı. «Bu kez sağ çıkamam artık.»

«Dayak falan yok artık. Dostların Frey ile Felsher'den talihliymişsin.»

«Onları siz öldürdünüz.»

«Konuşmadılar da ondan, ne yapalım.»

«Sen de konuşmayacağım.»

Gardiyan omuzlarını silkti. «Kimsenin umurunda değil artık. Seni Auschwitz'e gönderiyorlar. Güzel bir yer, buradan çok daha iyi. Aile kampı. Yahudilere, Berlin'deki Almanlardan daha iyi davranıyorlar orada.»

Bundan sonra akıl almayacak şeyler oldu. Karl kamp komutanı Rahm'ın odasına götürüldü. Orada Reich'a karşı işlediği belirli suçları anlatan bir 'itirafname' imzaladı. Rahm, savaş sona erince Berlin'li ressam Yahudi Karl Weiss'ın "Alman halkı aleyhine işlediği ciddi suçlardan dolayı' yargılanacağını söyledi. Karl belgeyi imzaladı. Ne önemi vardı ki? Artık yürüyen ölülerden, uzun süre içerde yatanların 'dünyasından vazgeçmiş' diye adandırdıklarından biriydi.

'Doğu'ya giden bir trene bindirilmeden önce karısıyla yarım saat görüşebileceği söylendi sonra. Theresienstadt artık boşaltılıyordu. Her gün dolu trenler Polonya yönüne kalkıyordu. Auschwitz'e kuşkusuz. Orasının bir 'aile kampı' olduğu söyleniyor, ana baba ve çocukların bir arada yaşayacakları, yiyecek, iş ve ev verileceği söyleniyordu.

Karl son kez sendeleyerek stüdyoya girdiğinde Inga bir çığlık attı. Çizgili üniforması kendisine bol geliyordu, sakalı uzamış, avurtları çökmüştü, yaşlı bir sakat gibi iki büklümdü. Ağzının kenarlarından salyaları akıyordu.

Inga kocasını kucakladı. Maria Kalova ile diğerleri çevresini sardılar.

«Seni bıraktılar ha, Karl,» dedi Inga. Maria ile kocasını bir iskemleye oturttular, eline bir fincan çay verdiler. Madeni fincanı uzattıkları zaman Karl ellerini saklamaya çalıştı.

«Karl, sevgilim! Ne yaptılar ellerine?»

Diğerleri bakmaya utanıyorlardı. Masalarına gittiler. SS'ler hâlâ moral yükseltici posterler çizdiriyorardı.

«Yaşıyorum,» dedi Karl. Sesi çok uzaktan geliyordu. Hiç konuşmadım. Resimler güvenli yerde mi?»

«Evet, Maria ile sakladık.»

Karl başını salladı. «Artik resim yapamayacağım. Bunu sağlama bağladılar.»

Inga, kocasının parçalanmış ellerin alıp öptü.

«Onları iyileştiremezsin artık. Küçük bir çocukken annem yaralarımı öperdi iyileştirmek için. O zaman bile işe yaramazdı bu.» Ellerine baktı. «İnsan alışır diyorlar. Ama hiç alışamıyorsun.»

«Konuşma.» Inga dizüstü çöküp başını kocasının ellerine dayadı.

«Kleine Festung'da dayak yerken delirmemek için Frey, Felsher ve ben İtalya'ya gideceğimizi söylerdik birbirimize. Floransa, Venedik. Frey illè de Arezzo diye tutturmuştu.»

«Oraya gideceğiz, Karl, söz veriyorum sana.»

Karl titredi, başını karısının sarı saçlarına dayadı. «Karı koca olarak İtalya'yı hiç göremeyeceğiz. Çok kısa süren cesaret anlarım sona erdi artık.» «Doğruldu. «Beni Auschwitz'e gönderiyorlar. İşleri kalmadı benimle artık. Frey ile Felsher'i öldürdükleri gibi öldürmeye bile değer bulmuyorlar beni.»

«Gidemezsin,» dedi Inga. «Sen gidersen ben de gideri.m.»

Karl başını salladı.

Maria Kalova yerinden kalkıp yanlarına geldi. Bir an yüzlerine baktı. «Gidemezsin Inga,» dedi. «Karl'a söylemelisin.»

«Söylemek mi...?»

«Burada, Teheresienstadt'ta bir kurtuluş umudun var, Inga,» diye Maria devam etti. «Çalıştığın sürece yaşarsın. Ama...»

«Neden söz ediyorsunuz siz?» diye sordu Karl.

Inga kocasına baktı. «Karl, karnımda çocuğunu taşıyorum.»

«Çocuk mu?»

«Bizim çocuğumuz.»

Karl yine titremeye başladı, fincanı itti, karısını da biraz geri itip baktı. Kolları ince borular gibiydi. «Hayır, doğurmamalısın.»

«Doğuracağım. Maria onun için burada kalmamı istiyor. Burada çok çocuk doğdu. Hiç olmazsa bir klinik var, bana bakarlar.»

«Burada doğan çocukları gördüm,» dedi Karl. «Yaşamları boyunca lanetli olarak kalacaklar. Gözlerinden anlaşılıyor.»

«Böyle olması gerekmez.»

Maria aralarına girdi. «Kadınlar ellerinden geldiğince koruyacaklar Inga'yı. Çocuğa hep birlikte bakacağız.»

«Olmaz,» dedi ağabeyim. «Beni seviyorsan gözlerini bu lanetli yerde açmadan önce yaşamını sona erdir.»

«Yapamam Karl. Senin onayını istiyorum ayrıca. Onun yaşamını kutsamalısın. Karl, kimi zaman senden de, Rudi'den daha çok Yahudiymişim gibi geliyor bana...»

«Çoğumuzun burada doğmasını istemiyorum.»

«Hahamlar her yeni yaşamın Tanrı'nın adını kutsadığını söylerler. Lütfen, Karl.»

«Onlar Theresienstadt'ı görmediler.»

«Karl, Inga haklı,» dedi Maria. «Onun çocuğunu doğurmasına izin vermelisin.»

Karl başını eğdi. «Pekâlâ. Önemi yok zaten. Benim hiç görmeyeceğim bir çocuk olacak nasıl olsa.»

İçeri giren kapo kapının önünde durdu. Tren için adam topluyordu. Bir şey söylemedi.

Karl adamı görünce ağır ağır ayağa kalktı. «Çocuk büyüyünce ona resimleri göster. Anlasın,» diye fısıldadı.

Son kez öpüştüler.

«Elveda, sevgili karım,» dedi. «Belki de her şeyin sonu hayıra çıkar. Belki de söyledikleri gerçektir. Resim yapabildiğim için Buchenwald'da da hayatta kaldım, burada da. Belki bir daha olur aynı şey.» Sonra pençe gibi ellerine bakıp acı acı güldü.

Inga kocasını bırakmıyor, durmadan öpüyordu.

Copunu bacağına vura vura kaponun içeri girdiğini görünce Maria onları ayırdı.

«Onu bırakmalısın artık, Inga,»

«Elveda, Karl. Elveda sevgilim.»

'Cennet Getto'nun bir zamanlar ayrıcalıklı sakinleri olan ürkek kalabalığın arasına karışmasını izlediler. Gardiyanlar yürüme emrini verdiler az sonra.

***

Annemle babam Auschwitz'deydiler. Ama artık Yahudi Savaş Örgütünün eylemci bir üyesi olan amcam toplamalardan kurtulabilmişti. Bir zamanlar yarım milyon insanı barındıran gettoda şimdi elli bin kişi ancak vardı. Kalanlar da aç, hasta ve korku içindeydiler.

9 Ocak'ta Himmler Avrupalı Yahudilerin ne hale düştüklerini kendi gözleriyle görmek için gettoyu ziyaret etti. Son bir likidasyon emri verdi. Bir tek Yahudi kalmayıncaya kadar hepsi Treblinka ve Auschwitz'e gönderileceklerdi.

Yaklaşık olarak altı yüz eylemciden oluşan ve bin kadar kişi tarafından da desteklenen Yahudi Savaş Örgütü bir dahaki toplama sırasında direnme kararı aldı. Almanların Yahudileri aldatması giderek güçleşiyordu. Aile kampları sözlerinin, ekmek ve reçelin hep yalan olduğu anlaşılmıştı artık.

Ocak ayının ortalarında bir gün Moses Amca'yla Aaron Feldman, sokak satıcısı rolünde bir el arabasını iterek duvarın boşaltılmış bir bölümüne doğru yürüdüler.

Getto polislerinden biri on dakikaya kadar sokağa çıkma yasağının başlayacağını söyledi.

Moses Amca şapkasıyla selamladı adamı. «Elbette efendim. Mallarımızı evimize götürüyoruz, tencere tabak falan.» Sonra Aaron'a, «Merak etme, herif rüşvetini aldı,» diye fısıldadı.

Soğuk kış günü bomboş kente akşam karanlığı çökerken yaşlı adamla küçük çocuk duvara yaklaştılar.

Aaron arabaya atladı, ucu kancalı bir ipin yardımıyla

tepesine çıkıp çömeldi, hafif bir ıslık çaldı.

Polonya direniş örgütünden iki kişi karşıdaki bir kapı içinden fırlayıp koştular. Biri Anton'du bunların. Aaron'a tahta bir sandık attılar. Aaron da sandığı arabaya attı. Aynı işlem ikinci bir kez tekrarlandı.

Sonra Aaron ipten aşağı kaydı. Moses Amca sandıkları 'mal'larını örten pis bezin altına sakladı, direniş karargâhına doğru sürdüler arabayı.

«Geç kaldınız,» dedi getto polisi.

«Özür dilerim.» Moses Amca adamın eline bir miktar daha para sıkıştırdı.

Gettonun bu son aylarında koca koca mahalleler boşaltılmıştı. Sakinleri ya öldürülmüş ya da öldürülmek üzere yollanmışlardı. Bu bölgelerin boş dairelerinde şimdi direnişçiler, savaşçılar, dua ederek ve ağlayarak götürülmemeye yemin etmiş kişiler yaşıyordu.

Boş gibi görünen bir apartmanın üst katına taşındılar. Polonyalılardan aldıkları sandıkları. Pek zavallı bir yardımdı bu. Direnişçiler, Siyonistler, Bundçular, Hıristiyan Polonyalıları ikna edememişlerdi. Biraz sempati görmüşlerdi belki ama hepsi o kadar. Silah yardımı elde edememişlerdi.

Sandıklar açılırken Eva Lubin ile diğerleri de oradaydılar. Sandıklardan birinde beş yeni tabancayla mermileri ve elbombaları vardı.

«Bunlarla nasıl ayaklanma başlatılır?» diye sordu Moses Amca.

«Bir başlangıç,» dedi Eva. «Haydi dolduralım tabancaları.»

Mermileri yerleştirmeye başladılar.

«Birkaç kişi öldürüp makineli tabancalarını, tüfeklerini alabilsek,» diye Eva umutla söylendi. «Küçük cephaneliğimize bir iki parça daha katabilirsek belki etkili olabilirdik.»

«Waffen SS'i getirecekleri söyleniyor. Litvanyalıları da. Binaları teker teker tarayacaklarmış. Geç kalmış olabiliriz.»

Moses iki tabanca alıp elinde çevirdi. «Pek inandırıcı bir kovboya benzemiyorum. Bu işlerin adamı değilim ben.

Silah ve Yahudi pek birbirilerine yakışmayan iki şey.»

Kapı vuruldu. İki kesik, bir uzun, sonra üç kesik vuruş daha. Moses, Aaron'a kapıyı açmasını işaret etti.

Üstübaşı toztoprak içinde, soluk soluğa girdi içeri Zalman. Onların yanına varabilmek için yıkıntıların arasından geçmişti.

«SS'ler sokağın başını tuttular,» dedi

«Toplama mı?»

«Evet. Von Sammern ilan etti. Bütün Yahudilerin toplanmasını istiyorlar.»

«Ama neden burasını tuttular?» diye sordu Moses. «Burası boşaltılmış bir mahalle. Kimse yok ki burada.»

«Seninle çocuğu izlemiş olabilirler.»

Moses komutayı ele aldı. «Her şeyi toplayın. Herkes bir tabanca alsın. El bombaları ceplere. Sandıkları saklayın. Damdan kaçacağız.»

Moses'in emirlerini yerine getirirken aşağıdan gelen gürültüleri duydular. Almanlar konuşuyorlardı. Kapılar tekmelendi, komutlar verildi.

«Yahudiler dışarı!»

«Bütün Yahudiler dışarı!»

«Kötülük etmeyeceğiz, dışarı çıkın!»

Aaron dışarı çıkıp merdiven başından aşağı baktı. Ta aşağıda, zemin katta üç askerin kapıları tekmeyle açtıklarını görebiliyordu. Kimseyi bulamamışlardı. Direnişçilerin saklandıkları daire dışında apartman çoktan boşaltılmıştı zaten.

Seslerini duyabiliyorlardı:

«Bu çöplüğü niye arıyoruz sanki?»

«Biri Yahudilerin silah çalmış olabileceklerini söyledi.»

Moses hepsinin odada kalmalarını emretti. Eva, Zalman ve Aaron'u dolaplara ve yandaki odaya yolladı. Kendisi de kapının arkasına saklandı.

Kapının dışındaydı Almanlar.

«Haydi göster kendini bakalım, hep şişinir durursun.»

«At tekmeyi, içerde en fazla boklu Yahudiler var nasıl olsa.»

«Korkuyor muyum sanıyorsun? Yahudilerden mi korkuyorum?»

Sürgülü kapıya tekmeler indi, dipçiklerle vuruldu. Kapı menteşelerinden koptu. Almanlar içeri girdiler.

Moses saklandığı yerden çıkıp ilk Almanı bir metre uzaklıktan vurdu. Adam, yüzü kızıl bir et yığını haline yere düştü.

Diğer ikisi silahlarını kaldıramadan Eva ve Zolman'ın kurşunlarıyla delik deşik olmuşlardı.

Daha hafif yaralı olan biri, bir diğerini sürükleyerek dışarı çekti.

Zalman yerde yatan Almanın elinden makineli tabancayı aldı. Aaron hole koşup merdiven boşluğundan aşağı bir el bombası attı. Askerler zemin katta birbirileri üstüne yığılıp kaldılar.

Yahudiler şaşkın şaşkın birbirilerine bakıyorlardı.

«Kaçtılar,» dedi Moses. «Kaçtılar! Aman Tanrım! Sonunda gördüm işte. Bizim gibi ölüyorlar. Bizim gibi korkuyorlar onlar da.»

Aaron aşağı koşup diğer askerlerden silahlarını ve cephanelerini aldı, yine yukarı çıktı.

Zalman kararını vermişti. «Hemen çıkmalıyız buradan. Yeniden geleceklerdir. Damlardan geçeceğiz. Önce ben gidiyorum.»

Şimdi artık iyice silahlı olarak koridordan geçip dama çıktılar.

Kentin her yanından silah sesleri geliyordu şimdi. Anelevitz, arkadaşlarıyla Umschlagplatz'a giden Yahudilerin nöbetçilerine saldırmıştı. Beş el bombası, beş tabanca ve birkaç Molotof kokteyliyle küçük bir zafer kazanmışlar, Yahidilerden bir kısmını kurtarmışlardı.

Yine de Almanlar bu ocak ayı savaşında altı bin beş yüz Yahudiyi gönderebildiler. Ama bu, umduklarının çok altında bir sayıydı.

Şimdi Lowy'nin eski baskı makinesinden çıkan yeni bildiriler bütün kente dağılıyor, Yahudileri savaşmaya özendiriyordu.

Alman işgal kuvvetleri ikinci yok etme kampanyasına başladılar!
Savaşmadan ölmeyin!
Kendinizi koruyun!
Bir balta, bir demir çubuk, bir bıçak alın, evinizin kapısını gürgüleyin!
Onlara meydan okuyun!
Karşı koymazsanız öleceksiniz!
Savaşın! Sonuna kadar savaşın!

Moses'in dairesindeki çatışmadan sonra, kentin ayrı ayrı yerlerinde de direnişe başlayanlar başka bir yerde toplandılar. Orada arkadaşlarından çoğunun ölmüş olduğunu öğrendiler. Almanlar kentin merkezindeki Toebbens atölyesinde püskürtülmüşlerdi ama Yahudiler de büyük kayıplar vermişlerdi.

Moses'in grubu diğer grupla karşılaşınca ilk savaşta aldıkları silahları dağıttılar.

Pencerede bekleyen Aaron bir kamyon dolusu SS'in sokağa girdiğini gördü. Kamyon boşaldı. Ancak Almanlar bu kez dikkatli davranıyorlar, duvar diplerinden ayrılmıyorlardı.

Zalman makineli tabancanın nasıl çalıştığını anlatıyordu. «Tüfekmiş gibi nişan almayın. Püskürtür gibi ateş edin.»

«Ben de bir tane istiyorum,» dedi Aaron.

Moses çocuğun başını okşadı. «Hele bir büyü de.»

Moses pencereden SS'lerin sokakta yayıldıklarını gördü. Yumruğunu diğer elinin ayasına indirdi. «Ey Tanrım, sonunda kendi toprağımızda savaşma zamanı geldi.»

O anda dört Alman binaya girdi.

«Hole çıkın,» dedi Moses. «Ben söyleyince ateş edersiniz.»

Almanlar bu kez kapıları tekmelemeye zaman bulamamışlardı.

Tepeden ateş ve el bombası yağmuruna tutulmuşlar, karşılık veremiyorlardı. Kanlar içinde sokağa kaçtılar, kamyonlarına binip uzaklaştılar.

«İnanamıyorum,» dedi Zalman. «inanamıyorum... gidiyorlar... gidiyorlar!»

«Onlar da herkes gibi ölürler,» dedi Moses.

Kuşkusuzdu bu. 1943 yılının ocak ayında Almanlar, bir süre için de olsa, savaştan kaçıyorlardı. Yahudilerin kendilerine ateş edeceklerini hiç akıllarına getirmemişlerdi.

Daha sonra direniş liderleri Mila Sokağındaki karargâhta toplandıkları zaman gettoyu temizlemek için son bir çaba gösteren Nazilere karşı Yahudilerin, çoğu ölümle sonuçlanan, kahramanlık hikâyeleri gelmeye başlamıştı.

Direnişi başlatanın Emilia Landau adında genç bir kadın olduğu anlaşılıyordu. SS'ler kadının çalıştığı marangoz dükkânına girdiklerinde kadın ilk el bombasını atmış ve bir sürü SS askerini öldürmüştü. Ama hemen sonraki karşılıklı ateşte kendi de ölmüştü.

Kibbutz Dror'daki karargâhta bir çarpışma daha olmuş, Almanlar geri çekilmek zorunda bırakılmışlardı.

Babamın bir zamanlar bir avuç insanı kurtarmak için kendisini feda ederek çalıştığı Umschlagplatz çevresinde de bir sürü çarpışma yer almıştı.

***

Artık duvarın dışındaki Polonyalılardan yardım gelmeye başlamıştı. Polonyalıların çoğunluğu yine yardım etmiyordu. Hatta bir grup Faşist, Polonyalı kardeşlerine, Yahudilere yardım etmemelerini söylüyor, bunun bir aldatmaca olduğunu, Yahudilerin Almanara birleşerek Polonya direnişini kıracaklarına inandırmaya çalışıyorlardı. (Onların Faşizminin kendilerine de yararı olmadı, Almanlar onları da temizleyip kalanlarını köle yapmak kararındaydılar.)

Gönderilen malzeme arasında mayınlar, havan topu ve bir makinalı tüfek vardı.

«En sonunda,» dedi Zalman.

«Öyle. Hepsi de parayla, para peşin, kırmızı meşin.»

«Bizimle birleşmeleri olasılığı yok mu?» diye Eva sordu,

Anelevitz başını salladı. «Sanmıyorum. Bizim için Polon-

yalı kanı akıtmak istemiyorlar. Bunu artık öğrendim. Kendimizi ancak biz kurtarabiliriz.»

«Kurtarmak mı?» dedi Moses.

«Evet. Bu, ölmek demek olsa bile. Yine de kurtulmuş sayılırız.»

Amcam başını yana eğip yağlı su geçirmez kâğıdı içindeki mayına baktı. «Talmud mayın yerleştirme konusunda ne yazıyor?» diye sordu. Kimse gülmedi.

Anelevitz takvimi gösterdi.

«Bu günü hatırlayın. 1 Ocak 1943. Gettoda savaşa başladık.

***

Annemle babam Auschwitz'e geldiklerinde hemen gaz odasına gönderilmemişlerdi.

Ayıklama hemen tren yolunda, tertemiz üniformalı bir SS subayı tarafından yapılıyordu. Çalışacak durumda olmayanlar hemen ölüme gönderiliyorlardı. Sağlıklı olan annemle babam - kuşkusuz bu diğerlerine kıyasla bir sağlıklı olmak demekti - ayrı bir koğuşa götürüldüler.

Babama kampın dispanserinde bir iş verildi. Burası o acı Alman mizah anlayışının bir uzantısından başka bir şey değildi. Babam burada da hastaları, yaralıları tedavi etmek için elinden geleni esirgemedi. Ama önemi yoktu bunun. İlk zayıflık belirtisinde, efendilere yararsızlığın ilk görüldüğünde insanlar 'bitlerden arındırma' bölgesine gönderilmek üzere ayrılıyorlardı. Hemen hemen hiç ilaç yoktu babamın elinde. İnsanların koğuşlarda ölmeleri Nazilerin işine geliyordu. Dört gazlama kompleksiyle kırk altı fırının yükü az da olsa hafifliyordu böylece.

Annemse Chana Lowy ile mutfaklardan birinde çalışıyordu.

Erkekler ve kadınlar ayrı bölümlerde kalıyorlardı ama babam, doktor olarak arada sırada annemi görmeye gidebiliyordu.

Bir gün çok önemli bir haber getirdi babam. SS koğuşunda çalışan sağlık hizmetlilerinden biri Almanların acı

acı konuşmalarına kulak misafiri olmuştu. **Stalingrad'da tüm bir Alman ordusunun teslim olduğu söyleniyordu.** Bir tümen falan değil, **bir ordu.**

Babam annemi neşelendirmeye çalıştı. Annem, Lowy'nin karısıyla paylaştığı ranzanın kenarına oturmuş, dikiş dikiyordu. Kampta yaşam pislik, bit, açlık, kötü su, sulu çorba ve küflü ekmekten başka bir şey değildi. Mükellef ziyafetler veren, Bechstein'ında Mozart çalan kendisi...

Ranzanın kenarına Kari ile Inga'nın düğün fotoğraflarını, Anna ile benim fotoğrafımı asmıştı. O fotoğrafı biliyorum. Üzerimde çizgili bir futbol takımı gömleği var, kolumun altında da bir top. Anna kendisiyle alay ettiğim için az önce ayağımı tekmelemişti, ama resimde bu görünmüyor kuşkusuz.

«Seni burada yakalarlarsa cezalandırırlar Jozef,» dedi annem.

«Merak etme. Lowy bana sahte bir geçiş belgesi hazırladı. Hasta ziyaretine geldim.»

«Jozef, sen bayağı gözünü budaktan sakınmaz bir adam oldun.»

Babam annemin yanağını öptü. «Sen nasılsın bakalım?»

«İyiyim. Burada güçü yerinde olanlardan bir grubun, ki bunların içinde Bayan Lowy ile ben de varım, I. G. Farben fabrikalarında yarın çalışmaya başlayacağı söyleniyor İyi bir haber bu.»

«Belki de bir konser piyanistine ihtiyaçları vardır.»

«İstersen sen beni hemşire olarak alabilirsin yanına.»

İkisi de Auschwitz'in kurallarını biliyorlardı: mesleği olmayanlar, kampın yönetimine katılmayanlar, ya da Alman ordusunun savaşmasını sağlayan büyük fabrikalarda işçi olarak çalışamayacaklar pek uzun yaşamazlardı.

«Hiç olmazsa sen hastanedeki işinde güvenlik içindesin,» dedi annem.

Babam, dispanser kadrosunu yarıya indirme emrinin gelmiş olduğunu söylemedi. Kıdemlilik esastı, kendisi yeni geldiği için büyük bir olasılıkla işini kaybedecekti.

Chana Lowy üst ranzadan eğildi. «Max yol işi olduğu-

nu söylüyor. Bir Alman mühendisi yol yapımında kullanmak üzere işçi arıyormuş.»

Lowy kamp çamaşırhanesinde çalışıyordu, ama güvenli bir yer değildi burası. En zayıflar orada çalıştırılırdı. Gaz odalarına giden yolda bir durak sayılırdı burası.

«Yol işi mi? İyi,» dedi babam. «Temiz hava.»

«Ah Jozef, ne adamsın?» diye güldü annem. Birbirlerini kucakladılar.

Dışardan bir kadın kaponun sesi duyuldu. Koğuşa yeni kadın tutuklular getiriyordu.

«Haydi git artık, Jozef.»

Babam, annemi kolları arasında tuttu. «Bizi cehenneme soktular, Berta, ama onlara karşı koymalıyız. Yaşamada ısrar etmeni istiyorum. Çocukları ve Inga'yı düşünüyorum sık sık.»

«Ben de. Hiçbirini unutamıyorum.»

«İçimde bir ses Karl ile Rudi'nin yaşamakta olduklarını söylüyor. Eğer birimiz ölürsek, diğerimiz onları bulmaya çalışalım. Onları sevelim, onların yanında kalalım. Bir Weiss ailesi olmalı yine, Berta. Toruntorn, bir ev. Anlıyor musun?»

«Elbette anlıyorum.»

«Bir aile olduğumuz ve birbirimize bağlı olduğumuz için değil yalnızca, Yahudi olduğumuz için de. Bizi ortadan kaldırmak için bu kadar çaba harcadıklarına göre değerimiz var demek. Belki de dünyaya öğretecek bir şeyimiz vardır.» Gözlerini kırpıştırıp başını salladı. «Öğretmen gibi, haham gibi konuşmaya başladım yine.»

Koğuşun kapısında bir gürültü koptu. İncecik genç bir kızı çekiştirerek bir kadın kapo girdi içeri. Kız on yedi yaşında ancak vardı. Yere yığıldı içeri girince. Kapo saçlarından tutup kaldırdı.

O sırada babamı görmüştü. «Sen ne arıyorsun burada? Kurallara karşı geldin. Dışarı!»

«Çıkıyordum. Hasta ziyareti. Ben Doktor Weiss'ım.»

«Bir daha seni burada görmeyeyim.»

Babam çıktı.

Kadın kapo kızı kalabalık odanın içine itti. Kız inleyerek dört ayağı üzerine düştü yine.

«Bir yer bulun buna!» diye bağırdı kapo. «Kaçıktır.»

Annem yerinden kalktı. «Ne yaptın kızcağıza? Hayır Bir daha vurma. Ben bakarım ona.»

«Bir şey yapmadım. Dün trenden böyle indi. Annesiyle babasını bit temizlemeye gönderene kadar bir şeyi yoktu.»

«Peki neden onları gidip görmüyor?»

«Ne bileyim ben? Belki de duş uzun sürdü. Belki de kampın başka bir yerine götürüldüler.»

Kadın tutuklular seslerini çıkarmadılar .Duşun ne demek olduğunu biliyorlardı.

«Kendine bir şey yapmasın, dikkat edin,» diyen kapo dışarı çıktı.

Kız zayıf, ve çok güzeldi. Esmerdi, uzun kumral saçları vardı. Annem kızın yanına çömelip sırtını okşadı. «Bir şey yok kızım. Sana bir zarar vermeyiz burada. Aç mısın?»

Kız konuşamıyordu, ama kalkıp annemi kucakladı. Paramparça paltosunun üzerinde, sarı yıldızın yanında, bir kâğıt vardı : SOFİA ALATRİ, MİLANO. İTALYA.

Chana Lowy de annemin yanına geldi, birlikte kızı kaldırıp tahta ranzalardan birinin üzerine oturttular.

«Aç mısın yavrum?» diye sordu annem.

Bayan Lowy yanlarındaki koğuşta bir parça ekmek bulabileceklerini söyledi; eski bir fahişe olan kadınlardan birinde genellikle her zaman fazladan bir şeyler bulunurdu.

Ama kız konuşmuyordu. Başını annemin göğsüne yaslayıp inlemeye devam etti.

«Su ister misin?» diye sordu annem. İtalyanca bile konuşmaya çalıştı kızla.

Ancak Sofia Alatri yardım edilebilmekten çok uzaktı. Annem ona ancak şefkat, bir insan vücudunun sıcaklığını verebileceğini düşündü. Bunları Auschwitz'de o koğuşta bulunan bir kadından dinledim, şu anda bile sahneyi gözümde canlandırabiliyorum. Annem her bulunduğu yere bir saygınlık ve çekicilik getirme yeteneğine sahip bir kadındı. Kibar davranarak dünyayı değiştirebileceğini umardı.

«Yaftalarda yazılı adlardan daha başka bir şey olduğumuzu düşünmek çok güç,» dedi. «Ya da koluna dövmeyle yazılı mavi bir numaradan başka bir şey. Ama bizler in-

sanız, sevgili Sofia, hâlâ insanız. Adımız, evimiz, sevdiklerimiz var. Bunları bizlerden alamazlar.»

«Aldılar ama,» dedi Chana Lowy. «Sonunda işimizi öyle bitiriyorlar. Ne adımız var ne de başka bir şeyimiz. Artık hiçbir şey değiliz.»

Annem kızın saçlarını taramaya başladı. Sofia sustu. İnsan elinin dokunuşu, sevgi ve belki de sıcaklık duygusu.

«Zavallı kızcağız,» dedi annem. «Kızım Anna'yı hatırlıyorum sana baktıkça. İnsanlar nasıl bu kadar acımasız olabiliyorlar? Neden masumlara böyle şeyler yapıyorlar?»

«Eski bir hikâye,» dedi Chana Lowy. «Yapacak başka şey bulamazsan Yahudilere saldır. Önlerine biz çıktık, hepsi o kadar.»

Annem, Sofia'yı kucakladı. «Benimle konuşabilirsin. Dostunum ben senin.»

Kız yüzünü örttü eleriyle. Konuşmuyordu.

Annem duvardaki fotoğrafları aldı. «Bak. Bunlar benim çocuklarım. Öyle iyi çocuklardır ki... Senin gibi, güzelim.»

Sofia hiç konuşmadan buruşuk resimlere baktı.

«Bu Karl. O da karısı Inga. Çizgili gömlekli de Rudi. Şimdi yirmi dört yaşında. Onu görsen severdin. Yanındaki de Anna. O... o da senden biraz daha büyük olacaktı...»

«Kızı korkutmuşlar,» dedi Bayan Lowy. «Doğrusunu istersen ben de onun kadar korkuyorum ama göstermemeye çalışıyorum.»

«Utanacak bir şey değil ki,» dedi annem.

«Yarın iş var belki de. Gerçek iş. Fabrikalarda.»

Sofia titremeye başladı. Annem kızın omuzlarına bir battaniye örttü. Koca koğuşta çoğunlukla yanmayan bir tek soba vardı.

«Üşüyorsun Sofia, yanıma gel. Bana ailenden söz et. İtalyan Yahudilerini bilirim, çok iyi insanlardır. Okumuş olurlar. Milano'yu anlat bana.»

Annem kızı çenesinden tutup gözlerinin içine baktı. «Öyle güzelsin ki. Tıpkı Anna gibi. Gel sana şarkı söyleyeyim.»

Annem kızı kucağında sallarken Lorelei'ı söylemeye başladı.

Koğuşta birkaç dakika için annemin şarkı söylemesi dışında hiç ses yoktu. Kadınlardan birkaçı da mırıldanarak ona eşlik ettiler. Kimi ağlıyordu, yuvalarının, ailelerinin anılarıyla. Çocukların okula gitmesi, birlikte yenen yemekler, evlenmeler, iyi bir yaşamı oluşturan bütün mutlu anı parçacıkları.

Sonra birden sessizlik çöktü.

İki kadın kapo ile makineli tabancalı bir SS gardiyanı kapının önünde duruyorlardı.

«Bu koğuştaki herkes dışarı çıksın,» dedi kapolardan biri.

«Neden?» diye sordu biri. «Sağlık muayenesinden geçtik hepimiz.»

«Yoksa işe mi gideceğiz?» diye sordu Chana Lowy.

«Soru sormak yasak,» dedi SS. «Sıraya dizilin.»

«Korkacak bir şey yok,» dedi kapo.

Ama hepsi biliyordu. Bilmeyenler de bilmezlikten geliyorlardı. Kandırma sonuna kadar devam edecekti. Ve de kendini kandırma:

«Çabuk olun hanımlar,» dedi SS. Tıknazca, çiçekbozuğu yüzlü, cephe gerisine ayrılmış bir adamdı, diye sonradan kadınlardan biri anımsadı. «Dışarda sıraya dizilin.»

«İş için olmalı,» diye Chana Lowy ısrar etti.

Annem saçlarını taradı. Sonuna kadar temiz ve düzenli olacaktı. «Sanmıyorum, Bayan Lowy, Bize dediklerini yapmalıyız, onurumuzla yapmalıyız hem de.»

İtalyan kızı diğerleriyle birlikte kalkmamıştı. Kadın kapo copuyla daldırdı kızın üstüne.

«Dur!» diye bağırdı annem. «Kıza dokunma!»

«Deli o.»

«Benimle gelecek. Vurma ona.»

Annem, Berlin'li Berta Weiss, müzisyen ve evkadını, Birinci Dünya Savaşı kahramanının kızı, Sofia'yı yattığı yerden kaldırdı, kucakladı. Yanağından öptü.

«Benimle birlikte yürüyeceksin, Sofia.»

Dışarda gençler yaşlılara yardım ediyorlardı. Hepsi biliyordu. Bunun çok olağan bir şey olduğunu söylediler bana sonradan. Trenler seyrekleşince, Hoess'ün gaz odaları

ve fırınlarda işler azalınca, hiçbir uyarıda bulunmadan koğuşlar birbiri ardından boşaltılırdı. Hiçbir mazeret kimseyi kurtaramazdı, ayrıcalıkların hiç önemi yoktu. İşi yapmakta bütün sorun, kotayı doldurmak. Hedef, günde on iki bin kişiydi, Himmler ile Führer on iki bin kişilerini alacaklardı.

Nöbetçilerin gözetimi altında alandan geçtiler, bir kapıdan çıktılar, Hoess'ün diktirdiği uğursuz ağaçlara doğru yürüdüler. Önlerinde uzun düz damı ile beton bina yükseliyordu. Kış mevsimiydi. O gün kadınlar orkestrası kurbanlara müzik çalmıyordu.

Dondurucu soğukta soyunmaları emredildi. Giyeceklerini düzenli bir biçimde bir kenara yerleştirdiler. Değerli eşyalar 'saklanmak' üzere alındı. İlaçlamanın beş dakika süreceği söylenildi. Çıktıktan sonra eşyalarını alacaklardı.

«Bundan sonra daha iyi çalışabileceksiniz.» dedi SS'ler.

Ve çıplak kadınlara baktılar.

Kadın kapo yine yere düşmüş olan Sofia'yı göstererek, «Yardım edin ona, delidir,» dedi. Annem ile Chana kızı soydular. Savunmasız, acınacak bir durumdaydı kızcağız. Reich öldürücü düşmanlarını yok ediyordu.

«Duştan sonra rahatlayacaksınız,» diye gardiyanlardan biri bağırdı.

Kadınların soyunması SS'lerden çoğu için eğlenceli bir olaydı. Gruplar halinde toplanmışlar, sırıtıyorlar, birbirilerini dürtüklüyorlardı. Hayvanlıklarının sınırı yoktu. Bunu bugüne kadar kimse açıklayamadı bana.

Annem, kendisi gibi Yahudi olan ve daha sonra Sonderkommando'larla birlikte cesetleri fırına atan kadın kapolardan birinne döndü:

«Ben Berlinli Berta Weiss'im. Bu da arkadaşım Chana Lowy. Lütfen kocalarımıza olanları söyleyin.»

Kadın başını salladı. Kapolarla **Sonderkommando**'lar da zamanları gelince fırının yolunu tutacaklardı.

Hava soğuk ve rutubetliydi, kadınlardan bir kısmı ölümü sevinçle karşılar gibiydi. Ya da son ana kadar Almanların yalan söylemediklerine inanmayı yeğliyorlardı.

«Ciğerler için iyi olduğunu söylüyorlar,» dedi yaşlı bir kadın anneme.

«Derin soluk alın,» dedi gardiyan. «Çocukları da kucağınıza alın ki rahat soluk alabilsinler. İyi gelecek hepimize. Ne öksürük kalacak ne de nezle.»

Chana Lowy ağlamaya başladı.

«Cesur ol, Chana,» dedi annem. Sofia'yı dimdik tutuyor, kıza bir şeyler fısıldıyordu.

«Beş dakika sonra hepiniz dışardasınız,» dedi gardiyan.

Ağaçlar arasından çıkan kafileden kızıl saçlı bir kız kaçtı. Yakaladılar. Bağırıyor, ağlıyor, yalvarıyor, sıraya girmemekte direniyordu. Bir SS subayı yanlarına geldi. Kızın ağaçların arkasına çekilmesini emretti. İki el silah sesi duyuldu. Çığlıklar kesildi.

«Çabuk olun, haydi çabuk olun,» diye bağırdı gardiyan. «Bir duş yapacaksınız sadece.»

Annem kapıda durakladı, başını kampa doğru çevirdi.

«Elveda, Jozef. Seni seviyorum.»

Kamp kayıtları o günün pek kısır olduğunu belirtiyorlar. Yalnızca yedi bin kişi gönderilmişti gaz odasına. Cesetler fırına atıldı, külleri kampın yanından geçen Sola Nehrine döküldü.

***

Babam ile Lowy o gün büyük bir rastlantıyla gazlanmaktan kurtuldular.

Lowy yol işinde çalışmak için adam alınacağını ve bunun epey uzun süreli bir iş olduğunu söylemişti. Büyük bir rastlantıyla her ikisi de öldürülmek üzere ayrılan grubun içinden seçilip yol işine verildiler.

Dışarda çalışma aynı zamanda daha fazla yiyecek demekti. Bu işte Yahudilerin uzun bir süre dayanmaları olanaksızdı. Almanlar Yahudileri işçi olarak horgörürlerdi. Polonyalı ya da Rus savaş tutsakların yeğlerlerdi.

Ama annemin öldürüldüğü günden bir gün sonra -babam annemin öldüğünü bilmiyordu - Lowy ile Jozef Weiss

koğuşların arkasındaki bir yola kaynamış zift dökmeye başladılar. Önemli işti bu. Silah yapan bir fabrikayla tren istasyonu arasında yeni bir yol yapılıyordu. Eichmann Yahudi trenleriyle hatları öylesine doldurmuştu ki, Auschwitz çevresinde üretilen savaş araçları çoğunlukla ya başka yollara kaydırılıyor ya da gecikiyordu.

Yol yapım yerinde çalışma çok yorucuydu. Ama uzun sürecek bir işti bu. Ayrıca yapım işinin başı olan Alman mühendisi Kurt Dorf'un Yahudiler arasında ünü pek yaygındı. Yahudileri işe alarak, iyi işçi olduklarını söyleyerek ve bir yolunu bulup Hoess'ün doymak bilmeyen adamlarının pençelerinden kurtararak yüzlerce Yahudinin hayatta kalmasını sağladığı söyleniyordu.

Dorf uzun boylu, güneş yanığı tenli, ağır hareket eden, yumuşak sesli bir adamdı. (Kendisiyle sonradan tanıştım, Nürnberg'deki ifadesini de okudum. Bu hikâyenin sonunda da görüleceği gibi kendisiyle sık sık yazıştık. Erik Dorf'un günlüğünü ve diğer belgelerini görmemi o sağlamıştır.)

Sıcak ziftten yükselen buhar, insanın belini kıracak kadar ağır olan iş daha ilk gününden babamın başını döndürmüştü. Sendeliyordu.

«İyi misin, doktor?» diye sordu Lowy.

«Eh, iyi sayılırım.»

«İstersen bir hastaneye git.»

«Alay ediyorsun herhalde. Bu iş için beni hastaneden seçip aldılar. Tanrıya şükürler olsun ki bu mühendisin eline geçtim. Ama bir ders öğrendim. Onların ihtiyaç duyduğu işi yaparsan, yaşarsın.»

«Belki,» dedi Lowy, alaycı bir sesle.

Kurt Dorf'a baktılar. Sivil paltosu sırtında, piposu ağzında planları inceliyordu.

«Bu Dorf diğerlerine benzemiyor,» dedi Lowy.

«Hayatımızı kurtardı diye mi?»

«Elbette. Beş yüz kişiyi en azından saklıyor bu işte. SS'lerin ondan kurtulmak istediklerini duydum.»

Babam sıcak çift kazanının üzerine eğildi. «Çok garip. Onun gibi olanlar nerede acaba? 1933'te Almanların yalnızca % 3'ü Hitler'e oy vermişti. Diğer üçte ikiye ne oldu?»

«Onlar da Hitler'i sevdiler sonunda. Ya da Naziler hepsini yıldırdı. Hapis, cinayet, işkence. Dünyaya bu işlerin nasıl yapılacağını öğrettiler. Basım işçileri sendikasında bir sürü Hıristiyan arkadaşım, dostlarım, sosyalistler vardı. Neredeler şimdi? Hepsi sürüye katıldı.»

Babam düşmek üzereydi. Yol kenarına gidip bir dizi üstünde dinlendi bir süre. Zift buharı etkisini göstermeye başlamıştı.

Kurt Dorf onu görünce çalıştığı barakadan çıkıp yanına geldi.

«Hasta mısın?» diye sordu.

«Hayır, yalnızca biraz yoruldum. Şimdi işime döneceğim.»

Kurt Dorf babamı durdurdu. «Adın ne senin?»

«Weiss. Jozef Weiss.»

«Doktor Weiss,» diye Lowy olduğu yerden seslendi.

«Tıp doktoru mu?» diye sordu mühendis.

«Evet. Berlin'de pratisyen hekimdim. Kliniğim vardı.»

Kurt Dorf bir an babamın yüzüne baktı. Tam o sırada bir ikmal kamyonu gelmişti. Malzemeler indiriliyordu. «Neden bugün kamyonu boşaltmada çalışmıyorsun?» dedi. «Bunun kadar yorucu değildir.»

Babam başını eğdi, kamyona doğru yürüdü. Sonra arkasına döndü. «Size minnetarız,» dedi. «Ne yaptığınızı hepimiz biliyoruz.»

Dorf utanmış gibiydi. Başlarında bir subay olan bir SS grubu gelmiş kendisini şantiyede bekliyordu. Kolunun altında planlarıyla onlara doğru yürüdü.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Auschwitz
Şubat 1943

Bugün haftalık Auschwitz ziyaretimde hoş bir sürpriz beni bekliyordu. Eh pek hoş sayılmayabilir de.

Kurt Amca'mı yeni yol inşaatında gördüm. Burası öy-

lesine büyük ve karmaşık bir yer ki, insanın burada çalışan bir dostu ya da akrabasına rastlaması bir talih. Kurt bir süre lastik fabrikasının yapımındaydı, şimdi de I. G. Farben'e yeni bir yol yapıyor.

İlk başta epey soğukça bir el sıkıştık. Sonra daha hararetle kucakladık birbirimizi. Bu karşılaşmanın yalnızca aramızda kalması için yaverlerimi gönderdim.

«Eh, amcayla yeğen buluştular,» dedi Kurt. «Nasılsın, Erik?»

«İyiyim. Dur bakayım. En son ne zaman görüşmüştük? İki yıl önce Noel'de Berlin'de, değil mi?»

«Marta ve çocuklarla. O güzel piyanonun çevresinde **Sessiz Gece'yi** söylemiştik.» Gülümsedi. «Seni gördüğüme sevindim, Erik.»

«Ben de. Bir ailem olduğunu hatırladım.»

Kurt beni şantiyedeki odasına çağırdı. Gerçek kahvesi varmış. Karşılaşmamızı bir fincan kahve içerek kutlayacaktık.

Sıcak kahveyi yudumlarken bir süre konuşmaksızın büyük camlı pencereden, altımızda giderek genişlemiş olan Auschwitz'e baktık. Uzaktaki dört bacadan duman çıkıyordu.

«Yolların bize çok yararlı oldu,» dedim. «Yalnız savaş malzemesinin nakli için değil, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, imha işleminin kolaylaştırılması için de.»

Garip garip baktı yüzüme. «Bu kampta epey hastalık olduğunu duydum,» dedi.

«Öyle. Yahudiler çok pis insanlardır.»

«Kampı yönetenler arasında da hastalık var sanırım?»

«Olabilir.»

«Bedenden çok ruhsal bir hastalık. Ruh hastalığı belki de.»

Konuşmanın hangi yöne gitmekte olduğunu anlamıştım. Kurt oldum olası ahlâkçıydı. Hiçbir zaman parti üyesi olmadığı gibi, hedeflerimizi, uzun vadeli politikalarımızı anlamazdı.

«Gereksiz yere kızıyorsun amca,» dedim. «Biz yaptığımızı gerektiği için yapıyoruz.»

Ayağa kalktı. «Bana yalan söylemene gerek yok. Ben seninle aynı kandanım. Yalanlarını ve sahtekârlıklarını burada öldürdüğünüz binlerce ve binlerce Yahudiyi sakla. Evet, Ruslara, Polonyalılara ve düşman saydığın herkese de.»

Cevap vermeden bacak bacak üstüne attım.

Bir iki adım attıktan sonra birden döndü. «Onları öldürmeden önce neden soyuyorsunuz? Öldürmeden önce onlara bir parçacık onuru bile çok mu görüyorsunuz? SS hayvanlarını Yahudi kadınlara sırıtarak bakarlarken gördüm. Zavallı kadınlar örtünmeye çalışıyorlardı. Buraya gelene kadar gerçekten inanmazdım Şeytan'a: yeryüzünde saf kötülük diye bir şeyin olduzuna da inanmazdım.»

«Epey uzun sürmüş bu kanıya varman,» dedim. «Babi Yar'daydın.»

«Belki de yalanlarınıza inanmak istemiştim. Yurttaşlarımızdan çoğu gibi.»

«Amca, sen suçluları, casusları, sabotajcıları savunuyorsun. Bu Yahudiler bulaşıcı hastalık taşıyan kimselerdir. Hem bedensel hem siyasal. Biz Avrupa'yı ve böylece tüm dünyayı sağlığa kavuşturuyoruz. Sandığından çok kimse bizim gibi düşünüyor.» «Sakin, mantıklı konuşuyor, kendisine görevime bağlı olduğumu açıkça anlatmaya çalışıyordum.

Kurt buz gibi mavi gözleriyle baktı yüzüme. Babamın bir yalanımı yakaladığı zaman baktığı bakışlarla. «Geçen gün ilginç bir hikâye dinledim,» dedi. «Ocak ayında Varşova gettosundaki Yahudiler başkaldırmışlar. Alman askerlerini öldürmüşler, SS'leri kaçmak zorunda bırakmışlar. O silahsız, ürkütülmüş, nefret edilen insanların dünyanın efendilerine karşı dövüşmelerini düşün bir kere. İnsanın neredeyse Tanrı'ya inanası geliyor.»

«Ama tümüyle değil.»

Varşova başkaldırısını duymuştum. Yahudilerin hâlâ silahlanmaya devam ettikleri ve orada kalan son elli bin kişiyi gettodan çıkarma çabamıza direnmeye çalıştıkları söyleniyordu. Önemli değil, nasıl olsa sonunda biz kazanacağız. Ama babamın kardeşine bir şeyler borçlu olduğumu

hissediyordum. Mühendis de olsa, böyle düşüncelerini açıklarsa kısa zamanda başı belaya girerdi.

Pencereden yol işçilerine baktım. «İşçi olarak birkaç yüz Yahudi kullandığını söylediler. Fazla yiyecek, ayrıcalıklar. Kullanabileceğin Polonyalılar var oysa.»

«Ne olacak yani?»

«Yahudiler özel işlem için ayrılmışlardır. İşe yaramayana kadar kullanılıp sonra özel işlem görürler.»

«Doğrusunu söyle, Erik. Kelimesini söyle. Cinayet.»

Duymazlıktan geldim. «Sana Kızıl Ordu tutsakları bulurum. Güçlü kuvvetli ve aptal. Yahudilerinin yerini alırlar. Yahudilerin yaşamalarına izin verirsek, bir gün Almanya'yı mahvederler.»

«Benim işçilerimi rahat bırak.»

«Reich'ın düşmanlarına iyilik yapıyorsun, değil mi? Bu Yahudilerin çocukları... şeye yolladığımız çocuklar...»

Amcam birden üzerime atlayıp yakama yapışınca çok şaştım. Kuvvetli bir insan değilim. Oldum olası kavgadan nefret ederim. Kurt Amca'm ise uzun boylu ve güçlüdür. Yıllarca hep açık havada çalışmıştır. Ellerindeki gücü hissettim. Köpek yavrusuymuşum gibi sarstı beni.

«Seni pis katil seni, kendi elimle boğmalıyım seni! Kardeşime bir iyilik yapmış olurum böylece. Kaç ölü seni doyuracak, Binbaşı Dorf? Bir milyon mu? İki milyon mu? Kendini güvenlik içinde hissetmek için kaç ceset yanacak orada? Bütün bunlar sona ermeden bana bir insanlık kıvılcımı göster, Erik. İçinde dürüst bir şey kaldığını göster.»

«Çek elini üzerimden!» diyebildim sadece.

Beni tahta duvara fırlattı. Karşı koymadım. Silahım vardı, ama silah çekmek düşünülemezdi kuşkusuz. Ayrıca öfkesi hastalıklı bir iğrenmeye dönüşmüştü.

Üniformamı düzeltip adamlarımın bu utanç verici sahneyi görmediklerinden emin olduktan sonra amcama, Marta'nın o kadınlara özgü sezisiyle bana söylediklerini anlatmaya çalıştım. Eğer şu anda Yahudileri öldürmeyi durdurursak bunun bir suçu kabullenme anlamına geleceğini söyledim. İnsan yaptığı işin doğruluğuna inanıyorsa, bu hoşa gitmeyen bir şey ya da başkaları bunu yanlış yorum-

luyor diye ondan vazgeçemez. Cesaret buradadır işte. Çoğunlukla insanı rahatsız edici ve görünürde vahşi olan, ama büyük bir hedefin, uzun vadeli bir planın gerektirdiği şeyi yapabilmek.

«Ahlâksal bir şey yapıyoruz,» dedim. «Tarihsel bir zorunluluk.»

Bir daha üzerime geldi. Bu kez beni öldüreceğini sandım.

Ama yarı yolda durdu. «Çok iyi anlıyorum,» dedi. «Hepinizi çok iyi anlıyorum. Çık buradan!»

Öfkesi, mantıksızlığı beni şaşırtmıştı. Ama Hoess için çalıştığı, yol yaptığı, fabrikaları modernleştirdiği sürece yararlıydı. Üstelik bu vatan haini düşüncelerini, benim dışımda kimse bilmiyordu.

RUDİ WEİSS'İN HİKAYESİ

Babam annemin ölümünü bir gün sonra öğrendi. Lowy ile akşam yolda çalışmalarını bitirdikten sonra sahte kâğıtlarla kadınlar bölümüne geçtiler.

Koğuş bomboştu. Annemi ölüme götüren kadın kapolardan biri o koğuştaki bütün kadınların gaz odasına götürüldüğünü söyledi.

İki adam ağlamaya başladılar. Birbirilerine söyleyecek bir şeyleri yoktu. Birbirilerini avutamazlardı.

Sonradan biri bana babamın gidip uzun bir süre annemin ranzasında oturduğunu anlattı. Annemin çantasını açmış, üç beş parça eşyasına dokunmuş, içinden piyano notalarını almıştı. Groningstarsse'deki evimizden getirdiği sararmış, yırtılmış notaları, Mozart, Beethoven, Schubert, Vivaldi.

«Allah kahretsin,» diye ağlıyordu Lowy. «Neden kimse dur demiyor onlara? Neden Müttefikler buradaki demiryolunu, fırınları, gaz odalarını bombalamıyorlar?»

Babamın verecek cevabı yoktu.

***

18 Nisan 1943 Pazar günü, bir zamanların çekingen eczacısı Moses Amca'mın şimdi eylemci bir üyesi olduğu Yahudi Savaş Örgütü Almanların gettoda kalan Yahudilere karşı genel bir saldırıya geçeceklerini haber aldı. Bir gün sonra sabahın ikisinde başlayacaktı saldırı.

Anelevitz adamlarını topladı. Silahlar dağıtıldı, gettonun kilit noktalarına insanlar yerleştirildi. Ölümüne bir çarpışma olacaktı. Silahlı olarak dört yüz kişi vardı.

Bilmedikleri şey, harekâtın komutanı olan SS generali Von Stoop'un **yedi bin** kişilik bir orduyla üzerlerine geldiğiydi. Waffen SS, topçusu, tank ve uçaklarıyla ordu, Polonya polisi, iki tabur Alman polisi, bir tabur da Ukrayna, Litvanya ve Latviya'lı yedekler.

Silahlı Yahudiler küçük gruplar halinde gettonun üç merkez bölümüne gönderildiler: Nalewki ve Zemenhof Sokakları arasındaki merkezi bölgeyle Lezsno Sokağı yakınındaki fabrika bölgesi.

Bir apartmanın üst katında Moses Amca ile Zalman oturmuş bekliyorlardı. Oda karanlıktı ama ev sahipleri, inanılmaz bir şey, Hamursuz Yortusuna hazırlanıyorlardı. Bir kadın şamdanı yerleştiriyordu.

Moses Amca'nın birliğinde Zalman'dan başka Eva Lubin ile Aaron da vardı. Aaron odanın arkasında , bir cephane sandığının üzerinde uyuyordu. Yukarda sözünü ettiğim bölgelerde de böyle küçük silahlı gruplar beklemekteydiler. Sokaklar bomboştu.

Zalman esnedi. «Hamursuz, Weiss. 19 Nisan 1943.»

«Korkarım ki seninle ben yiyemeyeceğiz,» dedi Moses Amca.

«Dün akşamki yortuya katılabilirdik. SS'ler bizi davet ettiler. Hoparlörlü kamyonu duymadın mı?»

«Sahi mi? Giden oldu mu?»

«İlyas Peygamber bile gitmez artık.»

«Yalnız. Bu işim olmasaydı ben giderdim. Biliyor musun, Zalman, çocukken hiç fırsat bulup da o dört soruyu soramadım. Belki de dün gece General Von Stoop bana bu şerefi bahşederdi.»

«Belki. Seni öldürmeden önce.»

Eva amcamın birden kardeşiyle yengesini hatırladığını söylüyor. Bekârdı kendisi, artık ailesi kalmamıştı. Onları özlüyordu.

«Şu anda bir doktor olsaydı iyiydi,» dedi Zalman.

«Yaralılar için mi?»

Zalman başını salladı.

«Ben kurtaramayacağımız yaralılarımızı öldürmemiz gerektiğini düşünüyorum. Karşımızdakilerin nasıl insan olduklarını biliyoruz.»

Yeni söylentiler üzerinde konuştular sonra: Saldırıda yer alacak bir Yahudi polis mangası kurşuna dizilmişti; gettonun sonunu görmek üzere Himmler Varşova'ya gelmişti.

«Keşke dört yüz kişiden fazla olsaydık,» dedi Moses.

«Bu insanlar, bizim insanlarımız, silah kullanmak üzere yetiştirilmemişlerdir.»

«Ben öyle mi yetiştirildim sanki?»

İki adam karanlık sokağa baktılar. Birçok binadan Siyonist bayrakları sarkıyordu. Mavi çizgiler, mavi beyaz yıldız. Polonya bayrakları da vardı. Polonyalıların kendilerine katılacaklarını son dakikaya kadar umuyorlardı.

«Yarın Hitler'in doğum günü,» dedi Moses. «SS, kendisine armağan olarak bizi sunmak istiyor. Führer'in doğum günü onuruna Varşova temizlenecek.»

«Pastasının mumları,» dedi Eva.

«Ölüme rıza göstereceğimi hiç sanmazdım,» diye Moses içini çekti. «Ama razıyım artık. O Anelevitz bana çok şey öğretti. Bütün dünya bizim hepimizin koyun gibi ölüme gitmediğimizi öğrenecek.»

Arka odada bir ışık yandı.

«Işığı söndür,» diye Eva kadına seslendi.

«Hamursuz için yıkanıyorum,» dedi kadın.

«Karanlıkta yıkan.»

«Hamursuz,» dedi Zalman. «Onları eleştirmiyorum. Weiss, söyleyecek bir şey bulamıyorum sadece. Belki daha az geleneğe, daha az duaya ve daha çok silaha ihtiyacımız vardı.»

Odanın arka tarafında yaşlı bir adam başına takkesini geçirmiş, boynuna dua atkısını atmış, kutsal kitabını aç-

mıştı. Kendinden geçmişçesine eğiliyordu kitabın üstüne.

«Hoşgörülü ol, Zalman. Onların yaşamı buydu. Başka bir şey bilmiyorlardı ve bu, onları uzun süre birlikte tuttu. Belki de bu cehennem sona erince yine bizi bir arada tutacak budur.»

Aşağıdan davul sesleri, marş müziği geliyordu. Getto kapıları açılmış, silahsız bir getto polisi birliği boş sokaklara girmişti. Arkalarında yabancı yedekler vardı. Onlar silahlıydılar.

Bir hoparlörlü kamyon alanın tam ortasında durdu. Dostça bir ses yükseldi hoparlörden:

«Yahudi dostlarımıza mutlu bir Hamursuz Yortusu dileriz! Silahlarınızı bırakın! Barış içinde çıkın sokağa! Size hamursuz vereceğiz. Bu saçma direnmeyi unutun. Kendileri kaçarken sizi ölüme terkedenler tarafından aldatılıyorsunuz?»

Bodrumlarda atış eğitimi gören Moses Amca silahını doğrulttu ve bir el ateş ederek hoparlörü paramparça etti.

Kamyon geriledi. SS astsubaylarının emirleri üzerine getto polisi ve yedekler savaş düzenine girdiler.

Davullar çaldı yine. Sokağa doğru yürüdüler. Anelevitz ile diğer komutanlar cephanenin Almanlara saklanmasını söylemişlerdi.

«İlk gelenler bizim zavallı polislerimiz,» dedi Zalman.

«Bırak geçsinler.»

Eva başka bir pencereye gidip silahını doğrulttu. Aaron mermi kutularıyla diğer silahları getirdi.

«Litvanya, Litvia ve Ukrayna,» dedi Moses. «Hep eski tanıdık yüzler.»

«Ateş etmeyin,» diye Zalman fısıldadı.

«Bir gün bir Latvia'lıya bakıp, 'Dostum, Varşova gettosunda senin hayatını ben bağışladım,' diyeceğim.»

İnanılmaz bir biçimde içeri doluyorlardı. Şimdi alanda bir tabur Waffen SS vardı. Sahra telefonları, bir mutfak kuruvermişlerdi. Büyük bir askeri operasyondu bu.

«Haydi!» diye bağırdı Zalman.

Alanın çevresindeki yarım düzine binadan aynı anda

ateş açıldı. Yüksek sesle marşlar söyleyerek Nalewki ve Gensia Sokaklarının keşiştikleri köşeye yürüyen Almanlar biçildiler. Ölü ve yaralılar sokakta bırakıldı.

Moses, Zalman, Eva ve Aaron'un arkasında saklandıkları pencere gibi pencerelerden, balkonlardan, damlardan açılan ateş Nazi birliğini darmadağın etti, gerilediler.

Aşağıdan Alman subaylarının sesleri geliyordu:

«Neredeler?»

«Geri çekilin!»

«Saklanın!»

Moses Amca silahını bir daha doğrulttu.

«Gökyüzünde bir Tanrı varmış sonunda. Az daha kuşkuya düşecektim.»

«İnsan bunu gördükten sonra mutlu ölebilir,» dedi. Zalman. «Bak nasıl çekiliyorlar.»

Silahına yeni bir şarjör takan Moses, «ilk kez olarak Davud'un kanını hissediyorum damarlarımda,» diye cevap verdi. «İnan bana, bu reçete yapmaktan bin kere daha iyi.»

Almanlar birkaç kez toplanıp ölü ve yaralılarını almaya çalıştılar, ama her seferinde bir ateş duvarı karşısında gerilediler. Bazen de silahlı Yahudi grupları sokağa iniyor ve Almanlarla binadan binaya çarpışıyorlardı.

İlk silahlı çatışma yaklaşık olarak iki saat sürdü. Sabah altıdan sekize kadar. İnanılmayacak bir şey, Yahudiler arasında yaralanan bile olmamıştı. SS'leri gafil avlamışlardı.

Gettoya girip Yahudilerle savaşmaya tenezzül ederek kendini alçaltan Alman generali Von Stoop sonradan yazdığı raporunda, 'Yahudi direnişi beklenilmedik bir şeydi, şaşılacak kadar güçlüydü ve tam bir sürpriz olmuştu. Gettoya ilk girişimizde Yahudiler ve Polonyalı haydutlar, saldıran kuvvetlerimizi, tanklar ve panzerler de dahil olmak üzere geri çekilmek zorunda bıraktılar,' diye yazıyordu. 'Polonyalı haydutlar' dışında hepsi doğruydu bunların Çarpışanların hepsi Yahudiydi.

Naziler daha büyük bir güçle geri geldiler. Yine Ukraynalı ve Baltıklı uşaklarını öne sürüyorlar, kendileri artık

tankların arkasına sığınarak gettoya giriyorlardı. Sokağın ortasında marşlar söyleyerek, yürümek yoktu artık. Yahudilerin bir Alman askeri görür görmez teslim olacaklarını umamazlardı.

Moses ile diğerleri arka odadaki ailenin Hamursuz duasını okuduğunu işittiler.

«Musa büyüdüğünde bir Mısırlının bir İbrani'ye vurduğunu görünce o da Mısırlıya vurdu. Musa, Firavun'dan kaçtı ve...»

Masadaki küçük çocuk, «Bu gecenin diğerlerinden ne farkı var?» diye sorunca Zalman ile Moses gülmekten kendilerini alamadılar. Evet, başka bir geceydi bu. Yahudi halkının tarihindeki hiçbir Hamursuz gecesine benzemeyen bir gece.

Arka odadaki adam ibranice olarak, «Babalarımızın Tanrısı ulu Tanrıya yalvardık ve Tanrı sesimizi duydu, sıkıntımızı, acılarımızı, ezildiğimizi gördü...»

Bir süre dinlediler. Moses, «Haydi biz de katılalım,» dedi.

Hep birlikte okumaya başladılar:

«Tanrı bizi güçlü bir elle, kollarını uzatarak, büyük mucizeler göstererek Mısır'dan çıkardı.»

***

Az sonra artık bulundukları yerde kalamazlardı. Tank ve topçu da girmişti gettoya. Havan topları ilk ateşin açıldığı damlara mermiler atmaya başlamışlardı.

Moses aileye duayı yarıda bırakmalarını emretti. Tanrı durumu anlardı. Oradan çıkmak zorundaydılar. Damda bir havan mermisi patladı. Kadın kutsal kitapları, tabakları, şarap kadehlerini topladı. Diğerleri de arkasından çıktılar.

İkinci havan mermisi de binanın yanına çarpmıştı. Dökülen molozlardan Zalman'ın sol kolu yaralandı.

«Burada tutunamayız,» dedi Moses. «Çok güçlüler. Herkes silah ve cephanesini kapsın, tünellere gidelim.»

On dakika sonra, bütün dehlizleri fareler kadar bilen Aaron'un ardından başka bir apartmana girmişlerdi.

Burası Mila ve Zamenhofa sokaklarına açılıyordu ve çevredeki binaların çok mükemmel ateş alanları vardı. Bir makineli tüfekle, molotof kokteylleri, el bombaları ve otomatik tüfeklerle silahlı birkaç kişi bulunuyordu.

Moses ile arkadaşları kavşağa giren ilk Alman tankının Molotof kokteylleriyle bir cehenneme döndüğünü görünce sevinçten ne yapacaklarını bilemediler. Tank mürettebatı diri diri yanmıştı. Diğer iki tank geri çekildi. Alman askerleri tankların arkasına sığındılar.

«Yine çekiliyorlar,» dedi Moses.

«Çaprazа düştüler,» dedi Zalman. Bir eliyle ateş ederken Eva diğer kolunu sarıyordu.

Biri bir Siyonist bayrağı çıkarıp pencereye astı.

«Aferin,» dedi Moses. «Görsünler eşşoğulları! Kim olduğumuzu bilsinler.»

Almanlar yine çekiliyorlardı.

«Neler hissediyorsun, Zalman?»

«Kolum iyi.»

«Kolunu sormadım. Bu eşşoğulların kaçtıklarını görünce, demek istedim.»

«Bu her şeyden üstün, Weiss.»

Savaş yirmi iki gün sürdü. Subaylarının yenilgilerinden bıkan Von Stoop sonunda komutayı ele aldı. En yoğun savaşlar sırasında amcamla arkadaşları diğer direnişçilerle birlikte Muranowski Alanındaki mevzilerini terketmediler. Von Stoop önce uçaksavar topçusunu getirdi. Tek tek bütün direniş yuvalarını kazıyacaktı.

Bu savaşta Iwanewski adında birinin önderliğinde altı Polonyalı Hıristiyanın da gettoya girip Almanlara karşı savaştıklarını belirtmeliyim. Dördü Yahudilerle yanyana çarpışırken öldü. Bunlar kendilerinden özel olarak söz edilmesi gereken insanlardır.

23 Nisan'da Yahudiler hâlâ kentin çeşitli yerlerindeki mevzilerinde savaşmaya devam ediyorlardı. Dünyanın Yahudi direnişini öğrenmesinden çılgına dönen Himmler, Von Stoop'a öfkeli bir telgraf gönderdi:

«Varşova gettosundaki toplama işi sarsılmaz bir kararlılıkla ve mümkün olduğu kadar acımasızcasına sona

erdirilmelidir. Saldırı ne kadar güçlü olursa o kadar iyi. Son olaylar bu Yahudilerin gerçekten ne kadar tehlikeli olduklarını göstermiştir.»

Ben psikolog değilim, ama karım epey psikoloji okumuştur. Himmler'in korkak olduğunu, zayıflardan, küçük düşmekten, açığa çıkarılmaktan korktuğunu söylüyor. Milyonlarca silahsız, çaresiz masumun öldürülmesini emrettikten sonra şimdi dört yüz silahlı Yahudinin önünde titriyordu.

Himmler'in generallerine bu telgrafı gönderdiği gün Anelevitz de 'Âri' kesiminde ilişkisi bulunduğu kişilere savaşa katılmaları için son bir çağrıda bulunuyordu.

«Gettodaki Yahudiler sonunda kendilerini savunuyorlar ve intikamları olumlu bir yöne dönüştü. Yahudi direnişçilerinin üstün ve kahramanca savaştıklarına ben tanığım...»

Mevziler giderek azalıyordu. Artık gece çarpışmaları başlamıştı. Almanlar gündüzün gettoya girmeye cesaret edemiyorlardı. Gündüzleri havadan bombalıyorlar, yangın bombaları atıyorlardı. Getto sistemli bir biçimde ablukaya alınmıştı. Direnişçiler günlerinin sayılı olduğunu biliyorlardı. Almanlar tam bir askeri harekât yürütmekteydiler.

Savaşın en iğrenç anlarından biri de Polonyalı sivil ve çocukların getto kapılarının dışında durup yanan binalardan kendilerini sokağa atıp ölen Yahudi kadın ve erkekleriyle alay etmeleri, onları alkışlamalarıdır.

«Bir tane daha!» diye bağırıyorlardı.

«Hoop! Bir tane daha geliyor!»

Ama Polonyalı subay cesur Iwanski Yahudilerle birlikte çarpışmak için yine gelmişti. Kardeşi öldürülmüş, oğlu ağır yaralanmıştı. Çok az kimse tanıyordu kendisini. Bizi pek çok Polonyalı terketmişse, biz ölürken pek çok Polonyalı gülmüşse de, yine bir onuru ayakta tutacak bir Iwanski vardı.

8 Mayıs'ta direniş artık bir avuç mevziye sıkışmıştı. Gizli kaçış yolları olarak dehlizler araştırılmıştı. Ama bunların sayısı pek azdı. Almanlar da aynı şeyi yapmışlar ve pek çoğunu tıkamışlardı.

Mila Sokağı 18 numaradaki mevzide Anelevitz komutanlarına telefonla direnmeleri için, dışardan yardım beklemeleri için yalvarıyordu. Polonyalılara yeni çağrılarda bulunuluyordu. Teslim söz konusu değildi.

Max Lowy'nin eski baskı makinesinde son bir çağrı basıldı.

Artık cephanesiz kalan Moses, Zalman ve diğerleri saklandıkları yerin nemli duvarlarına dayanmışlardı.

«Kaç gün oldu, Zalman?»

«19 Nisan'da başladık. Mayısın dokuzu bugün. Yirmi gün geçti ve hâlâ yenemediler bizi.»

«Hitler'e doğum günü armağanını vermedik,» dedi amcam.

«Verdik. Ama istediği armağan değildi bu.»

Anelevitz, Eva'nın mürekkepli parmaklarından aldığı kâğıdı okudu:

«Binlerce kadın ve çocuk diri diri yanıyorlar binalarda. Alevler içinde insanlar meşaleler gibi atlıyorlar pencerelerden. Ama savaşa devam ediyoruz. Sizin ve bizim özgürlüğümüz için bir çaba bu. Auschwitz'in, Treblinka'nın, Belzek ve Maidanek'in intikamını alacağız. Yaşasın özgürlük. Katil işgalcilere ölüm. Yaşasın Alman barbarlarına karşı ölümüne savaş!»

Yakalanan bir Almanın üniformasını giymiş genç bir getto savaşçısı öne çıktı. Anelevitz kâğıtları verdi. «Bunlarla birlikte duvarı aşmaya bak. Yolun açık olsun!»

Eva üzüntüyle baskı makinesine baktı. «Kâğıdımızın sonuydu,» dedi.

***

Ancak SS'ler bölgede devriye geziyorlardı. Bütün kapılardan, dehlizlerden, lağım kanallarından çıkışlar göz altında tutuluyordu.

Kâğıtları taşıyan genç üzeri moloz kaplı bir bodrum kapısından çıktığı anda iki SS tarafından vurulup öldürüldü.

***

Diğerleri bekliyorlardı.

«Ben hiçbir zaman cesur bir insan olamadım,» dedi Moses Amca.

«Ben de!» diye Zalman atıldı.

Eva gülümsedi. «İkiniz de yeteri kadar cesursunuz.»

«Ama bir şey öğrendim,» dedi Moses. «Hepimiz öleceğiz nasıl olsa, neden bunu değerli bir şey yapmayalım?»

Alçak sesle konuşuyorlar, üstlerindeki sokaktan gelen ateş seslerini dinliyorlardı. Aaron soluk soluğa girdi içeri. Nazi üniformalı genci çıkış deliğine o götürmüştü. «Vurdular onu,» dedi. «Biliyorlar.»

Şimdi üzerlerindeki ayak seslerini, bir kamyon gürültüsünü, verilen emirleri duyuyorlardı.

Birden ekşimsi, boğucu bir koku dolmaya başladı mahzene.

«Gaz,» dedi Moses. «Herkes yüzünü örtsün... ıslak bez kullanın.»

Eva, çocuklarını kucaklayan anaları anımsıyor. Şimdi ağlamalar da başlamıştı artık. Yaşlı bir adam dua ediyordu.

Anelevitz ayağa kalktı. Sakin bir sesle:

«Bitti,» dedi.

Zalman yanına yaklaştı. «Ya haplar?»

«Herkese yetecek kadar yok.»

«Belki içlerinden bazıları çıkmak, talihlerini dışarda denemek isterler.»

Anelevitz başını eğdi. «İstediklerini yapmakta serbesttirler artık.»

Millet öksürüyordu. Ayrıca üstlerindeki kalın duvarlara top mermileri düşmeye başlamıştı. Dar uzun oda sarsılıyordu. Son yaklaşmıştı.

Moses Amca bir grubun yanına gitti. «Çıkmak isteyen varsa ben yolu gösteririm.»

«Ben de diğerlerini alırım,» dedi Eva.

Aaron ile diğerleri de Moses'in arkasından yürüdüler. Eva başka bir lağım kanalı arayacaktı. Böylece duvarların dışına çıkabileceğini umuyordu.

Moses, Zalman ile Anelevitz'i kucakladı. «Elveda, dostlarım.»

Zalman amcamın elini sıktı. «Elveda, Weiss. Birbirimizi pek iyi tanıyamadık doğrusu.»

«Bir dahaki sefere, Zalman.»

«Elbette.»

Biri getto şarkıları okumaya başladı. Sonra Siyonist marşı olan Hatikvah'ı okudular.

Bir sıra insan Moses'in, bir sıra insan Eva'nın arkasına dizildi.

«Ama korkarım sizi vaat edilen topraklara götüremeyeceğim. Sıradan çıkmayın. Aaron sen arkadan gel. Onur ve cesaretle yürüyelim.» dedi Moses Amca.

Amcam bir yana yürüdü, Eva öteki yana.

SS'ler onları bekliyorlardı. Belki de ünlü fotoğrafı görmüşsünüzdür. Yıkıntılar arasında bir delikten çıkan avurtları çökmüş, silahsız Yahudiler ve kendilerine silahlarını doğrultmuş sırıtarak bakan askerler.

Aşağıdaki mahzende Anelevitz ile birlikte birçok kişi, Masada kahramanları gibi, kendi canlarına kıymışlardı.

«Size bir şey yapılmayacak,» dedi bir Alman teğmeni. «Üzerleriniz arandıktan sonra kaydınız yapılacak. Hepiniz duvara dönün, ellerinizi havaya kaldırın.»

Moses, Aaron ve bütün direniş arkadaşları duvara döndüler.

«Gelin çocuklar,» dedi Moses Amca. «Elele tutuşup dua edelim. Lütfen biri başlasın, benim sesim biraz paslandı da.»

Bir yanındaki Aaron Feldman'ın ve diğer yanındaki yaşlı bir kadının elini tuttu. Yirmi gün önce evinde Hamursuz duasını eden adam duaya başladı.

«Shema İsrael Adonai Elohenu, Adonai Ehud...»

Silahlar ateş kusana kadar dua edip inançlarını tazelediler. Hepsi öldü.

Eva Lubin'le gidenler daha talihliydiler. Tam otuz saat Varşova lağımlarında dolaştılar. Bir sabah başları üzerinde bir patlama duydular, gün ışığını gördüler ve kentin varoşlarında dışarı çıktılar.

Bir grup Yahudi partizanla bağlantı kurulmuştu. Bir kamyon bekliyordu kendilerini. Varşova getto başkaldırısından sağ kalan bir avuç insan ormana götürüldüler. Kentte direniş sona ermişti.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Auschwitz
Ağustos 1943

Giderek uzaklaşıyorum Berlin'den.

Üstlerimi, özellikle Kaltenbrunner ile Eichmann'ı, hiç bu kadar işi bitirmeye istekli görmemiştim. Neden acaba? Savaşın kaybedilmesi bir zaman sorunu artık. Geçen gün Mussolini tutuklandı. Sicilya istila edildi. Rusya'daki son saldırımız başarısızlıkla sonuçlandı. Epey büyük bir Kızıl Ordu gerilla birliğinin Karpatlar cephesini yardıkları söyleniyor. Sınırlarımızdan ancak beş yüz mil ötesi.

Bugün Auschwitz'de Hoess'le, Zyklon B'nin yeterli miktarda olup olmadığını, Eichmann'ın taşımalarının zamanında yapılıp yapılmadığını denetledim.

Auschwitz ve diğer imha kamplarının — bu sözcüğü kullanmaya nasıl da alıştırdım kendimi — yükü daha da ağırlaşacak. Varşova ortadan kaldırıldıktan sonra, Himmler şimdi de, bütün Polonya gettolarının bir an önce temizlenmesini istiyor. Bunun bir tek anlamı var: bize daha çok iş düşecek.

Burada, bazı Avrupalıların bizim planlarımızı onaylamadıklarını belirtmeliyim. Örneğin kendilerini hiç saymadığım bir Slav ırkı olan Bulgarlar bize karşı çıkıyorlar, Yahudilerini ülke içinde dağıtıp saklıyorlar. İtalyanlar güçlük çıkarmaya devam ediyorlar, işbirliği yapmayı reddediyorlar, Yahudileri manastırlara, kırsal bölgelere gönderiyorlar. Birliklerimize bu biçimde karşı konulduğu zaman buna hemen hemen uysallıkla boyun eğip başka bir yöne dönmeleri beni çok rahatsız ediyor.

Her ne olursa olsun, bu sıcak öğleden sonrası Auschwitz'de subaylar lokantasında yemek yedim. Eichmann ve Hoess de yemekteydiler. Her zaman olduğu gibi serinkanlı, kendilerini görevlerine adamış ve yeni yeni planlarla dolu. Nehir küllerden tıkanmak üzere. Şimdi fırınlardan çıkan külleri kamptan biraz ötede bir tarlaya boşaltıyorlar.

Gözümün ucuyla Kurt Amca'mın yemek salonuna girdiğini gördüm. Beni görmezlikten gelerek tek başına oturdu, piposunu içmeye başladı. Şantiyede bana el kaldırmaya cesaret ettiğinden bu yana konuşmuyoruz.

Marta'dan gelen mektubun yarısında birden heyecanlandım.

«Kötü bir haber mi?» diye Eichmann sordu.

«Tanrım! Bizim sokak bombalanmış!» dedim.

Eichmann, İngilizlerle Amerikalıların insan yaşamına, kentlerin kültürüne hiçbir saygıları olmayan barbarlar olduklarını belirtti. «Churchill vahşi bir insan, savaş uçaklarını masum sivillerin üzerine salıyor,» diye Hoess ekledi.

Marta, mektubunda, hava baskını sırasında çocuklarla bir sığınakta güvence altında olduğunu yazıyor. Apartmanımız da hafif hasar görmüş, güzelim piyanomuz düşen moloz parçalarıyla çizilmiş.

Marta'nın mektubunda bir haber daha vardı. Yahudiler konusunda verdiği vaazlar için uyarılarımı dinlemeyen Peder Lichtenberg Dachau'da ölmüş. Ölüm nedeni bilinmiyor. Biraz üzüldüm diyebilirim adamcağıza. Akıntıya kapılıp gitme gerekliliğini, kaçınılmazı kabul etme gerekliliğini anlamamıştı. Lichtenberg'in ölümünü Hoess ile Eichmann'a söyledim. İlgilenmediler. Neden ilgilensinler ki? Bir ölüm, sıradan bir insan ya da bir papaz, Alman ya da Yahudi ne farkeder ki? Önemli olan Avrupa'yı Yahudilerden arındırmaktır; bunu hepimiz biliyoruz; görevimizin ne denli acil olduğunu da biliyoruz. Bu imha kampanyası Führer'in bize öğrettiği her şeyin merkezi ve en önemlisidir. Hareketimizin çekirdeği, kaldıracıdır. Bu bir araç ya da amaç değil, Nordik aritokrasinin egemen olduğu ırksal açıdan saf bir Avrupa'ya varmanın araç ve amacıdır.

Eichmann çatalıyla bıçağını elinden fırlattı. Önündeki

eti yemedi. «Hoess, şu bacalardan çıkan kokuya dayanılmıyor artık. Her gün daha berbat oluyor. İnsan böyle bir yerde yemeğini nasıl zevkle yer?»

Hoess'in iştihasına diyecek yoktu. Çekoslovak birasını içti, şnitzelini silip süpürdü. «Hiçbir şey yapamayız, Eichmann. Günde on iki bin kişi işlem görüyor. Hiçbir kamp bu düzeye erişemedi. Theresienstadt'ı da kapatacaklarmış diye duydum. Romanya, Macaristan da Yahudilerini bize gönderecekler. Kırk altı fırın yetmeyecek yakında.»

«Hepimizin başında bin tane sorun var, Hoess. Ben de hâlâ trenleri alabilmek için orduyla boğuşup duruyorum. Eşşoğluları vagonların Rusya'daki orduları için gerekli olduğunu söylüyorlar. Hangisinin önceliği var diye soruyorum ben de. Rusya mı yoksa Yahudileri ortadan kaldırmak mı? Cevap veremediler. Büyük şefin emirlerini biliyorlar.»

Eichmann ile Hoess'in sesleri yükselince konuşulanları Kurt Amca'nın duyabileceğini farkettim. Zaten yemek yememişti. Piposunu içiyor, kahvesini yudumluyor ve asık yüzüyle bütün konuşulanları dinliyordu.

Birden öfkeyle kalktı yerinden, masanın üstüne birkaç mark bıraktı ve yanımızdan geçti gitti. Geçerken de yüzüme kendisine ait olduğunu sanmadığım bir nefret ve iğrenmeyle baktı. Sonra çıkıp gitti.

Kurt'un gözlerinde yine, ben küçükken babamın yüzünde gördüğüm aynı öfkeli bakışları gördüm. Yetişkinler hoşnutsuzluklarıyla çocuklarında ne derin yaralar açtıklarını bilirler mi acaba?

Amcama bir ders verme gereğini duydum. Bana karşı gösterdiği o ahlâk üstünlüğünü yatıştırmalıydım. Hoess'e Yahudi işçi çalıştırma politikasının ne olduğunu sordum. Her zaman olduğu gibi, diye cevap verdi; yalnız şimdi biraz daha 'hızlandırılmış'. Yani Yahudiler yalnızca 'özel işlem'e tabii tutulana kadar çalıştırılmakla kalmayıp, mümkün olduğunca, hatta çalışacak kadar güçlü olsalar bile, yerlerine Polonyalı ve Ruslar alınmaktaydı.

«Yollarda çalışan yüzlerce Yahudi bulunduğunu duydum,» dedim. «Oysa onların yerini alabilecek sürüyle Hıristiyan var.»

«Şu halde işe onların alınmaları gerek,» dedi. «Her şeyin ardından koşamıyorum, Dorf.»

Görüşünü bir kez daha tekrarladı. Şu anda Auschwitz'de bulunan ve bundan sonra gelecek olan tüm Yahudiler 'özel işlem' göreceklerdi. Yetenek, güç ve ayrıcalık kabul edilmeyecekti artık. Kurt Amca'nın Yahudileri için Hoess'e bir uyarı göndermeye karar verdim.

RUDİ WEİSS'İN HİKAYESİ

Babam son darbeyi 1943 yılının ağustos ayında yedi, Kesin tarihini saptayamadım bunun.

Ayın ortalarında, Berlin ve Varşova'da birlikte olduğu arkadaşı Lowy ve diğer bütün yol işçileri işbaşından alınıp gaz odasına götürüldüler.

Babam, Lowy ve (o günü atlatıp sağ kalan ve bana hikâyeyi anlatan) bir üçüncü kişi yol makinesinde çalışıyorlardı. Üçüncü adam yeni gelen birinden bir haber duymuştu. Varşova gettosu ayaklanmıştı. Pek çok Alman öldürülmüştü. Yahudi savaşçıları bastırmak için tank, uçak ve topçu kullanmışlardı. Direniş silinip süpürülmüştü ama Almanlar bunun için yedi bin kişilik bir kuvvet kullanmak zorunda kalmışlardı.

Onlar bu olayı konuşurlarken bir SS çavuşunun Kurt Dorf'a yaklaşıp bir kâğıt verdiğini gördüler. Aralarında bir tartışma oldu. Ama bir sivil olan Dorf'un yetkisi pek sınırlıydı. Çavuşun yüksek sesle, «İşçiler değiştirilecek,» dediğini duydular.

Beş altı SS göründü.

Karl Dorf'a çalışan bütün Yahudilerin ikili sıra halinde dizilmeleri istendi. Bitlerden temizlenmeye götürülüyorlardı. Yeni bir tifüs salgınından korkulmaktaydı.

Bir duraklama oldu. Sonra toplandılar. Kimi ağlamaya başlamıştı. Biri dizüstü çöküp SS çavuşunun çizmelerine sarıldı.

«Bunu yapmamalı,» dedi babam. «Hiç olmazsa onurunu koruyarak gitmeli.»

Lowy yutkundu. «Bu iş de burada biter, doktor.»

«Öyle. Seninle uzun bir yol yaptık.»

«Pek tatil de sayılmazdı, doktor.»

Beton binalara, uzaktaki bacalara doğru yürüdüler.

«İyi bir dosttun, Lowy,» dedi babam. «Ve kusursuz bir hasta. Faturanı hep zamanında ödedin, hiç de yakınmadın.»

Lowy gözyaşlarını önlemeye çalıştı. Gardiyanlara baktı. «Doktor... neden saldırmıyoruz üstlerine? Nasıl olsa öleceğiz. Belki birkaçını da birlikte götürürüz öteki tarafa. Neyimiz var bizim?»

«Bütün yaşamımız boyunca böyle bir şey yapmamak üzere eğitildik, hepsi bu kadar.»

Yapımında çalıştıkları tozlu yolda yürümeye devam ettiler. Bir kez baktılar arkalarına. Mühendis kollarını kavuşturmuş, tek başına durmuş onlara bakıyordu.

«Elini ver, Lowy,» dedi babam.

«Kendimi çocukmuşum gibi hissediyorum. Okula ilk başladığım gündeki gibi.»

Babam yaklaşan dehşeti hafifletmek için şaka yapmaya çalıştı. «Lowy, hiç safra kesene baktırdın mı? Yıllardır uyarıyorum seni, Groningstrasse'deki muayenehaneme ilk geldiğin günden beri.»

«Bu sonbahara baktırırım.»

Yürümeye devam ettiler. Aralarında sendeleyenler vardı. Biliyorlardı.

«Ölmek için ne kötü bir yol,» dedi Lowy.

Arkalarından biri seslendi:

«Belki de gerçekten dedikleri gibidir, bitleri temizlemek için.»

Lowy başını salladı. «Öyle.» Nasırlı ellerine baktı. «Hey Allah kahretsin, tırnaklarımın altında kara mürekkep var, doktor. Belki de bastığımız broşürlerin bir yararı olmuştur.»

«Eminim,» dedi babam.

Birkaç saat sonra iki bin kişiyle birlikte gaz odasına sokuldular.

***

Eylül ayında Saşa Amca, en son kamp yerimize yakın demiryolundan bir tren dolusu Luftwaffe pilotunun geçeceğini haber almıştı. Demiryolunu havaya uçurup pilotlara baskın düzenlemeye karar verdi.

Şimdiye kadar Ukraynalı milislere olsun, Almanlara olsun bir düzine kadar baskın düzenlemişsek de bu, en büyüğü olacaktı. Aramızdan kaybettiklerimiz olmuştu ama aile kampı Saşa Amca'nın liderliğinde bütünlüğünü koruyordu. Artık silahımız da, yiyeceğimiz de boldu. Silahlı olup meydan okuduğumuzu gören yörenin çiftçileri bizi artık saygıyla karşılamayı öğrenmişlerdi.

Helena da bizimle gelmekte ısrar etti. Benim karşı koymama rağmen birkaç baskına katılmıştı ama ben özellikle bu baskından çok korkuyordum. Çok tehlikeliydi bir kere. Trenlerin önünde ve arkasında her zaman ağır makineliler bulunurdu.

Saşa beni demiryoluna dinamit bağlamaya gönderdi. Çok sıcak bir gündü. Üzerimdeki ince gömlek bile terden sırılsıklam kesilmişti. Demiryolunun iki yanında, ağaçlar ve çalılar arasında, içlerinde Helena, Yuri ve Nadya da olan bir düzine kadar partizan bekliyordu.

Patlayıcı maddeler konusunda pek çok şey öğrenmiştim. Bu tür şeyleri öğrenmek hiç güç değil zaten. Güç olan bunları işler duruma sokacak cesareti bulabilmek. (Tamar, İsrail'de Yahudilerin bir gece içinde asker olduklarını söylüyor. Silahlı ve eğitilmiş askerler olarak bir zamanlar korkak getto sakinleri olduklarını unutturmuşlardı dünyaya.)

Uzaktan bir tren düdüğü duyuldu.

«Çabuk ol,» dedi Saşa.

«Zamanımız var,» diye seslendim. Dinamit çubuklarının iyice bağlı olduklarını, kapsüllerinin yerinde bulunduğunu bir kez daha kontrol ettim. Ağır tekerleklerin basıncıyla patlayacaklardı. Patlama olur olmaz da otomatik silahlar ve el bombalarıyla vagonlara saldıracaktık. O güne kadar en büyük eylemimiz olacaktı bu.

Son düğümleri de attım, sonra çalıların arkasına geçerek makineli tabancamı hazırladım.

Helena yanımdaydı. Ufak tefek ve savunmasız görü-

nüyordu. Ama onun da elinde makineli tabanca, boynunda bir dizi el bombası vardı.

«Ne gerdanlık ama,» dedim.

«Gurur duyuyorum.»

Yanağından öptüm. Korkuyordu. Hepimiz korkuyorduk. Ama bunu göstermemeyi öğrenmiştik. Merhamet dilenmeyecektik artık. Teslim olacağımıza ölecektik.

Saşa Amca trenin geleceği yöne kulağını dikmiş bekliyordu. Endişeli gibiydi.

«Ne var?» diye sordum.

«Duracaklar sanırım.»

Hepimiz kulak kesildik. Yolun ilersindeki dönemecin arkasında lokomotifin yavaşladığı duyuluyordu. Sonra koca makine içini çekti ve sustu.

Bekledik. Saşa'yı hiç bu kadar sıkıntılı görmemiştim. Bana başını sallayarak, «Rudi biraz yaklaş da bak bakalım ne oluyor,» dedi.

Tabancamı kollarım arasında tutarak yüzüstü süründüm ve demiryoluna yaklaştım. Bir iki metre daha sürününce lokomotifi gördüm. Durmuştu.

Öndeki vagonun üstünde başında üç beş kişinin durduğu bir makineli tüfek vardı. Adamlar çevrelerine bakıyorlardı. Tren, yerleştirdiğim dinamit çubuklarından elli metre kadar beride durmuştu. Bir şeyden kuşkulanmış olmalılardı. Belki de yalnızca bir güvenlik önlemiydi bu. Çevrede partizan birlikleri olduğunu biliyorlardı.

Sonra beş altı tane tepeden tırnağa kadar silahlı erin trenden indiklerini gördüm. Adamlar ağır ağır hat boyunca yürümeye başladılar.

Saşa ile diğerlerinin yanına döndüm.

«Öncü çıkardılar.»

Saşa kaşlarını çattı. «Biri haber vermiş olmalı. Hemen kaçalım buradan.»

«Onları baskına uğratabiliriz,» dedim. «Bırak gelsinler.»

«Olmaz. Ancak üstünlüğümüz varken hareket edebiliriz. O ağır makinelilerle hepimizi biçerler. Herkes geriye.»

Ormana girdik.

Almanlar bir şeyden kuşkulanmış olmalılar ki birbiri ardından yağan komutlar duyduk, demiryolunun kenarındaki taşlar üzerinde de ayaksesleri vardı şimdi. Tren de ağır ağır yaklaştı, ama dinamitlere kadar gelmeden durdu.

Sonra birdenbire makineli tüfekler ateşe başladılar Çevremizde dallar parçalanıyordu.

«Dağılın!» diye bağırdı Saşa Amca.

Helena'nın kolundan tuttum, ormanın içine doğru koşmaya başladık. Dallar yüzümüze çarpıyor, üstümüzü başımızı yırtıyordu. Dönüp ateş etmek, onları durdurmaya çalışmak istiyordum. Hemen arkamızdan geliyordu sesleri.... çizme gürültüleri, almanca konuşmalar, silah sesleri.

Birden Helena vuruldu. Hâlâ elimi tutmuş olarak gık demeden düştü yere.

Durup üzerine eğildim. Yüzü soluk ve sakindi. Acı çekmiyordu. Kurşunlar sırtından girmiş ve o anda öldürmüştü onu. Her zaman olduğundan daha ufak tefek, daha güzeldi yattığı yerde. Başımı göğsüne gömdüm.

Beni neden öldürmediklerini bilmiyorum. Kafama yediğim bir dipçik darbesiyle kendimi kaybettim.

***

Çetemizden birkaç kişi kaçabildi. Yuri ve Helena ile birlikte dört ölü vermiştik. Ben ve diğer iki genç (hâlâ bilemediğim bir nedenle) öldürülmeden Kızıl Ordu tutsakları için ayrılan toplama yerine götürüldük.

Oysa partizanlar görüldüğü anda öldürülürlerdi. Belki de bize işkence edip tüm partizan hareketi konusunda bilgi almak istiyorlardı.

Yiyecek vermediler. Ancak susuzluktan ölmeyecek kadar su veriyorlardı. Sonra hiç beklenilmedik bir anda bir komut kargaşası içinde bir hayvan vagonuna doldurulduk.

Ölüme götürüldüğüme emin olarak bir köşeye çömelmiştim. Belki de epey köşe kapmaca oynamıştım artık ölümle. Helena'nın kurşun yağmuru altındaki sessiz ölümünü düşündüm. Şimdi o yoktu artık, ben yaşıyordum. Kendimi suçlu ve değersiz hissediyordum. Onu, o aptalca düşünce-

sinden caydırmalıydım. Sarsılarak ilerleyen gürültülü vagonda uzun bir süre ağladım. Sonu gelmeyen bir yolculuktu bu. Adamlardan biri Polonya'ya gitmekte olduğumuzu söyledi. Yol işaretlerini görmüştü.

Öldürüleceğimizden emindim artık. Belki de daha önce köle işçi olarak çalıştırırlardı bir süre.

Sonunda tren Sobibor adında bir kentte durdu. Bir iki mil kadar yürüdükten sonra bir toplama kampına vardık — beton direklere gerilmiş dikenli teller, ışıldaklar, yüksek bir çit, köpekler, nöbetçiler. Sıkıntılı bir yerdi. Uzakta bacalar tütüyordu. Bir ölüm kampı.

Beni soktukları koğuşta bir ranzaya tırmandım ve uzun, karabasanlarla dolu bir uykuya daldım. Berlin'deki çocukluğumu, oynadığım oyunları görüyordum, zihnimde korku ve yenilgi zamanıydı. Uyandığım zaman, yıllardanberi olduğu gibi Helena'yı yanımda bulacağımı sandım. Adını söylemiş de olabilirim. Ama bir daha ağlamadım. İçimde büyüyen bir boşluk duygularımı, kalbimi yiyip bitirmişti. Ölmüştü Helena. Davamız yitirilmişti. Bir daha ne Saşa'yı ne de partizan dostlarımı görecektim.

Koğuş kalabalık, sıcak ve pis kokuluydu. Ama şaşılacak kadar sakindi. Adamlardan bir kısmı alçak sesle rusça konuşuyordu. Bir iki sözcük anlıyordum arada. Uyuma taklidi yaparken bir ranzada oturan beş altı kişi gördüm. Bir kutunun üzerindeki bir resme bakıyorlardı.

Onlarla benim aramda duran biri beni gözetlemek için yerleştirilmiş olmalıydı.

«Mayın tarlası, işte şurada ve şurada,» dediğini duydum.

Partizanlarla ve Helena'yla geçirdiğim yıllarda epey rusça öğrenmiştim. Dinledim.

«Çift sıra dikenli tel,» diyordu adam. «Tel makası gerekli olabilir.»

«Ya SS koğuşları?» diye biri sordu. «Su kulesinin üstündeki makinalı?»

«Onları susturmak zorundayız.»

Başlarının bir Kızıl Ordu yüzbaşısı olduğunu anladım. Adı Barski'ydi. Onunla konuşan da teğmeni Vanya.

«Yüzbaşı Barski, bir tek silahımız bile yok,» dedi Vanya.

«Bulacağız.»

Dirseğim üzerinde doğruldum. Ranza gacırdadı. Beni gözetleyen adam diğerlerine bir şeyler söyledi.

«Uyanık ve bizi dinliyor,» dedi Vanya.

Yanıma gelip beni aşağı indirdi. Karşı koydum. Neredeyse dövüşecektik. Öbürleri bizi ayırdılar.

«Elini sürme bana,» dedim kötü rusçamla.

Vanya mideme bir yumruk salladı. Yumruğunu geçiştirip bu kez ben onun üzerine atıldım. Diğerleriyle birlikte beni alt ranzalardan birine yatırdılar.

«Ne duydun?» diye sordu Yüzbaşı Barski.

«Anlamadım ki. Ben Alman Yahudisiyim. Rusçam o kadar yeterli değil.»

Barski almancaya pek benzeyen Yiddish lehçesinde konuşmaya başladı. «Söyle bakalım ne konuşuyorduk, ha?»

«Kaçmayı planlıyordunuz sanırım.»

Vanya başını salladı. «Casus bu, Barski. SS'ler buraya yerleştirmiş olacaklar. Alman Yahudisi, palavra!»

Barski omzuma vurdu. «Adın ne, oğlum?»

«Weiss. Rudi Weiss.»

«Sobibor'da ne arıyorsun?»

«Sobibor mu? Bilmem. Diğer tutsaklarla birlikte trendeydim. Ukrayna'da partizanlık yapıyordum.»

Birbirilerine baktılar. Barski karşıma oturdu.

«Beni iyi dinle, Weiss. Eğer casussan seni öldürmek zorundayız. Burası ölüm kampıdır. Bir gaz odası, fırınlar var. Biz kaçıyoruz. Eğer Almanlar seni buraya casus olarak koymuşlarsa kendi elimle boğacağım seni.»

Onlara hikâyemi anlattım ben de. Yıllar önce Berlin'den kaçışım, Avrupa'da, Çekoslovakyada, Ukrayna'da dolaşmam. Saşa Amca'nın çetesine katılmamı anlattığım zaman Barski'nin gözleri parladı.

«Partizan olmadan önce işi neymiş?» diye sordu.

«Koretz diye bir köyde doktorluk yapıyormuş.»

Birkaç soru daha sordu, çetenin diğer üyeleri kimlerdi,

yanlarında bir haham var mıydı, diye. Cevabım ona yetmişti. Yaptığımız baskınları anlattım.

Sözlerimi bitirdiğimde diğerlerine döndü. «Ona inanıyorum,» dedi. «Berlin'li bir Alman Yahudisinin burada çarpışması akıl almayacak bir şey ama bu savaşta bundan daha çılgınca şeyler de gördüm.»

«Öldürelim onu,» dedi Vanya.

Ama Barski bana inanmıştı. Başını salladı.

«Bak Weiss, burada ne yapıyorlar biliyor musun? Günde iki bin kişiyi gazla öldürüyorlar. SS'ler öldürdükleri Yahudi kadınların saçlarından yaptıkları yastıklarda uyuyorlar. Canları eğlenmek isteyince Yahudi çocuklarının beyinlerini dağıtıyorlar. Dışarda bir metre yüksekliğinde bir alan var — Yahudilerin külleri.»

Başımı salladım. «İnanırım. Onlar hakkında söyleyeceğiniz her şeye inanırım. Bir silah bulun bana. Sizinle çarpışırım.»

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Posen, Polonya
Ekim,1943

Reichsführer son çözümle ilgili yüz kadar subayı toplantıya çağırdı.

Posen'de bir otelin salonunda toplandık. Eski meslekdoşların, dost ve düşmanların çoğu buradaydı. Aralarında Blobel, Ohlendorf, Eichmann ve Hoess de bulunuyordu.

Eski günler olsaydı, elimde not defterim, Heydrich'in yanında otururdum. Ama ne yazık ki Kaltenbrunner beni o kadar yakınında istemiyordu. O canavar, Himmler'in yanında oturmuş konuşulanları dinlemekteydi şimdi. Ben salonun arkalarında bir yer buldum. Günümü sona erdirebilmek için giderek daha çok konyağa ihtiyaç duyuyorum artık. Önemli konularda aklımı da toparlayamıycrum kolayca. Ayrıntılara düşkünlüğü konusunda ün yapmış olan ben ar-

tık unutkan ve sarsak biri oldum.

Blobel, Babi Yar'daki başarılarıyla şişinip duruyordu Bütün cesetler topraktan çıkarılmış ve yakılmıştı. Çok miktarda demiryolu traversini benzine bulayarak, birinin deyimiyle, 'kanıtları yakmıştı.'

Ama neden, diye düşünüyordum. Ne gerek vardı bunlara?

Blobel 100.000'den fazla cesedin ortadan kaldırıldığını anlatıyordu. Sonra Eichmann ulaşımdaki başarılarıyla böbürlenip durdu. Hoess, sakin ve alçak gönüllülükle Auschwitz'in işleyişini anlattı.

Himmler durmadan bu işlerin 'gizlilik' içinde yapılıp yapılmadığını soruyordu. Son birkaç yıl içinde yaptığımız işlerin dış dünya tarafından bilinmemesi için çok titizleniyordu bir süredir. Buna rağmen bir subay, Yahudi işgücünden yararlanabilmemiz için bu işlemlerin durdurulması fikrini ileriye sürecek olduğunda Reichsführer Himmler tarafından susturuldu.

Otel salonu çok sıcaktı. Çoğumuz da çok yorgunduk. Himmler'in bizi neden çağırdığını merak ediyorduk.

Biri, belki de Globoonik'ti bu, doğu Avrupa'yı Yahudilerden arındırdıkları için adamlarına bir düzine Demir Haç nişanı istedi. Himmler bu öneriyi benimsedi. Varşova başkaldırısını bastıran subaylarına madalyalar dağıtmıştı daha önce.

Sonra yine iş konuşuldu. Benden pek uzakta oturmayan Blobel, yanındaki Ohlendorf'u dürtükleyerek, benim duyacağım kadar yüksek bir sesle, «Büyük Dorf bugün pek sessiz,» dedi.

«Belki de korkmaya başladı,» dedi Ohlendorf. Ama başıyla beni selamlamıştı. Çok kibar ve kültürlü bir insan. Odessa bölgesinde öldürdüğü doksan bin Yahudiden sık sık söz eder.

Susup dururken Himmler birden, «Herkesten kampların sökülmesi konusunda fikirlerini belirtmelerini isteyebilir miyim?» diye sordu.

«Sökülmek mi?» dedi Blobel.

«Evet. İşimiz bitti sayılır. Şey... Almanya'nın yenileceğini söylemiyorum kuşkusuz. Ama kanıtlar, kalıntılar yanlış anlamalara yol açabilir.»

«Hiç sanmıyorum, efendim.» İçtiğim yarım şişe konyakla iyice cesaretlenmiştim.

«Dorf, ha? Bizim anlambilim üstadımız,» Himmler bana bakıp güldümsedi.

«Kampları ve fırınları, yaptığımız işin büyüklüğüne bir anıt olarak bırakmalıyız bence,» dedim. Alkol dilimi açmıştı. «Belki tüm dünyaya bu başarıyı nasıl...»

Blobel kolumu çekiştirdi. «Sus, Dorf!»

Hepsi başlarını öte yana çevirdi. Çok garip bir şeydi bu. Masanın üstündeki küçük ses kayıt makinesinin çalıştığını görebiliyordum.

Himmler beni dikkate almayarak sözünü sürdürdü:

«Çok ciddi bir konuda açık olarak konuşmalıyım sizlerle. Aramızda açıkça konuşabiliriz ama kamuoyu önünde konuşamayız bunu. Yahudilerin ortadan kaldırılmasından, Yahudi ırkının yok edilmesinden söz ediyorum.»

Uzun zamandır zihnini kurcalayan bir şeyden söz ettiği anlaşılıyordu.

«Üzerinde konuşması kolay olan şeylerden biri bu. Yahudi ırkı yok edilmektedir. Ve Yahudilerin ortadan kaldırılmasının programımızda bulunduğu açıktır. Ve biz de bunu yapıyoruz. Yani onları ortadan kaldırıyoruz.»

Rahatlatıcıydı bu bir bakıma. Bu kadar yıllık kelime oyunundan sonra liderimizin açık konuşması insanı arındıran bir şeydi. Ses kayıt aygıtı hâlâ dönüyordu.

'İyi bir Yahudi' tanıyan ya da bir Yahudinin yaşamının bağışlanmasını isteyen Almanları eleştirdi sonra. «Bu tür konuşanlardan hiçbiri buna tanık olmamış, bunu yaşamamıştır. İçinizden çoğunuz yüz cesedin, beş yüz ya da bin cesedin yanyana yatmasının ne demek olduğunu bilirsiniz. Buna sonuna kadar dayanmak ve buna rağmen insan olarak kalmak, işte bizi sertleştiren budur. Tarihimizin hiç ya-

zılmamış ve bir daha da yazılmayacak şanlı bir sayfasıdır bu.»

Bu demeciyle bize ne anlatmak istediğini ya da kendisi için bunun anlamının ne olduğunu bilemiyorum. Ama yok etme işleminin hızlandırılacağından eminim. Ne var ki onun gizlilik üzerinde böyle titizlikle durması ve ölüm komplarının sökülmesi için plan araması beni kaygılandırıyor.

Kalkıp söz istedim. Salonda öylesine bir sessizlik vardı ki, dört milyon mu, beş milyon mu insan öldürmüş olan bu subaylar tüm dikkatlerini bana verdiler.

«Sayın Reichsführer,» dedim. «Eğer yaptığımız iş gerçekten bu kadar soyluysa bence bunu bütün dünyaya açıklamalıyız.»

«Sus, sersem herif,» diye mırıldandı Blobel.

«Binbaşı beni yanlış anladı sanırım,» dedi Himmler.

«Führer pek çok kez bizim batı uygarlığı için, Hıristiyanlık için bir hizmet görmekte olduğumuzu belirtmiştir. Batıyı Bolşevikliğe karşı savunuyoruz. Yahudilere gelince, büyük dini önderimiz Lüter bile onları insanlık için bir tehlike olarak görmüştü.»

«Size katılıyorum, binbaşı,» dedi Reichsführer. «Ama başkaları bizim amaçlarımızı bu kadar kesin olarak göremiyorlar. Yahudiler de yalan söyleyecekler.»

«Söylesinler,» dedim. «Bırakın söylesinler. Kalanlar istedikleri gibi konuşsunlar. Bence tüm dünyaya filmleri, fotoğrafları, belgeleri, ölü listelerini, tanıklıkları yaymalıyız. Hoess'un Auschwitz'inin modellerini yapalım. Tüm dünya kahramanca davranışlarımızı en küçük ayrıntısına kadar öğrensin. Ve Yahudilere karşı girişilen hareketin ahlaksal ve ırksal bir gereksinimden doğduğunu söyleyelim, bunda ısrar edelim. Batılı Müttefikler bunu anlayacaklardır.»

Hepsi donmuş gibi bakıyorlardı bana.

«Bir suç işlemediğimizi, Avrupa tarihinin gereklerini yerine getirdiğimizi belirtelim. Büyük filozoflar ve kilise adamları davamızı desteklemeye çağırılabilirler Ben bildiğiniz gibi bir avukatım, bu işleri anlarım. Utanma yok, beyler, ölü Yahudiler için özür ileri sürmek yok. Casusluk, hastalık ya da sabotajcılık özürlerine gerek yok. Uygarlık ile

Yahudilerin dünyayı yok etme, ırkımızı soysuzlaştırma, bize egemen olma entrikası arasında durduğumuzu tüm dünyaya gösterelim. Onların bu meydan okumasını biz, **yalnız biz,** kabul edecek erkekliği gösterdik. Neden saklayalım bunu? Neden bir sır olsun? Neden özürler uyduralım?»

Buz gibi bakışlarını görüyordum. Himmler donmuş kalmıştı.

«Düşman olsun dost olsun tüm dünyaya Yahudilerin bu savaşı kendilerinin başlattığına inandırmalıyız... ve biz... yalnızca biz... onlarla...»

Sustum. Sanki hastalıklı bir köpekmişim gibi bakıyorlardı bana.

Sonunda sessizliği Himmler bozdu.

«Sanırım Binbaşı Dorf'un haklı olduğu bir nokta var. Gelecekteki işimize olan davranışımızın ayrıntıları başka bir toplantı konusu yapılmalıdır. Önemli olan kalplerimizde bu görevi kendi insanımıza duyduğumuz sevgiyle başarmış bulunmamız ve bu süreç içinde ruhumuzu incitmemiş bulunmamızdır.»

Yine konuşmak için kalktım ama bu kez Ohlendorf'la Blobel birer kolumdan yakalayıp beni koridora, oradan da yukarı odama çıkardılar. Kimi gerçekten güzel Polonyalı orospular bizi bekliyorlardı. Ama ben yalnızca konyak şişemi istiyordum.

«Hıyar herif,» dedi Blobel.

Himmler'in ince sesini duyabiliyordu hâlâ.

«İnsanları seviyoruz ve bu yüzden gurur duymalıyız ki...»

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Bana güvenmeyen tutsak Vanya, kısa zamanda en iyi dostum oldu. Bana, ayaklanmanın başlayacağı kundura tamirhanesinde bir iş de bulmuştu bu arada. Ama henüz bir tek silâhımız bile yoktu.

O sabah işe giderken Barski'nin karanlık koğuşta, «Gürültü çıkarmadan yapın,» dediğini anımsıyorum.

Beş altımızın belinde kemerlerimize sokulmuş küçük baltalar vardı.

Kundura tamirhanesini açtık. Vanya ökçe değiştirmeye başladı.

Ben bir kenarda eğilmiş bir SS subayının çizmelerini boyuyordum.

Dükkânı açtıktan yarım saat kadar sonra genç bir SS teğmeni girdi içeri. Belindeki kılıfında bir Luger'i vardı.

«Çizmelerim hazır mı?» diye sordu Vanya'ya.

«Elbette, efendim. Isterseniz bir deneyin.»

Subay alçak taburelerden birine oturup bekledi. Beni görünce, «Kim bu?» diye sordu.

«Yeni tutsak, efendim.»

Adamın yüzünde bir anlık bir kuşku dalgası dolaştı. Sonra korkacak bir şey olmadığına karar verdi. Zayıftım, yara bere içindeydim, tutuklu üniforması giyiyordum.

Vanya taburenin alçak kısmına oturup subayın çizmelerini çekti, yenilerini giydirdi. Ben de boyadığım çifti alıp subayın oturduğu yerin arkasındaki rafa götürdüm.

Çizmeleri rafa, sahibinin adı yazılı bölmeye yerleştirdim. Teğmen işkillenmiş olacaktı.

Başını çevirdi ve çevirmesiyle birlikte ben de küçük baltayla kafasını parçaladım. Çok garip. Silâhına sarılacak ya da gık diyecek zaman bulamamıştı. Öylesine sert bir darbe indirmiştim ki, birkaç karış ötede duran Vanya'nın üzerine saçıldı beyni.

Vanya subayın belindeki Luger'i kaptı. Cesedi bir dolaba sürükleyip, yerdeki kan ve beyin lekelerini sildik.

On dakika sonra bir SS yüzbaşısı geldi. O da yeni bir çift çizme istiyordu. İyi sabahlar dilemesine fırsat vermeden kapının arkasından sırtına sıçrayıp bir darbede bitirdim işini.

Bu kez tabancasını ben aldım. Onu da dolaba soktuk.

Bizimle birlikte Braski'nin birliğinde bulunanlar dikimevinde, mobilyacıda ve berberde Almanları öldürmüşlerdi. Talihimiz açıktı. Askerler birer birer gelmişler ve seslerini çıkarmamışlardı.

Sonunda tabancalarla silâhlanmış olan Barski ile a-

damları cephaneliğe koştular, beş altı nöbetçi öldürüp odaya girdiler. Biz diğerleriyle orada buluşup silâh ve cephane yüklendik.

Şimdi koğuşta yüz kişi kadar toplanmıştı.

Barski erkeklere silâhları dağıttı. Kadınların da küçük baltaları, süpürge sopaları, kürekleri vardı. Nasıl olursa olsun karşımıza çıkanı öldürecektik.

Bir yerde alarm zilleri çalmaya başladı.

Nöbetçiler ve gardiyanlar yerlerinden fırladılar. Almanlarla Ukraynalı yardımcılarının silâhlı ama şaşkın bir halde koşuştuklarını, emirler yağdırıldığını görüyor, işitiyorduk.

Koğuşun arkasına saklandık.

Barski, kimi silâhlı, kimi de ellerinde küreklerle dövüşüp ölmeye hazır on, on iki kişinin başına getirmişti beni. Ateş emri verdim. Hepsini öldürdük. Yedi sekiz kişi. Diğerleri gerilediler.

Kaçmadan önce kampın silâh deposuna girip herkesi silâhlandırmak ve böylece küçük bir ordu oluşturmak da Barski'nin fikriydi.

Beş on kişi binaların kenarına gizlenerek silâh deposuna doğru yürüdüler. Ama tam yaklaştığımız sırada su deposunun üzerindeki makinalı tüfeğin ateşiyle beş altımız yere serildi.

Barski manga başlarını kampın yemekhanesi arkasında topladı.

«Yararsız,» dedi. «Depoyu unutmak zorundayız. Kapıya yürüyün.»

Şimdi artık özgürlüğe susamış altı yüz kişilik bir Yahudi grubu da bize katılmıştı. Sobibor'un gaz odalarında ölmek yerine silâhsız olarak Alman makinalılarına karşı çıkmaya hazırdılar.

Ben Barski'nin arkasından yürüdüm. Vanya başka bir grubun başındaydı. Su fıçılarının ve kulübelerin ardından ana kapıdaki nöbetçilere ateş açarak hepsini öldürdük.

Çılgıncasına bir saldırı başladı bunun arkasından. Altı yüz Yahudi kapıya koştu. Kimi nöbetçileri taşlıyor, kimi de kum atarak gözlerini kör etmeye çalışıyordu.

Barski'nin sola doğru koşmamaları için onları uyardığını duyuyordum. Orası mayınlı bölgeydi, ayrıca kesilecek iki sıra dikenli tel vardı. Korkunç bir manzaraydı bu. Mayınlar patlamaya, insanlar havaya uçmaya başladılar.

Barski bizi subaylar koğuşunun arkasına geçirdi. Burasının mayınlı olmadığını biliyorduk. Barski haklıydı, burası hem mayınsızdı hem de dikenli tel inceydi. Telin üzerinden aştık.

Çevremizde kurşunlar uçuşuyordu. Erkekler düşüyor, kadınlar tökezleniyordu. Ben, Helena'nın ormanda ölüşünü düşünüyordum. Koşmaya devam ettim. Yüz metre... iki yüz metre..

*
**

Akşam bir dere kenarında durduk.

Bir avuç insandık. Ama diğer grupların da ölüm kampından kurtulmuş olmalarını umuyorduk.

Karanlık basarken Kızıl Ordu yedeklerinden olan Luba adında bir kız aramıza geldi. Kan içindeydi, kolundan ve elinden yaralanmıştı. Hikâyesini anlatmadan bir yere oturdu ve uzun uzun ağladı.

Evet, altı yüz Yahudi kapılara koşmuştu. Hepsi de silâhsız; dört yüzü kampın dışındaki ağaçlığa girmeyi başarmışlardı. Ama bunların yarısı mayınlarla ya da arkalarındaki SS'ler, polis ve uçaklar tarafından öldürülmüşlerdi. Sobibor'dan kaçanları kovalamak üzere binlerce faşist gönderilmişti. Ve daha sonra öğrendiğimize göre, ormandaki Polonya Faşist Birlikleri kalanları temizlemişlerdi. Benim için eski bir hikâyeydi bu.

Barski'nin grubunda altmış kişi kadar vardık. Daha iyi silâhlı, eğitilmiş ve korkusuzduk. Bir Sovyet partizan birliği bulmaya çalışacaktık.

Yıllar sonra on SS ile otuz sekiz Ukraynalı öldürdüğümüzü öğrendim. Kırk kadar Ukraynalı gardiyan da Almanlara hesap vermekten kurtulmak için kaçmışlardı. Ayaklanmadan iki gün sonra Himmler Sobibor'un yıkılmasını emretti. Büyük katili korkutmuş, rahatını kaçırmıştık.

Barski arkadaşlarıyla birlikte doğuya gidip bir Kızıl Ordu birliği bulmaya çalışacağını söyledi. Rusların Kiev'i yeniden ele geçirmek üzere oldukları söyleniyordu. Barski de orada olmak istemekteydi.

Kiev. Helena'yı, ekmek çalışımızı, Almanlardan saklanmamızı anımsadım. Hans Helms bize ihanet etmiş ve ölmüştü. Yahudilerin yazgısından nasıl kurtulmuş, Babi Yar kıyımını nasıl uzaktan seyretmiştik...

İçimde bir boşluk, ağır yanan bir ateş gibi, asit gibi içimi kemirmeye başladı. Helena'yı istiyordum. Onunla yemeklerimi paylaşmak, samanlıklarda yatmak istiyordum. Ama onu bir daha görmeyecektim. Bir daha kimseyi sevemezdim artık, kendimi bir kadına veremezdim.

Barski beni kendileriyle birlikte gelmeye çağırdı, ama ben yalnız olmak istediğimi söyledim. Batıya doğru gidersem yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya olacağımı söyledi. «Aldırmıyorum,» dedim. Öleceksem ölürdüm. Üstelik daha yakalamamışlardı beni.

«Talihin açık olsun, evlât,» dedi. Kucaklaştık.

«Bir tabanca alabilir miyim?» diye sordum.

«Elbette. Hakkın bu senin.»

Dere boyunca yürümeye başladım. Her ağaçta, Helena'nın yüzünü görüyordum.

*
**

Ağabeyim Karl bir kış daha dayanamadı. Gazlanmak üzere bir tren dolusu tutukluyla Auschwitz'e gönderilmişti.

Belki de yetenekli bir ressam olduğu ve kendisinden yararlanabileceği düşünülerek hemen öldürülmedi.

Diğerlerinden daha uzun yaşamasını, bana kendisinin son günlerini anlatan Hirsch Weinberg adlı bir adama borçludur. Buchenwald'da beş yıl önce dikimevinde birlikte oldukları Weinberg'di bu.

Weinberg bir gün ellerini gömleğinin altına saklayan bu uzun boylu adamı gördü, yüzüne dikkatle bakınca tanıdı.

«Seni tanıyorum,» dedi. «Weiss... ressam...»

Aynı koğuştaydılar. Weinberg, Karl'a baktı, ona iş bulmaya çalıştı, bir iki lokma ekmek getirdi.

«Weiss. hiçbir şey hatırlamıyor musun? Ekmek için kavga etmiştik hani? Sonra bizi ağaçlara asmışlardı.»

Karl başını salladı. Hatta gülümsedi bile.

«Hıristiyan bir karın vardı,» diye Weinberg devam etti. «Sana mektup gönderirdi.»

Karl başını salladı yine.

Weinberg ona son durumu anlattı. Kampa epey haber sızmıştı. Kızıl Ordu Beyaz Rusya'ya girmişti. Avrupa'nın her yanından Yahudiler hâlâ Auschwitz'e gönderiliyorlarsa da havada bir değişiklik vardı. Artık yok etme seçiminde bir duraksama görülüyordu. Hoess'ün şefleriyle başının dertte olduğu söyleniyordu.

İyi haberler de vardı. İtalya Almanya'ya savaş ilân etmişti. Solens Rus'ların eline geçmişti. Her an bir Müttefik istilâsı bekleniyordu.

Karl'ın sesi uzaklardan geliyordu. «Babam... burada... annem...»

Annemle babamın bir yıl önce gazlanarak öldürüldüğünü söylemek Weinberg'e düştü. Fırınları besleyen iki milyon insanın arasındaydılar. Weinberg babamla bir kere karşılaşmıştı, herkes gibi o da çok sevmişti babamı.

Karl ağlayamadı. Dinliyor, başını sallıyor, su istiyordu.

(Ne garip, Helena öldükten sonra uzun bir süre ben de ağlamadım. Ne olmuştu bize? Katillerimizin kötülüğü, insanlık yoksunluğu bize de mi bulaşmıştı?)

Weinberg Karl'ın ellerini gördü o sırada. «Tanrım! Ellerine ne yaptılar?»

«Cezalandırıldım,» dedi Karl. «Resim yaptığım için.»

«Dinle, Weiss. Yüzüp yüzüp sonuna geldik artık. Dayanmaya çalış. Kurtulacağımız günler yaklaşıyor.»

«Kâğıt,» dedi Karl. «Kalem... kömür...»

Weinberg koğuşta büyükçe bir parça gri karton buldu, sobadan bir parça kömür aldı. Karl'ı yatağa oturtup eline sıkıştırdı bunları.

Karl'ın parçalanmış elleri kömürü tutmakta güçlük çekiyordu. Bunu başarınca sevindi ve Weinberg'e kartonu sıkı tutmasını söyledi.

Sonra çizmeye başladı.

O resmi gördüm. Inga'da şimdi. Ne anlama geldiğini bilmiyorum. Bir bataklık, kararan gökyüzü, bulutlar ve bulanık sulardan göğe doğru yükselen bir el çıkıyor.

Karl çizdi, Weinberg'e teşekkür etti ve son resmini saklamasını istedi.

Karl birkaç hafta sonra öldü. Tifüsten mi, koleradan mı pek bilen yok. Belki de açlıktan ölmüştür. Ya da yaşama isteğini yitirmiştir.

Cesedi yakıldı ve külleri annemle babamın ve milyonlarca insanın küllerine karıştı.

ERİK DORF'UN GÜNLÜĞÜ

Auschwitz
Kasım 1944

Üçüncü Reich'ın gezici bir elçisi oldum artık. Hiç durmadan son çözüm konusunda raporlar veriyor, bu büyük işle uğraşan Eichmann, Hoess ve diğerleriyle görüşüyor, istatistik bilgileri topluyorum.

Geçen temmuz ayında Ruslar Lublin toplama kampından kaçtılar. Sırlar ortaya döküldü. Sanki saklanırmış gibi. Korkunç resimler tüm dünyaya gösterildi. Biz bunları inkâr ediyoruz ve bunların aslında Rusların Polonyalılara yaptıkları vahşetin belgeleri olduğunu iddia ediyoruz.

Ama gerçek şu ki, dünyanın giderek bizim geniş kapsamlı 'İskân' plânlarımızı öğrenmekte olması Eichmann'ı durduramadı. Şu anda ölüm kampı ayrıntılarının açıklanmasına rağmen, o Romanya Yahudilerinin kitle halinde nakliyle uğraşıyor. 1944 yılının bu sonbaharı boyunca Eichmann Hollanda, Belçika ve Fransa'dan hiç durmadan Yahudi getirtti. Krakow gettosundan sağ kalanlar Ausch-

witz'e getirildiler. Daha geçen ay Budapeşte'den 35.000 Yahudiyi 'yeniden iskân' edilmek üzere çeşitli kamplara dağıttı.

Lublin'de Ruslar Maidanek kampında adamlarımızı asıyorlar. Ama buna rağmen Eichmann, Hoess, diğerleri ve bu arada ben işimize devam ediyoruz.

Himmler, Auschwitz ölü yakma fırınlarının imha edilmesi için emir verdi. Auschwitz'de gazlama hemen hemen durdu gibi. Bunun yerine tutsakları hep Ruslardan bir adım ilerde kamptan kampa naklediyoruz.

Mantıksız, çılgıncasına şeyler oluyor, sanki başta kimse yokmuş ya da yaklaşan yenilgi karşısında ne yapacağı bilinmiyormuş gibi. Bugün Bergen Belsen'den yalnızca 'Macar Yahudileri'ni İsviçre'ye nakletmem için emir geldi. Kimden? Neden? Bilemiyorum. Yarın Auschwitz'dekilerin batıya, Gross Rosen ve Sachsenhausen gibi yerlere gönderilmeleri için de emir alabilirim.

Himmler yaptıklarımızı saklayabileceğine gerçekten inanıyor mu?

O (ve Kaltenbrunner ile diğer üstlerim) gerçekten birkaç bin aç hayaleti oradan oraya naklederek çabamızın anlamını değiştirebileceklerini sanıyor olabilirler mi?

Buna rağmen Yahudileri Polonya, Almanya ve Çekoslovakya boyunca oradan oraya taşıyıp duruyoruz. Üstleri başları paramparça, yol kenarlarında ölen, açlık ve hastalıktan kırılan on binlerce Yahudi. Zyklon B ile bunları bu sefaletten kurtarmak daha akıllıca bir iş olmaz mıydı sanki? Önlemlerimizin insancıl olduğunu söyleyemez miydik? İnsan dayanıklılığı ve yaşama isteği yok olduğuna göre, bu Yahudileri mümkün olduğu kadar çabuk ve acısız öldürmek daha insanca bir davranış olmaz mı? Ama hayır. Şeflerim sanki kamplar hiç varolmamış gibi bir tutum içine girmeyi yeğliyorlar. Hiç ölüm olmamış oralarda, gaz odaları ve fırınlar hiç olmamış gibi. Kimi zaman benim bile buna inanacağım geliyor.

Özel yaşamım epey zarar gördü bundan. Marta'yı pek seyrek görüyorum artık. Bir araya geldiğimizde de, değil aynı yatağı paylaşmak, konuşmuyoruz bile. Peter artık

üniformalı. 'Kurt sürüleri' ile eğitimde. Berlin'i savunmak için ölene dek çarpışacaklar. Uzun boylu, yakışıklı bir delikanlı. Ama kendisini son gördüğümde söyleyecek pek bir şey bulamadım. Laura çok ağlıyordu. Genellikle hep aç ve çocukların o kendilerine özgü bencilliğiyle olan her şey için Marta ile beni suçluyor. Bechstein hâlâ bizde. Biraz zarar görmüş ama çalınabiliyor. Marta, Laura'ya ders vermeyi düşündü bir süre, ama sonu gelmedi.

Bugün yine Auschwitz'deyim. Himmler'in emirlerini yerine getirmeye geldim. Her şeyi sök, ortadan kaldır, yak, kanıt diye bir şey kalmasın. Ne komedi! Ama yapıyorum işte.

Kimi zaman bu çabalarımızın göründüğü kadar boşuna olup olmadığını düşünüyorum. Bunca yıldır, söylentilere, hatta kesin raporlara rağmen, dünya bizim yaptıklarımıza inanmamakta direndi. Kandırmada da ustaydık. Karşımızda seve seve bize inanmaya hazır insanlar bulduk. Ezop dilimiz çok işe yaradı kuşkusuz: Yahudiler. Sorunlar Yeniden iskân edilmeleri gerek canım bunların.

Dünyanın sırtını çevirmesi, sözümüze inanması, bize güvenmesi ne kadar şaşırtıcı bir şey!

Daha 1942 yılında İsveç hükümeti ölüm merkezlerinin olduğunu biliyordu. Diplomatlarından birinin çok konuşan bir SS subayından aldığı bilgiler. Ama Stokholm hükümeti bu haberi dışarı sızdırmadı. BBC ve diğer düşman ağızları Yahudilerin yazgısı konusunda tek söz söylememeye dikkat ediyorlardı. Bu yüzden, belki de SS liderlerini yargılarken gereksiz yere sert davranıyorum. İşi doğru dürüst ele alırsak, geniş bir kamuoyunu bir tek Yahudinin bile saçının teline dokunmadığımıza, yalnızca suçluları idam ettiğimize, Yahudilerin kendilerine ayrılan kentlerde barış içinde yaşadıklarına inandırmamız işten bile değil. Belki de...

Kısa bir süre önce Rus topları kampın dışındaki I.G. Farben kalsiyum madenlerini bombalarken, Sovyet uçakları tepemizden bombalar yağdırırken, Berlin'de biriyle konuşuyordum telefonda. Sersem herif çılgınlar gibi bağırıyordu kampın ortadan kaldırılması, belgelerin yakılma-

sı, içerdekilerin ya nakledilmesi ya da öldürülmesi için. İnsanın aklının alamayacağı saçmalıklar bunlar.

Ama uzun zamandır emirlere boyun eğdiğim için, Hoess'un yerine gelen Jozef Kramer'e fırınları havaya uçurmasını, gaz odalarını sökmesini söyleyip duruyorum.

Bugün Kramer güldü. Birtakım kâğıtları bir çantaya dolduruyor, bazı eşyaları bavula yerleştiriyordu. Tıpkı acele yola çıkan bir satıcı gibi.

«Bunların hepsi akıllarını kaçırmışlar,» dedi. «Bu yer saklanır mı hiç? Her şey yazılı, hepsi kayda geçmiş. Eichmann Himmler'e altı milyon kişi öldürdüğümüzü söyledi bile. Dört milyonu kamplarda, gerisi de Einsatzgrup'ları tarafından. Bunların hepsi dört bir yanda kayıtlı, belgeli. Birkaç binayı havaya uçurmanın ne yararı var sanki?»

«Artık gaz işlemi yok!» diye bağırdım. Son Sonderkommando'ların işini bitirmek için bir plân vardı. «Artık...»

«Berlin'in bunları **bizim** yaptığımızı iddia etmesi, kendilerinin hiçbir şeyden haberleri olmadığını söylemeleri için. O Hans Frank eşşoğlusu gibi. Ruslar herifi tutsak aldıklarında, kendisinin bu işle hiçbir ilgisi olmadığını, bir tek Yahudi bile öldürmediğini söyledi. Hepsini biz, SS ve RSHA yapmıştık.»

Bilmem neden, Auschwitz dosyalarını açıp hepsini şömineye atmaya başladım. Kâğıtları yırtıyor ateşin üzerini dolduruyordum. Kramer ise benimle alay ediyordu.

«Yahudi yaksak daha iyi edersin, Dorf.»

«Hayır! Berlin herkesi batıya taşımamız gerektiğini söylüyor. Himmler, müttefiklerin anlayışlı olacakları inancında. İngiltere ve Amerika bizi anlayacaklardır. Kaçınmamız gerekenler Ruslar. Himmler, Amerikalılarla anlaşma yapmak istiyor. O...»

Birden kapı açılıp Kurt Dorf girdi içeri. Amcam beni oradan craya koşup çekmeceleri açarken, dosyaları parçalayıp şömineye doldururken gördü.

Birkaç saniye beni seyretti.

«Yararsız bunlar, Erik. Katowice boşaltıldı. Volksturm birliklere kayıplara karışıyor. Kızıl Ordu bir iki gün içinde

burada olacak.»

«Sen de onların gelişini alkışlayarak karşılayacaksın sanırım?»

Amcam, cevap vermeden başını salladı.

«Erik, duyduğuma göre depoda gayet güzel ambalajlanmış ve işaretlenmiş yedi ton insan saçı varmış. Birisini bunları yakmaya memur etmeyecek misin?»

Ona aldırmadan kâğıtları yakmaya devam ettim. Himmler hepimizden akıllıdır. Müttefikleri Ruslara karşı oynayabiliriz. Führer'in haklı olduğuna, Batı'yı kurtardığımıza, uygarlığı kurtardığımıza inandırabiliriz onları. Bu savaşı biz istemedik. Yahudiler zorladılar bunu başımıza. Cezalarını da çekeceklerdi kuşkusuz.

Kramer telefonla konuşuyordu. Kampı terketmek için acele etmesine karşın emirlerimden bazılarını da yerine getirdiğini söylemeliyim. 58.000 tutukluyu bu dondurucu havada yürüyerek batıya nakletmeleri için emirler veriyordu.

Kurt kollarımdan yakaladı. Benden yaşlı olmasına karşın çok güçlüdür.

«Sevgili yeğenim, sen bana bir zamanlar bu görkemli işlerimizi kamuoyuna açıklamamız gerektiğini söylememiş miydin? Tüm dünyaya Yahudi sorununu nasıl çözümlediğimizi övünerek anlatmayacak mıydık? Neden fikrini değiştirdin böyle? Topçu ateşinin insanın düşüncelerini böyle değiştirtmesi çok şaşılacak şey doğrusu.»

Elinden kurtulmaya çalıştım ama beni dosya dolaplarından birine dayadı.

«Yalancı! Korkak! Altı milyon insanın öldürülmesini gizleyebileceğini mi sanıyorsun?»

Kramer telefondan bize dönerek bağırdı.

«Kimseden korkmuyorum ben. Ne Amerikalılardan, ne Ruslardan. Ben görevimi yaptım. Askerim ben, aldığım emri yerine getiririm.»

«Ben de öyle,» dedim.

Kurt beni itti. «Biliyor musun, cellatı bu tür konuşmanla kandırabilirsin de. Ama umarım kandıramayasın.»

Kramer beni savundu. «Sen kim oluyorsun da bize

ders vermeye kalkıyorsun? Sen de tutsaklarla, Yahudilerle yol ve fabrika yapmadın mı?»

«Haklısın,» dedi Kurt. «Ben de gördüm olanları ve hiçbir şey söylemedim, karşı koymadım. Bir şey söylemeye kalkıştığımda iş işten geçmişti. Konuşmam, insanlara her şeyi açıklamam gerektiği zamanlardaysa, birkaç kişinin yaşamını uzatmaktan başka bir şey yapmadım.»

Bir koltuğa yığıldım. Bundan sonra ne olacaktı? Nereye gidebilirdim? Tüm umutsuzluğum, iğrenmem ve nefretim şimdi amcama yönelmişti. «Daha önce vurmalıydım seni!» dedim.

Topçu ateşi daha da arttı şimdi. Uzaklardan kesin olarak işitiliyor Sovyet topçusu.

Alt Aussee, Avusturya
Mayıs, 1945

Avusturya'nın Salzkammergut bölgesinin gizli bir vadisinde siviller giyinmiş olarak saklanıyoruz.

Birbirimizle göz göze gelmemeye çalışıyoruz. Sarhoşça saçmalamalarıyla herkesi utandıran Blobel ortalıkta dolaşıyor. Eichmann'ı birkaç kez gördüm ama son bir iki gündür ortadan yok oldu. Kaltenbrunner eski bir şatoya yerleşti, bize hiçbir şey olmayacağından emin. Peki ama neden saklanıyoruz böyle?

Kaltenbrunner hakkında bir iki şey söylenebilir: Uluslararası Kızıl Haç'la bir bağlantı kurup Yahudilere karşı insanca davrandığını kanıtlamak istediği söyleniyor. Gerçekten de sonlara doğru Theresienstadt Yahudilerini salıvermekten başka bir düşüncesi yoktu.

Ortalıkta iki şaşırtıcı hikâye daha dolaşıyor.

19 Nisan'da, Berlin'in dışında bir çiftlikte Himmler, Dünya Yahudi Konseyi memuru olan İsveçli Yahudi Doktor Norbert Masur'la buluşmuş. Buluşmayı Himmler istemiş. Gizlice görüşmüşler. Himmler, Führer'in doğum günü toplantısına gitmemiş randevusuna yetişmek için. (Bu iş Hitler'in kendini öldürmesinden on bir gün önce oluyor.)

Himmler, Doktor Masur'a saygıyla davranmış, mantıklılıktan uzaklaşmamış. Bütün kampların Theresienstadt gibi olduklarını, Yahudiler tarafından yönetilen topluluklar olduğunu belirtmiş. O ve aziz dostu Heydrich, bu kampların gerçek birer Yahudi toplulukları olarak işlev görmesini istemişler ama Yahudiler bu isteklerini sabotajlamışlar.

Masur kendisini ölüm kampları, gazlamalar, fırınlar konusunda sorguya çekince, şef sakin bir sesle bunların nankör Yahudiler ve Ruslar tarafından uydurulmuş 'dehşet propagandası' olduğunu belirtmiş. Bir Amerikan tankı Buchenwald'da yanmış ve birkaç tutuklu da bu yangında yanmışlardı. Dünya basını da tutukluların gardiyanlar tarafından yakıldıklarını yaymış. Yalandı bunların hepsi. Yalan.

Masur'a Yahudilerin casus ve sabotajcı olduklarını, hastalık yaydıklarını, özellikle Doğu Avrupa'da durumun böyle olduğunu ve bu yüzden onları kamplara kapatmak zorunda kalındığını anlatmış sonra. Hepsi kamplarda ya da duvarla çevrili gettolarda bulunuyorlarsa, nasıl casusluk ve sabotajcılık yaparlar, diye sormuş Masur. Himmler pes etmemiş; Yahudilerin akıllı ve kurnaz olduklarını, bunun yollarını bulacaklarını söylemiş.

Bu konuyu çok konuştuk ve bir türlü inanamadık. Himmler de ortadan kayboldu. O da, bizler gibi, sivil giysiler içinde saklanıyor olmalı. Doktor Masur'la konuşmasından bir sonuç alamadığı anlaşılıyor.

Eichmann'ın da Alt Aussee'ye gelmeden önce Kızıl Haç'tan M. Dumand adında birini Prag'a çağırdığı ve resmi bir ziyarette kendisini bir köşeye sıkıştırarak Theresienstadt'taki Yahudilerin durumlarının Berlin ve diğer kentlerdeki zavallı Almanlardan daha iyi olduğunu anlattığı söylenmekte.

Emin olduğum bir şey var. Ben pişmanlık duymayacağım, merhamet dilenmeyeceğim, yaptıklarımız için açıklamalar aramayacağım.

Ölüm döşeğinde bağışlanmasını isteyen bir Heydrich olmayacağım; önemli bir Yahudi'den yardım isteyen bir

Himmler, ya da Kızıl Haç'a özürler uyduran bir Eichmann olmayacağım.

Yakalanırsam, Führer kadar cesaret gösterip beni yakalayanlara onurlu bir Alman subayı olduğumu, aldığım emirleri yerine getirdiğimi, vicdanımın sesini dinlediğimi, yapmam istenilen işlere inandığımı (başka inanacak şeyim olmadığı için) söyleyeceğim.

Hâlâ umudumuz var. Auschwitz için mantıklı bir savunma yapacağımıza inanıyorum. Bir avukat olarak her türlü davranışın savunulabileceğini biliyorum.

Himmler'in Posen'deki toplantısında, bize gerçek cesaretin yüz binlerin ölümünü göz kırpmadan görmek, kendi kendimize sadık kalmak hakkındaki sözlerini duyunca kendisine hayranlık duymuştum. Şimdiyse 'Özerk Yahudi kentleri'nden söz ediyor. Yazık, çok yazık!

Sık sık Marta'yı düşünüyorum. Bir anlamda benim mesleğimin itici motoruydu o. Ben durakladığım zaman o beni canlandırırdı. Kuşkuya düştüğümde kuşkularımı dağıtırdı. Birbirimizi daha çok sevmeliydik. Son birkaç yıldır birlikte yatmadık.

Benim için iyi olandan çok içiyorum artık. Belki de Marta ve çocuklarla birlikte olacağım günü özlüyorum. Belki de bir parka gider, hayvanat bahçesini ziyaret ederiz. Bizim için çok kötü şeyler söyleyecekler. Ama hiçbir zaman temelde var olan saygınlığımızı, aile, vatan ve Führer sevgimizi lekeleyemeyeceklerdir.

(Dorf günlükleri burada sona ermektedir.)

RUDİ WEİSS'İN HİKÂYESİ

Ailemin yazgısını kovalama yolunda aldığım yüzlerce mektuptan ikisini buraya alıyorum.

Birincisi Birleşik Devletler Askeri Haberalma emekli yüzbaşısı Arthur Cassidy'den. Kendisi şimdi New York 'City'de Fordham Üniversitesinde Alman dilleri doçenti.

15 Mart 1950
Dil Bölümü
Fordham Üniversitesi
Bronx, N.Y.

Bay Rudi Weiss
Kibbutz Agaın
Israil

Sayın Bay Weiss,

Sözlerime beni bulmaktaki çabanıza hayran olduğumu belirterek başlamak isterim. Müteveffa Binbaşı Erik Dorf'la görüşmemden bu yana yalnızca beş yıl geçmiş olmasına rağmen orduda, hele insan sivil yaşama döndükten sonra, böyle şeyler çabuk unutulur.

Evet, onun soruşturmasını yapan haberalma subayı bendim. Dorf, Alt Aussee kentinde sıradan bir soruşturma için çağrılmıştı. Nasıl bizim Arkansas'daki Hot Springs kentimizin Mafia suçluları için 'serinleme yeri' olduğu söylenirse, Alt Aussee de SS subayları için aynı amacı gütmekteydi.

Onun tutuklanmasında bulunmadım, oma üzerinde kimlik bulunmadığını, sivil giysiler içinde olduğunu ve ölüm kampları ya da SS'lerle bir ilgisi olmadığını söylediğini anımsıyorum. Onu ele veren şey ceketinin astarında bulunan günlükler oldu. Daha sonraları uzun yıllardır tutmakta olduğu bu günlüğün büyük bir bölümünün Berlin'deki evinde, madeni bir kutunun içinde bulunduğunu itiraf etmişti.

Bu adamlar için garipsenecek bir durum değildi bu. Polonya valisi Frank eylemlerini ayrıntılı olarak otuz sekiz ciltte toplamış, hepsini birden saklamış, sonra da bulunduğunu öğrenince çocuk gibi ağlamıştı.

Dorf otuz otuz beş yaşlarında, ince uzun boylu, yakışıklı bir adamdı. İlk tutuklandığında biraz sinirliyse de, benim çok iyi Almanca bildiğimi öğrenince rahatladı, gülümsedi, sevimli ve yaklaşılabilir bir insan oldu. Kitle halinde öldürmelerden hiç kuşkulanılmayacak bir insandı.

Sorgusunu yaptığım sayısız savaş suçlusundan biri olduğu için bu konuşmalarımızın kayıtlarını sak-

lamış bulunuyorum. Bunlar herhalde şimdi bir yerlerde bir dosyadadır, eğer Dorf yargılansaydı bu konuşmamızın belgelerini elde edecektiniz. Ben şimdi anımsadığım kadarıyla bunu anlatmaya çalışacağım.

Binbaşı Erik Dorf'a bir dosya açmış bulunuyorduk. Adı, özellikle Reinhard Heydrich'in yaveriyken, Yahudilerle ilgili sayısız mektup ve raporda geçmekteydi. Bu yüzden kendisinin bir seyirci olmadığını biliyorduk.

Dorf, bana kendisinin bir kurye, yaldızlı bir kâtipten başka bir şey olmadığına inandırmaya çalıştı. Sözüm ona vahşetten ve kitle halinde öldürmelerden haberi olmadığını iddia ederek, benim de bir subay olarak sonuç, sabotajcı ve suçluların genellikle öldürülmesini anlayışla karşılayacağımı umduğunu söyledi.

Kendisine ölüm kamplarının çeşitli fotoğraflarını göstererek bana bunlardan söz etmesini istedim. Bu fotoğrafları görmüş olmalısınız — odun istifi gibi cesetler, dağlar gibi küller, gaz odalarının önünde sıralanmış çıplak insanlar, kitle halinde asılan insanlar Dorf bunlar konusunda 'doğrudan doğruya' bir bilgisi olmadığını söyleyerek bunların büyük bir olasılıkla gerillalar, haydutlar, eylemleri sonucunda ölüme mahkûm edilmiş insanlar olduklarını belirtti.

Çok iyi anımsıyorum, birkaç kez Yahudilere karşı kişisel bir kin duymadığını, hatta zamanında Berlin'de bir Yahudi doktora gittiğini ve adama hayran olduğunu da söyledi.

Bunun üzerine kendisine, son Sonderkommando'lar Auschwitz'i temizlemeye başladıklarında, açık ceset yakma çukurlarının birinde elli santim kalınlığında bir insan yağı tabakası bulunduğunu bilip bilmediğini sordum. Başını salladı. Çok garip hikâyeler uydurulduğunu söyledi.

Davranışı saygılı ve candan, kültürlü bir insanın davranışıydı. Hukuk diplaması olduğunu vurgulamıştı. Yahudiler ve diğer azınlıklar hakkında 'baş-

kalarının' politikayı saptadıklarını, kendisinin yalnızca emirleri iletmek görevini üstlendiğini söylüyordu

Sonunda, kendisine Einsatzgruplar tarafından öldürülmüş ve bir çukura atılmış bir grup Yahudi çocuğunun fotoğrafını gösterirken, yirmi dört kişinin tanıklığına sahip olduğumuzu söyledim. Gerek Almanlar ve gerekse Alman olmayanlar kendisini gaz odalarında, fırınlarda ve kitle öldürmelerinde resmi bir sıfatla bulunduğunu görmüşlerdi. Hatta tanıklardan biri Dorf'un Ukrayna'da Albay Paul Blobel'in meydan okuması üzerine bir Yahudi kadınını öldürdüğünü gözüyle gördüğünü iddia ediyordu.

Dorf'un soğukkanlı davranışı yıkılmaya yüz tutmuştu o anda. Yahudilerin Hıristiyan âleminin eski düşmanları ve Bolşevik ajanları oldukları için ortadan kaldırılmaları gerektiği hakkında uzun bir açıklamaya girişti.

«Ya çocuklar, Binbaşı?» diye sordum. «Çocukları neden öldürdünüz?»

Bunun esef edilecek bir şey olmasına rağmen, eğer çocuklar yaşasalardı Almanya'ya yapılacak yeni bir saldırının çekirdeğini oluşturacaklardı, cevabını verdi. Führer her şeyi açıklamıştı. (Nürnberg'teki ifadeleri incelemişseniz, akıllı, okumuş bir insan olan Otto Ohlendorf'un da Kırım'da öldürdüğü doksan bin Yahudi için aynı özürü ileri sürdüğünü anımsayacaksınız.)

Binbaşı Dorf'a elimde olsaydı, kendisinin Yahudilere tanıdığı kadar bir fırsat tanıyarak, kendi elimle o an beynine bir kurşun sıkabilecek olduğumu söyledim. Yüzü bembeyaz kesildi. Ancak hemen bir demokraside yaşamakta olduğumuzu ve o yöntemlerle çalışmadığımızı ilâve ettim. Her şeyi olduğu gibi itiraf eder ve SS ile RSHA için yaptığı işleri hakkında bilgi verebilirse, yargılanması sırasında bunun kendisi için yararlı olabileceğini belirttim.

Bakması için bir dizi fotoğrafla Rudolf Hoess, Nebe, Jozef Kramer ve son çözüm hakkında diğer

görevlileriyle yazışmalarının birer kopyalarını verdim. O anda yanlış bir iş yaparak kapıya gidip bir steno çağırdım. (O ana kadar kısa notlar almakla yetinmiştim, şimdi itirafı tam olarak kaydetmek istiyordum.)

Ancak üzerinin aranmasına rağmen Dorf bir yerinde bir siyanür kapsülü saklamıştı. Ben kapıya vardığım anda o da kapsülü ısırmıştı. Yere düşmeden ölmüştü bile. İşlediği büyük suçlarla yüz yüze gelmektense kendisi gibi pek çok insanın başvurduğu bu yolu seçmişti. Yine de çok sevimli bir genç adamdı!

Ailenizin akibeti beni çok üzdü. Eğer araştırmalarınızda size yardımcı olabilirsem, lütfen haber vermenizi rica ederim.

Saygılarımla
Arthur Cassidy

İkinci mektubu da buraya alıyorum. Binbaşı Erik Dorf'un amcası Kurt Dorf'un mektubu bu. Onu bulmakta o kadar güçlük çekmedim. Nürnberg'de savcılığın tanıklarından biriydi. Adı, Yad Vashem'de, Avrupa'nın 'Vicdanlı Hıristiyanları' arasında anılmaktadır.

Bremen, Almanya
10 Temmuz 1950

Sayın Bay Weiss,

Size gerçeği, söylemişler, ben, müteveffa Binbaşı Erik Dorf'un amcasıyım. Ailenizin yazgısı konusundaki araştırmanıza neler ekleyebilirim, bilmiyorum. Üzüldüğümü söylemek, size başsağlığı dilemek anlamsız olur. İnsan, bugüne dek görülmemiş bir suç için ne gibi bir özür uydurabilir ki?

Nürnberg'deki ifademi biliyorsunuz. Bu yüzden epey suçlandım ve mühendis olarak çalışmam kısıtlandı. Önümüzdeki altı ay içinde Birleşik Devletler'e göç etme olasılığım var. Bazı Yahudi mühendis dostlarım bunu ayarlamaya çalışıyorlar.

Erik Dorf 16 Mayıs 1945'te Birleşik Devletler Haberalma Örgütü'nün yaptığı soru sırasında intihar etti. Şefi Himmler'in, Lüneburg'da İngiliz yetkilileri tarafından tutuklanıp aynı yolla intihar etmesinden tam bir hafta önce.

Yeğenimin ölümünü öğrenince Berlin'e gittiğimde dul eşi ve çocuklarını ziyaret ettim. Bayan Dorf bana Erik Dorf'un Reich'ı savunurken kahramanca öldüğünü belirten imzasız bir mektup aldığını söyledi. Konuyu kapatamazdım. Kendilerine gerçeği söyledim — Erik Dorf bir suçlu, bir katil, tarihin en korkunç cinayetlerinin elebaşlarından biriydi. Ne Marta Dorf'un, ne de çocuklarının bunu anlayamadıklarını, hatta beni kovduklarını üzülerek söylemeliyim. Ayrıca Binbaşı'nın on beş yaşındaki oğlu Peter Dorf tarafından 'hain' olarak damgalandım.

Babanıza gelince, kendisini Auschwitz'de tanıdım. Lowy ile biriyle birlikte benim yol yapım işçilerimdendi. İfademi okuduğunuz için Yahudileri gaz odalarından kurtarmak amacıyla onları SS'lerin elinden alıp yol işlerinde çalıştırdığımı biliyorsunuz. Ne yazık ki, babanızı daha fazla koruyamadım. Bir süredir kendisiyle karşıt görüşte olduğum yeğenimin onun gaz odalarına gönderilmesiyle bir ilgisi oldu sanıyorum.

Babanız bana çok iyi yürekli ve onurlu bir insan olarak görünmüştü, böyle insanları yok eden bir ulusun bireyi olmaktan utanç ve suçluluk duyduğumu belirtmek isterim. Zaten bu yüzden konuşmak ve sesimi duyurmak istedim. Eğer sizin için bir avuntu olacaksa, babanızın ölümüne cesaret, hatta biraz da alay ederek gittiğini söyleyebilirim. Götürülürlerken Lowy adındaki bir tutukluyla şakalaştığını hayal meyal anımsamaktayım.

Annenizi ve kardeşinizi tanımıyorum. Anlatışınızdan ikisinin de mükemmel insanlar olduğu anlaşılıyor. O karabasan yıllarında onca insana getirdiğimiz felâketi düşündükçe, yine o ürkütücü yenilgi duygu-

suna kapılıyorum, içim boşalmış gibi oluyor.

Ne kadar zayıf bir savunu da olsa, Auschwitz kurtarıldığı anda yanımda gaz odasına gitmekten alıkoyduğum dört yüz Yahudi işçi çalıştırmakta olduğumu belirtmek isterim.

Eğer bir yardımım dokunabilirse, lütfen bana yazmaktan çekinmeyin. Avrupa'nın 'Vicdanlı Hıristiyanları' arasında olmam gerçekten hak etmediğim bir onur benim için. Ama bunu alçakgönüllülükle kabul ediyorum. Bir gün İsrail'de buluşmak umuduyla,

Saygılarımla,
Kurt Dorf.

⁂

11 Mayıs 1945'te bir Çek taburuyla birlikte Theresienstadt'a girdim. Askerlerden çoğu Yahudiydi. Aramızda Prag'da, Helena'nın sokağında oturan onu ve ana babasını tanıyan biri bile vardı. Onların çoktan ölmüş olduklarını söyledi, oma nasıl öldüklerini bilmiyordu. Bense ona Helena'dan çok az söz ettim. Evet, evlenmiştik. Suskunluğum adama benim için çok şey söylemiştir — garip herifin teki bu Berlinli, eski partizan..

Hâlâ ağlamıyordum. Helena'yı düşünmemeye çalışıyordum. Onu hâlâ çok seviyordum. Tehlike içinde bulunduğumuz sürece sımsıkı sarılmıştık birbirimize. Birlikte geçirdiğimiz yıllarda birkaç ömür süresi yaşamıştık. Şimdi gitmişti o. Yapayalnızdım, buz gibiydim. İnsanların konuşmalarını dinlemek bile güç geliyordu bana. Hikâyeleri bezdiriyordu beni. Çok sefalet, çok acı geçirilmişti. Yalnız olmak, konuşmamak, kimseye bağlanmamak istiyordum artık.

Çekoslovakya'ya dönerken Auschwitz'e uğradım ve orada sağ kalanlardan annemin, babamın ve ağabeyimin orada öldüklerini öğrendim. Hiçbir iz yoktu kendilerinden elbette.

Daha sonraları Gross Rosen adındaki bir kampta

Karl'ı Buchenwald'da tanıyan ve sonra yine Auschwitz'de ölümüne tanık olan terzi Hirsch Weinberg'e rastladım. Weinberg bana Karl'ın çizdiği son resimden söz etti. O garip şey bataklıktan uzanan el. Weinberg bana yengem Inga'nın da kampta olabileceğini söyledi.

Theresienstadt'a güneşli bir bahar sabahı girdim. Şaşılacak bir şeydi. Kent kısa bir süre önce kurtarılmıştı, Yahudiler hâlâ hastalık ve açlıktan ölmekteydiler. Kampı kurmak için yerlerinden atılan Çekler sanki hiçbir şey olmamış gibi geri getiriliyorlardı.

Kızıl Haç hastalara yardım ediyor, açları doyuruyordu.

Filistin Yahudi Bürosu adında bir yer açılmış, eski tutukluların kayıtları yapılıyordu. İnsanlara yapılan korkunç şeylere rağmen güzel olan sokakta Inga'yı bulma umuduyla yürümeye başladım.

Aklımdan ölülerimin listesini geçiriyordum. Bunu ne kadar önlemeye çalışsam adları ve nasıl öldükleri hep üste çıkıyordu. Az sonra bütün ailemin ölümüne karşılık kendimin sağ kalacak kadar kurnaz oluşumdan dolayı vicdan azabı çekmeye başlamıştım.

Büyükannemle büyükbabam, Paltze'ler, Berlin'de intihar etmişlerdi...

Annemle babam, Auschwitz'de gaz odasında...

Kızkardeşim Anna bilinmeyen bir nedenle ve bilinmeyen bir yerde...

Ağabeyim Karl, Auschwitz'de açlıktan...

Amcam Moses, Varşova gettosunda kurşuna dizilerek...

Şimdi yirmi sekiz yaşında olduğuma ve yaşamımın on altı yılını oradan oraya gezerek dolaşmama inanmak güç geliyordu. Neden gelmiştim buraya? Hatta bundan da ötesi buradan nereye gidecektim?

Yahudi Bürosu yazılı binanın dışında çamurlu bir alanda birkaç çocuk top peşinde koşuyorlardı. Onlara baktım. Oynadığım yüzlerce oyunu, profesyonel olacağımın söylendiğini, yarı profesyonel takımdan beni attıkları günü anımsadım. Başka bir yaşamdı bu sanki. Başka bir gezegende, yüzyıllarca önce.

Haki üniformalı biri Yahudi Bürosu binasından çıktı, bir an bana baktı. Daha ufak tefek, daha yaşlı bir adamla konuşuyordu. Bana mı bakıyorlardı?

Yürüdüm. Sahte mağazaları, sahte bankayı, bir kent görünümünü veren her şeyi gördüm. Treblinka, Chelmno ve Sobibor'u saymazsak yalnızca Auschwitz'de günde on iki bin kişi gaz odalarında öldürülürken, Almanlar dünyayı Yahudilerin kendi kentlerinde yaşadıklarına inandırmışlardı.

Bir an geliyor ki, insan düşüncelerinin akımını kesmeli ya da en azından başka bir yön vermelidir. Nasıl ama? Nereye aitim ben? Kim istiyordu beni?

Inga'yı gördüm.

On aylık kadar bir çocuk vardı kucağında. Çocuğun üzerinde kendisine bol gelen bir ceket vardı. Karl'ın ciddi bakışlarına sahip pembe bir oğlan.

«Rudi, geleceğini umuyordum,» dedi.

Öpüştük.

«Yeğenini öp. Karl'ın oğlu. Babamın adını verdim ona. Jozef. Herkes Karl'a benzediğini söylüyor.»

Bebeği yanağından öptüm. Pek çok bebek gibi ekşi süt kokuyordu. «Bana kalırsa daha çok Churchill'e benziyor,» dedim.

«Hiç değişmemişsin, Rudi.» Inga gülümsedi. «Gel yanıma otur da konuşalım.»

Ama birbirimize ne söyleyebilirdik ki? Karl'ın, annemle babamın, Varşova gettosunda amcamın ölümlerini biliyordu. Anna hakkındaki gerçeği anlattı. Hadamar ve 'merhametli öldürme' konusunda bilgi edinmişti. Anna'yı oraya kendisinin gönderdiği için suçluluk duyuyordu.

«Berlin'i terkettiğin günü anımsıyorum,» dedi. «Tüm dünyaya karşı yapayalnızdın.»

«Talihim varmış.»

Bebek mırıldanmaya başladı. Yanağını okşadım. «Gül bakayım, Churchill. Amcan geldi.»

Inga, Karl ile ressamlardan, Almanların işkencelerinden, Karl'ın resimlerin nerede olduğunu söylemediğinden, arkadaşlarını ihbar etmediğinden söz etti sonra. Sonunda

kadar cesaretini korumuştu.

«Bunu da atlatacaklar,» dedim. «Böylesine büyük bir suça kimse inanmayacak. Herkes, olanaksız bu, bu kadar insanı öldürmüş olamazlar, bu denli zalim olamazlar, diyecek. Her şeyin bir sınırı olduğunu, insan denilen yaratığın bir noktada duracağını söyleyecekler. Ama bunlar durmadı işte.»

«Ben de onlardan biriyim,» dedi Inga. «Benden nefret edebilirsin istersen.»

«Hayır, senden nefret etmiyorum. Bomboş içim. Ne nefret, ne sevgi, ne umut. Yalnız yoluma devam edeceğim. Kamplardaki yürüyen ölüler gibi.»

«Hayır, Rudi! Asla! Sen böyle olamazsın!»

Ona Helena'yı, birbirimizi ne kadar sevdiğimizi anlattım. Cesedini ne yapmışlardı acaba? Gidip aramayacaktım. Belki de bir çukura atmışlar ve yakmışlardı.

«Ama bir süre için birbirinize sahiptiniz ve seviyordunuz.»

«Evet, biliyorum.» İçimi çekerek baktım İnga'ya. «Sen nereye gideceksin?»

«Almanya'ya döneceğim. Ama orada kalmayacağım. Karl'ın oğlunu orada büyütmek istemem. Belki Amerika'ya giderim. Ya sen?»

«Bilmiyorum. Dolaşıp duracağım.»

«Yapayalnız mı? Beş parasız mı?»

«Uzun süre yapabildim bunu.»

Bana Karl'ın Almanları o kadar öfkelendiren ve sonunda ölümüne yol açan resimleri yaptığı stüdyoya gelmemi söyledi.

Ayağa kalktık. Kampta epey bir çalışma vardı — — sahra mutfakları, ilk yardım istasyonları, eşyalarını arabalarda taşıyan insanlar Çek ordusu askerleri, sağ kalan birkaç Yahudi, topraklarına dönen Çek Hıristiyanları.

***

Stüdyoda Karl ile birlikte çalışmış olan Maria Kalova ile tanıştım.

Maria ile Inga masaların üzerlerine bir sürü resim

yapmışlardı. Karl ile diğerleri yaratmışlardı bunları. Kampın dehşetinin gerçek hikâyesi buradaydı — asılmalar, dayaklar, açlıktan ölmeler, alçaltılmalar. Sanatçıların Nazilere cevaplarıydı bunlar.

«Ağabeyin yetenekli bir ressamdı,» dedi Maria Kalova. «Tüm dünyanın görebilmesi için resimler Prag müzesine götürülecek.»

«Bunlar yüzünden mi öldürdüler onu?» diye sordum.

Inga ağlamaya başladı. «Rudi onu paramparça olmuş elleriyle bir görseydin...»

Ve kuşkusuz son resmi. Bataklıktan göğe doğru uzanan el.

Resimlere bakarken Karl ile kendimi Groningstarasse'de evin önünde kovboyculuk oynarken gördüm. Karl o zaman bile yalandan ateş etmeyi sevmezdi.

Ama ağlayamıyordum. «Zavallı korkak Karl,» diye söylendim. «Ama onlardan korkmadı. Benden yürekliydi. Benim çoğunlukla silâh vardı elimde.»

Sonra birden babamı anımsadım. Beyaz önlüğü, cebinde stetoskopuyla. Pencereye vurup bizi içeri akşam yemeğine çağırıyor. Berlin'de sonbahar. Yapraklar dökülüyor. Karl ile gülüşe oynaşa eve kadar yarışıyoruz. Hep ben kazanıyorum yarışı.

Nasıl bir yaşamın kendisini beklediğini düşünerek bebeğe baktım. İçimde eski anılar canlanıyordu. Seven bir anne. İyi yürekli bir baba. Ağabey, kızkardeş — her şeylerini paylaşan, birlikte gülen, birlikte öfkelenen, müzikte neşe bulan, sporda neşe bulan insanlar. Ve hepimiz öylesine onurlu, güzel ve akıllı olan annemden biraz korkardık.

Her şey bitmişti artık. Yanmışlar, külleri rüzgârda savrulmuştu. Daha kaç milyon aileyi acımasızca, neden olmadan, hâlâ anlayamadığım bir nefret bir cinayet patlayışıyla yok etmişlerdi. Bunun geldiğini görmüştüm. Onların gözlerindeki mantıksız nefreti önceden görmüş ve kaçmıştım. Ama hâlâ onları buna iten şeyin ne olduğunu anlayamıyorum.

«İyi bir çocuğa benziyor,» dedim. Ve aylardır ilk kez

içimde kabaran duyguyu yutmaya çalıştım.

«Öyledir Rudi.»

Inga, elimi tutmuş ağlıyordu. «Tanrı bana sizin ailenizin bir parçası olmamı takdir etmiş. Yaşadığım için suçluluk ve utanç duyuyorum. Yaşamaya hakkım yok benim.»

Başımı salladım. «Belki de birbirimizi çok sevdik. Belki de bizi mahveden bu oldu.»

Maria Kalova'ya veda ettim. İnga, oğlunu kucaklayarak benimle alana kadar yürüdü. «Nereye gideceksin?»

«Hiç bilmiyorum. Bir hiçim ben. Ne ailem, ne vatanım, ne kâğıtlarım var.»

«Benimle ve küçük Jozef'le birlikte bir süre Berlin'e gel. Bir karar verene kadar.»

«Hayır. Bir daha hiç gitmeyeceğim oraya.»

Inga uzanıp öptü beni. «Güle güle, kardeşim.»

İçim hâlâ buz gibiydi. Öpüşünü hissetmedim bile. «Elveda, Inga,» dedim. Yeğenimi işaret ettim. «Ona korkmamayı öğret.»

Sonra yürüdüm gittim. Çekler arasında birkaç dost edinmiştim, onlarla konuşacaktım. Helena'nın ailesini tanıyan kimseler, belki onlar bana bir yol gösterirlerdi.

Yine top oynayan çocukların yanından geçtim. Garip çocuklardı. Çok esmer, çıplak kafalı, kupkuru. Üstleri başları paramparçaydı. İçlerinden birkaçı gerçekten iyi oynuyorlardı.

Durup seyrettim. Daha önce gördüğüm adam kapıya çıkmış, puro içiyordu.

«Bazıları bayağı iyi oynuyorlar,» dedim. «Kim bunlar?»

«Yunanlı Yahudiler. Aileleri Selanik'te öldürülmüş. Almanların bir ayrılış armağanı.»

Bir öfke bakışı, intikam olarak birini öldürme isteği belirmiş olmalıydı yüzümde. Dönüşebildiğim tek şey, bunların ana babalarını öldüren hayvanların şimdi nerede olduklarıydı. Neden öldürülmemişlerdi? Neden dünya göz yumuyordu onların ölümden kurtulmalarına?

«Sen Rudi Weiss'sin,» dedi adam.

«Nereden biliyorsunuz adımı?»

«Kurtarılmış bir kampta sır diye bir şey olamaz. En

ızından Yahudiler arasında.» Adam elini uzattı. «Adım Levin. Filistin Yahudi Bürosundanım. Amerikalıyım.»

«Eee?»

«Senin hakkında birkaç şey biliyorum.»

«Ne gibi?»

«Uzun süre partizanlık yaptın. Sobibor'dan kaçtığını söylüyorlar.»

«Başka ne biliyorsun?»

«Bağışla beni, Weiss. Annen baban ve ağabeyin Auschwitz'de öldüler. Karın Ukrayna'da öldürüldü.»

«Çok şey biliyormuşsun.»

Bu Levin canımı sıkmıştı, yalnız kalmak, kendi yoluma devam etmek, geçmişi unutmak istiyordum. Yürümeye başladım.

«Weiss, dur biraz,» dedi Levin.

«Neden?»

«Bir iş ister misin?»

Gülümsedim. «Benim hakkımda bu kadar şey biliyorsan, liseyi bile bitiremediğimi de bilmelisin,» dedim.

«Benim düşündüğüm iş için biçilmiş kaftansın.»

Kolumdan tutup Yunanlı çocukların top koşturdukları çamurlu alana doğru götürdü.

«Bu çocukları görüyor musun? Bir çobana ihtiyaçları var.»

«Çoban mı?»

«Onları gizlice Filistin'e sokacak biri. Kırk kişiler. Başlarında büyükleri yok. Birinin onları götürmesi gerek. Bu işle ilgilenir misin?»

«Ben Rumca bilmem, İbranice de. Pek Yahudi olduğumu da sanmıyorum.»

Levin gülümsedi. «Bu işi yapabilirsin.»

Helena'nın düşlerini, ılık denizi, dağlardaki çiftlikleri, çölü anımsadım.

«Partizanlık kadar tehlikeli olmamasına karşın kolay iş de değil, Weiss. Silâh yok ama epey hareketli günler var. Ne diyorsun?»

Hiç düşünmeden, «Neden olmasın?» diye cevap verdim.

Çantamı yere atıp çocukların yanına koştum.

«Sana bir pasaport buluruz,» diye Levin arkamdan seslendi.

İki çocuk çarpışmış, biri yere düşmüştü. Yumruklarını sıkmış olarak ayağa kalktı. Aralarına girdim. «Futbol oynamak istiyorsanız önce kavgayı kesin. Verin şu topu bana.»

Bütün eski numaralarımı kullanarak topu sürmeye başladım. Çocuklar gülerek koşmaya başladılar yanımsıra. Anlamadığım bir dilde bağrışıyorlardı.

Biri kale diye alanın ucuna iki boş benzin tenekesi dikmişti. Bir şaşırtma yaptım, sağa kaydım, topu kaleden içeri soktum.

Topu alıp da çıplak kafalı çocukların arasına döndüğümde adımı öğrenmişlerdi bile. Bacaklarıma sarıldılar, elimi tuttular ve içlerinden biri de öptü beni.

SON

kapak düzeni ve fotoğraf / oral orhan

SON YILLARIN EN BEĞENİLEN TV. DİZİSİ

HOLOCAUST, 1935 - 1945 yılları arasında Avrupa'da iki ailenin dramını verirken, Hitler rejiminin kitle halindeki kıyımlarını dile getiriyor.

Bir soykırımın öyküsünü sergileyen, tarihin acımasız olaylarına ışık tutan belgesel bir şaheser.

Gerald Green, binlerce belge ve not defterini tarayarak bu kitabı yazdı.

